

GAZİANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.14 No.4 2015

ISSN: 2149-5459

GAZİANTEP UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.14 No.4 2015

ISSN: 2149-5459

ISSN: 2149-5459

GAZIANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Aims and Scope: Gaziantep University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed and international academic journal which is published four times in a year. The language of the journal is English and Turkish. The language of Law articles could also be French.

The aim of Journal of Social Sciences [JSS] is to publish research articles on social sciences for contributing to the international social sciences literature. JSS publishes high quality studies in the fields of General Anthropology, Geography, History, Psychology, Archeology, Sociology, Economics, Business Administration, Linguistics International Affairs, Educational Sciences, Communications, Information Science, Law, Literature, and Philosophy. Although JSS has a preference for academic studies, it also welcomes studies that are written other researchers and practitioners. The goal of JSS is to constitute a qualified and continual platform for sharing studies of academicians, researchers and practitioners.

Copyright © 2015 Gaziantep University. No parts of publication in the Journal of Social Sciences may be reproduced, stored, transmitted or disseminated, in any form or by any means without prior permission from University of Gaziantep. Authors are responsible for all ideas in the manuscript.

Editorial Correspondence and Subscription Address: University of Gaziantep, Institute of Social Sciences, Journal of Social Sciences, 27310 Gaziantep TÜRKİYE
Tel: +90 342 317 18 96 Fax: +90 342 360 10 43
Email: jss@gantep.edu.tr

The Journal has an international editorial board.

Print: University of Gaziantep Press.

Cover Design: Mustafa SEVİNDİK- sevindik27@gmail.com

Abstracted and Indexed in:

ULAKBİM national index

EBSCO Host database

Indexcopernius index

Akademia Sosyal Bilimler İndeksi

ERGO (Educational Research Global Observatory) NewJour

Türk Eğitim İndeks

Gaziantep University Journal of Social Sciences [JSS]

Owner

Gaziantep University
Rector Prof.Dr. M. Yavuz COŞKUN

Editor-in-Chief

Asst.Prof.Dr. Lider BAL

Co-Editor

Asst.Prof.Dr. Gökhan GÖKGÖZ

Section Editors

Assoc.Prof.Dr. Atilla Ahmet UĞUR
Assoc.Prof.Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ
Assoc.Prof.Dr. Ekrem KARA
Asst.Prof.Dr. Muharrem AÇIKGÖZ
Asst.Prof.Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
Asst.Prof.Dr. Fettah KUZU

Asst.Prof.Dr. Gökhan GÖKGÖZ
Asst.Prof.Dr. Atıncı OLCAY
Asst.Prof.Dr. Yunus Emre TANSÜ
Asst.Prof.Dr. Şenay Leyla KUZU
Asst.Prof.Dr. Ayşe ÖZTÜRK

Editorial Assistants

Res.Asst. Mustafa DEMİR
Res.Asst. Zeynep Büşra ŞENYİĞİT

Res.Asst. İlyas OKUMUŞ
Res.Asst. Aslıhan KAPLAN

Technical Assistant

Mustafa SEVİNDİK

Editorial Board

Asst.Prof.Dr. Lider BAL
Prof.Dr. Cengiz TORAMAN
Prof.Dr. Hikmet Yıldırım CELKAN
Prof.Dr. Mehmet Tevfik GÜLSOY
Prof.Dr. Hilmi BAYRAKTAR

Assoc.Prof.Dr. Meltem KARADAG
Assoc.Prof.Dr. Erdal BAY
Assoc.Prof.Dr. M. Fatih ÖZMANTAR
Assoc.Prof. Dr M. Emre KÖKSALAN
Assoc.Prof.Dr. Murat CERİTOĞLU

Volume 14, Number 4, January 2015

Web: <http://jssarchive.gantep.edu.tr> **Email:** jss@gantep.edu.tr
<http://jss.gantep.edu.tr>

Advisory Board

Andrejs Geske (University of Latvia, Latvia)	Mustafa Yılmaz (University of Hacettepe, Türkiye)
B. N. Ghosh (Eastern Med. Univ. North Cyprus)	Nazmiye Özgüç (University of İstanbul, Türkiye)
Bayram Ürekli (University of Selçuk, Türkiye)	Şeyma Güngör (University of İstanbul, Türkiye)
Erdiñ Didar (American University, Bulgaria)	Şinasi Aksoy (METU, Türkiye)
Ercan Tatlıdil (University of Ege, Türkiye)	Tokay Gedikođlu (University of Gaziantep, Türkiye)
Erman Artun (University of Çukurova, Türkiye)	Tuba Üstüner (Cass Business School, UK)
Hikmet Y. Celkan (University of Gaziantep, Türkiye)	Uli Schamilođlu (University of Wisconsin-Madison, USA)
Hüseyin Bağcı (METU, Türkiye)	Ülkü Şişik (University of Hacettepe, Türkiye)
Jean Crombois (American University, Bulgaria)	Yasin Ceylan (METU, Türkiye)
Kemal Silay (Indiana University, USA)	Yusuf Akan (University of Gaziantep, Türkiye)
Lelio Iapadre (University of L'Aquila, Italy)	Zeynep Hamamcı (University of Gaziantep, Türkiye)
Michael Goldman (University of Minnesota, USA)	Zuhal K. Kara (University of Harran, Türkiye)

Volume 14, Number 4, January 2015

Web: <http://jssarchive.gantep.edu.tr> **Email:** jss@gantep.edu.tr
<http://jss.gantep.edu.tr>

ISSN: 2149-5459

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

REFEREES OF VOLUME 14, NUMBER 4, JANUARY 2015

Dr. Ahmet GÖKGÖZ
Dr. Ali ÇEKİÇ
Dr. Ayhan DOĞAN
Dr. Bilge KUŞDEMİR KAYIRAN
Dr. Ercan BALCIOĞLU
Dr. Erhan DELEN
Dr. Eyüp YURT
Dr. Fırat ŞAMİLOĞLU
Dr. Gökhan AYAZLAR
Dr. Mehmet BİÇİCİ
Dr. Metin YILDIRIM
Dr. Muammer ULUTÜRK

Dr. Mustafa Emre KÖKSALAN
Dr. Mustafa UĞURLU
Dr. Oğuzhan AYDEMİR
Dr. Oğuzhan İLBAN
Dr. Osman METİN
Dr. Ömer Faruk VURAL
Dr. Recep BİNDAK
Dr. Selahattin DÖĞÜŞ
Dr. Ülkü DOĞANAY
Dr. Veli YILANCI
Dr. Yücel KARADAŞ

Volume 14, Number 4, January 2015

Web: <http://jssarchive.gantep.edu.tr>
<http://jss.gantep.edu.tr>

Email: jss@gantep.edu.tr

GAZIANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Vol.14, No.4, January 2015

TABLE OF CONTENTS

COMMUNICATION	Pages
Şiddetin Pornografisi: Tecavüzün Haberleştirilmesinde 5 N 1 K Yetmez, Bir de Vicdan Gerek Şadiye DENİZ, Elif KORAP ÖZEL	721-759
BUSINESS	
İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma Cengiz TORAMAN, H. Ali ATA, Mehmet Fatih BUĞAN	761-779
Termik Santrallerde Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi Hakkı FİNDİK	781-796
HISTORY	
Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sosyo Kültürel Hayat Ve Tokat'a Etkisi Sinan DİMEZ	797-827
Tek Parti Döneminde Gaziantep'te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları 1938-1945 Erhan ALPASLAN	829-845
TOURISM	
Turizm Öğrencilerinin İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği Elbeyi PELİT, Musa KARAÇOR	847-872
SOCIOLOGY	
Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı Serkan ALTUNTOP	873-904
EDUCATION	
Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin Önerilen Bir Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması Erkan ARI, Veysel YILMAZ	905-931
Changes in the Beliefs of the Prospective Teachers on Knowledge, Learning and Teaching in a Social Constructivist Teaching Setting Applied Servet DEMİR, Erdal BAY, Ömer Faruk VURAL, Müjdat AVCI, Birsen BAĞCECİ	933-947

Tecavüzün Haberleştirilmesinde Etik Sorunlar: “5 N 1 K Yetmez, Bir de Vicdan Gerek”*

Ethical Issues in the reporting of rape: “It is not enough 5 W and 1 H, conscience is also needed”*

Şadiye DENİZ¹

Ege Üniversitesi

Elif KORAP ÖZEL²

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Özet

Bu çalışma, Türk gazetelerinin web sitelerinde tecavüz haberlerinin sunumunda etik sorunları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Şubat 2015 tarihinde tecavüz girişimine direndiği için Türkiye'nin Mersin ilinde öldürülen 20 yaşındaki Özgecan Aslan örneği ve aynı dönemdeki diğer tecavüz haberleri çalışmaya konu edilmiştir. Genç kızın cesedinin bulunduğu 13.02.2015 tarihinden itibaren bir hafta süreyle Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer alan toplam 327 habere içerik analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre gazetelerin tecavüz haberlerinin sunumunda yaptığı etik ihlaller 9 kategoride toplanmıştır. Bunlar: Kurban/zanlının isim, fotoğraf ve videosunun açık olarak yayımlanması, yakınlarla ilişkin bilgilerin haberde yer alması, şiddetin detaylarının aktarılması, tecavüz/şiddet yer ve yönteminin haberde belirtilmesi, kurban/zanlının okulu/işyerine ilişkin bilgilerin yazılması, haberde erotik söylemlere yer verilmesi, tecavüzün meşrulaştırılması, haberde uzman görüşüne yer verilmemesi, “zanlı” ifadesinin kullanımında sorunlardır. Sonuç olarak bulgular göstermektedir ki, araştırma kapsamına alınan gazeteler tecavüz haberlerini, şiddeti pornografik olarak sunacak biçimde ele almakta ve bu konuda daha dikkatli editoryal politikalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tecavüz, etik, gazetecilik, haber

---

*Başlığın, “5 N 1 K Yetmez Bir de Vicdan Gerek” vurgusu, Ayten Görgün Smith'in “5 N1K yetmiyor, 1V de lazım. Yani Vicdan” başlıklı köşe yazısından, yazardan izin alınarak alıntılanmıştır. (www.diken.com.tr, Erişim: 20.05.2015)

¹ Doç.Dr., Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü

e-mail: sadiye.deniz@ege.edu.tr

² Yard. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Gazetecilik A.B.D / **e-mail:** elifkorap@hotmail.com

Abstract

This article attempts to assess the ethical issues in the presentation of news of rape on the websites of Turkish newspapers. Accordingly, the subject of this study was a news item concerning 20-year-old Özgecan Aslan, who was murdered when she resisted rape in February 2015 in Mersin, Turkey, and other rape news from the same period. The content analysis method was applied to 327 news items on the websites of Hürriyet, YeniŞafak and Cumhuriyet newspapers for the week from 13.02.2015, when the remains of the young woman were found. The ethical violations by the newspapers in the reporting of rape were grouped into nine categories. These were publication of the name/photograph/video of the victim/defendant, giving information about the relatives of the victim/defendant, giving details of the violence, giving the location and describing the process of rape, giving information about the school/workplace of the victim/defendant, using erotic language in the news item, legitimizing the rape, the lack of an expert opinion, and problems in the use of suspects' statements. Consequently the findings indicate that the Turkish media present violence in a pornographic way when reporting rape, and Turkish newspapers need a more sensitive editorial policy on this issue.

KeyWords: Rape, ethic, journalism, news

Giriş

Kadına yönelik cinsel şiddet tüm dünyada önemli toplumsal sorunlar arasında sayılmaktadır. Konunun birincil muhatabı devlet / toplum ya da bireyler olmasına rağmen, medya da sorumluluğu olan kuruluşlar arasında görülmektedir. Bunun nedeni, kadına yönelik tecavüz veya cinsel şiddetin sunumunda kullanılan dil ve çerçevelemenin, mağdura ve/veya diğer kadınlara ilişkin (aynı meslekte çalışan, aynı yerde yaşayan vb) geriye kalan yaşantısını olumsuz etkileyebilecek etkiler yaratabilme potansiyeli taşımasıdır. Bu vakaların haberleştirilme pratiklerinde yapılan etik ihlaller sadece mağdurun/kurbanın yaşantısını olumsuz etkilemekle kalmamakta, tüm kadınların belirli sözde ahlaki kategorilere ayrılması, tecavüzün / tacizin meşrulaştırılması, toplumsal bir sorun olan cinsel şiddetin asıl boyutlarının üstünün örtülmesi ve bağlamından uzaklaştırılmasına neden olmaktadır. Tecavüz haberlerinde kullanılan dil, toplumdaki cinsiyetçi söylemin yerleşmesi ve tecavüzün meşrulaştırılması, kurbanların deşifre olma ya da suçlanma korkusuyla adli birimlere başvuramaması gibi geniş ölçekli toplumsal sonuçlara da yol açabilmektedir.

Bu çalışmada incelenen gazeteler örneğinde kadına yönelik cinsel şiddetin nasıl sunulduğu ve hangi etik ihlallerin gerçekleştirildiği incelenmiştir. Çalışmada Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak Gazeteleri'nin çevrimiçi versiyonlarında 13-19.02.2015 tarihleri arasında yayımlanan Özgecan Aslan ve eşzamanlı diğer tecavüz haberleri üzerinden, cinsel şiddet haberlerinin sunumundaki etik sorunlar tespit edilmeye çalışılarak, toplumda cinsiyetçi söylemin yerleşmesinde medyanın destekleyici rolünün ortaya konması amaçlanmıştır. Toplamda 327 haber, kadına yönelik cinsel şiddet vakalarının etik olarak sunulup sunulmadığı konusunda belirlenen 9 kriter bağlamında incelenmiştir. Öneriler bölümünde ise tecavüz haberlerinin sunumunda uyulması

gereken kurallara ilişkin bir kontrol tablosu oluşturularak, alanda çalışan akademisyen ve medya profesyonellerinin dikkatine sunulmuştur.

Kadına Yönelik Cinsel Şiddet Haberleri ve Medya

Tecavüz ve diğer şiddet haberlerindeki sorunlu kadın temsili, aslında medyadaki kadın temsillerinden kaynaklanmaktadır. Haberciliğe ilişkin liberal bakış açısında, "meslek etiğinin temel kuralları ve en basit gazetecilik el kitabında bulunabilecek türden sözde-nesnellik ilkeleri gereği doğru haberin kadın-erkek ayrımı yapmayacağı" (Tanrıöver, 2007: 149) öne sürülmektedir. Oysa eleştirel teori içinden çıkan kültürel çalışmalar gibi yaklaşımlar, haberin nesnellüğünün tartışılır olduğunu öne sürmekte, özellikle kadın konusu bağlamında haberlerin ataerkil ideolojiden beslenen cinsiyetçi yapısını çözümleyip, yeni etik kodlarla bu duruma çareler aramaktadır. Kadınların medyada nasıl yer aldığıyla ilgili Bek ve Binark'ın yaptığı 'Medya ve Cinsiyetçilik' adlı çalışmada (Bek ve Binark, 2000), Türkiye'de kadınların medyada, anne/ eş, cinsel nesne ve şiddet eyleminin nesnesi olarak üç farklı kategoride sunulduğu belirtilmektedir. Benzer bir şekilde Tanrıöver ve Belge de, kadınların genellikle iyi eş/iyi anne gibi geleneksel rollerde, bedenleri ile arzulanan cinsel bir nesne olarak ya da dayak yiyen, aldatılan, dövülen, tecavüze uğrayan mağdur/kurban kadınlar olarak temsil edildiğini söylemektedir (Tanrıöver, 2007: 156-159, Belge, 2007: 200). Saktanber ise, özellikle feminist hareketin gelişmeye başlamasından sonra medyanın kadın konusuna daha fazla yer ayırdığına dikkat çekmekte, ancak bu nicel artışın kadınların ikincil konumlarını dönüştürmede önemli bir etkisi olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü kadınlar üzerine söylenen sözdeki çoğalma, kadınların bakışını değil, erkeklerin bakışını taşımaktadır. Bu bakış açısı ise medyada iki kadın tipini ortaya çıkarmaktadır: Birincisi, fedakâr anne – sadık, iyi eş kurgusu ile sunulan kadınlar, ikincisi ise Saktanber'in serbest-müsait kadın olarak nitelendirdiği gruptur. Kadının cinselliğine odaklanan bu grup, ana hatlarıyla kadını pasif, kolayca el konulabilir, hükmedilebilir bir cinsel haz nesnesine dönüştürmektedir. Kadınlar medyanın çeşitli alanlarında kendi seyredilişlerini seyredelerken, bir yandan da onlardan talep edilen ideal kadının ne olduğu gösterilmekte ve medyanın aracılık ettiği bu söylem, talep dışı kalmak istemeyen kadınlarca da benimsenerek, kemikleşip yaygınlaşmaktadır (Saktanber, 1993: 213). Medyanın bu tutumu sadece kuşatıcı değil aynı zamanda da kadınları belirli kategorilere ayırdığı için yaftalayıcı ve tahakkümcüdür. Hangi kadınların 'makbul', hangilerinin 'makbul olmadığını' bize söyleyen medyayı dönüştürmek için var olan meslek etiği ilkelerinin uygulanması ya da bunlar yeterli gelmiyorsa yeni ilkelerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Kadının temsil biçiminden daha spesifik bir konu olan cinsel şiddete uğrayan kadınların temsil biçimlerine geçildiğinde ise, konunun Türkiye'deki akademik literatürde çok çalışılmadığını, daha çok şiddet konusunun satır aralarında geçirildiğini söylemek mümkündür. Medyada tecavüz mağdurunun ya da failin nasıl sunulduğunun neden önemli olduğu konusunu Kosse şöyle açıklamaktadır: "Medyadaki tecavüz öyküleştirmeleri insanların tecavüz hakkındaki düşüncelerini, tepkilerini etkiliyor ve tecavüze ilişkin yanlış fikirlerin ve

kalıp yargıların sürmesine sebep oluyor. Bu etki oldukça zarar verici çünkü toplumun tecavüzün altında yatan gerçek neden ve meseleleri görmesini engelliyor. Tecavüzü doğru anlamama, yanlış politika ve yasaların üretilmesine sebep olabilir. Sonunda, medya gerçek dışı hikâyelerini kullanmaya devam ederse, gerçek kurbanlar kendi gerçek hikâyelerini paylaşmaktan kaçınır hale gelir, özellikle de medyadaki temsil durumuyla bir çatışması varsa" (HanneyKosse, 2007: 3). Kosse'nin bahsettiği gibi medyanın hangi tecavüz/taciz hikâyelerinin paylaşılabilir, hangilerinin paylaşılabilir olmadığına dair üstü örtük bir mesaj verdiğini söylemek mümkündür. Özellikle tecavüzün aile içinden gelmesi, tecavüz mağdurunun yaftalanabileceğine dair düşüncesi, kadınların sessiz kalmalarına yol açmaktadır. Bu durum ise var olan bir sorunun üstünün örtülmesi ve kadınların bu şiddeti yaşamaya devam etmeleri anlamına gelmektedir. Medyanın bu haberleştirme tutumunun Kosse'nin bahsettiği olumsuz etkileri ortaya çıkardığını Hindistan'daki tecavüz olaylarını inceleyen bir makale ortaya koymaktadır. Hindistan'da gazetecilerle görüşmeler yoluyla yapılan bu çalışmada, görüşülen kişilerin saldırgan yerine kurbanı lekelenmiş olarak gördükleri sonucu ortaya çıkmıştır (Rao, 2014: 165). Bu durum pek çok kadın açısından tecavüzün dillendirilmesini ve yetkili mercilere başvurulmasına engellemektedir.

Yabancı literatürde, cinsel şiddet haberlerinin analizine ilişkin yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri Benedict'e aittir. Benedict, Amerikan basınındaki kadına yönelik şiddet vakalarında kadının nasıl sunulduğunu incelemiştir. Benedict, medyada kadınlara yönelik dilin tecavüz mitlerinden ve medyanın kadına yönelik genel tutumundan etkilendiğini söylemektedir. Benedict, ortak kabul görmüş birtakım tecavüz mitlerinden söz etmektedir. Bunlar; "tecavüzün cinsel ilişki olduğu, saldırganın arzuları tarafından yönlendirildiği, saldırganın akıl sağlığının yerinde olmadığı, saldırganın siyahi ya da düşük bir sınıftan olduğu, kadının tecavüzü tahrik ettiği, kadının tecavüzü hak ettiği, tecavüz girişiminin kurbanı kirlendiği, tecavüzün kurbanın geçmişindeki eylemlerinin bir cezası olduğu, kadının tecavüzü intikam amacıyla dillendirdiğidir" (Benedict, 1992: 21). Benedict, gazetecilerin bu mitlerden kaynaklanan bir şekilde tecavüze uğramış kadınlara ilişkin iki kategorik hikâyeye biçimi kullandığını söylemektedir. Bunlar; bakire ve vamp kadın dikotomisidir. Ona göre, toplum ve basın, kadına yönelik cinsel suç anlatısında kadının geleneksel imajı ile tecavüz mitlerini kombine etmeye düşkündür. Vamp kadın anlatısında, ahlaki değerleri zayıf ve erkeği bu tür suçları işlemeye teşvik eden kadın figürü ortaya çıkar. Bu anlatıda, fail yerine kurban olan kadın suçlanır. Bakire kadın anlatısında ise kadın sapık ve canavarlaşmış bir erkek tarafından kirlenmiştir (Benedict, 1992: 22-23). Her iki anlatı biçimi de kadını değersizleştiren, yaftalayan, güçsüz gösteren bir söyleme sahiptir.

Yabancı literatürdeki önemli bir diğer çalışma, Carter'a aittir. Carter, medyanın kadına yönelik şiddeti nasıl sıradanlaştırdığını İngiliz basınında analiz etmiş ve cinsel suçların haberleştirilme oranının geçmişe oranla büyük bir artış gösterdiği, bu artışın aynı zamanda haberlerin kapladığı alan ve kelime sayıları bakımından da ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır (Carter, 1998: 219-233). Carter'ın vurguladığı önemli noktalardan biri cinsel şiddetin özel alanda

gerçekleşmesi durumunda normal olarak görüldüğü, şiddetin ancak kamusal alanda gerçekleşiyorsa devletin ilgisini çektiği; oysa İngiltere'deki araştırmaların çoğunun kadınların kamusal alanda gördüğünden daha çok şiddeti özel alanda gördüğünü ispatladığını söylemektedir (Carter, 1998: 222). Türkiye'de de kadına yönelik şiddetin özellikle cinsel şiddetin eşinden gelmesi durumunda olağan gibi karşılandığını pek çok kadının da bu nedenle sessizliğe büründüğünü söylemek mümkündür.

Türkiye'deki literatüre bakıldığında ise, kadınların medyada nasıl temsil edildiğine ilişkin çalışmalar yaygın olmakla birlikte (Köker 2007, Tanrıöver 2007, Bek ve Binark 2000, Aziz 1994), kadına yönelik şiddeti habercilik etiği bağlamında inceleyen az sayıda araştırmaya rastlanmıştır (Dursun 2010, Çelenk 2010, Doğanay ve Kara 2011). Dursun ve Çelenk çalışmalarında, kadına şiddet olgusuna odaklanmış, cinsel şiddeti ise kadına yönelik şiddetin bir kategorisi olarak ele almışken; Doğanay ve Kara ise doğrudan tecavüz haberlerinin basındaki temsili konusunu araştırmıştır.

Bu üç çalışmanın detaylarına bakıldığında, kadına yönelik şiddet ve etik konusunu inceleyen Dursun'un (2010: 26), çalışmanın bir bölümünde cinsel şiddet olgusunu da ele aldığı ve feminist habercilik anlayışlarından hareket ederek habercinin izleyebileceği tutumlarla ilgili şu önerilerde bulunduğu görülmektedir: "Gazetecinin mahremiyete saygı göstermesi, cinsel saldırılarla ilgili durumlarda 16 yaşından küçük çocukların kimliklerinin açıklanmaması, çocuğun kimliğinin açığa çıkarılabileceği yerlerde 'enset' sözcüğünün kullanılmaması, cinsel saldırının kurbanlarının kimliğinin vermemesi, cinsel şiddet kurbanlarının isimlerinin yayımlanmaması veya kimliği açığa çıkaracak ölçüde ayrıntı verilmemesi, şiddet veya şiddet tehdidi ile ilgili haberlerde, basın kurbanının yararı karşısında kamunun yararını dikkatlice ölçmesi gerekmektedir." Televizyon haberlerinde kadına yönelik şiddeti araştıran Çelenk ise çalışmasında, medyanın hegemonik bakış açısı ve ideolojik tutumlarının kadına yönelik haberlerde etik ilkeleri nasıl ihlal ettiği üzerinde durmaktadır. Çelenk'e göre medya ideolojik tutumundan kaynaklanan bir şekilde kadınlar arasında hiyerarşik bir ayırım yapmakta ve bu hiyerarşinin alt sıralarında olan kadınlara ilişkin haberlerde daha özensiz, yaftalayıcı bir dil kullanılmaktadır.

Çelenk'e göre, medyada bilerek ya da bilmeyerek kadına yönelik cinsel şiddeti meşrulaştırıcı ifadeler çok sık rastlanmakta ve bu durum şiddetin sıradanlaştırılması, meşrulaştırılması, yanlış bağlamlarda tartışılması gibi sonuçlara yol açmaktadır. Türkiye'de medyada, kültürel alandaki üretimlerde namus, töre, inanç gibi sözde meşru dayanaklar üzerinden kadına şiddet, daha özelden cinsel şiddet kabul edilebilir düzeye indirilmekte ve mantığa büründürülmektedir. Kadının şiddetin öznesi olduğu haberlerde sıklıkla kullanılan "'namus cinayeti' ifadesi, tecavüz olaylarında da tecavüz ya da saldırıya uğrayan kadınlarla ilgili haberlerde, cümlelerin başına 'gece eğlencesinden dönen kadın' veya 'alkollü genç kız' gibi tanımlamalar yerleştirilerek, bu kadınların adeta kendilerine yapılan saldırıları kışkırttıkları ya da bunu hak ettikleri ima edilmektedir" (Çelenk, 2010: 233).

Doğanay ve Kara'nın çalışması ise, Pippa Bacca adlı aktivistin tecavüze uğrayıp öldürülmesini konu edinmektedir. Konuya ilişkin haberleri inceleyen araştırmacılar, şu sonuçlara ulaşmıştır: "Medya, Pippa'nın başına gelenleri tecavüz haberlerinin genelinde görüldüğü gibi münferitleştiren bir çerçeve içinde aktarmıştır. Haber kurgusu, başlıklar ve haber metnindeki dil kullanımı ayrıntılı olarak ele alındığında, mağdurun yaşam tarzının, (yanlış) seçimlerinin tecavüzü 'çağırın' öğeler olarak işaretlenmesi yoluyla kurbanların kendi davranışlarına sorumluluk yükleyen yaygın tecavüz mitlerinin sürdürüldüğü; failin 'sapkınlığını', dolayısıyla olayın sıradışılığını kanıtlayacak emareler arandığı ve böylece tecavüzün münferitleştirildiği görülmüştür" (Doğanay ve Kara, 2011:74).

Aktarıldığı gibi Türkiye'de kadına yönelik tecavüz haberlerini inceleyen çok az sayıda araştırma yapılmış olmasına karşın, medya etiğine ilişkin oldukça fazla sayıda çalışma (İrvan 2005, Duran 2005, Erdoğan 2006, Geray vd. 2010, İnal 2010, Binark vd. 2103, Çaplı 2002) bulunmaktadır. Genel olarak medya etiğini konu edinen bu çalışmalar, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, Basın Konseyi Meslek İlkeleri gibi temel ilkeler çerçevesinde gazetecilik pratiklerini incelemekte ve sorunlu habercilik anlayışlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Daha iyi bir gazetecilik ya da haberciliğin nasıl yapılacağına dair bir kılavuz niteliğinde olan ahlaki kurallardan oluşan etik ilkeler, dünyada ve Türkiye'de çeşitli yayın organlarınca yaratılmıştır. Bunlardan cinsel şiddet ile ilgili olanlarını şöyle sıralamak mümkündür: Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Basın Meslek İlkelerinin 23. Maddesi "kişilerin özel hayatlarını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir" ilkesini, ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği "Gazeteciler, çocuk yaştaki sanıkların ve tecavüz kurbanlarının kimliklerini açıklamaktan özenle kaçınmalıdırlar" ilkesini, Chicago Sun-Times gazeteleri "Gazetede, tecavüz kurbanının ismi yayımlanmaz" etik ilkesini benimsemiştir (İrvan, 2005: 74-82).

Türkiye'de basınla ilgili kuruluşların cinsel şiddete ilişkin etik ilkeleri ise şöyledir: Basın Konseyi Meslek İlkeleri, yayınlarda kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemeyeceğini (4. Madde), kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamayacağını (5. Madde), şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapılamayacağını (13. Md) belirtmektedir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nin 3. maddesinde de gazetecinin her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamayacağı belirtilmektedir. 7. Madde ise özel hayatın gizliliği ilkesinin ihlal edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Gazetecinin doğru davranış kuralları başlığı altında ise cinsel saldırılarla ilgili şöyle bir ifade bulunmaktadır: "Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayımlanmamalıdır" (<http://www.tgc.org.tr>, Erişim: 05.05.2015).TGC tarafından yayımlanan Medyada Çeşitlilik Kılavuzu'nda da cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri nedeniyle şiddete uğrayanlarla ilgili haberlerde mağdurların onurunun korunmasına gereken özen gösterilmesi vurgulanmıştır. Taciz ve tecavüz gibi cinsel suçların haberleştirilmesinde kullanılan dile özen gösterilmesi, saldırganın ifadesinden yararlanılarak hazırlanan metinlerin mağdur açısından yaralayıcı olabileceğinin göz önünde bulundurulması, bu haberlerde kullanılan görsel

malzeme ile anlatım biçiminin pornografik ve özendirici çağrışımlar yaratmaması önerilmektedir. (<http://www.tgc.org.tr>, Erişim: 17.05.2015). Bunların yanında benzer ilkeler Doğan Medya Yayın Grubu'nun yayın ilkeleri arasında da sayılmaktadır. Türk Psikiyatri Derneği ise, 15.02.2015 tarihinde yaptığı bir açıklama ile gazetelerde yer alan tecavüz haberlerinde kullanılan dile ilişkin olarak "Katilin ruhsal sorunlarının olduğu, uyuşturucu kullandığı, sakinleştirici ilaçlar aldığı, öldürülen genç kadının açık giyindiği gibi 'sözde' gerekçelerle kamuoyunun yanıltılmaması" gerektiğini vurgulamaktadır (<http://www.psikiyatri.org.tr>, Erişim: 05.05.2015). Görüldüğü gibi doğrudan tecavüz haberlerine yönelik olmamakla birlikte genel olarak basın yayın etik ilkelerini ortaya koyan çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Bu çalışma, ele alınan gazetelerin tecavüz vakalarını nasıl haberleştirdiğini ortaya koyarken, etik ilkelere ne denli uyulduğunu araştırarak tecavüzün haberleştirilmesine ilişkin sorunları tespit etmeyi ve öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Araştırma

Araştırmanın Örnekleme ve Yöntemi

Araştırmada, Türkiye'de büyük infial yaratan ve medyanın büyük ilgi gösterdiği Özgecan Aslan cinayeti ve aynı dönemde gazetelere yansıyan diğer tecavüz haberleri örneklem olarak seçilmiştir. Üniversite öğrencisi Özgecan Aslan, 11.02.2015 tarihinde Mersin'de tecavüz girişimine direndiği için bir minibüste öldürülmüş, genç kızın bedeni ise 13.02. 2015 günü suçu beraberindeki iki kişiyle işlediğini itiraf eden kişinin jandarma ekiplerini olay yerine götürmesi ile bulunmuştur (<http://tr.wikipedia.org> Erişim: 15.05.2015). Genç kıza yönelik tecavüz girişimi ve cinayet haberleri Türk medyası tarafından günlerce haberleştirilmiştir.

Medya, bu dönemde tecavüz ve cinayete tepki gösteren nitelikte haberler yaparken, eşzamanlı olarak gerçekleşen diğer tecavüz vakalarını da haberleştirmeyi sürdürmüştür. Bu bağlamda Özgecan Aslan'ın cesedinin bulunduğu ve medyada konuyla ilgili ilk haberlerin yapıldığı 13.02.2015 tarihinden 19.02.2015 tarihine dek Özgecan Aslan ve eşzamanlı olarak yayımlanan diğer tecavüz haberleri üç ayrı gazetenin web sayfasında incelenmiştir. Söz konusu tarihten sonraki haberleri konunun ana bağlamından (tecavüz/taciz haberleri) uzaklaştığından ve medyanın doğrudan tecavüz haberlerini sunumundaki etik sorunları tespit etmek amaçlandığından, araştırma kapsamına alınmamıştır.

Araştırma kapsamına alınan gazeteler ise Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Söz konusu gazetelerin örneklem olarak seçilmesindeki amaç, farklı sahiplik yapıları ve farklı yayın politikalarına sahip olmaları ve ideolojik olarak farklı toplum kesimleri tarafından tercih edilen gazeteler olmalarıdır. Bu bağlamda ana akım, İslamcı sağ ve ulusal/sol basını temsil eden gazetelerden web sitesi en fazla ziyaret edilen ilk gazetelerin çalışma

kapsamına alınması amaçlanmıştır ve ana akımı temsilen Hürriyet, İslamcı sağ basını temsilen Yeni Şafak ve ulusal sol basını temsilen Cumhuriyet gazeteleri seçilmiştir.³ Ziyaret oranları ise, pek çok araştırmaya referans olan <http://www.alexa.com/topsites/countries;2/TR> (Erişim: 1.03.2015) adresinden alınmıştır. Tıklanma verilerine göre üç gazetede yer alan toplam 327 haber araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırmada bulguların analiz edilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir metindeki değişkenleri ölçmek amacıyla, iletişimin görünen içeriğinin sistematik, nesnel ve nicel yollarla incelenmesini sağlayan bir analiz yöntemidir (Bilgin, 2000: 1-2). Yöntemde "temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). Bu bağlamda araştırmanın amacı ve örnekleme belirlendikten sonra araştırmacılar tarafından tecavüz haberlerinin sunumunda uyulması beklenen etik kriterler tespit edilmiş ve ölçülmek istenen analiz kategorileri oluşturulmuştur. Kategorilerin oluşturulmasında Dünya Sağlık Örgütü'nün 2012 tarihli "Cinsel Şiddet" raporu (<http://apps.who.int>, Erişim: 01.05.2015), Türk Psikiyatri Derneği'nin tecavüz haberlerinin sunumuna ilişkin önerileri (<http://www.psikiyatri.org.tr>, 05.05.2015), Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri (<http://www.basinkonseyi.org.tr>, Erişim: 01.05.2015), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (<http://www.tgc.org.tr>, Erişim: 01.05.2015), Medyada Çeşitlilik Kılavuzu (<http://www.tgc.org.tr>, Erişim: 01.05.2015), ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri (www.spj.org.asp, Erişim: 01.05.2015) ile çeşitli gazetelerin yayın ilkeleri dikkate alınmıştır. Ana kategoriler tespit edildikten sonra, kategorilerin gazeteciler Esra Alus⁴ ve Gülay Fırat⁵ ile araştırmacılar dışında bağımsız bir akademisyen olan Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Kavaklı⁶ tarafından değerlendirilmesi istenmiştir. Alınan geribildirimler doğrultusunda kategorilere son şekli verilmiş ve tecavüz haberlerinin incelenmesinde 7 etik ihlal ve 2 olumlu tutumdan oluşan 9 kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler şöyledir:

HATALI BULUNAN KRİTERLER
1. Tecavüz/şiddet yer ve yönteminin haberde belirtilmesi
2. Kurban/zanlıya ilişkin bilgilerin açık biçimde yayımlanması <ul style="list-style-type: none"> a) Kurban /zanlının ismi açık b) Kurban / zanlının fotoğrafı açık c) Kurban/zanlının videosu açık
3. Kurban/zanlı yakınlarına ilişkin bilgilere haberde yer verilmesi

³Gazetelere ilişkin bu ideolojik sınıflandırma alandaki önemli iletişimcilerin çalışmalarında yaptıkları tanımlamalardan derlenmiştir. Bkz. Dursun, 2004: 196, Atabek – Cangöz, 2005: 9, Gökalp- Ergül- Cangöz, 2010: 145, Binark, 2004: 294, Kaylı, 2014: 6342.

⁴Milliyet Gazetesi Polis-Adliye-Yargı Muhabiri, İstanbul.

⁵Bugün Gazetesi Editörü, İstanbul.

⁶Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik ABD Öğretim Üyesi, İzmir.

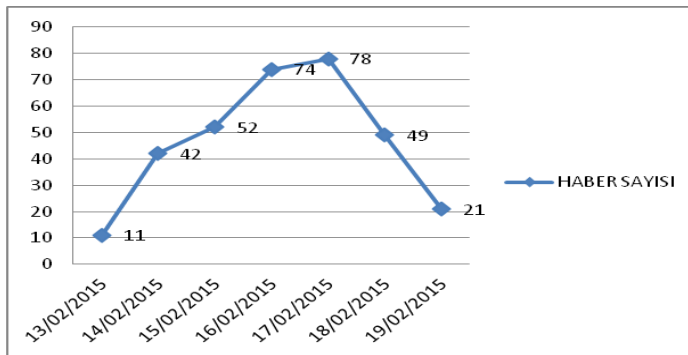
4. Haberde tecavüzü meşrulaştıran ifadelere yer verilmesi a) Zanlının insancıl ya da zayıf gösterilmesi yoluyla b) Kurbanın suçlu gösterilmesi yoluyla
5. Haberde şiddetin detaylarının açıkça aktarılması
6. Kurban/zanlının okuduğu okul/çalıştığı işyerine ilişkin bilgilere yer verilmesi
7. Tecavüz haberinde erotik söylem içeren ifadelere yer verilmesi
UYGULANMASI ÖNERİLEN KRİTERLER
8. Uzman görüşüne yer verilmesi
9. Zanlı/iddia edildi ifadelerinin uygun kullanılması

Örneklem kapsamındaki 327 haber yukarıda sıralanan analiz kategorileri bağlamında iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanmış, elde edilen bulguların geçerlik güvenirliği değerlendirildikten sonra ise bulguların yorumlanmasına geçilmiştir.

Diğer taraftan çalışmada geçerlilik ve güvenirliği artırmak amacıyla araştırmacı üçgenlemesi tekniği kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda geçerlilik ve güvenirliği artırmaya yönelik üçgenleme teknikleri, "Veri toplamada birden fazla yöntemin kullanılması, çoklu veri kaynaklarından yararlanılması, birden fazla araştırmacının katılımı veya ortaya çıkan bulguları karşılaştırma, kontrol etme ve onaylamada yararlanılacak çoklu kuramlar"dır (Merriam, 2013: 206). Bu çalışmada "iki veya üç kişinin veri analiz sürecinde yer almasını ve aynı nitel verileri birbirinden bağımsız olarak analiz ettikten sonra elde ettikleri bulguları karşılaştırmalarına" dayanan araştırmacı üçgenlemesi gerçekleştirilmiştir (Merriam, 2013: 206). Veriler iki ayrı kodlayıcı tarafından birbirinden bağımsız olarak kodlanmış ve bulgular karşılaştırılarak aradaki uyum ve tutarlılık değerlendirilmiştir. Kodlayıcılar arasındaki uyum yüzde 97 (tutarlı) bulunmuştur.

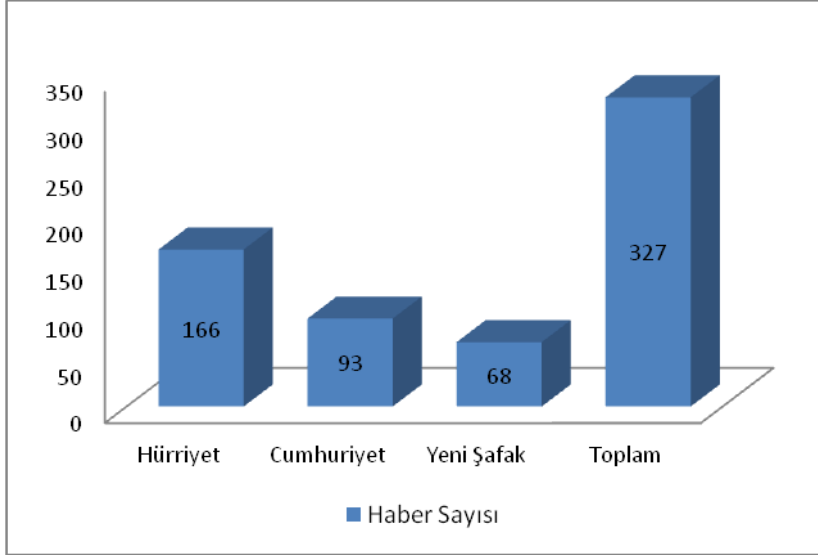
Araştırmanın Bulguları

Şekil 1'de incelenen dönemde üç gazetede yer alan Özgecan Aslan cinayeti ve diğer tecavüz haberlerinin tarihlere göre dağılımı aktarılmıştır.

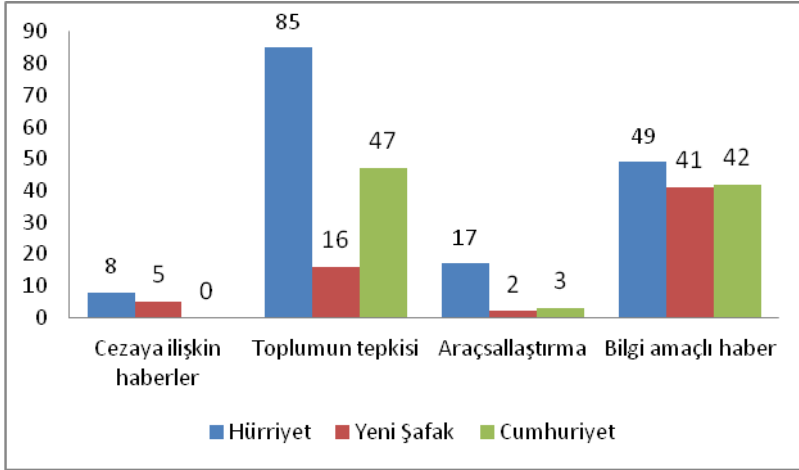
Şekil 1. Üç gazetede yer alan Özgecan Aslan cinayeti ve diğer tecavüz haberlerinin tarihlere göre dağılımı

Şekil 1'e göre 13.02.2015, kayıp olan Özgecan Aslan'ın cesedinin bulunduğu gündür. Bu nedenle Özgecan Aslan cinayetine ilişkin ilk haberler, bu tarihte yayımlanmıştır. Sonraki günlerde tecavüz/taciz haberlerinin sayısında radikal bir artış olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Özgecan Aslan cinayetinin kamuoyu tarafından büyük bir tepkiyle karşılanması ve bunun paralelinde medyanın konuya ilişkin çok sayıda haber yapmasıdır.

Şekil 2. Haberlerin gazetelere göre dağılımı

İncelenen dönem boyunca araştırmaya konu gazetelerde Özgecan Aslan ve diğer cinsel şiddet içerikli haberlerin toplam sayısı 327 bulunmuştur. Bunlardan 166'sı Hürriyet, 93'ü Cumhuriyet ve 68'i Yeni Şafak'ta yayımlanmıştır. Bulgulara bakıldığında araştırmaya alınan üç gazetenin de konuya büyük ilgi gösterdiği görülmüştür. Üç gazetede konuyla ilgili haberlerin yüzde 50,8'si Hürriyet'te, yüzde 28,4'ü Cumhuriyet'te ve yüzde 20,8'si Yeni Şafak'ta yayımlanmıştır. Buna göre konuyla ilgili en fazla haberi Hürriyet yapmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde Özgecan Aslan dışında 7 tecavüz haberine yer verilmiştir. Bunlardan 5'i Özgecan cinayetiyle ilişkilendirilerek, ikisi ise ayrı olarak yayımlanmıştır. Yeni Şafak gazetesinde ise 68 haberin 65'i Özgecan Aslan cinayetine, 3'ü aynı dönemdeki diğer taciz /tecavüz haberlerine ilişkindir. Cumhuriyet gazetesinin 93 haberinden 88'inin Özgecan Aslan cinayeti, 5'inin başka taciz/tecavüz olaylarını konu aldığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda üç gazetede, belirlenen dönem içinde yayımlanan tecavüz haberlerinin yüzde 95,4'ünün Özgecan Aslan cinayetine, yüzde 4,6'sının ise diğer tecavüz haberlerine ilişkin olduğu görülmüştür.

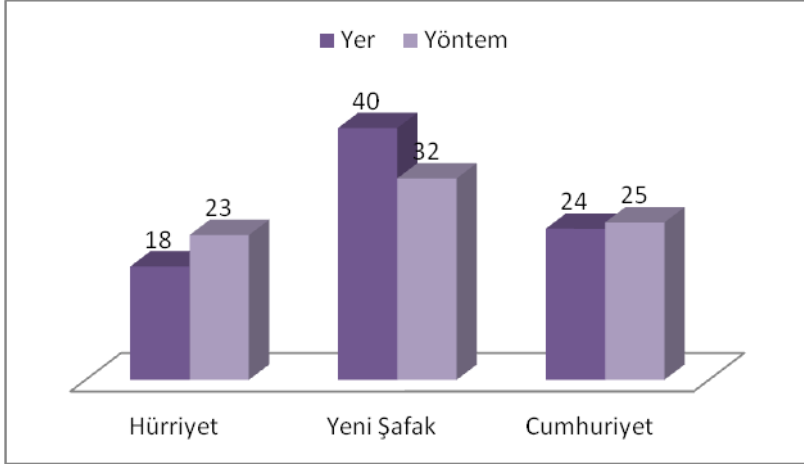
Şekil 3. Özgecan Aslan ve aynı dönemdeki diğer tecavüz haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin Özgecan Aslan cinayeti ve aynı dönemdeki taciz /tecavüz olaylarına ilişkin haberlerini çeşitli kategori ve temalar bağlamında ele aldıkları görülmüştür. Bu bağlamda gazetelerin Özgecan Aslan ve diğer tecavüz haberlerini en fazla toplumun tepkisi ve bilgi amaçlı olarak haberleştirdikleri belirlenmiştir. Haberlerin yüzde 45,2'sinin toplumun tecavüz/tecavüz girişimi/şiddete yönelik tepkisini konu aldığı, yüzde 40,3'ünün bilgi vermeye dönük olduğu görülmüştür. Yine haberlerin yüzde 6,7'sinde olayın, karşıt görüş ya da partiyi olay üzerinden eleştirmeye hizmet eden politik yanlılık bağlamında yansıtıldığı, haberlerin yüzde 4'ünün cezaya ilişkin olduğu tespit edilmiştir.

Genel tablo değerlendirildiğinde üç gazetenin de olaya ilişkin sadece bilgi vermeye dönük çok sayıda haber yaptığı görülmüştür. Yeni Şafak'ın haberlerinin yüzde 60'ı, Cumhuriyet'in yüzde 45'i ve Hürriyet'in yüzde 29,5'i bilgi vermeye yönelik bulunmuştur. Verilerle ilgili en dikkat çeken bulgu, toplumun tepkisini yansıtan haberlerin çokluğu olmuştur. Özellikle Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde çok sayıda haber, toplumun kadına yönelik şiddete tepkisini ana tema olarak belirlemiştir. Toplum tepkisini en fazla haberleştiren gazete Hürriyet (toplam haber sayısının yüzde 51'i) ve daha sonra Cumhuriyet'tir (toplam haber sayısının yüzde 50'si). Diğer iki gazeteye göre toplumun şiddete yönelik tepkisinin Yeni Şafak'ta (yüzde 23,5) daha az habere konu olduğu tespit edilmiştir.

Belirlenen Etik Kriterler Bağlamında Haberlerin Değerlendirilmesi

Tecavüz yeri ve yönteminin haberde belirtilmesi:

Şekil 4: Tecavüz/şiddet yer ve yönteminin belirtildiği haberlerin gazetelere dağılımı

Şekil 4'te tecavüz/şiddet yer ve yönteminin belirtildiği haberlerin gazetelere dağılımı gösterilmiştir. Buna göre; üç gazetede toplam 327 haberin 82'sinde (yüzde 25) olay yeri, 80 haberde (yüzde 24,4) ise tecavüz / şiddet yöntemi açıkça belirtilmiştir. Tecavüz yeri ve yöntemine ilişkin detayların haberde belirtilmesi gazetecilik etiği bağlamında tartışılması gereken bir konudur. Tecavüz yerinin vurgulanması, benzer vakalar için yol gösterici olabileceği gibi diğer taraftan toplumu uyarıcı nitelik de taşıyabilmektedir. Uyarıcı bir niteliği yoksa, haber içeriğinde "apartmanın merdiven boşluğunda", "kiralık olan boş evde", "ilaçla uyuttuktan sonra", "ellerini arkadan bağlayıp ters ilişkiye girerek" gibi ifadelerin kullanılmasının, suç olgusuna işaret etmekten ziyade, haberin pornografik öğeler taşımasına ve öyküleştirmesine yol açma potansiyelini taşıdığı unutulmamalıdır.

İncelenen tarihlere Hürriyet Gazetesi'nde yer alan tecavüze ilişkin 166 haberden 15'inde (yüzde 4,5) uygulanan şiddetin yeri ve 20'sinde (yüzde 6) ise yöntemine ilişkin detayların paylaşıldığı tespit edilmiştir. Örneğin, 13.02.15 tarihli "Özgecan'a nasıl kıydınız?" başlıklı haberde yer alan ifadelerde cinayet yöntemine ilişkin detaylar ve yerin aktarıldığı görülmektedir. Söz konusu haberde şu ifadeler yer almaktadır:

"Tarsus'taki vahşet Türkiye'nin kanını dondurdu... 2 gündür aranan üniversiteli Özgecan'ın ceseti bir dere yatağında yanmış olarak bulundu. Minibüs şoförü Suphi A., Özgecan'a tecavüz etmeye kalkınca genç kız direndi. Suphi A. önce bıçakladı sonra da başına demir çubukla vurdu."

Cumhuriyet Gazetesi değerlendirildiğinde ise 93 haberin 24'ünde (yüzde 25,8) şiddet/tecavüz olayının geçtiği yerin, 25'inde (yüzde 26,8) ise yönteminin yer aldığı görülmüştür. Cumhuriyet gazetesinde yer alan 15.02.2015 tarihli "Özgecan cinayetinde kan donduran itiraf: Levye ile defalarca vurdum" başlıklı haberde şiddetin yöntemi hem haber başlığında, hem haber içeriğinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Haberin içeriğinde zanlının cinayetin yöntemine ilişkin şu ifadeler yer almıştır:

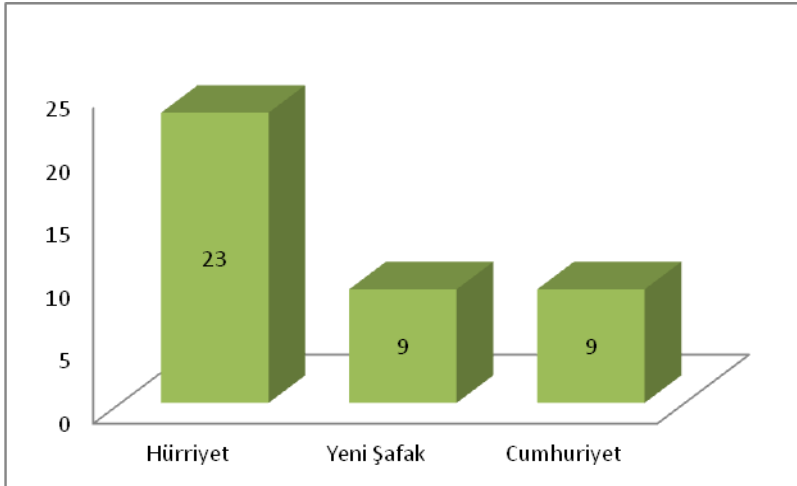
"Araçta bulunan bıçağımı rastgele sallamaya başladım. ... Babam ve arkadaşımın yardımıyla araçtan cesedi indirip Cin Deresi kenarına bıraktık. Üzerine benzin döküp, çakmağı çaktım."

Yeni Şafak gazetesinin toplam 68 haberinin 40'ında (yüzde 58,8) yer, 38'inde (yüzde 55,8) yöntem belirtilmiştir. Örneğin gazetenin 14.02.2015 tarihli "Mersin'de Vahşet" başlıklı haberde cinayetin yöntemi ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Aynı gazetenin 16.02.2015 tarihli "Kan Donduran İtiraf" başlıklı haberinde şu ifadeler yer almaktadır:

"Türkiye'yi gözyaşına boğan vahşeti soğukkanlılıkla anlatan Altındöken ifadesinde, Özgecan'a önce tecavüz etmek istediğini, bunu yapamayınca da bıçaklayıp, son darbe olarak kafasına levye ile vurup öldürdüğünü anlattı."

Genel tablo değerlendirildiğinde yer ve yöntemin sunumuyla ilgili en fazla ihlal yapan gazetenin Yeni Şafak olduğu belirlenmiştir. Gazete haberlerinin yarısından fazlasında tecavüz/şiddet yer ve yöntemini vurgulamıştır.

Şiddetin detaylarının aktarılması:

Şekil 5: Şiddetin detaylarına yer veren haberlerin gazetelere dağılımı

İncelenen gazetelerde Özgecan Aslan ve diğer tecavüz / şiddet olaylarına ilişkin toplam 327 haberin 41'inde (yüzde 12,5) şiddetin detaylarının

etik olmayan biçimde ayrıntılarıyla sunulduğu tespit edilmiştir. Söz konusu haberlerde tecavüz/şiddet/cinayet anı dakika dakika tasvir edilmektedir. Şiddetin detaylarının yer almadığı diğer haberler ise, şiddet duyurulduktan sonraki cenaze, adli tıp sonucu, tutuklama kararı, sanatçıların/toplumun şiddete yönelik tepkisi vb. devam niteliğinde haberlerdir.

Gazeteler tek tek ele alındığında Hürriyet Gazetesi'nde yer alan 166 haberden 23'ünde (yüzde 13,8) şiddete ilişkin detayların açıkça yazıldığı görülmektedir. Özellikle katil zanlılarının ifadelerinin yer aldığı haberler ciddi anlamda sorunlu bulunmuştur. Örneğin, Hürriyet Gazetesi'nde 16.02.2015 tarihinde yayımlanan "Özgecan Aslan'ın katil zanlısı Suphi Altındöken'in kan donduran ifadesinin tamamı" başlıklı haberde, başlıkta da yer aldığı gibi zanlı ifadesi, sansürsüz olarak okurun dikkatine sunulmuştur. Habere editörler tarafından eklenen "Boğazından bıçakladım", "DNA kalmasın diye bileklerini kestim", "Babam evden poşet getirdi, kestiğim ellerini koydum" gibi ara başlıklar ise olayın vahametini ortaya koymakla birlikte şiddete ilişkin detaylara "müşteri çekmek" işlevini yerine getirmektedir. Böylece haber sansasyonel hale getirilmektedir.

Baştan sona sorunlar içeren haberde yer alan ifadelerden bazıları şöyledir:

"Aracın içine girdim, yaşayıp yaşamadığına baktım. Hızlı bir şekilde nefes aldığımı gördüm. Dışarı çıkarak, 'Fatih, yaşıyor, nefes alıyor ama boğazında kesik ve kan var' dedim. Fatih bana 'Boğazı filan kesikse işini bitir. Şimdi ölsün, ortadan kaldıralım' dedi. ...Kapı açık bir şekilde bıçağı boğazına, boynunun şah damarına doğru soktum. O panikle bir iki defa daha boğaz tarafına sokup çıkardım. ...Boğazını kestiğimi Fatih'e söyledim. ...Bu arada bayandan hala hırıltılı bir ses geliyordu ve yaşıyordu. Kapı da açıktı. Bayanın iki elini de bileklerinden kestim."

Hürriyet gazetesindeki 15.02.2015 tarihinde yayımlanan "Özgecan cinayetinde kan donduran itiraflar" ve 18.02.2015 tarihinde yayımlanan "Cana saygısız adalete saygılı" başlıklı haberler de etik açıdan sorunlu görülmüştür. "Cana saygısız adalete saygılı" başlıklı haberde şiddetin detayları şu şekilde aktarılmıştır:

"Türkiye, Mersin'de Özgecan Aslan'ın vahşice öldürülmesini tartışırken, bir kadın cinayeti davasında daha sanığın mahkemedeki saygılı tutumu, iyi hal indirimine gerekçe yapıldı. Ankara'da, başına poşet geçirdiği kadını, ağzına tüp hortumu bağlayıp hem boğup hem zehirleyerek öldüren katile verilen ömür boyu hapis cezası, mahkemedeki 'saygısı' nedeni ile 25 yıla çevrildi. Çıracı, talihsiz kadının başına bir poşet geçirip, mutfak tüpü hortumunu da zorla ağzına dayarak, Kezban Doğan'ı vahşice öldürdü....Sanık olay yerinde ele geçirdiği bir market poşetini maktulenin başına geçirerek bağladı. Daha sonra bir hortumun ucunu piknik tüpüne, diğer ucunu da poşetin içine soktu."

Haber, kadına şiddete ve ceza indirimine yönelik bir eleştiri niteliği taşımakla birlikte, şiddetin detaylarının tüm çıplaklığıyla yansıtılması bakımından

sorunlu görülmüştür. Haber, ölüm için etkili yöntemleri sıralamakta, bir başka ifadeyle yol göstermekte, hem de her kesimden okuru şiddetin detaylarıyla karşı karşıya bırakarak şiddetin kanıksanmasına yol açma riski taşımaktadır.

Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazeteleri de haberlerinde şiddete ilişkin detaylara yer vermiştir. Gazetelerin her ikisinin de 9'ar haberinde şiddetin ayrıntıları tüm açıklığıyla yansıtılmıştır. Cumhuriyet haberlerinin yüzde 9.6 ve Yeni Şafak 13,2'sinde şiddete ilişkin detayları yayımlamıştır.

Özellikle failin ifadelerinin yer aldığı Cumhuriyet'in 15.02.2015 tarihli "*Özgecan cinayetinde kan donduran itiraf: Levye ile defalarca vurdum*" ve Yeni Şafak'ın 16.02.2015 tarihli "*Kan Donduran itiraflar*" başlıklı haberlerinde zanlının ifadesi sansürlenmeden haber metnine yerleştirilmiştir. Bu haber içerisindeki şu ifadeler yol gösterici ve etik açıdan sakıncalı bulunmuştur:

"Araçta bulunan bıçağımı rastgele sallamaya başladım. Kaç defa sapladığımı hatırlamıyorum. ...Hemen ölmeyince paniğe kapıldım. Levye ile kafasına defalarca vurdum. ...Babamı ve arkadaşımı alarak ipucu bırakmamak için cesedi yakmamız gerektiğini söyledim. Cesedi indirip Cin Deresi kenarına bıraktık. Üzerine benzin döküp, çakmağı çaktım. Cesedi ortadan kaldırmak için yaktım. Çünkü gömmeye zamanımız yoktu."

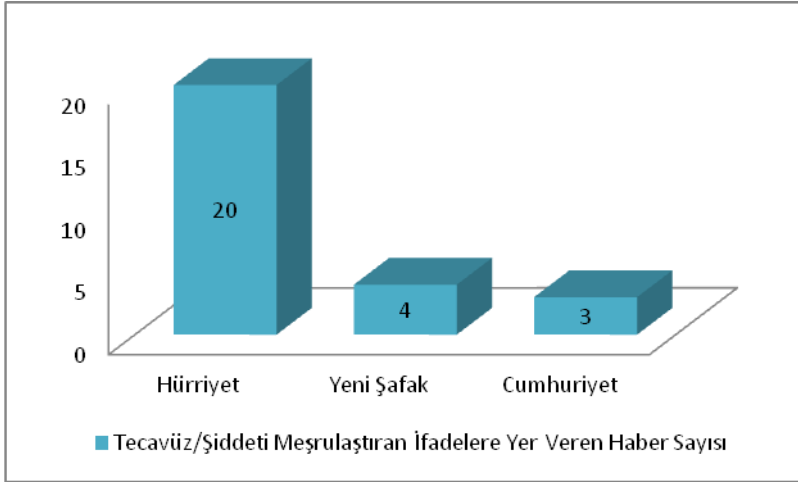
Genel tablo değerlendirildiğinde üç gazete arasında şiddetin detaylarına en fazla yer veren gazeteler oransal olarak sırasıyla Hürriyet (yüzde 13,8), Yeni Şafak (13,2) ve Cumhuriyet (yüzde 9.6) olarak bulunmuştur.Yer ve yöntemin belirtildiği haber sayısı Yeni Şafak ve Cumhuriyet'te daha fazla iken (Tablo 4), şiddetin detaylarına ilişkin etik ihlalin en fazla Hürriyet'te (Tablo 5) görülmesi dikkat çekicidir. Bunun nedeni çok sayıda haberinde tecavüz/cinayetini yeri ve yöntemine yer veren Yeni Şafak ve Cumhuriyet'in, bu haberlerin bir kısmında yer/yöntem yazmanın dışında diğer şiddet öğelerine yer vermemesidir. Toplam 23 haberinde olayın yöntemini (aynı haberlerin 18'inde yer de belirtilmektedir) belirten Hürriyet'in bu haberlerde zanlı ifadelerine de yer vererek, şiddetin tüm detaylarını okurlarla paylaşması, haber sayısı artmamakla birlikte Hürriyet'in şiddetin detayları konusunda en fazla etik ihlal yapan gazete olarak konumlanmasına neden olmuştur.

Tecavüzün meşrulaştırılması:

Tecavüz haberleriyle ilgili en önemli başlıklardan biri, tecavüzün meşrulaştırılmasıdır. Suç davranışını açıklamada belirli şartlar altında suç haklı gösterilmektedir. Suçun haklı gösterilmesi mağduriyetin inkârı (bunu hak etti, gerçekte o istedi), verilen zararın inkârı, sorumluluğun inkârı (tahrik edildim) yoluyla gerçekleşmektedir (Eker ve Erdener, 2011: 61). Kuramsal kısımda detaylı olarak aktarıldığı gibi Benedict'in sözünü ettiği "saldırganın akıl sağlığının yerinde olmadığı, kadının tecavüzü tahrik ettiği, kadının tecavüzü hak ettiği, tecavüzün kurbanın geçmişindeki eylemlerinin bir cezası olduğu" (Benedict, 1992: 21) gibi tecavüz mitleri, tecavüzün meşrulaştırılmasında etkili olmaktadır. Bu çalışmada tecavüzün meşrulaştırılması iki başlık altında incelenmiştir:

Zanlının insancıl ya da zayıf gösterilmesi: Psikiyatrik rahatsızlığına vurgu yapılması, kıskançlık ya da aşk, kara sevda gibi gerekçeler üretilerek tecavüz eyleminin meşrulaştırılması.

Mağdurun suçlu gösterilmesi: Kurbanın karşı tarafı tahrik ettiğine yönelik ifadeler yoluyla tecavüzün meşrulaştırılması. Örneğin kadının algılanan cinsel saygınlığı (hayat kadını ya da bakire oluşu, birden fazla evlilik yapmış, dul olması vb.), giyimi (mini etek ya da dekolte giydiği vurgusu), alkol alması, sokakta bulunduğu saat vb., dini inancı/mezhebi, etnik kimliği vb. Bu doğrultuda incelenen gazetelerde tecavüzün meşrulaştırılmasına ilişkin bulgular şöyledir:

Şekil 6. Tecavüz/şiddetin meşrulaştırıldığı ifadeler içeren haberlerin gazetelere dağılımı

İncelenen gazetelerde toplam 327 haberin 27'sinde (yüzde 8,2) tecavüz/taciz olaylarının aşağıda sunulan kategoriler doğrultusunda meşrulaştırıcı ifadeler rastlanmıştır. Buna göre Hürriyet haberlerinin 20'sinde (yüzde 12), Yeni Şafak 4'ünde (yüzde 5,8) ve Cumhuriyet 3'ünde (yüzde 3,2) tecavüzü meşrulaştıran türde ifadeler yer vermiştir.

Mağdurun suçlu gösterilmesi yoluyla meşrulaştırma: Gazeteler incelendiğinde, zanlıların kendilerini savunmak amacıyla sarf ettikleri ifadelerle ilişkin bazı haberler, şarkıcı Nihat Doğan'ın Özgecan cinayetiyle ilgili attığı tweete ilişkin haberler ile Özgecan cinayetiyle aynı dönemde haberleştirilen bir başka tecavüz haberinde sorunlu ifadelerle rastlanmıştır.

Her üç gazetede de şarkıcı Nihat Doğan'ın attığı tweetinin haberleştirilmesi yoluyla mağduru suçlu gösterici ifadelerle haberleştirilmiştir. Örneğin Hürriyet Gazetesi'nin 15.02.2015 tarihli "*Nihat Doğan tepki çeken tweetini sildi*" başlıklı haberinde "*Türkücü Nihat Doğan'ın paylaştığı bir mesaj ise büyük tepki çekti. Doğan, 'Siz de mini eteği giyip soyunup laik sistemin ahlaksızlaştığı sapıklar tarafından tacize uğrayınca da bas bas*

bağırmayacaksınız' şeklindeki tweeti gelen tepkiler sonrasında sildi" ifadeleri yer almaktadır. Görüldüğü gibi gazeteler, Doğan'a yönelik eleştiri niteliğinde haberler yapmasına karşın yine de ilgili haberlerde sürekli olarak Doğan'ın tweetini tekrarlayarak söz konusu görüşü yaymaya devam etmiştir. Haberi okuyan ve Doğan ile aynı yönde görüşe sahip pek çok kişinin, toplumda tanınan bir şahsın da kendileriyle aynı görüşleri paylaştığı algısına kapılabileceği ve toplumda cinsiyetçi söylemin meşrulaştırılacağı unutulmamalıdır. Bu bağlamda gazetelerin ilgili haberlerde Doğan'ın kadına yönelik tecavüzü meşru gösteren ifadeler içeren tweet attığını belirtmesi, ancak tweeti yayımlamaması kanımızca daha etik bir habercilik olurdu.

İncelenen gazetelerde tecavüzün meşrulaştırılmasıyla ilgili sorunlar içeren bir diğer haber grubu ise, zanlıların ifadelerinin aktarıldığı haberler olarak tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar tecavüz/siddeti meşrulaştırıcı ifadelerin en fazla zanlılar tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. "Mağdurun saygınlığına dair kültürel mitlerin en sansürsüz dışavurumuna tecavüzden hüküm giymiş suçluların beyanlarında rastlanmaktadır...Tecavüzcüler mağduru, genellikle baştan çıkarıcı, rahat, mezhebi geniş, adı kötü çıkmış olarak tanımlamışlardır" (Eker ve Erdener, 2011: 64).

Örneğin Cumhuriyet'te yayımlanan 16.02.2015 tarihli, "*Özgecan'ın katil zanlısı ifade değiştirdi*" başlıklı haber, zanlının ifadelerine dayansa da, bu ifadelerin sansürlenmeden haber metnine aktarılması etik açıdan sakıncalı bulunmuştur. Haber metni şöyledir:

"Zanlının ifadesi: Arkadan başıma doğru eliyle vurdu. İlk vurduğunda karşılık vermedim. ....Daha sonra bana ikinci defa vurdu ve boynumu tırnaklarıyla cırmaladı, diz aynasından biber gazı çıkardığını ve sıkıldığını gördüm. Eğildim ve bana denk gelmedi. Aracı yolun kenarında durdurdum ve arka tarafa geçtim içeri girer girmez yüzümü cırmaladı buna çok sinirlendim ve ben de iki elimle sağından tutarak itekledim, ikinci koltuk ve üçüncü koltuk arasına düştü. Sonra bana saldırmak için geri kalkarken ayağımın tabanı ile karın ve göğüs bölgesine iki üç defa vurdum. ....Arkaya geçmemdeki amacım bana vurduğundan dolayı arabadan indirecektim ya da konuşmaktı. Bayan ile cinsel ilişki gibi bir amacım yoktu, otopsi raporunda çıkacaktır. .... Yoldan gelmişim, bira içmişim kendimde değildim."

Haberin tamamı okunduğu zaman, zanlının tecavüz ve öldürme gibi bir niyetinin olmadığı, ancak mağdur kişinin kendisine saldırmaması sonucu bu eylemleri gerçekleştiği algısı ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar gazete bunu eleştirel bir dille yazmış da olsa, zanlının ifadelerinin sansürsüz verilmesi meşru göstermeye yol açmıştır.

Nitekim Hürriyet'te yayımlanan 15.02.2015 tarihli "*Özgecan cinayetinde kan donduran itiraflar*", başlıklı haber de bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Zanlının ifadesinin haberleştirildiği metinde zanlı, kurbanı kendisine saldırmakla suçlanmaktadır. Haberde yer alan, "*Çok istememe rağmen direnerek tecavüz etmemi engelledi. Bu sırada tırnaklarıyla yüzümü parçalayarak canımı çok yaktı.*

...*Sinirden korkudan ne yaptığımı hatırlamıyorum*" ifadelerinde zanlı neredeyse kurbanın saldırısı sonucu cinayet işlemek zorunda kaldığını öne sürmektedir.

Kurbanın suçlanması yoluyla tecavüz/şiddetin meşrulaştırılmasına en çarpıcı örneklerden biri ise yine Hürriyet'te 14.02.2015 tarihinde yayımlanmıştır. Özgecan'a şiddeti kınayan Hürriyet, aynı tarihte "*Fanteziye gittim tecavüze uğradım*" başlıklı bir başka tecavüz haberinde fantezi ve tecavüz kelimelerini başlıkta bir arada kullanarak suçu hafifleştirici bir dil kullanmıştır. Haberde yer alan sorumlu ifadeler şöyledir:

"Antalya'da internette tanıştığı Tanzer A.'nın evine fantezi yaşamak için giden ve soyunarak duşa giren M.P., tecavüze uğradığı iddiasıyla şikayetçi oldu. ...Mahkemedeki ifadesinde, internet sitesinde boşandığı eşine benzeyen bir kişinin fotoğrafını gördüğünü anlatan M.P., 'Fotoğrafta üçgen vücutlu, uzun boylu biri vardı. Çok beğenmişim. Bu kişi beni evine davet etti. Evine gittiğimde kapısının açık olacağını söyledi. Fantezi yaşamak için 'Sen geldiğinde banyoda olacağım' dedi. Fantezi olarak hoş olacağını söyledi. Ben de bu teklifi kabul ettim. Duşun altında kısa boylu, kilolu biri vardı. ...Beni oturma odasının kanepesine yatırıp tecavüz etti. Üstelik o dönemde adetliydim de."

Bir haber ajansı tarafından geçildiği anlaşılan ve pek çok gazetede aynı ifadelerle yer alan bu haberin "Kadına Şiddete Hayır Kampanyası"nı yürüten Hürriyet'te aynı şekilde yer alması son derece çarpıcıdır. Hürriyet'te yer alan haberde, hem kurbanının cinsel saygınlığının düşüklüğüne yapılan vurgu yoluyla tecavüzü meşrulaştırıcı bir dil kullanılmakta hem de haber bir suç haberinden ziyade erotik bir hikâye formatında sunulmaktadır. Kadının tanımadığı ve internette tanıştığı bir kişinin evine gitmesi, fantezi yaşamaya gittiği ifadeleri, kadının cinsel saygınlığının düşüklüğü vurgusunu taşımaktadır. Olaya bakan hâkimin tecavüze uğrayan kadına yönelik "*Sende de amma cesaret varmış*" yorumu da habere taşınarak, kadının başına gelenlerin kendi suçu olduğu vurgusu güçlendirilmiştir. Haberde kadının hafif davranışları nedeniyle tecavüzü hak ettiği ima edilmektedir. Nitekim haberin altına yapılan "sen kaçınmışsın" vb. okur yorumları da haberin okurlarca nasıl algılandığını göstermektedir. Haberde kullanılan dil ve okur yorumları, şiddet olayının kendisine değil, kadının cinsel saygınlığına odaklanmaktadır. Bu bağlamda Hürriyet Gazetesi hem söz konusu haberde kullandığı dil hem de tecavüz haberinin altında denetimsiz olarak yazılan yorumlara olanak tanıyarak, kurbanın ikinci kez mağdur olmasına yol açmaktadır.

Zanlının zayıf ya da insancıl gösterilmesi yoluyla meşrulaştırma: Tecavüzün meşrulaştırılmasıyla ilgili ikinci sorun, haberlerde zanlıyı gösteren ifadelerle başvurulmasıdır. İncelenen gazetelerde bu yönde ifadelerle rastlanmıştır. Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin üçü de zanlının annesi ile yapılmış röportajı haberleştirmiştir ve metinler birbirine çok benzemektedir. Haber 16.02.2015 tarihinde Hürriyet ve Cumhuriyet'te gazetelerinde "*Özgecan'ın katil zanlısının annesi: O annenin babanın ayaklarını öperim*" başlığıyla, Yeni Şafak'ta ise "*Özgecan'ın katilinin annesi konuştu*" başlığıyla yayımlanmıştır. Haberde zanlıyı insancıl ve şiddet kurbanı gösteren ifadelerin yer alması dikkat çekicidir. Haber hem zanlının annesini ismi ve

fotoğrafı açık biçimde sunması hem de zanlıyı bir mağdur gibi göstermesi bakımından ciddi sorunlar taşımaktadır. Haberlerde yer alan ifadeler şöyledir:

"Hiçbir çocuk katil, hırsız, terörist doğmaz. Herkes melek doğar. Onu bu hale getiren bir sürü etken var. Ben onların acılarına ne kadar katkı olabiliyim ki. Ne diyebilirim. Beni yanlarına götürün dedim. Annesinin babasının elini ayağını öperim. ...Ben çocuğumu koruyamadım. Babasının şiddet eğilimi vardı. Biz kaç yıldır ayırız. Ben çocuklarımızın onun yanında büyümesini istemedim. Ben kocamdan çok şiddet gördüm ama anneme babama söyleyemedim. Babası kemerle, kesici aletle beni dövdü. Bunları kimseye söyleyemedim. Benim çocuğumun sağlığı bozdu. Benim çocuğum neler yaşamadı ki. Ben bunu anlatamıyorum."

Özgecan'ın katil zanlısının annesi: "O annenin babanın ayaklarını öperim"

Hürriyet, 16.02.2015

'O annenin babanın ayaklarını öperim'

Türkiye'yi ayağa kaldıran Özgecan Aslan cinayetinin katil zanlısı Suphi A.'nın annesi Naciye Tan yaşadıklarını anlattı.

Bunlarla da ilgilenebilirsiniz

- 'O annenin babanın ayaklarını öperim'
- Özgecan cinayeti zanlıları linç edilmek istendi
- Otelci kalabalık Özgecan cinayeti zanlılarını linç etmek istedi

Cumhuriyet, 16.02.2015

Elbette böylesi bir cinayetin ardından zanlının annesinin konuşması çok ilginçtir; ancak etik sorunlar nedeniyle böyle bir röportajın kanımızca hiç yayımlanmaması gerekmektedir. Annenin açıklamaları, kadına yönelik tecavüz ve şiddet gerçeğini toplumsal bir sorun olmaktan çıkarmakta ve çocukluğunda şiddet görmüş bir kişinin bireysel bir sorunu olarak göstermekte, bir başka ifadeyle hafifletmektedir. Oysaki kadına yönelik tecavüz ve şiddet, toplumsal bir cinsiyet ayrımcılığının, cinsiyetçi bir söylemin, cinsiyetçi politikaların sonucu ortaya çıkmakta ve toplumsal bir zihniyet sorununa işaret etmektedir.

Erotik söylem kullanılması:

Gazete haberlerinde cinsel şiddet eyleminin erotik bir dille sunulması, tecavüz suçunun önemini yitirmesine yol açmaktadır. Scully de (1994: 73) pornografik yayınların "tecavüzü güç ve şiddetin normal kadın-erkek cinsel ilişkisinin bir parçası olarak gösterdiğini ve kadınların tecavüz edilmekten hoşlandıkları" algısını yaratarak, tecavüzü sıradanlaştırdığını öne sürmektedir. Tecavüz haberlerinde, okurların tecavüz anını gözünde canlandırmasına yol açacak bir hikâye akışı ya da erotik detaylara yer verilmemelidir. Okuyanları

tahrik edecek ya da olayı yaşatacak ifadelerden kaçınılmalı, haberin odak noktasında kadına yönelik şiddet olmalıdır.

İncelenen gazeteler içinde toplam 327 haberden erotik ifadelere yer veren haber sayısı sadece 2 (yüzde 0,6) bulunmuştur. Bu haberler Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Örneğin 18.02.2014 tarihli "*Antalya bu haberi konuşuyor... Özgecan ile aynı saatte*" başlığıyla sunulan haberde tecavüze uğrayan genç kızın haberiyle Özgecan cinayeti arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Haberde kurbanın savcılıkta verdiği ifade, doğrudan habere aktarılarak etik açıdan sorunlu bir haber metni ortaya konmuştur. Haberde yer alan sorunlu ifadeler şöyledir:

"Kendisine tecavüz eden şahsa elleri ile dokunduğunu anlatan S.Y.U., şöyle dedi: 'Yüzü kirli sakallı ve çok kötü kokuyordu. Şahsın sol parmağımı sıkıldığında açılmadığı için acı hissetti ve bana tokat attı. ...Ayrıca bu şahıs ben bağırmayayım diye ağzımı sıkıca tuttu. Ben bu arada avucunun içini ısırđım. Fırsat bulduğumda boynunu ve sağ gözünü tırmaladım. Sonra kollarımı tutan şahıs üzerime abanmaya başladı. Bu şahsa 15-20 dakika direnerek tecavüz etmesini önledim. Bu sırada aracın şoförü diğer şahıslara seslenerek, 'Bitmedi mi? Hadi! 40 kiloluk kıızı tutamadınız' dedi."

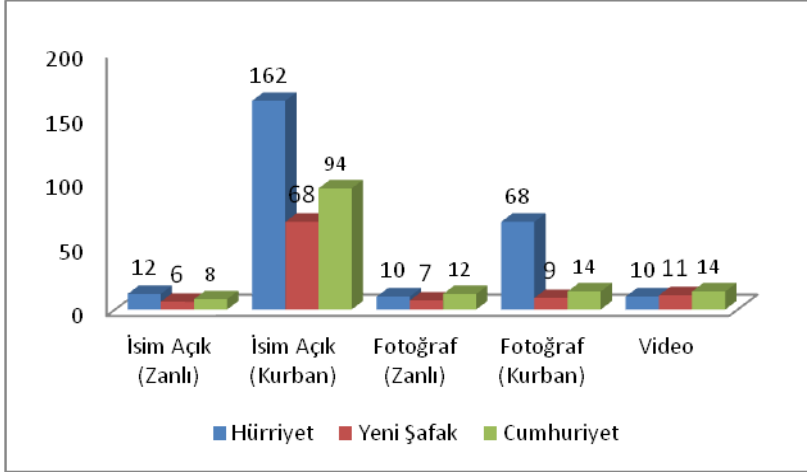
Haberde tecavüz anının detaylarıyla aktarılması ve adeta okurun gözünde canlandırılması etik açıdan sorunlu görülmüştür. Tecavüz sırasında kurbanın saldırganın elini ısırması, tecavüzün ne kadar sürede gerçekleştiği gibi detayların yazılmasının okura ve gazetecilik mesleğine hiçbir katkısı yoktur. Böylesi bir yöntemle haber metni, tecavüzü bir cinsel fantezi olarak sunmaya yönelik ifadeler taşımaktadır. Haberdeki ifadelerin erotik içerikli bir dergide değil, gazetede ve bir "şiddet haberi" olarak sunulduğu unutulmamalıdır. Daha fazla okunabilmek (tıklanmak ya da tiraj) adına bir şiddet haberinde tecavüz detaylarına yer verilmesi, insani ve mesleki etik bakımından sakıncalı görülmüştür.

Tecavüz haberinde erotik bir söyleme yer verilmesiyle ilgili sorunlu ikinci haber Hürriyet Gazetesi'nde 14.02.2015 tarihinde "*Fanteziye gittim tecavüze uğradım*" başlığıyla yayımlanmıştır. Haberde yer alan,

"Bu kişi beni evine davet etti. Evine gittiğimde kapısının açık olacağını söyledi. Fantezi yaşamak için 'Sen geldiğinde banyoda olacağım' dedi. Fantezi olarak hoş olacağını söyledi. Ben de bu teklifi kabul ettim. Verdiği adrese gittim. Kapı söylendiği gibi açıktı. İçeri girdim, soyunup banyoya gittim....Beni oturma odasının kanepesine yatırıp tecavüz etti. Üstelik o dönemde adetliydim de"

ifadeleri, tecavüzü bir şiddet eylemi olarak göstermekten uzak, erotik bir hikâyenin parçası gibi yansıtmaktadır. Söz konusu iki haber dışında gazetelerin tecavüzü erotik bir söylemle aktaran haberlerden kaçındıkları görülmüştür.

Kurban/zanlının isminin kodlanması ile fotoğraf ve video kullanımı:

Şekil 7. Kurban/zanlının ismi ile fotoğrafı/videosunun haberde açıkça yer aldığı haberlerin gazetelere dağılımı

Şekil 7’de görüldüğü üzere, toplam 327 haberin 26’sında (yüzde 7,95) zanlının, 324’ünde (yüzde 99) ise kurbanın isminin açık; 29 haberde (yüzde 8,8) zanlının fotoğrafı ve 91 (yüzde 27,8) haberde kurbanın fotoğrafı; 35 haberde (yüzde 10,7) zanlı ya da kurbanla ilişkin videonun yer aldığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre ismin-fotoğraf/videonun açık yayımlanmasıyla ilgili en büyük etik ihlal, kurbanın isminin yayımlanmasında yapılmıştır. Tecavüz haberlerinde kurbanın ismi kodlanarak verilmelidir. Tecavüz mağdurunun hayatta olması durumunda kanımızca isim ve fotoğrafın hiç (ön harfleri kodlanarak dahi) kullanılmaması, mağdurun korunması ve saldırıya uğrayan diğer kadınların afişe olma endişesiyle ilgili mercilere başvurmaktan çekinmesinin önlenmesi amacıyla önem arz etmektedir.

Hürriyet Gazetesi’nin ilgili haberleri ele alındığında gazetenin Özgecan ve diğer tecavüz haberlerinin 162’sinde (yüzde 97,6) kurbanın ismini açık verdiği, Özgecan’a ait fotoğrafı ise 64 kez (haberlerinin yüzde 38,5’inde) kullandığı görülmektedir. Diğer 7 tecavüz haberinin üçünde kurbanın ismi ve fotoğrafı açık, dördünde ise kapalı olarak yer almıştır. İsmi ve fotoğrafın açık olduğu üç olaydan ikisinde kurbanlar artık hayatta değilken, birinde ünlü bir oyuncunun, uğradığı tecavüze ilişkin açıklamaları yer almıştır. Buna karşın tüm haberlerin sadece 12’sinde (yüzde 7,2) zanlı ya da zanlıların ismi ve 10’unda (yüzde 6) fotoğrafı açık olarak yazılmıştır. Haberlerde zanlılardan ya hiç söz edilmemiş ya da isimleri kodlu olarak yer almıştır. Bu da tecavüz haberlerinde zanlıdan ziyade kurbanın kimliğine ilişkin bilgilerin daha fazla yer aldığını göstermektedir.

Hürriyet, 13.02.2015

Hürriyet, 15.02.2015

Öte yandan Hürriyet Gazetesi'nin bazı zamanlar zanlının ismini ve fotoğrafını açık yayımlarken bazen de kapılı vermesi bu konudaki tutarsızlığa işaret etmektedir. İlgili haberlerde zanlıların ismi 166 haberde toplam 18 kez (yüzde 10,8) anılmıştır. Bu haberlerden 6'sında (yüzde 3,6) zanlı ve zanlıların soyadı kodlanmış ve sadece ön ismi açık bırakılmışken, toplam 12 (yüzde 7,2) haberde zanlı/zanlıların isimleri açık olarak yer almıştır. Örneğin, 13.02.2015 tarihinde yayımlanan dört farklı haberde zanlının ismi kodlanmışken, 15.02.15'te "Özgecan cinayetinde kan donduran itiraflar" başlıklı haberde ilk kez zanlının ismi açık yazılmış ve ilk kez fotoğrafı kullanılmıştır. Ancak yine aynı gün yayımlanan "Ünlü isimlerden Özgecan Aslan tepkisi" ve başlıklı bir başka haberde zanlının soyadının kodlu verilmesi bu konudaki kafa karışıklığına işaret etmektedir. 16.02.2015 tarihli "Özgecan'ın katil zanlısının annesi: O annenin babanın ayaklarını öperim" başlıklı haberde zanlının ismi kodlu olmasına karşın fotoğrafı açık olarak verilmiştir. Örneklerde de görüldüğü gibi Hürriyet Gazetesi'nde zanlıların isim ve fotoğraflarının açık ya da kapalı olarak kullanılması konusunda tutarsızlık tespit edilmiştir. Gazete zanlıların gözaltına alındığı dönemde isimlerini kodlu olarak yayımlamış, suçun itirafından sonra ise bazı haberlerde açık bazılarında yine kapalı olarak yayımlamaya devam etmiştir.

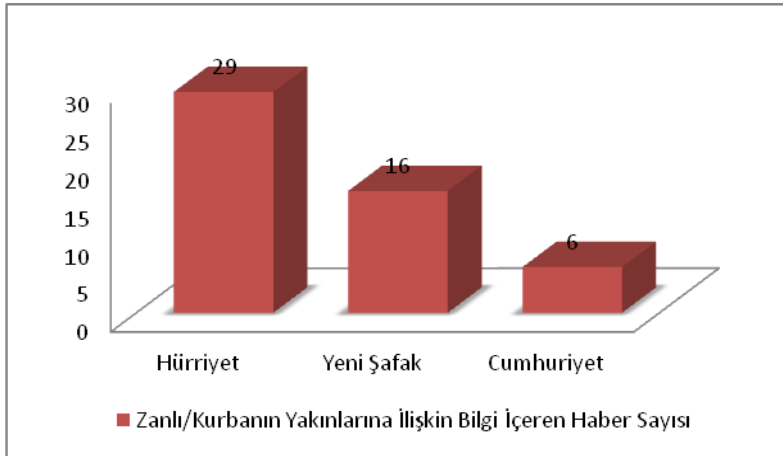
Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin bu konudaki tutumlarına baktığımızda Özgecan Aslan cinayeti ile diğer taciz/tecavüz haberlerini ilişkin tutumlarının farklı olduğu görülmektedir. Özgecan Aslan olayı dışındaki haberlerde taciz/tecavüz mağdurunun isminin kodlu bir şekilde verildiği, fotoğrafının da tanınmasına olanak sağlamayacak şekilde koyulduğu görülmüştür. Özgecan cinayetinde ise Cumhuriyet gazetesinin 93 haberinin tümünde (yüzde 100) adının ve bilgilerinin açık bir şekilde verildiği görülmüştür. Yeni Şafak gazetesinin de 68 haberinin tümünde (yüzde 100) Özgecan'ın adı ve bilgileri açık bir şekilde yayımlanmıştır. Cumhuriyet gazetesinin 14 haberinde (yüzde 15), Yeni Şafak gazetesinin 9 haberinde (yüzde 13,2) Özgecan'ın açık

fotoğrafi bulunmaktadır. Bu fotoğraflarda Özgecan'ın yanı sıra ailesinin de görüntüleri bulunmaktadır. Dikkat çekici olan bir başka unsur Özgecan'ın masumiyetine vurgu yapan fotoğrafların seçilmiş olmasıdır. Gazeteler, mağdurdan yana bir duruşu sergilemekle birlikte, kurbanın masumiyetinin ön plana çıkararak haberi daha dikkat çekici kılmayı da amaçlamıştır. Elbette olay dramatize etmeye olanaklıdır ancak kadın odaklı bir habercilik için gösterilmesi gereken esas duruş bunların yanında olaya ilişkin sosyolojik boyutların, devletin /toplumun sorumluluklarının da vurgulanmasıdır. Çoğu zaman olayın mağduru/kurbanı olan kişinin haberin ticari niteliği uğruna araçsallaştırıldığı görülmektedir. Özgecan cinayeti dışındaki haberlerde her iki gazetenin de kurbanın adını kodlu, görüntüsünü de mozaik olarak verdiği görülmüştür. Elbette burada Özgecan'ın tecavüz girişimi sonrası öldürülmesi ve bunun kamuoyunda bir infial yaratmasının de etkisi büyüktür.

Zanlının adının, fotoğrafının ve bilgilerinin açık ya da kapalı olmasına ilişkin gazetelerin tutumlarına bakıldığında, Yeni Şafak gazetesinde zanlıların isimlerinin 6 haberde (yüzde 8,8) açık, 2 haberde (yüzde 2,9) kodlu bir şekilde verildiği görülmüştür. Yeni Şafak'ta zanlının 7 haberde (yüzde 10,2) açık fotoğrafı bulunmaktadır. Cumhuriyet gazetesinde ise, 8 haberde (yüzde 8,6) zanlı isminin açık, 5 haberde (yüzde 5,3) kodlu olduğu görülmüştür. Gazete, 12 haberinde (yüzde 12,9) zanlının açık fotoğrafına yer vermiştir.

Gazetelerin kurban ve zanlıların isim ve görüntülerinin açık yayımlanması konusunda etik ilkelere uymadıkları görülmüştür. Gazeteler en fazla etik ihlali ise kurbanın ismini ve fotoğrafını açık yayımlayarak yapmıştır.

Kurban/zanlının yakınlarına ilişkin bilgilerin kullanımı:

Şekil 8. Zanlı/kurbanın yakınlarına ilişkin bilgi içeren haberlerin gazetelere dağılımı

Gazeteler incelendiğinde; toplam 327 haberden 51'inde (yüzde 15,6) kurban/zanlı yakınlarına ilişkin bilgilerin açık olarak verildiği görülmüştür. Hürriyet haberlerinin 29'unda (yüzde 9), Yeni Şafak 16'sında (yüzde 23,5), Cumhuriyet 6'sında (yüzde 6,4) kurban/zanlının yakınlarına ilişkin bilgilere yer vermiştir.

Örneğin, 14.02.2015 tarihinde Hürriyet'te yer alan "*Özgecan Aslan'ın cenazesinde tabutunu kadınlar taşıdı*" başlıklı haberde kurbanın ailesinin isimleri şu şekilde yer almıştır: "*Baba Mehmet Aslan, anne Songül, abla Beste ve kardeşi 11 yaşındaki Ali Aslan, tabuta sarılarak gözyaşı döktü. Katilin idam edilmesini isteyen Özgecan'ın aile fertleri fenalaşınca, hazır bekletilen sağlık görevlileri müdahale etti.*"

Özgecan Aslan haberlerinde zanlının yakınlarına ilişkin de etik ihlaller yapıldığı tespit edilmiştir. Zanlının annesi hem fotoğrafı hem ismi açık olarak, eşi ve amcası ise isimleri açık olarak haberlerde yer almıştır. Örneğin 16.02.2015 tarihinde Hürriyet Gazetesi'nde yer alan "*Özgecan'ın katil zanlısının annesi: O annenin babanın ayaklarını öperim*" başlıklı haberde, "*Türkiye'yi ayağa kaldıran ÖzgecanAslan cinayetinin katil zanlısı Suphi A.'nın annesi Show Haber'de canlı yayına çıktı. Anne Naciye Tan yaşadıklarını şöyle anlattı*" ifadelerine yer verilmiştir. 17.02.2015 tarihinde Hürriyet'te yayımlanan "*Özgecan'ın katil zanlısının eşi: Evlendiğim güne lanet olsun*" başlıklı haberde ise zanlının eşinin fotoğrafı kullanılmamış, ancak ismi açık olarak yayımlanmıştır. Haberde yer alan ifadeler şöyledir:

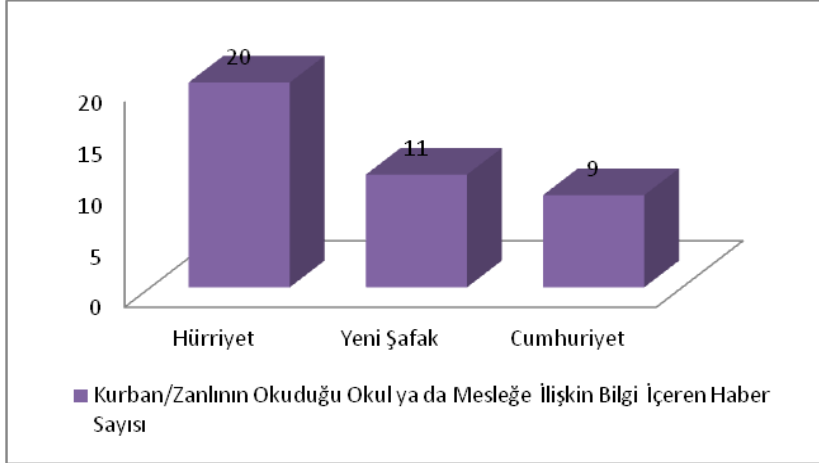
"Kamuoyunda infiale yol açan cinayetin ardından 3 yaşındaki oğlu ile yakınlarının yanına sığınan Neslihan Altındöken, kendisine telefonla ulaşan DHA muhabiriyle panik içinde konuşurken önce, 'Benim telefonumu nasıl, nereden buldunuz?' diye de tepki gösterdi. Olayın şokunu yaşayan bir çocuk annesi genç kadın, Suphi Altındöken ile ortaokulda bir süre arkadaşlık ettiğini, 5 yıl önce de evlendiğini belirtti."

Haber içeriğinde de görüldüğü gibi genç kadın kendisini arayan gazetecilerle panik halinde konuşmuştur. Genç kadının yaşadığı şok sonrası gazetecilere verdiği demecin haberleştirilmesi, eşin ve çocuğun bundan sonraki yaşamları üzerinde etki yaratma potansiyeline sahiptir.

17.02.2015 tarihinde Hürriyet'te yayımlanan "*Özgecan'ın katil zanlısının amcası: Soyadımızı değiştirmeyi düşünüyoruz*" başlıklı haber de zanlının yakınlarına ilişkin bilgilerin açıkça yayımlanması etik ihlaline bir örnek teşkil etmektedir. Haberde "*Mersin'in Tarsus İlçesi'nde öldürülen Özgecan Aslan'ın katil zanlısı Ahmet Suphi Altındöken'in amcası Behzat Altındöken soyadlarını değiştirmeyi düşündüklerini söyledi*" ifadesi haber içeriğindeki çelişkiyi ortaya koymaktadır. Gazete amcanın fotoğrafını yayımlamasa da ismini açıkça yazarak zanlı yakınını afişe etmekte, ancak bunu yaparken bizzat bu konuda zanlı yakınının yaşadığı sıkıntıyı da haberleştirmektedir. Haberin başında amcanın ismini açık olarak yazan gazete, haberin ilerleyen cümlelerinde ise amcanın ismini kodlayarak vermiştir.

İncelenen gazeteler değerlendirildiğinde kurban/zanlının yakınlarına ilişkin en fazla etik ihlali yapan gazeteler haber oranlarına göre sırasıyla Yeni Şafak (haberlerinin yüzde 23,5'i), Hürriyet (haberlerinin yüzde 9'u), Cumhuriyet'tir (haberlerinin yüzde 6,4'ü).

Kurban/zanlının okuduğu okul/mesleğine ilişkin bilgilerin kullanımı:

Şekil 9. Zanlı/kurbanın okuduğu okul ya da mesleğe ilişkin bilgi içeren haberlerin gazetelere dağılımı

İncelenen toplam 327 haberden 40'ında (yüzde 12) zanlı/kurbanının okuduğu okul ya da mesleğe ilişkin bilgi verildiği görülmüştür. Hürriyet haberlerinin 20'sinde (yüzde 12) Yeni Şafak 11'inde (yüzde 16) ve Cumhuriyet 9'unda (yüzde 9,6) kurban/zanlının okuduğu okul ya da mesleğine ilişkin bilgilere yer vermiştir. Tecavüz haberlerinde kurban/zanlının okuduğu okul ya da çalıştığı işyerine ilişkin bilgilerin paylaşılması gerekmektedir. Böylesi bir paylaşımın, kurbanın deşifre olmasını kolaylaştırabileceği dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan kurbanın hayatta olması durumunda haberde adı geçen okul/işyerindeki tüm kadınlara yönelik "tecavüze uğrayanın kimliğini bulmaya yönelik" bir deşifre etme çabası başlayabileceği ve kurbanın ikinci kez mağdur edilebileceği dikkate alınmalıdır.

Örneğin, Yeni Şafak gazetesinde yer alan 15.02.2015 tarihli "*Özgecan'dan geriye bu görüntüler kaldı*" başlıklı haberde de kurbanın okuluna ilişkin şu bilgilere yer verilmiştir: "*Mersin'in Tarsus ilçesinde hunharca cinayete kurban giden Çağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğrencisi 20 yaşındaki Özgecan Aslan'dan geriye izleyenlerin yüreğini burkan bu görüntüler kaldı.*"

Cumhuriyet gazetesi de 13.02.2015 tarihli "*Vahşet... Üniversiteli kız yakılarak öldürüldü*" başlıklı haberinde "*Çağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü 1'inci sınıf öğrencisi Özgecan Aslan*" ifadesine yer vermiştir. Gazetelerde Özgecan'ın arkadaşlarının, ailesinin görüntü ve fotoğrafları açık

olarak bulunmaktadır. Saldırıya uğrayan genç kızın hayatını kaybetmesi nedeniyle isminin açık olması kabul edilebilir bir durum olarak görünürken, kurbanın okul ve arkadaşlarına ilişkin bilgilerin verilmesi kanımızca gerekli değildir. Okul isminin zikredilmesi, aynı okulda okuyan genç kızlara yönelik sorunu ortadan kaldırmamaktadır ve gerekli değildir. Bu nedenle tecavüz vakalarında kurbanın okul/işyeri bilgilerinin haberde aktarılmaması etik açıdan daha doğru bir yaklaşımdır.

Etik ilkeler gereği dikkat edilmesi gereken bir başka tutum, suçu henüz kesinleşmemiş zanlının kimliğini saklamaya özen gösterilmesidir. Etik habercilik açısından zanlıya ait bilgiler verilirken, onunla aynı işyerinde çalışan/aynı okulda okuyan diğer erkekleri de olumsuz etkileyebilecek bir durum yaratmamaya özen gösterilmesidir. Zanlının mesleğinin/işyerinin haberde sürekli olarak belirtilmesi, bir meslek grubuna yönelik olumsuz bir algı oluşturabileceği gibi, zanlının çalışma arkadaşlarının zan altında kalması gibi bir sonucu da doğurabilmektedir. Özgecan cinayeti ile ilgili haberlerde zanlının minibüs şoförü olduğu bilgisinin sıklıkla ve çalıştığı minibüs hattına dair bilgilerin de zaman zaman verildiği görülmüştür. Böylesi bir durumda aynı hatta çalışan diğer minibüs şoförlerinin de tecavüz zanlısı olarak görülebileceği, toplum tepkisiyle karşılaşabileceği ve bir meslek grubunun belirli bir suçla özdeşleştirilmesinin yolunun açılacağı dikkate alınmalıdır.

Örneğin Yeni Şafak gazetesindeki 17.02.2015 tarihli, "*Minibüs şoförlüğü herkesin işi değil*" başlıklı haberde minibüs şoförlüğü mesleğinin nitelikleri tartışılmakta ve şöyle denilmektedir: "*Üniversite öğrencisi Özgecan Aslan'ın öldürülmesi, minibüs şoförlüğü yapan kişilerin taşınması gereken nitelikleri de gündeme getirdi. Minibüs şoförü için hazırlanan ulusal meslek standardı, bu mesleği yapacaklarda birçok bilgi, beceri ve vasfın aranması gerekliliğini ortaya koyuyor.*"

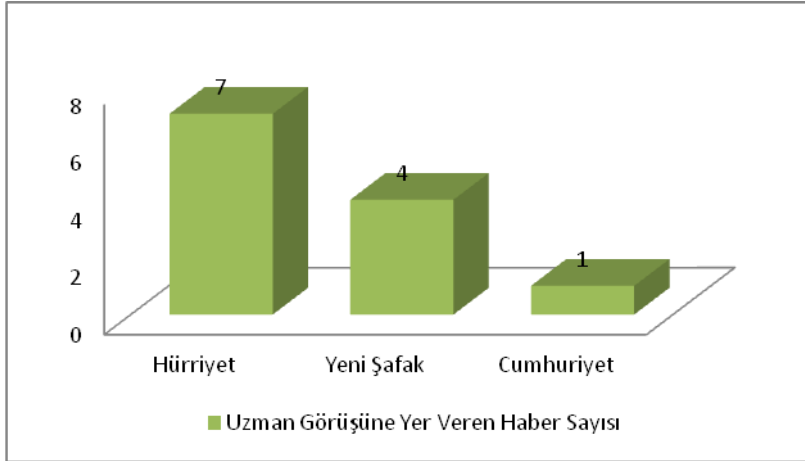
Gazetede 17.02.2015 tarihli "*Özgecan'ın katiliyle ilgili bir şok daha*" başlıklı bir başka haber ise, zanlının çalıştığı minibüs hattındaki tüm şoförleri zan altında göstermesi bakımından etik açıdan sorunludur. Haberde şu ifadeler yer almaktadır:

"Mersin-Adana çevre yolunda kullanılan TOK minibüslerinde daha önce de birçok kez yolcuların ve şoförlerin tacizine uğradıklarını anlatan öğrenciler, 'Biz o zaman gerektiği kadar sesimizi çıkarsaydık belki bugün Özgecan yaşıyor olurdu' dedi. Öğrencilerden A.G, Özgecan'ın katil zanlısı şoförün daha önce kendisini de taciz ettiğini söyledi."

Gazetenin yukarıdaki haberi göz önünde bulundurulduğunda, minibüs hattına ilişkin bilgileri ayrıntılı olarak haberde belirtmesinin iki ucu keskin bıçak gibi iki boyutu vardır. Birincisi, bir kamu gözcüsü olarak sorunlu bir durum hakkında kamuoyunu ve yetkili makamları bilgilendirmektedir, çünkü o minibüs hattında tacize uğradığını iddia eden başka genç kızlar da vardır ve bununla ilgili bir soruşturmanın açılmasına vesile olabilir. Ancak öte yandan haberde bahsedilen iddiaların henüz kanıtlanmamış olması, o minibüs hattında çalışan

tüm şoförleri zan altında bırakmaktadır. Bu nedenle kanımızca ideal tutum, gazetenin bu iddiaların takipçisi olması, yetkili makamları bilgilendirmesi ve iddialar kanıtlanana kadar o minibüs hattında çalışan diğer şoförleri zan altında bırakacak ifadelerden haberlerde kaçınmasıdır. Sonuç olarak gazetelerin kurban/zanlının okulu/mesleğine ilişkin bilgilerin yayımlanması konusunda etik ilkeleri ihlal ettikleri tespit edilmiştir. Buna göre en fazla etik ihlal haber oranlarına göre sırasıyla Yeni Şafak (yüzde 16), Hürriyet (yüzde 12) ve Cumhuriyet (yüzde 9,6) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Uzman görüşüne yer verilmesi:

Şekil 10. Uzman görüşüne yer veren haberlerin gazetelere dağılımı

Tecavüz haberlerinde kurbanların psikolojik ve hukuki danışmanlık alabilecekleri merkezlerin adres ve bilgilerinin verilmesi önemli bir toplumsal sorumluluktur. Bununla birlikte suçun cezasına ilişkin hukukçu görüşüne, tecavüz kurbanının alabileceği destekler ve ailesi ve çevresi tarafından kurbanı nasıl yaklaşılması gerektiğiyle ilgili destekleyici psikiyatrist/psikolog görüşüne yer verilmesi önerilmektedir. Tecavüz suçuna ilişkin cezaların haberde yer alması, eyleme yönelik caydırıcı bir nitelik taşıyabileceği gibi, nereye nasıl başvuracağını bilmeyen tecavüz kurbanları için de yol gösterici olabilecektir. Ancak bu konudaki önemli bir husus, uzman görüşünün verilip verilmemesinin yanında, bu görüşün mağdurlar için yardımcı hizmetlerin ve başvuru olanaklarının neler olduğunu içermesi, hukuki süreçlere ilişkin bilgiler vermesidir. Uzman görüşünün, zanlının eylemi neden işlemiş olabileceğine dair tahminlerden ziyade kurbanı destek olabilecek, yakınlarına ve kurbanın kendisine yönelik öneriler kapsamında doğru bir bağlamda sunulması büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde uzman görüşü yoluyla tecavüze gerekçe üretmek kaçınılmaz olacaktır.

İncelenen gazeteler ele alındığında, tecavüz haberlerinde uzman görüşüne çok az yer verildiği görülmektedir. Toplam 327 haberden sadece 12'sinde (yüzde 3,7) uzman görüşüne yer verildiği görülmüştür. Buna göre

Hürriyet haberlerinin 7'si (yüzde 4,2), Yeni Şafak 4'ü (yüzde 5,9) ve Cumhuriyet 1'inde (yüzde 1) uzman görüşüne yer vermiştir.

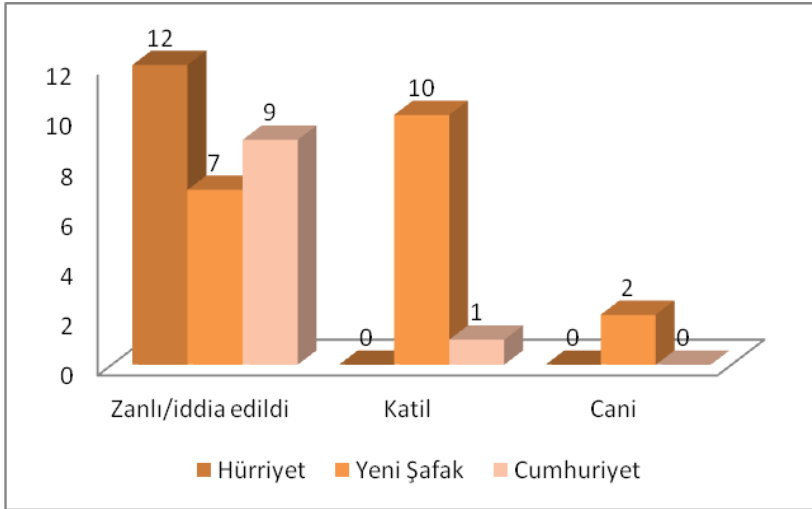
Örneğin Yeni Şafak gazetesinde 16.02.2015 tarihinde yayımlanan "Özgecan Aslan'ın katillerine ne ceza verildi? İşte katillerin alacağı ceza" başlıklı haberde zanlının alacağı cezaya ilişkin bir hukuk profesörünün görüşüne başvurulmuştur. Cumhuriyet'in 17.02.2012 tarihli haber de uzman görüşü içeren az sayıdaki habere örnektir.

Haberde şöyle denilmektedir:

"Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Psikoloji bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ercan Özmen, şiddetin sosyolojik, kültürel ve toplumsal nedenlerin yanı sıra çocuğun yetiştiği aile ortamında var olan ilişkilerden beslendiğini söyledi. ...Tacize uğrayan kadınların çoğunlukla travmatize olduklarını ve kendilerini suçlayıp depresyona girdiklerini belirten Özmen, 'Yapılması gereken kadınların seslerini yükseltmeleri' dedi."

Zanlı/iddia edildi ifadelerinin uygun kullanımı:

Habercilik etiği bakımından adli bir vakada bir kişinin suçluluğu ispatlanıncaya kadar masumiyet karinesini koruyan ifadelerle nitelendirilmesi gerekmektedir. Tecavüz/ şiddet haberlerinde suç sabitleşinceye kadar haber içeriğinde zanlılardan "katil zanlısı", "tecavüz zanlısı", "tecavüz ettiği iddia edilen" "cinayeti işlediği iddia edilen" gibi ifadelerle söz edilmelidir. Zanlılara ilişkin "katil", "tecavüzcü" gibi ifadelere ise haberde yer verilmemelidir.

Şekil 11. Zanlı/iddia edildi/şüpheli gibi sorumlu ifadelerle yer veren haberler ile etik ilkelere uygun olmayan ifadeler içeren haberlerin gazetelere dağılımı

İncelenen haberlerde gazetelerin genel olarak zanlıları nitelemek için kullandığı ifadelerde etik kurallara uydukları görülmüştür. 327 toplam haberden 11'inde (yüzde 3,4) "katil" ve 2'sinde (yüzde 0,6) "cani" ifadeleri kullanılmıştır.

Yeni Şafak, 17.02.2015

Yeni Şafak, 18.02.2015

Gazetelerin haberlerinde masumiyet karinesine özen gösterip göstermediğini incelemek için yapılan araştırmada, Cumhuriyet Gazetesinin olayın başlangıcında zanlı ve iddia edildi ifadelerini kullandığı görülmüştür. Gazetede zanlıları tanımlamak için 2 defa şüpheli, 7 defa zanlı ve 1 defa katil kelimelerini kullanmıştır. Katil sözcüğü, failin yakalanıp, suçunu itiraf etmesinden sonraki bir zaman dilimine rastlamaktadır. Yeni Şafak gazetesinde ise 7 kez zanlı, 10 kez katil ve 2 kez canı ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. İncelenen haberlerde Hürriyet gazetesinin ise sadece 12 haberde zanlılardan söz ettiği ve bu haberlerin tamamında "zanlı" ifadesini kullandığı görülmüştür. Bu anlamda bir etik ihlal yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda, zanlının nitelendirilmesi konusunda etik kurallara en uygun davranan gazetenin Hürriyet olduğu görülmüştür.

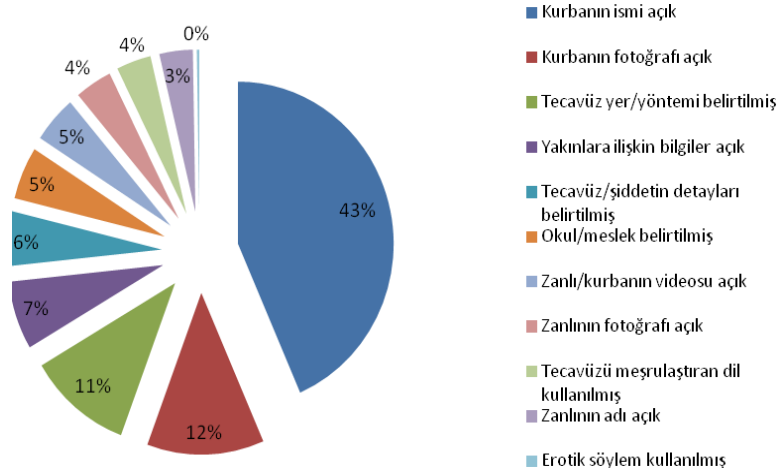
Sonuç

Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin tecavüz/kadına yönelik diğer cinsel şiddet vakalarını haberleştirme tutumlarını değerlendirmeyi ve bu bağlamda etik sorunları tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, Özgecan Aslan cinayeti ve aynı dönemde gerçekleşen diğer taciz/tecavüz vakalarının haberleştirilme pratikleri incelenmiştir. Çalışmada, 13 – 19 Şubat 2015 tarihleri arasında farklı sahiplik yapıları ve farklı yayın politikaları olan Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin web sayfalarında yer alan konuya ilişkin 327 haber içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İncelenen gazete haberlerindeki etik ihlaller, araştırmanın bulgularında ayrıntılı bir şekilde örneklerle ortaya konmuştur. Seçilen örneklem bağlamında Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerin tecavüz / cinsel şiddet olaylarını haberleştirmelerine ilişkin değerlendirmeleri içeren çalışmadan çıkan sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

Çalışmanın birinci sonucu, araştırma kapsamındaki gazetelerin kadına yönelik tecavüz/cinsel şiddet vakalarını haberleştirme eğiliminin yüksek olduğunun görülmesidir. Bir haftalık süreçte konuya ilişkin 327 haberin çıkmış olması bu ilgiyi göstermektedir. Haberleştirmede kamuoyunun ilgisi ve tepkisini çeken cinsel şiddet olaylarının, aynı türdeki diğer olaylara göre daha fazla haberleştirildiği görülmüştür. İncelenen dönemdeki toplam 327 haberin % 95,4'ü Özgecan Aslan cinayetine, % 4,6'sı ise diğer taciz/tecavüz olaylarına ilişkindir. En yüksek oranda haberi Hürriyet (% 50,8) yaparken, ikinci sırada Cumhuriyet (% 28,4), üçüncü sırada Yeni Şafak (% 20,8) yer almıştır. Haber sayılarına bakıldığında her üç gazetenin de özellikle Özgecan Aslan'a yönelik şiddeti önemseydiğini ve haberleştirdiğini söylemek mümkündür. Araştırmanın bulguları kısmında yer alan örneklerden de görüleceği üzere, her üç gazete de haberin taraflarını konumlandırırken mağdurun lehinde bir dil ve söylem kullanmıştır. Bu durumun, Özgecan cinayetine toplumun tüm kesimlerinden, her ideolojik görüşten insanın karşı çıkmasından, tüm siyasi partilerin Özgecan'ı sahiplenmesinden, Özgecan'ın üniversite öğrencisi bir genç kız olmasından, sanatçıların / köşe yazılarının tepkilerini dile getirmelerinden, özetle yoğun kamuoyu tepkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Özgecan Aslan örneğinde gazeteler genç kızın mağduriyetine dikkat çeken bir yayın politikası sergilemiştir, ancak aynı dönemdeki diğer tecavüz haberlerinde kurban kadının giyim tarzından, mesleğinden, sosyal statüsünden kaynaklanan sebeplerle basının cinsel şiddete uğrayan kadın için yaftalayıcı, tecavüzün tetikleyicisi bir dil kullandığı saptanmıştır.

Gazetelerin örnekleme oluşturan olaylardaki cinsel şiddeti tepkisel bir yaklaşımla ele aldığı ve mağdurun lehine bir yaklaşıma sahip olduğu haber içeriklerinin incelenmesinden ortaya çıkan temalarda da görülmektedir. Tüm gazetelerdeki toplam haberlerden yüzde 42,2'sinin toplumun tecavüz/cinsel şiddete yönelik tepkisini konu alan haberlerden oluşması, bu konudaki toplum tepkisini göstermesi bakımından önemli bir veridir.

Araştırma, tecavüz haberlerindeki etik ihlalleri belirleyerek tecavüzün nasıl sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, Türkiye ulusal basınında tecavüzün haberleştirilmesinde, etik ilkelere uyulup uyulmadığını ölçmeyi amaçlayan 9 kriter belirlenmiş ve haberler bu bağlamda değerlendirilmiştir. Şekil 12 belirlenen kriterlerin tüm gazeteler ve tüm haberler bağlamında genel bir değerlendirmesini yansıtmaktadır.

Şekil 12. İncelenen gazetelerin tecavüzün haberleştirmesinde en fazla gerçekleştirdiği etik ihlaller ve yüzdeleri

Yukarıda da görüleceği gibi araştırma kapsamında ele alınan ulusal gazeteler cinsel şiddetin haberleştirilmesinde çok sayıda etik ihlal gerçekleştirmiştir. 327 habere uygulanan içerik analizi sonucu, en fazla ihlalin tecavüz kurbanının isminin açık olarak yazılması konusunda gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Şekil 12'den de görüleceği üzere bunu sırasıyla kurbanın fotoğrafının açık olarak yayımlanması, tecavüz yeri ve yönteminin haberde aktarılması, kurban ve zanlının yakınlarına ilişkin bilgilerin yayımlanması, tecavüz ve şiddetin detaylarının haberde açıkça vurgulanması, zanlı ve kurbanın okuduğu okul ya da mesleğine ilişkin bilgilerin duyurulması, kurban ve zanlının videosunun/fotoğrafının açık olarak yayımlanması, haberde tecavüzü meşrulaştırılan ifadelerle yer verilmesi, zanlının adının açık kullanılması izlemektedir. Gazeteler tecavüz haberlerinde erotik dil kullanımı konusunda ise duyarlı davranmış ve haberlerin sadece yüzde 0,6'sında söz konusu etik ihlale rastlanmıştır. Belirlenen kriterler bağlamında haberlerin değerlendirilmesinden oluşan araştırmadan çıkan diğer sonuçlar şunlardır:

En yoğun etik ihlal yapılan konu kurbanın isminin ve fotoğrafının açık olarak kullanılmasıdır. Toplam haber sayısının yüzde 99'unda kurbanın ismi, yüzde 27,8'inde ise fotoğrafı açık olarak yayımlanmıştır. Buna karşın haberlerin yüzde 7,95'inde zanlının ismi, yüzde 8,8'inde zanlının fotoğrafı açık olarak yer almıştır. Konuya ilişkin gazetelerin tutumları ele alındığında anlamlı bir farka rastlanamamıştır. Her üç gazete de özellikle Özgecan Aslan haberlerinin tümünde kurbanın ismini ve fotoğrafını açık olarak yayımlamıştır. Dikkat çekici olan bir başka unsur ise üç gazetede de Özgecan'ın masumiyetine vurgu yapan fotoğrafların seçilmiş olmasıdır. Gazeteler, Özgecan cinayetinde şiddete tepki gösteren bir duruşu sergilemekle birlikte, kurbanın masumiyetine dikkat çekerek

haberi daha ilgi çekici hale getirmiştir. Gazetelerin zanlının ismi ve fotoğrafının açık/kapalı kullanılması konusunda ise tutarsız bir politika izledikleri görülmüştür. Her üç gazete de bazı haberlerde zanlıların ismini ve fotoğrafını açık, bazılarında ise kapalı olarak yayımlamıştır. Bu da gazetelerin kendi içlerinde dahi ortak etik değerlerle hareket etmediklerine ve konuya ilişkin bir kafa karışıklığı yaşandığına işaret etmektedir. Gazetelerin incelenen dönemde kurban ve zanlıya ilişkin bilgileri yayımlama konusunda da etik ilkelere uymadıkları görülmüştür. İdeal durum, kurbanın hayatta olduğu durumlarda tecavüzün haberleştirilmemesi ya da kamuoyunu uyarıcı niteliği varsa kurbanın ismi (ön harfleri kodlanarak) ve fotoğrafı hiçbir şekilde kullanılmadan haberin sunulmasıdır. Böylesi bir yaklaşım mağdurun korunması ve saldırıya uğrayan diğer kadınların afişe olma endişesiyle ilgili mercilere başvurmaktan çekinmesini önlemek için büyük önem taşımaktadır.

Çalışmanın bir diğer sonucu olarak tecavüz yeri ve yönteminin haberlerde ayrıntılı bir şekilde verilerek başka bir etik ihlalin daha yapıldığını ve gazetelerin bu konudaki tutumunun benzer olduğunu söylemek mümkündür. Üç gazetede toplam 327 haberin yüzde 25'inde olay yeri, yüzde 24,4'ünde ise tecavüz / şiddet yönteminin açıkça belirtildiği görülmüştür. Bu konuda en fazla etik ihlal yapan gazetenin Yeni Şafak, en az etik ihlal yapan gazetenin ise Hürriyet olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet ikinci sıradadır. Kamuoyunu uyarıcı nitelik taşımadığı takdirde, örnek ve yol gösterici olabileceği gerekçesiyle tecavüz/şiddete ilişkin yer/yöntem bilgileri haberde yer almamalıdır. Kanımızca olay yeri ya da yöneme ilişkin detayların kullanılması, okur için uyarıcı bir nitelik taşııyorsa tercih edilmemelidir.

Kurban ve zanlının yakınlarına ilişkin bilgilerin her üç gazetede de açık bir şekilde verilerek etik açıdan doğru bir tutum sergilenmesi de dikkat çekici bir başka bulgudur. Gazeteler incelendiğinde; toplam 327 haberin yüzde 15,6'sında kurban/zanlı yakınlarına ilişkin bilgilerin açık olarak verildiği görülmüştür. Kurban/zanlı yakınlarına ilişkin bilgilerin yayımlanması konusunda en fazla etik ihlali yapan gazete Yeni Şafak'tır. Bunu sırasıyla Hürriyet ve Cumhuriyet izlemiştir. Gazetelerin özellikle zanlıların annesi, eşi ve amcasıyla yapılmış röportajlara ilişkin yayınları, etik açıdan sorunlu bulunmuştur. Söz konusu haberlerde zanlı yakınlarının ismi ve fotoğrafları da açık olarak yayımlanmıştır. Kanımızca kurban/zanlı yakınlarına ilişkin bilgi ve fotoğrafların yayımlanması söz konusu kişilerin sonraki yaşamlarında etki bırakma potansiyeline sahiptir. Zanlının yakınlarına, annesine, eşine, çocuklarına yönelik toplum tepkisi de dikkate alınarak bu konuda daha duyarlı bir yayıncılık gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç, zanlının ifadelerinin aynen aktarılması suretiyle cinsel şiddetin tüm detaylarının haberlerde yer alması ve böylece başka bir etik olmayan habercilik pratiğinin ortaya çıktığının görülmesidir. Toplam 327 haberin yüzde 12,5'inde şiddetin detaylarının etik olmayan biçimde ayrıntılarıyla sunulduğu tespit edilmiştir. Söz konusu haberlerde tecavüz/şiddet/cinayet anı dakika dakika tasvir edilmektedir. Gazeteler, üçü de şiddetin detaylarının aktarılması konusunda benzer tutumları sergilemişlerdir. Üç

gazetede de özellikle katil zanlılarının ifadelerinin yer aldığı haberler ciddi anlamda sorunlu bulunmuştur. Şiddetin detaylarının haberlerde ayrıntılı bir şekilde yer alması, suç eylemine ilişkin yol gösterici bir nitelik taşıyabileceği gibi, bu detayların haberleştirilmesinin tecavüz kurbanının psikolojisi üzerinde ve sonraki yaşamında yaratabileceği olumsuzluklar da dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan şiddete ilişkin detayların tüm çıplaklığıyla yayımlanmasının, toplumda şiddetin kanıksanmasına, sıradanlaşmasına da yol açabileceği unutulmamalıdır.

Etik kurallara uygunluk bakımından belirlenen kriterlerden kurban/zanlının okuduğu okul/mesleğine ilişkin bilgilerin kullanımı konusunda da gazeteler ideal bir tutum sergilememiştir. 327 haberin yüzde 12'sinde zanlı/kurbanının okuduğu okul ya da mesleğe ilişkin bilgi verildiği görülmüştür. Söz konusu etik ihlali en fazla yapan gazete Yeni Şafak'ken, bunu Hürriyet ve Cumhuriyet takip etmiştir. Kanımızca tecavüz haberlerinde kurban/zanlının okuduğu okul ya da çalıştığı işyerine ilişkin bilgilerin paylaşılması çeşitli sakıncalar yaratmaktadır. Böylesi bir paylaşım, kurbanın deşifre olmasına neden olabileceği gibi, aynı okulda okuyan/aynı işyerinde çalışan kadınların "tecavüz kurbanı" olarak algılanmasına da yol açabilecektir. Aynı şekilde kurbanın mesleğinin belirtilmesi, tecavüzün meşrulaştırılması amacıyla da kullanılabilir. Kurbanın mesleğinin toplum tarafından "saygın" olarak algılanmaması, tecavüze/şiddete bir gerekçe üretilmesine neden olabilecektir. Etik ilkeler gereği dikkat edilmesi gereken bir başka tutum, suçu henüz kesinleşmemiş zanlının kimliğini saklamaya özen gösterilmesidir. Zanlının mesleğinin/işyerinin haberde sürekli olarak belirtilmesi, bir meslek grubuna yönelik olumsuz bir algı oluşturabileceği gibi, zanlının çalışma arkadaşlarının zan altında kalması gibi bir sonucu da doğurabilmektedir. Özgecan cinayeti ile ilgili haberlerde zanlının minibüs şoförü olduğu bilgisinin sıklıkla ve çalıştığı minibüs hattına dair bilgilerin de zaman zaman verildiği görülmüştür. Böylesi bir durumda aynı hatta çalışan diğer minibüs şoförlerinin de tecavüz zanlısı olarak görülebileceği, toplum tepkisiyle karşılaşabileceği ve bir meslek grubunun belirli bir suçla özdeşleştirilmesinin yolunun açılacağı dikkate alınmalıdır.

Tecavüzün meşrulaştırılması/ haklı gösterilmesi ise tecavüz haberlerinin sunumunda en önemli sorunlardan biridir. Bu çalışmada haberlerde tecavüzün meşrulaştırılması iki başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki zanlının psikiyatrik rahatsızlığına vurgu yapılarak, kıskançlık ya da aşk, kara sevda gibi gerekçeler üretilerek, bir başka ifadeyle zanlının insanlı ya da zayıf gösterilerek tecavüz eyleminin meşrulaştırılmasıdır. İkincisi ise mağduru suçlu gösteren ifadeler yoluyla (kadının daha önceki cinsel yaşamına yapılan vurgu, kurbanın giyimi, alkol alması, sokakta bulunduğu saat, kurbanın karşı tarafı tahrik ettiği söylemi vb.) tecavüzün meşrulaştırılmasıdır. İncelenen gazetelerde haberlerin yüzde 8,2'sinde tecavüz/tacizi meşrulaştıran ifadelere rastlanmıştır. Gazeteler tek tek ele alındığında en fazla meşrulaştırıcı haberin Hürriyet'te, sonra Yeni Şafak'ta, sonra Cumhuriyet'te olduğu görülmüştür. Söz konusu gazetelerde tecavüzün meşrulaştırıldığı söylemlere en fazla zanlıların savcılıktaki ifadelerine ilişkin haberler, Özgecan Aslan cinayeti zanlısının annesiyle yapılan röportaj, şarkıcı Nihat Doğan'ın Özgecan cinayetiyle ilgili attığı tweete ilişkin haberler ile Özgecan

cinayetiyle aynı dönemde haberleştirilen "Fanteziye gittim tecavüze uğradım" başlıklı bir başka tecavüz haberinde rastlanmıştır. Söz konusu haberlerde tecavüzü meşrulaştıran ifadeler yer verilmesi, kadına yönelik tecavüz ve şiddet gerçeğini toplumsal bir sorun olmaktan çıkarmakta ve kadının hatası ya da sorunlu bir bireyin anlık bir hezeyanı gibi sunmakta, bir başka ifadeyle hafifletmektedir. Bu nedenle haberlerde olayın sorumluluğunu kurbanı yükleyen, şiddet/tecavüze gerekçe üreten ya da zanlıyı mağdur/zayıf gösteren söylemlerden kaçınılmalıdır.

Tecavüzün erotik bir dille sunulmaması konusunda ise gazetelerin etik ilkelere uygun davrandıkları tespit edilmiştir. Tecavüz haberinde erotik ifadeler yer veren haber sayısı yüzde 0,6'ı bulunmuş ve bu haberler Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Söz konusu iki haber Özgecan Aslan cinayeti dışındaki iki farklı tecavüz haberine ilişkindir ve bu haberlerde tecavüz anı, tecavüzün ne kadar sürede ve nasıl gerçekleştiğine ilişkin bilgilerin aktarılması sorunlu görülmüştür. Haberlerde tecavüz anının detaylarıyla aktarılması ve adeta okurun gözünde canlandırılması etik açıdan sorunludur. Etik bir habercilik için tecavüzün bir şiddet haberi olarak ele alınması ve haberde erotik ifadeler yer verilmemesi gerekmektedir.

Araştırmada cinsel şiddet vakalarının haberleştirilmesinde gazetelerin zaman zaman uzman görüşüne yer verdikleri görülmüştür. 327 haberin sadece yüzde 3,7'sinde uzman görüşü bulunmaktadır. Her üç gazete de uzman görüşü kullanmıştır. Hukukçu, akademisyen ve psikiyatrist görüşlerinin kurbanlara yol gösterecek biçimde haberde yer alması uygun bir habercilik tutumudur. Tecavüz haberlerinde kurbanların psikolojik ve hukuki danışmanlık alabilecekleri merkezlerin adres ve bilgileri ile uzman görüşüne yer verilmesi, şiddete maruz kalan kadınlara yol gösterici olması bakımından önerilmektedir.

Cinsel şiddet olaylarının haberleştirilmesindeki önemli sorunlardan biri, haberin taraflarının sonraki hayatları olumsuz etkilenecek şekilde haberin öyküleştirmesidir. Burada mağdur kadar, zanlının durumu da önemlidir ve suçu sabitletinceye kadar zanlı ile ilgili kullanılan sıfatlar önem taşımaktadır. Oysa ki adli vakaların haberleştirilmesinde zanlının, suçluluğu ispatlanıncaya kadar masumiyet karinesini koruyan ifadelerle nitelendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle tecavüz/ şiddet haberlerinde "katil zanlısı", "tecavüz zanlısı", "tecavüz ettiği iddia edilen" gibi ifadeler kullanılması gerekmektedir. Gazeteler 327 toplam haberden yüzde 96'sında söz konusu etik ilkeye uygun yayın gerçekleştirirken, uygun olmayan türde ifadelerin kullanıldığı haberlerin oranı yüzde 4 bulunmuştur. Hürriyet tüm haberlerinde "zanlı" ifadesini kullanırken, Cumhuriyet ve Yeni Şafak söz konusu ilkeyi zaman zaman ihlal etmiştir. Yeni Şafak haberlerinde 10 kez "katil" ve 2 kez "cani", Cumhuriyet ise bir kez "katil" kelimesini kullanmıştır. Bu durumda, zanlının nitelendirilmesi konusunda etik kurallara en uygun davranan gazetenin Hürriyet olduğu görülmüştür.

Çalışmanın önemli sonuçlarından biri de, farklı sahiplik yapıları olan, toplumdaki farklı ideolojilere mensup kişilerin okuduğu gazeteler araştırma

kapsamına dahil edilmesine rağmen, ele alınan tecavüz olaylarının temsilinde gazeteler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. İktidar/muhalefet gibi tüm siyasi odaklar ve toplumun tüm kesimleri tarafından ortak bir tepkiyle karşılanan Özgecan Aslan cinayetini odak alan çalışmada, ideolojik olarak farklı medya gruplarını temsil eden gazetelerin tecavüzün haberleştirilmesinde benzer etik ihlaller gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda farklı tecavüz vakalarının medyada temsilinin araştırılarak, sonuçların bu çalışmadan elde edilen bulgularla karşılaştırılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, araştırma kapsamında ele alınan gazetelerde tecavüz haberlerinin sunumunda çok sayıda etik ihlal yapıldığı ve tecavüz/cinayet detaylarının açık seçik, ölçsüz ve hiçbir denetime tabi tutulmadan aktarılması bakımından 'şiddetin pornografik bir üslupla' sunulduğu tespit edilmiştir. Medyanın tecavüz vakalarını haberleştirmede etik ilkelere uymaması, toplumsal bir cinsiyet ayrımcılığının, cinsiyetçi bir söylemin, cinsiyetçi politikaların ortaya çıkması, kadına yönelik tecavüz ve şiddetin gerçek nedenlerinin toplumda anlaşılabilmesi ve kadınların suçlanma ya da deşifre olma korkusuyla adli makamlara gidememesi gibi sonuçlara yol açmaktadır.

Bu çalışmayla birlikte ortaya konan tecavüz haberlerindeki sorunlu kadın temsili, literatürde kadının medyada temsiline ilişkin yapılan diğer çalışmalarla paralel bir sonuç göstermektedir. Kadının temsilinde ataerkil ideolojiden beslenen cinsiyetçi söylem kadını anne/eş, cinsel bir nesne ya da şiddet eyleminin bir nesnesi olarak sunmaktadır. Ne yazık ki bu cinsiyetçi söylem, tecavüz haberlerinde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sonucunda söz konusu ataerkil yaklaşım ve cinsiyetçi söylemin tecavüz haberlerinde çok sayıda etik ihlal gerçekleştirilerek desteklendiği, kadının daha da mağdur edildiği, tecavüzün haklı gösterici, bir başka ifadeyle meşrulaştırıcı ifadelerin de zaman zaman haberlerde yer bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumun ortak tepkisini yansıttığı ve uzlaştığı Özgecan Aslan cinayeti ekseninde dahi söz konusu etik ihlallere rastlanırken, toplum tarafından yeterince "saygın!" bulunmayan kadınlara yönelik cinsel şiddet haberlerinde ne gibi etik ihlaller gerçekleştirildiği ise ayrıca incelenmeye değerdir.

Sonuç olarak, bu alanda daha fazla araştırmanın yapılması, gazetecilik akademisyenleri ile uygulamacılarına yönelik rehberler hazırlanması ve en önemlisi Smith'in de vurguladığı gibi haberi yazarken "5 N 1K yetmez 1 de vicdan gerek" (Smith, www.diken.com.tr, Erişim: 20.05.2015) diyebilmek gerekmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda medyada tecavüz haberlerinin sunumunda bu cinsiyetçi söylemden mümkün olduğunca kaçınılabilmesi ve kadının tekrar tekrar mağdur edilmemesi için önerilerimiz ise aşağıda sıralanmıştır.

Öneriler

Kamuoyunun bilgilendirilmesi ya da uyarılması gereken özel bir durum söz konusu değilse, tecavüz ve diğer cinsel şiddet vakaları haberleştirilmemelidir. Eğer haberin kullanılmasında kamu yararı varsa;

- Tecavüzün detayları, pornografik ve erotik bir şekilde haberde öyküleştirilmemelidir.
- Tecavüzü meşrulaştırıcı bir dil ve söylem kullanılmamalı, tecavüzü haklı gibi gösteren gerekçeler sunulmamalı; kurbanı suçlayan, kategorize eden, yaftalayan ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Belirli bir meslek grubu ya da kişilere ilişkin imaj oluşturan ifadelerden kaçınılmalıdır.
- Haberlerde, tecavüz ya da şiddetin sosyolojik, psikolojik boyutlarına yer verilmeli ve olay şiddet bağlamından saptırılmadan sunulmalıdır.
- Haberlerde kurbanların psikolojik ve hukuki yardım alabilecekleri yerlere ilişkin iletişim bilgileri verilmeli, gerektiğinde konuya ilişkin uzman görüşü uygun biçimde aktarılmalıdır.
- Yol gösterici/özendirici olabileceğinden ve şiddetin kanıksanmasına yol açabileceğinden tecavüz ve şiddetin detayları sunulmamalıdır.
- Tecavüz yeri ve yöntemi, bir kamu yararı söz konusu değilse haberde verilmemelidir.
- Mağdurun/kurbanın kimliği, fotoğrafı, okul /işyeri bilgileri, ailesine ve yakınlarına ilişkin bilgiler tanınmasına olanak verecek düzeyde bir açıklıkla verilmemelidir.
- Suç kesinleşinceye kadar herkesin masum olduğu, özel hayatın gizliliği gibi basın meslek ilkelerinde yer alan diğer kurallara riayet edilmelidir.

Kaynakça

Atabek, Necdet and Cangöz, İncilay (2005). "Representation of Terror Act In Turkish Press: A Case Study Of Beslan School Terror", Third International Symposium, Communication In The Millennium: A Dialogue Between Communication Scholars, Volume 3, U.S.A.: University Of North Caroline and Elon University, http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/2005/Atabek_Cangoz.pdf, Erişim: 15.08.2015.

Aziz, Aysel vd. (1994). Medya, Şiddet ve Kadın, Ankara: KSGM Yayını.

Bek, Mine Gencel – Binark, Mutlu (2000). Medya ve Cinsiyetçilik, Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Belge, Burçin (2007). "Bianet ve Kadın Odaklı Habercilik", Kadın Odaklı Habercilik Haz. Sevda Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Benedict, Helen (1992). Virgin or Vamp: How the Press Covers Sex Crimes, New York: Oxford University Press.

Bilgin, Nuri (2000). İçerik Analizi, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Binark, Mutlu, Bayraktutan, Günseli (2013). Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark Mutlu (2004). "Kosova'ya İnsani Yardım Operasyonunun (1999) Türk Gazetelerinde Sunumu ve Ulusal Söylenlerin Dolaşımı", Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi (Der. Çiler Dursun), Ankara: Elips Yayınları, 289- 309.

Cynthia, Carter (1998). "When the Extraordinary Becomes Ordinary: Everyday News of Sexual Violence" News, Gender and Power, ed. Cynthia Carter, Gill Branston & Stuart Allan, London: Routledge.

Çaplı, Bülent (2002). Medya ve Etik, Ankara: İmge Yayınları.

Çelenk, Sevilay (2010). "Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar", Televizyon Haberciliğinde Etik (Ed. Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel), AU ILEF: Ankara. 229-236.

Duran, Ragıp (2005). "Dünyada ve Türkiye'de Medya Etiği", Medya, Etik ve Hukuk. Der. Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları: 109- 130.

Dursun, Çiler(2010). "Kadına yönelik şiddet karşısında haber etiği," Fe Dergi 2, no. 1: 19-32.

Dursun, Çiler (2004). "İslamcı Basında Kemalizm Karşıtlığının Kurulması", Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi (Der. Çiler Dursun), Ankara: Elips Yayınları, 183-225.

Eker Taba, Erdener Eda, (2011). "Tecavüze İlişkin Kültürel Mitler ve Mitlerin Kabul Edilmesine Etki Eden Faktörler", *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2011, 14 (28), s. 60-72

Erdoğan, İrfan (2006). "Medya ve Etik: Eleştirel Bir Giriş". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 23: 1-26.

Geray, Haluk; Aydoğan, Aylin (2010). "Yeni İletişim Teknolojileri ve Etik", *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ed. Bülent Çaplı – Hakan Tuncel. Ankara: Fersa Matbaacılık: 305- 321.

Gökalp, Emre - Ergül, Hakan – Cangöz, İncilay (2010). "Türkiye'de Yoksulluğun ve Yoksulların Ana Akım Basında Temsili", *Türkiye Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 13 Sayı: 1 - Bahar 2010. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Administrator/Desktop/5000093053-5000132310-1-PB.pdf, Erişim: 15.08.2015.

HanleyKosse, Susan (2007). "Race, Riches&Reporters – Do Race and Class Impact Media Rape Narratives? An Analysis of The Duke Lacrosse Case", *Legal Studies Research Paper Series, Paper No. 2007-03*, Louisville: University of LouisvilleLaw School, <http://ssrn.com/abstract=96845>, Erişim: 15.05.2015.

İnal, Ayşe (2010). "Tarihsel Gelişimi İçinden Gazetecilik Etiğini Yeniden Düşünmek". *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ed. Bülent Çaplı – Hakan Tuncel. Ankara: Fersa Matbaacılık: 27-44.

İrvan, Süleyman (2005). "Medya ve Etik". *Medya, Etik ve Hukuk*. Der. Sevda Alankuş. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları: 61 -90.

Köker, Eser (2007), "Kadınların Medyadaki Hak İhlalleriyle Baş Etme Stratejileri", *Kadın Odaklı Habercilik Haz: Sevda Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları*.

MerriamSharan B., (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama için Bir Rehber*, Çev: Selahattin Turan, Ankara: Nobel Yayıncılık

Rao, Shakuntala (2014). "Covering Rape in Shame Culture: Studying Journalism Ethics in India's New Television News Media", *Journal of Mass Media Ethics: Exploring Questions of Media Morality*, 29:3, 153-167.

Saktanber, Ayşe (1993). "Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest-Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar Haz. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları*.

Scully Diana. (1994). *Tecavüz: Cinsel Şiddeti Anlamak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Şaşman Kaylı, Derya (2014). "Türkiye'de Yazılı Basında Parlamentodaki Siyasi Partilerin Kadın Politikalarının Temsili: 2011 Genel Seçimleri Üzerine Bir İnceleme", Journal of Yasar University, 9(36) 6261-6380.

Tanrıöver, Hülya Uğur (2007). "Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri", Kadın Odaklı Habercilik, Haz. Sevda Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Doğanay Ülkü, Kara İlkay, (2011) Tecavüzün Münferit Bir Olay Olarak Çerçevesenmesi: Yazılı Basında PippaBacca Haberleri, İletişim Araştırmaları Dergisi, 9 (1-2) s.73-99

Yıldırım Ali, Şimşek Hasan, (2013). 9. Baskı, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık

İnternet Kaynakları

www.hurriyet.com.tr

www.cumhuriyet.com.tr

www.yenisafak.com.tr

ABD Profesyonel Gazeteciler Derneği Etik İlkeleri, <http://www.spj.org/ethicscode.asp> Erişim: 01.05.2015

Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri <http://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri> Erişim: 01.05.2015)

Dünya Sağlık Örgütü Cinsel Şiddet Raporu, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77434/1/WHO_RHR_12.37_eng.pdf Erişim: 01.05.2015

http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zgecan_Aslan_cinayeti , Erişim: 15.05.2015)

<http://www.alexa.com/topsites/countries;2/TR> Erişim: 1.03.2015.

<http://www.psikiyatri.org.tr/news.aspx?notice=1363> Erişim: 05.05.2015.

Smith Ayten Görgün, <http://www.diken.com.tr/5n1k-yetmiyor-1v-de-lazim-yani-vidan> Erişim: 20.05.2015

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Medyada Çeşitlilik Kılavuzu, <http://www.tgc.org.tr/KADIN-TR-ENG.pdf> Erişim: 01.05.2015

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, <http://www.tgc.org.tr/bildirge.asp> Erişim: 01.05.2015)

İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma

A Study on Customer Perception towards the Islamic Banking Operations

Cengiz TORAMAN¹
Gaziantep Üniversitesi
H. Ali ATA²
Gaziantep Üniversitesi
Mehmet Fatih BUĞAN³
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Günümüzde gerek Türkiye’de gerekse tüm dünyada İslami finansa ilgi artmış olmasına rağmen, İslami bankacılık uygulamalarının yeterli bir gelişme göstermediği anlaşılmaktadır. Tasarrufların ekonomiye kazandırılmasında ve kaynak aktarım sürecinin hızlı ve etkili bir biçimde gerçekleştirilmesinde, İslami bankacılık önemli bir role sahiptir. Bu nedenle bankacılık hizmetlerinden yararlanan tarafların İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarının tespit edilmesi, finansal sistemin gelişimi açısından gerekli olmaktadır. Bu çalışmada, mevcut ve potansiyel banka müşterilerinin İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik müşteri algısı anket yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Anket sonuçlarına göre, İslami bir banka ile çalışmayı tercih eden, etmeyen ve kararsız olan katılımcıların tüm sorulara vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Geleneksel bankacılık sistemine alternatif olarak değerlendirilen İslami bankacılık faaliyetlerinin müşteriler tarafından yeterince bilinmediği ve potansiyel banka müşterilerinin İslami finans algısının çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler; İslami Bankacılık, Katılım Bankacılığı, Müşteri Algısı, ANOVA, Tukey testi

¹ Prof.Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü,
e-mail: ctoraman@gantep.edu.tr

² Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü,
e-mail: ata@gantep.edu.tr

³ Araş.Gör, Gaziantep Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü,
e-mail: mfbugan@gantep.edu.tr

Abstract

Nowadays although both in Turkey and all over the world interest in Islamic finance have increased, it is understood that Islamic banking practices have not demonstrated an adequate development. Contribute to the economy in the realization Islamic banking has an important role in carrying the process of savings regained into the economy and transfer of funds quickly and effectively. Therefore, it is necessary for the development of the financial system to determine the attitudes and behavior of the stakeholders who benefiting from banking services, towards Islamic banking activities. In this study, it was aimed to determine the customer perception of existing and potential bank customers for Islamic banking activities through survey method. According to survey results, there are significant differences between the answers of the participants those who prefer to work with an Islamic bank, those who does not and those who undecided were detected. The Islamic banking activities which is evaluated as an alternative to the traditional banking system is not well known by customers and it is understood that potential bank customers' perceptions of Islamic finance is very weak.

Keywords; Islamic Banking, Participation Banking, Customer Perception, ANOVA, Tukey test

Giriş

Uluslararası finansal sistemde çok sık yaşanan finansal sistem krizleri nedeniyle alternatif arayışları artmaya başlamış ve bu doğrultuda İslami finans, hem Dünyada hem de Türkiye'de ilgi odağı haline gelmiştir. Ekonomik nedenlerin yanı sıra sosyal ve dini nedenlerden dolayı alternatif finansal sistem arayışı, İslami finansın doğmasına sebep olmuştur. Modern anlamda İslami bankacılık faaliyetleri ilk olarak 1980'lerin ortalarında hizmet vermeye başlamıştır. Hızla gelişen ve günümüzde aktif büyüklüğü 2 trilyon doları bulan İslami finans sektörü, sadece İslam coğrafyasında değil, ABD, Avrupa ve Avustralya gibi bölgelerde de yaygınlaşmaktadır (Serpam, 2013; 2).

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de İslami finansa olan ilgi artmaktadır. İslami finans kurumları, Türkiye'de ilk olarak 1983 yılında "Özel Finans Kurumları" adı altında kurumsallaşmış, 2005 yılında ise Türk Bankacılık Sistemine, Bankacılık Kanununda yapılan düzenleme ile "Katılım Bankacılığı" adı altında dâhil edilmiştir. Türkiye finans sistemi içerisinde 4 adet özel sermayeli katılım bankası faaliyette bulunmakla birlikte kamu sermayeli bir katılım bankasının kurulması yönünde de gerekli hukuki altyapı hazırlanmış ve 2015 yılı Mayıs ayı içerisinde faaliyete geçmiştir.

İslami bankacılık sistemi, Türkiye'de 30 yıllık bir geçmişe ve tecrübeye sahiptir. Katılım bankacılığı sektöründe, 2005 yılından bu yana şube sayısı %413 oranında, personel sayısı ise %377 oranında artış göstermiştir. 2005-2013 yılları arasında Türk Bankacılık Sektörü aktif büyüklüğü %325 oranında artış gösterirken, katılım bankacılığı sektörünün aktif büyüklüğü artışı %867 oranında gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının sektör içerisindeki aktif büyüklüğü, 2005

yılında %2,44 iken 2013 yılında %5.54 olmuştur (BDDK, <http://www.bddk.org.tr>). Dolayısıyla katılım bankalarının, Türk Bankacılık Sektörü içerisindeki aktif büyüklüğü son yıllarda iki katından daha fazla artmış ve hızlı bir gelişme göstermiştir.

İslami bankacılığın, Türk Bankacılık Sistemi içerisinde öneminin artmış olması, gerek kurumsal gerek bireysel banka müşterilerine alternatif yatırım ve finansman imkânları sağlamıştır. Bu nedenle, bankacılık hizmetlerinden yararlanan tarafların İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarının tespit edilmesi finansal sistemin gelişimi ve ekonomiye kaynak sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Literatür Taraması

İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik müşteri algısı ile ilgili literatür incelendiğinde, özellikle yapılan çalışmaların üç alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar; mevcut İslami banka müşterilerinin müşteri memnuniyetini ölçmeye yönelik olan çalışmalar (Othman ve Owen, 2001; Amin ve Isa, 2008; Bilir ve Özgen, 2010; Khattak ve Ur Rehman, 2010; Kaytancı vd., 2013; Şendoğdu, 2014; Hamzah vd., 2015), İslami bir bankayı tercih etme nedenlerini ölçmeye yönelik olan çalışmalar (Haron vd., 1994; Dusuki ve Abdullah, 2007; Al-Ajmi vd., 2009; Awan ve Bukhari, 2011; Abduh ve Omar, 2012; Echchabi ve Aziz, 2012; Hasan vd., 2012; Özsoy vd., 2013; Ramadan, 2013) ve her ikisini de birlikte incelemeye yönelik olan çalışmalar (Metawa ve Almossawi, 1998; Naser vd., 1999; Okumus, 2005; Haque vd., 2009; Sarı, 2010; Okumus ve Genc, 2013; Kader vd., 2014) şeklinde sınıflandırılabilir.

İslami banka tercihinin etkileyen faktörler arasında birincil faktörün ne olduğu konusunda da farklı görüşler söz konusu olmakla birlikte, bu konuda iki esas görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, banka tercihinde dini motivasyonun ön planda olduğu çalışmalar (Metawa ve Almossawi, 1998; Othman ve Owen, 2001; Okumus, 2005; Al-Ajmi vd., 2009; Gait ve Worthington, 2009; Gait, 2009; Abduh ve Omar, 2012; Imtiaz vd., 2013; Okumus ve Genc, 2013; Ser vd., 2014), ikincisi de banka tercihinde ürün ve hizmet kalitesinin daha etkili olduğu şekilde yapılan çalışmalardır (Erol ve El-Bdour, 1989; Dusuki ve Abdullah, 2007; Haque vd., 2009; Awan ve Bukhari, 2011; Özsoy vd., 2013; Kader vd., 2014). Ayrıca literatürde, personel ilgisinin (Ramadan, 2013), karlılık ve düşük işlem maliyetinin (Hasan vd., 2012) İslami banka tercihinde ilk sırada yer aldığı çalışmalar da bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların birçoğunda dini sebeplerin yanı sıra personel ilgisinin, düşük işlem maliyetlerinin ve ulaşılabilirliğin önemli faktörler olduğu görülmektedir. Banka şube sayısının görece azlığı ise müşteriler arasında memnuniyetsizlik nedeni sayılmaktadır.

İslami bankaların müşterileri arasında sadece Müslüman olanların değil aynı zamanda diğer dini inançlara sahip müşterilerin de bulunuyor olması, dini motivasyonun tek başına tercih nedeni olmadığını göstermektedir. Bu konuda Malezya'da Müslüman olan ve olmayan müşterilerin İslami bankalara karşı algı ve tutumunu (Loo, 2010; Abdullah vd., 2012) ve banka tercih nedenlerini (Haron vd., 1994; Kader vd., 2014) konu alan çalışmalar yapılmıştır. Haron vd.(1994), yaptıkları çalışmada Müslüman olan müşterilerin birincil tercih nedenlerinin etkin

ve hızlı servis kalitesi, Müslüman olmayanların ise personelin samimiyeti olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kader vd.(2014) ise yaptıkları çalışmada, Müslüman olanlarla olmayanların tercihlerini etkileyen faktörler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ve faktörlerin önem sıralamasının, servis kalitesi, düşük işlem ücretleri ve fiziksel şartlar şeklinde olduğunu belirtmişlerdir.

Dünyada İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik hem bireysel hem de kurumsal bazda mevcut ve potansiyel müşterilerin algı ve tutumlarına ilişkin (Erol ve El-Bdour, 1989; Loo, 2010; Abdullah vd., 2012; Fada ve Wabekwa, 2012; Imtiaz vd., 2013; Ahmad ve Haron, 2002; Gait ve Worthington, 2007; Gait ve Worthington, 2009; Rustam vd., 2011; Jaffar ve Musa, 2013; Ser vd., 2014) farklı çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, genelde mevcut müşterilerle ilgili olarak, katılım bankalarının müşteri profilini, müşteri memnuniyetini ve müşterilerinin tercih nedenlerini ortaya koymaya yönelik çalışmalar (Okumuş, 2005; Eskici, 2007; Bilir ve Özgen, 2010; Kaytancı vd., 2013; Okumuş ve Genç, 2013; Özsoy vd., 2013; Şendoğdu, 2014) bulunmaktadır. Özellikle katılım bankalarına yönelik potansiyel müşterilerin algı ve tutumunu ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmanın bu yönü ile literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

İslami bankacılık sisteminin Dünya genelinde farklı uygulamaları bulunmaktadır. İran, Pakistan ve Sudan gibi ülkelerde sadece İslami bankaların kurulmasına izin verilirken, Mısır, Malezya, Ürdün, Bangladeş, Türkiye ve Endonezya gibi ülkelerde her iki bankacılık sistemi birlikte faaliyet gösterebilmektedir. Özellikle her iki banka türünün faaliyette bulunduğu ülkelerde, İslami bankaların konvansiyonel (geleneksel) bankalara karşı rekabet edebilmesi ve gelişimini sürdürebilmesi, mevcut müşterilerinin yanı sıra potansiyel müşterilerinin de tutum ve davranışlarının tespit edilmesine bağlıdır.

Bu nedenle çalışmada, mevcut ve potansiyel banka müşterilerinin İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda veri toplama aracı olarak, Szczepanowicz (2011) tarafından kullanılan anket formu, Gaziantep ili hane halkına uygulanmıştır. Anket formu iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda katılımcıların demografik özelliklerinin (cinsiyeti, yıllık gelir düzeyi, yaşı ve çalışma alanları) yanı sıra, İslami bir banka ile çalışmayı düşünüp düşünmedikleri konusundaki sorulara yer verilmiştir. İkinci kısımda ise katılımcıların İslami bankacılık ile ilgili bilgi düzeyleri ve İslami bankalara karşı olan tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik 18 adet soru yer almıştır.

Anket formu örnekleme uygulanmadan önce pilot uygulama olarak, 40 öğretim elemanına anket çalışması yapılmış, görüş ve öneriler ışığında anket soruları revize edilmiştir. Tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kolayda örneklem yöntemi ile 539 kişi örnekleme dâhil edilmiştir. Sosyal bilimlerde yapılan pek çok araştırma için uygun örneklem büyüklüğünün 30 ile 500 arasında olması yeterli bir büyüklük olarak kabul edilmektedir (Sekaran, 2003). Pilot uygulama ve anket uygulaması, yüz yüze anket tekniğiyle gerçekleştirilmiştir.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde, öncelikle katılımcıların anket sorularına vermiş oldukları cevapların frekans dağılımları incelenmiştir. Daha sonra "İslami bir banka ile çalışmayı düşünür müsünüz?" sorusuna "Evet-Hayır-Kararsızım" şeklinde cevap veren katılımcıların, anket sorularına verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Varyans Analizi (ANOVA) ile sınınanmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya dahil edilen katılımcıların profilini yansıtan frekans bilgileri, Tablo 1'de gösterilmiştir. Ankete katılanların %75 'i bay, %25 'i bayandır. Erkek katılımcıların çoğunlukta olması, literatürdeki benzer çalışmalarda görülen bir durumdur. Gelir düzeyi itibarıyla katılımcıların çoğunluğunun yıllık gelir düzeyi, 12.000 lira ile 24.000 lira aralığındadır. Katılımcıların %58 'inin yıllık gelir düzeyinin, 12.000 lira ile 36.000 arasında olması beklenen bir durumdur. Türkiye' de memur, emekli maaşları ve özel sektör çalışanlarının ortalama gelirleri düşünüldüğünde, yıllık gelir düzeyi konusunda ankete verilen cevapların katılımcıların çalışma alanları ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Yaş aralığında ise en yüksek katılımcı oranının 30-39 yaşları arasında olduğu görülmektedir. Çalışma alanı frekans dağılımları birbirine yakın gerçekleşmiştir. Genel anlamda bu konuda yapılmış literatür araştırması ve Türkiye 'nin sosyo-ekonomik durumu göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların demografik özelliklerinin normal bir dağılım göstermesi temsil gücü açısından önemlidir.

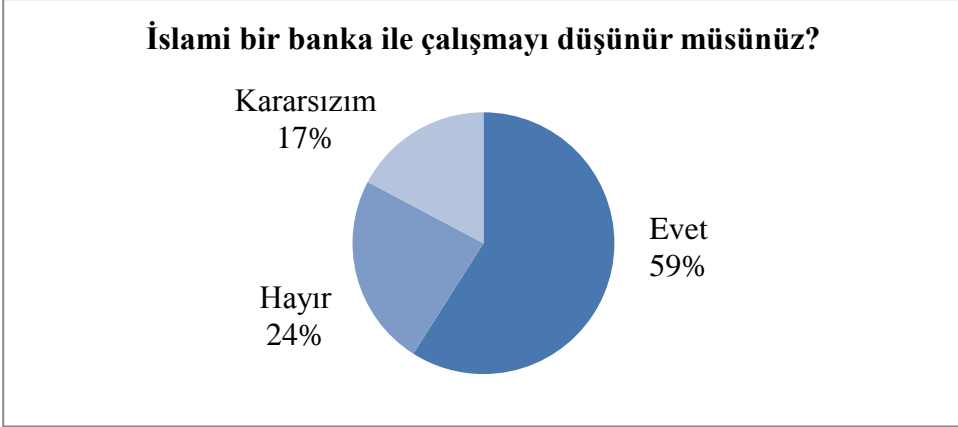
Tablo 1. Katılımcı Profili Frekans Tablosu

Sorular	Cevaplar	Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Bay	402	75
	Bayan	131	25
Yıllık Gelir Düzeyi (TL)	5000-12000	104	19
	12100-24000	169	32
	24100-36000	141	26
	36100-60000	86	16
	60100 ve üzeri	36	7
Yaş	20-29	132	25
	30-39	165	31
	40-49	103	19
	50-59	90	17
	60 ve üzeri	43	8
Çalışma Alanı	Kendi işimin sahibiyim	133	25
	Özel sektörde çalışıyorum	127	24
	Kamu sektöründe çalışıyorum	161	30
	Emekliyim	112	21

Çalışmanın esas kısmını oluşturan, potansiyel banka müşterilerini belirlemeye yönelik olarak "İslami bir bankayla çalışmayı düşünür müsünüz?"

sorusuna verilen cevapların frekans dağılımları Şekil 1’de gösterilmiştir. İslami bir banka ile çalışma konusunda, ankete katılanların %59 ’u evet cevabını verirken, %24 ’ü hayır cevabını vermiştir. “Kararsızım” diyenlerin oranı ise %17 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1. İslami bir banka ile çalışmayı düşünür müsünüz?

Anket çalışmasının ikinci kısmında yer alan sorulara verilen cevapların frekans dağılımları Tablo 2’de gösterilmiştir. İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinin tanıtımı yeterince yapılıyor mu sorusuna katılımcıların %48’i tanıtım yapılmıyor diye cevap verirken, yapılıyor diyenlerin oranı %22’de kalmıştır. Kararsızım ve yapılmıyor seçeneklerinin kümülatif frekans dağılımı %67 gibi yüksek bir değer almıştır.

İslami bankacılığı ne düzeyde ulaşılabilir buluyorsunuz sorusuna ulaşılabilir değil diyenlerin oranı %12, yeterince ulaşılabilir diyenlerin oranı ise %14 olarak gerçekleşmiştir. Çok az ulaşılabilir diyenler %34 ile en yüksek orana sahiptir. Ulaşılabilir ve yeterince ulaşılabilir diyenlerin kümülatif dağılımı %43 olmuştur. Katılımcılardan İslami bankacılık hakkındaki bilgi düzeylerini değerlendirmeleri istenmiş, hiç duymadım diyenler ile çok şey biliyorum diyenlerin oranı benzer şekilde %9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Anket Sorularının Frekans Dağılımları

Sorular	Cevaplar	Frekans	Yüzde %	Küm. Yüzde %
İslami Bankacılık ürün ve hizmetlerinin tanıtımı yeterince yapılıyor mu?	Kesinlikle yapılıyor	23	4	4
	Yapılıyor	120	22	27
	Kararsızım	102	19	46
	Yapılmıyor	256	48	93
	Kesinlikle yapılmıyor	35	7	100

İslami bankacılığı ne düzeyde ulaşılabilir buluyorsunuz?	Ulaşılabilir değil	63	12	12
	Çok az ulaşılabilir	181	34	46
	Kararsızım	59	11	57
	Ulaşılabilir	158	29	86
	Yeterince ulaşılabilir	75	14	100
İslami bankacılıkla ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	İslami bankacılıkla ilgili çok şey biliyorum	50	9	9
	İslami bankacılıkla ilgili bir şeyler biliyorum.	214	40	49
	İslami bankacılıkla ilgili bir şeyler duydum ama çok azını anladım	137	25	74
	İslami bankacılıkla ilgili bir şeyler duydum ama ne olduğunu bilmiyorum	87	16	91
	İslami bankacılığı hiç duymadım	51	9	100
İslami bankacılığın size uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyor musunuz?	Kesinlikle düşünüyorum	34	6	6
	Düşünüyorum	186	35	41
	Kararsızım	166	31	72
	Düşünmüyorum	113	21	93
	Kesinlikle düşünmüyorum	40	7	100
İslami bankacılıktaki katılımcılık esasının geleneksel bankacılıktan daha faydalı olduğuna inanıyor musunuz?	Kesinlikle inanıyorum	55	10	10
	İnanıyorum	145	27	37
	Kararsızım	195	36	73
	İnanmıyorum	103	19	93
	Kesinlikle inanmıyorum	40	7	100
İslami bankacılık sektöründe yatırım yapmak sizin için ne kadar önemlidir?	Çok önemli	54	10	10
	Önemli	156	29	39
	Kararsızım	116	22	60
	Önemli değil	164	30	91
	Hiç önemli değil	49	9	100
Sizce İslami bir banka sizin fonlarınızı ne kadar iyi yönetebilir?	Çok iyi yönetebilir	36	7	7
	İyi yönetebilir	212	39	46
	Kararsızım	153	28	75
	Biraz yönetebilir	68	13	87
	İyi yönetemez	69	13	100
İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık arasında bir tercih yapmak durumunda kalırsanız İslami bankacılığa yatırım yapmayı tercih eder misiniz?	Kesinlikle tercih ederim	76	14	14
	Tercih ederim	184	34	48
	Kararsızım	129	24	72
	Tercih etmem	99	18	91
	Kesinlikle tercih etmem	49	9	100

Tablo 2. Anket Sorularının Frekans Dağılımları (Devamı)

Sorular	Cevaplar	Frekans	Yüzde %	Küm. Yüzde %
İslami bankacılıkla ilgili reklam veya ilanlarla karşılaşma sıklığınız nedir?	Çok sık (günde 5 defa)	8	1	1
	Sık (haftada 5 defa)	42	8	9
	Bazen (haftada 1 defa)	158	29	39
	Nadiren (ayda 1 defa)	218	41	79
	Hiç	110	21	100
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan ne ölçüde zorunluluk hissediyorsunuz?	Aşırı derecede zorunluluk hissediyorum	50	9	9
	Zorunluluk hissediyorum	93	17	27
	Kısmen zorunluluk hissediyorum	99	18	45
	Çok az zorunluluk hissediyorum	55	10	55
	Zorunluluk hissetmiyorum	241	45	100
İslami bankacılığı finansal amaçlarım doğrultusunda düşünürüm.	Kesinlikle Evet	36	7	7
	Evet	233	43	50
	Kararsızım	112	21	71
	Hayır	125	23	94
	Kesinlikle Hayır	32	6	100
İslami bankacılık geleneksel bankacılığın iyi bir alternatifidir.	Kesinlikle Evet	43	8	8
	Evet	184	34	42
	Kararsızım	173	32	75
	Hayır	106	20	95
	Kesinlikle Hayır	29	5	100
Genel olarak finansal sistemde faiz esaslı geçerli olduğu için İslami bankacılık gerçekçi değildir.	Kesinlikle katılıyorum	58	11	11
	Katılıyorum	145	27	38
	Kararsızım	144	27	65
	Katılmıyorum	126	24	89
	Kesinlikle katılmıyorum	60	11	100
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	Kesinlikle katılıyorum	35	7	7
	Katılıyorum	131	24	31
	Kararsızım	205	38	69
	Katılmıyorum	124	23	92
	Kesinlikle katılmıyorum	43	8	100
İslami kurallara uygun oldukları için sıklıkla İslami bankacılığı kullanırım.	Kesinlikle Evet	44	8	8
	Evet	145	27	35
	Kararsızım	108	20	55
	Hayır	187	35	90
	Kesinlikle Hayır	53	10	100
İslami bankacılık çok geniş bir yelpazede yatırım fırsatları sunmaktadır.	Kesinlikle katılıyorum	68	13	13
	Katılıyorum	261	49	61
	Kararsızım	99	18	80
	Katılmıyorum	83	15	95
	Kesinlikle katılmıyorum	25	5	100

En yüksek oran ise %40 olarak bir şeyler biliyorum diyenlerin oranı olmuştur. Katılımcıların %1'i çok sık, %8'i sık, %29'u bazen İslami bankacılıkla ilgili reklamlarla karşılaştığını belirtirken, %41'i nadiren, %21'i hiç karşılaşmadığını ifade etmiştir. Kümülatif olarak bakıldığında katılımcıların %91'i reklamlarla sık karşılaşmadığını vurgulamıştır. Bu oran İslami bankacılıkla ilgili yeterince tanıtım yapılmadığını, en azından böyle bir algı olduğunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın literatür kısmında da belirtildiği üzere İslami bankaları tercih nedeni olarak dini motivasyonun ne ölçüde etkili olduğu, pek çok çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Araştırmanın anket formunda yer alan İslami bankalara yatırım yapılırken dini açıdan ne ölçüde zorunluluk hissediyorsunuz sorusuna, katılımcıların %9'u aşırı zorunluluk hissettiklerini, toplamda %27'si güçlü düzeyde zorunluluk hissettiğini, % 45'i zorunluluk hissetmediğini, %28'i zayıf düzeyde zorunluluk hissettiğini belirtmiştir. Anket formunda yer alan dini motivasyonu belirlemeye yönelik bir diğer soru olan İslami bankaların dini kurallara uygun olduğu sorusuna verilen cevaplar da benzer şekilde dağılım göstermiştir. Katılımcıların %45'i bu soruya hayır cevabını verirken, %35'i evet ve %20'si kararsız olduğunu belirtmiştir.

İslami bankacılığın geleneksel bankacılık sistemine alternatif olup olmadığı konusunda, katılımcıların %42'si İslami bankacılığı mevcut sisteme iyi bir alternatif olarak değerlendirirken, %25'i bu sonuca katılmadığını ve %32'si bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. İslami bankaların geniş bir yelpazede yatırım fırsatları sundukları konusunda katılımcıların %61'i olumlu düşünmekle birlikte, %20'si bu konuda olumsuz düşünceye sahiptir. Bu bulgular, katılımcıların İslami bankaları iyi bir alternatif olarak değerlendirmeleri için yatırım fırsatları dışında başka kriterlerin de dikkate alınması gerektiğini göstermesi açısından önemli olmaktadır.

Genel anlamda, katılımcılar içerisinde ciddi oranda kararsız bir kitlenin olduğu görülmektedir. Pek çok soruya verilen kararsızım cevabının frekans dağılımları, İslami bankacılığının henüz yeterince tanınmadığı ve katılımcılar açısından olumlu bir algının bulunmadığı sonucunu desteklemektedir.

"İslami bir bankayla çalışmayı düşünür müsünüz?" sorusuna "Evet-Hayır-Kararsızım" cevaplarını verenlerin, anket sorularına verdikleri cevapların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ölçmek üzere Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 3 'de gösterilmiştir. Tablo 3 'e göre İslami bir bankayla çalışmayı düşünenlerle düşünmeyenler ve kararsızların bütün anket sorularına vermiş oldukları cevapların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Hangi gruplar arasında farklılıklar bulunduğunu tespit etmek amacıyla da post-hoc analiz olarak Tukey testi yapılmıştır. Test sonuçlarına Tablo 4' te yer verilmiştir. Yer kısıtından dolayı tabloda sadece anlamlı farklılıklara yer verilmiştir.

Tablo 4 'e göre "İslami bir banka ile çalışmayı düşünür müsünüz?" sorusuna "evet" cevabını veren katılımcılar ile (evet grubu) "hayır" (hayır grubu) ve "kararsızım" (kararsızım grubu) cevabını veren katılımcıların, "İslami bankacılık ürün ve hizmetlerinin tanıtımı yeterince yapılıyor mu?" sorusuna verdikleri cevaplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Ortalama farklardan da

anlaşılacağı üzere "hayır" ve "kararsızım" diyenler, "evet" diyenlere göre tanıtımların daha az yapıldığını düşünmektedirler. "İslami bankacılıkla ilgili reklam veya ilanlarla karşılaşma sıklığınız nedir?" sorusu için de, evet grubu ile hayır ve kararsızım grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Evet grubu reklam veya ilanlarla diğer gruplara göre daha çok karşılaştığını belirtmişlerdir.

"İslami bankacılığı ne düzeyde ulaşılabilir buluyorsunuz?" sorusu için de benzer bir durum söz konusudur. Ortalama farklardan anlaşılacağı üzere "evet" diyenler, "hayır" ve "kararsızım" diyenlere göre İslami bankaları daha ulaşılabilir bulmaktadırlar. "İslami bankacılıkla ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?" sorusu için de, evet grubunun, hayır ve kararsızım gruplarına göre kendilerini daha bilgili olarak tanımlamışlardır.

"İslami bankacılığın size uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyor musunuz?" sorusu için ise, üç grup arasında da farklılıklar bulunmuştur. Evet grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu da hayır grubuna göre İslami bankacılığın daha iyi yatırım fırsatları sunduğunu düşünmektedir. "İslami bankacılık sektöründe yatırım yapmak sizin için ne kadar önemlidir?" sorusu için de üç grup arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Evet grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu hayır grubuna göre İslami bankacılığa yatırım yapmayı daha önemli görmektedir.

"Sizce İslami bir banka sizin fonlarınızı ne kadar iyi yönetebilir?" sorusu için de üç grup arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Evet grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu hayır grubuna göre İslami bir bankanın fonlarını daha iyi yöneteceğine inanmaktadır.

"İslami bankacılıktaki katılımcılık esasının geleneksel bankacılıktan daha faydalı olduğuna inanıyor musunuz?" sorusu için yine üç grup arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Evet grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu hayır grubuna göre katılımcılık esasını daha faydalı bulmaktadır. "İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık arasında bir tercih yapmak durumunda kalırsanız İslami bankacılığa yatırım yapmayı tercih eder misiniz?" sorusu için de üç grup arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Hayır grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu evet grubuna göre İslami bankacılığı tercih etme konusunda daha çekimser davranmaktadır. "İslami bankacılık geleneksel bankacılığın iyi bir alternatifidir" sorusu için de üç grup arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Evet grubu kararsızım grubuna, kararsızım grubu hayır grubuna göre İslami bankaları daha iyi bir alternatif olarak görmektedir.

"İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan ne ölçüde zorunluluk hissediyorsunuz?" sorusu için evet grubu ile hayır ve kararsızım grupları arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ortalama farklardan da anlaşılacağı üzere evet grubunun, hayır ve kararsızım grubuna göre dini açıdan daha güçlü bir zorunluluk hissettiği anlaşılmaktadır.

"İslami bankalar -aralarında seçim yapabileceğim- daha az şubeye sahiptir" sorusu için ise sadece evet ve hayır grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre evet grubu, hayır grubuna göre İslami bankaların şube sayısının görece olarak daha az olduğunu düşünmektedir.

Tablo 3. ANOVA Sonuçları

	İslami bir banka ile çalışma durumu		
	n	F	p
İslami Bankacılık ürün ve hizmetlerinin tanıtımı yeterince yapılıyor mu?	536	7,310	0,001
İslami bankacılığı ne düzeyde ulaşılabilir buluyorsunuz?	536	23,172	0,000
İslami bankacılıkla ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	539	30,125	0,000
İslami bankacılığın size uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyor musunuz?	539	92,859	0,000
İslami bankacılıktaki katılımcılık esasının geleneksel bankacılıktan daha faydalı olduğuna inanıyor musunuz?	538	128,647	0,000
İslami bankacılık sektöründe yatırım yapmak sizin için ne kadar önemlidir?	539	170,581	0,000
Sizce İslami bir banka sizin fonlarınızı ne kadar iyi yönetebilir?	538	176,622	0,000
İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık arasında bir tercih yapmak durumunda kalırsanız İslami bankacılığa yatırım yapmayı tercih eder misiniz?	537	231,625	0,000
İslami bankacılıkla ilgili reklam veya ilanlarla karşılaşma sıklığınız nedir?	536	17,912	0,000
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan ne ölçüde zorunluluk hissediyorsunuz?	538	57,366	0,000
İslami bankacılığı finansal amaçlarım doğrultusunda düşünürüm.	538	48,737	0,000
İslami bankacılık geleneksel bankacılığın iyi bir alternatifidir.	535	110,077	0,000
Genel olarak finansal sistemde faiz esaslı geçerli olduğu için İslami bankacılık gerçekçi değildir.	533	40,318	0,000
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	538	62,610	0,000
İslami kurallara uygun oldukları için sıklıkla İslami bankacılığı kullanırım.	537	152,548	0,000
İslami bankalar –aralarında seçim yapabileceğim - daha az şubeye sahiptir.	536	6,051	0,003
İslami bankacılık çok geniş bir yelpazede yatırım fırsatları sunmaktadır.	538	46,663	0,000
Geleneksel bankacılıkla kıyaslandığında İslami bankacılık benzer yatırım fırsatları sunmaktadır.	539	54,205	0,000

Tablo 4. Tukey Testi Sonuçları

			Ort. Fark	Std. Hata	p
İslami Bankacılık ürün ve hizmetlerinin tanıtımı yeterince yapılıyor mu?	Evet	Hayır	-0,349	0,106	0,003
	Evet	Kararsızım	-0,325	0,119	0,018
İslami bankacılığı ne düzeyde ulaşılabilir buluyorsunuz?	Evet	Hayır	0,797	0,130	0,000
	Evet	Kararsızım	0,649	0,146	0,000
İslami bankacılıkla ilgili bilgi düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	Evet	Hayır	-0,642	0,111	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,815	0,126	0,000
İslami bankacılığın size uygun yatırım ürünleri sunduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	Hayır	-1,264	0,094	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,63	0,106	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,635	0,123	0,000
İslami bankacılıktaki katılımcılık esasının geleneksel bankacılıktan daha faydalı olduğuna inanıyor musunuz?	Evet	Hayır	-1,453	0,093	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,749	0,104	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,704	0,120	0,000
İslami bankacılık sektöründe yatırım yapmak sizin için ne kadar önemlidir?	Evet	Hayır	-1,744	0,096	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,804	0,108	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,94	0,124	0,000
Sizce İslami bir banka sizin fonlarınızı ne kadar iyi yönetebilir?	Evet	Hayır	-1,712	0,092	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,807	0,104	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,905	0,120	0,000
İslami bankacılık ve geleneksel bankacılık arasında bir tercih yapmak durumunda kalırsanız İslami bankacılığa yatırım yapmayı tercih eder misiniz?	Evet	Hayır	-1,94	0,091	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,829	0,102	0,000
	Hayır	Kararsızım	1,111	0,118	0,000
İslami bankacılıkla ilgili reklam veya ilanlarla karşılaşma sıklığınız nedir?	Evet	Hayır	-0,508	0,095	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,42	0,106	0,000
İslami bankacılığa yatırım yaparken dini açıdan ne ölçüde zorunluluk hissediyorsunuz?	Evet	Hayır	-1,344	0,136	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,992	0,153	0,000
İslami bankacılığı finansal amaçlarım doğrultusunda düşünürüm.	Evet	Hayır	-1,012	0,103	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,354	0,115	0,006
	Hayır	Kararsızım	0,657	0,133	0,000

Tablo 4. Tukey Testi Sonuçları (Devamı)

İslami bankacılık geleneksel bankacılığın iyi bir alternatifidir.	Evet	Hayır	-1,289	0,090	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,769	0,102	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,519	0,117	0,000
Genel olarak finansal sistemde faiz esaslı geçerli olduğu için İslami bankacılık gerçekçi değildir.	Evet	Hayır	1,022	0,116	0,000
	Evet	Kararsızım	0,499	0,131	0,000
	Hayır	Kararsızım	-0,523	0,151	0,002
İslami bankacılık kredi alma konusunda geleneksel bankacılıktan daha iyi fırsatlar sunar.	Evet	Hayır	-1,019	0,097	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,702	0,109	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,317	0,126	0,033
İslami kurallara uygun oldukları için sıklıkla İslami bankacılığı kullanırım.	Evet	Hayır	-1,644	0,097	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,885	0,109	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,759	0,126	0,000
İslami bankalar –aralarında seçim yapabileceğim - daha az şubeye sahiptir.	Evet	Hayır	-0,375	0,109	0,002
İslami bankacılık çok geniş bir yelpazede yatırım fırsatları sunmaktadır.	Evet	Hayır	-0,852	0,091	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,46	0,102	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,392	0,118	0,003
Geleneksel bankacılıkla kıyaslandığında İslami bankacılık benzer yatırım fırsatları sunmaktadır.	Evet	Hayır	-0,918	0,090	0,000
	Evet	Kararsızım	-0,463	0,101	0,000
	Hayır	Kararsızım	0,455	0,117	0,000

Sonuç ve Değerlendirme

İslami bankacılık sistemi, görel olarak yeni bir sistem olmasına karşın Dünyada ve Türkiye 'de geleneksel bankacılık sistemine alternatif olarak görülmektedir. Fon arz ve talep eden taraflar açısından İslami bankalar, yeni yatırım araçları ve finansman kaynakları bakımından bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Ancak bu sistemin mevcut sistem içerisinde gelişimini sürdürebilmesi ve rekabet edebilmesi için mevcut müşterilerini koruması ve yeni müşteriler edinmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda İslami bankalara karşı toplumda oluşan algı, söz konusu bankaları tercih etme noktasında belirleyici faktör olmaktadır.

Bu çalışmada, mevcut ve potansiyel banka müşterilerinin İslami bankalara karşı tutum ve davranışlarını belirlemek amacıyla Gaziantep ili hane halkına anket uygulanmıştır. 539 adet anket analize uygun bulunmuş ve veri seti bu anketlere verilen cevaplardan oluşturulmuştur. İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik potansiyel müşteri algısı, özellikle katılımcıların İslami bir banka ile çalışma isteklerine göre değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle katılımcıların profilinin ve anket sorularına verilen cevapların frekans dağılımları özetlenmiştir. Daha sonra katılımcıların anket sorularına verdikleri cevapların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığı ANOVA ile sınanmıştır. Farklılık bulunan grupların hangileri arasında farklılık bulunduğu anlaşılması için post-hoc analizi olarak Tukey testi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, İslami bir banka ile çalışmayı tercih eden, etmeyen ve kararsız olan katılımcıların bütün anket sorularına vermiş oldukları cevaplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. İslami bir banka ile çalışmayı düşünen potansiyel müşteriler ile bu konuda olumsuz ve kararsız olan potansiyel müşteriler arasında üç alanda farklılıklar dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, bankacılık ürün ve hizmetlerinin yeterli derecede tanıtımı ve reklam sıklığı ile ilgilidir. İkincisi İslami bankacılık konusundaki bilgi düzeyi ve ulaşılabilir olma durumudur. Üçüncüsü ise İslami bankacılığı tercihte dini kaygıların ön planda olmasıdır. İslami bir banka ile çalışmayı düşünmeyen ve kararsız olan potansiyel müşteriler, diğerlerine göre İslami bankalar hakkında daha az bilgiye sahip olduklarını, İslami bankaların tanıtım ve reklamının daha az yapıldığını ve bu bankaları daha az ulaşılabilir bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu iki grubun İslami bir banka ile çalışma konusunda dini açıdan daha az zorunluluk hissettikleri düşünüldüğünde, İslami bankaların reklam ve tanıtım yoluyla, söz konusu bilgi eksikliğini gidermesi ve böylece bilinirliğini artırması, müşteri potansiyelini artırması bakımından çok önemli olmaktadır.

Geleneksel bankacılık sistemine alternatif olarak değerlendirilen İslami bankacılık sisteminin müşteriler açısından yeterince bilinmediği ve bu nedenle de tercih etme konusunda yeterli ilgiyi görmediği anlaşılmaktadır. İslami bankacılıkta katılımcılık esasına göre faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili olarak, potansiyel müşterilerin üçte birinden fazlasının yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Özellikle geleneksel bankacılığa iyi bir alternatif olup olmadığı konusunda ciddi

oranda (%32) kararsız bir kesimin bulunduğu da düşünülürse, hane halkında İslami finans algısının çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Anket çalışması, kısıtlardan dolayı sadece Gaziantep ilinde uygulanmıştır. Bu nedenle, tüm mevcut ve potansiyel banka müşterilerinin İslami bankacılık faaliyetlerine yönelik tutum ve davranışlarını yansıtmayabilir. Anket formunun diğer illerde ve farklı kesimlere uygulanmasıyla birlikte daha güvenilir sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abduh, M. ve Omar, M. A. (2012). Islamic-Bank Selection Criteria in Malaysia: An AHP Approach. *Business Intelligence Journal*, 5(2), 271–281.
- Abdullah, A. A., Sidek, R. ve Adnan, A. A. (2012). Perception of non-Muslims customers towards Islamic banks in Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 3(11), 151–163.
- Ahmad, N. ve Haron, S. (2002). Perceptions of Malaysian corporate customers towards Islamic banking products and services. *International Journal of Islamic Financial Services*, 3(4), 13–29.
- Al-Ajmi, J., Abo Hussain, H. ve Al-Saleh, N. (2009). Clients of conventional and Islamic banks in Bahrain: How they choose which bank to patronize. *International Journal of Social Economics*, 36(11), 1086–1112. doi:10.1108/03068290910992642
- Amin, M. ve Isa, Z. (2008). An examination of the relationship between service quality perception and customer satisfaction: A SEM approach towards Malaysian Islamic banking. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 1(3), 191–209. doi:10.1108/17538390810901131
- Awan, H. M. ve Bukhari, K. S. (2011). Customer's criteria for selecting an Islamic bank: evidence from Pakistan. *Journal of Islamic Marketing*, 2(1), 14–27. doi:10.1108/17590831111115213
- BDDK. (05.03.2015), <http://ebulten.bddk.org.tr/finturk#>
- Bilir, A. ve Özgen, H. (2010). Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyetinin Belirlenmesi Üzerine Hatay İlinde Bir Araştırma. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 19(3).
- Dusuki, A. W. ve Abdullah, N. I. (2007). Why do Malaysian customers patronise Islamic banks? *International Journal of Bank Marketing*, 25(3), 142–160. doi:10.1108/02652320710739850
- Echchabi, A. ve Aziz, H. A. (2012). Empirical investigation of customers' perception and adoption towards Islamic banking services in Morocco. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 12(6), 849–858.
- Erol, C. ve El-Bdour, R. (1989). Attitudes, behaviour, and patronage factors of bank customers towards Islamic banks. *International Journal of Bank Marketing*, 7(6), 31–37.
- Eskici, M. M. (2007). *Türkiye'de katılım bankacılığı uygulaması ve Katılım Bankaları'nın müşteri özellikleri*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fada, K. A. ve Wabekwa, B. (2012). People's perception towards Islamic banking: a field work study in Gombe Local Government Area, Nigeria'. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 2(7), 121–131.
- Farooq, S. U., Ahmad, G. ve Jamil, S. H. (2010). A Profile Analysis of the Customers of Islamic Banking in Peshawar, Pukhtunkhwa. *International Journal of Business and Management*, 5(11), p106.

- Gait, A. H. (2009). The Impact Of Demographic Variables On Libyan Retail Consumers'attitudes Towards Islamic Methods Of Finance. *Islamic Economic Studies*, 17(1).
<http://www.irti.org/English/Research/Documents/IES/074.pdf>
adresinden erişildi.
- Gait, A. H. ve Worthington, A. C. (2007). An empirical survey of individual consumer, business firm and financial institution attitudes towards Islamic methods. *Faculty of Commerce-Accounting & Finance Working Papers*, 8.
- Gait, A. ve Worthington, A. C. (2009a). Attitudes, Perceptions and Motivations of Libyan Retail Consumers toward Islamic Methods of Finance. *Available at SSRN 1370736*.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1370736
adresinden erişildi.
- Gait, A. ve Worthington, A. C. (2009b). Libyan Business Firm Attitudes towards Islamic Methods of Finance. *Available at SSRN 1370752*.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1370752
adresinden erişildi.
- Hamzah, N., Ishak, N. M. ve Nor, N. I. M. (2015). Customer Satisfactions on Islamic Banking System. *Journal of Economics, Business and Management*, 3(1), 140–144. doi:10.7763/JOEBM.2015.V3.170
- Haque, A., Osman, J. ve Ismail, A. Z. (2009). Factor influences selection of Islamic banking: a study on Malaysian customer preferences. *American Journal of Applied Sciences*, 6(5), 922–928.
- Haron, S., Ahmad, N. ve Planisek, S. L. (1994). Bank Patronage Factors of Muslim and Non-Muslim Customers. *International Journal of Bank Marketing*, 12(1), 32–40. doi:10.1108/02652329410049599
- Hasan, S. A., Subhani, M. I., Osman, M. ve others. (2012). Consumer criteria for the selection of an Islamic Bank: Evidence from Pakistan.
<http://mpr.ub.uni-muenchen.de/40384/> adresinden erişildi.
- Imtiaz, N., Murtaza, A., Abaas, M. A. ve Hayat, K. (2013). Factors Affecting The Individual's Behavior Towards Islamic Banking In Pakistan: An Empirical Study.
[http://www.erint.savap.org.pk/PDF/Vol.1\(2\)/ERInt.2013\(1.2-11\).pdf](http://www.erint.savap.org.pk/PDF/Vol.1(2)/ERInt.2013(1.2-11).pdf)
adresinden erişildi.
- Jaffar, M. A. ve Musa, R. (2013). Determinants of attitude towards islamic financing among Halal-certified micro and SMEs: A proposed conceptual mframework. *International Journal of Education and Research*, 1(8).
<http://www.ijern.com/journal/August-2013/27.pdf> adresinden erişildi.
- Kader, R. A., Zakaria, R. H., Razali, N. ve Abdullah, N. (2014). Why this Bank? Understanding Customers' Preference for an Islamic Bank in a Competitive Market.
http://umexpert.um.edu.my/file/publication/00005100_111213.pdf
adresinden erişildi.
- Kaytancı, A. P. D. B. G., Ergeç, E. H. ve Toprak, M. (2013). Katılım Bankası Müşterilerinde Bankacılık Ürün ve Hizmetlerine Yönelik Memnuniyet:

- Türkiye Örneği Satisfactions of Islamic Banks' Costumers: The Case of Turkey. INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2013, sunulmuş bildiri.
- Khattak, N. A. ve Ur Rehman, K. (2010). Customer satisfaction and awareness of Islamic banking system in Pakistan. *African Journal of Business Management*, 4(5), 662–671.
- Koe, W.-L. ve Rahman, N. Z. A. (2014). The Use of Ar-Rahnu by Islamic Bank Customers in Malaysia. A. Kasim, W. S. A. Wan Omar, N. H. Abdul Razak, N. L. Wahidah Musa, R. Ab. Halim ve S. R. Mohamed (Ed.), *Proceedings of the International Conference on Science, Technology and Social Sciences (ICSTSS) 2012* içinde (ss. 11–18). Singapore: Springer Singapore. http://link.springer.com/10.1007/978-981-287-077-3_2 adresinden erişildi.
- Loo, M. (2010). Attitudes and perceptions towards Islamic banking among Muslims and non-Muslims in Malaysia: implications for marketing to baby boomers and x-generation. *International Journal of Arts and Sciences*, 3(13), 453–485.
- Metawa, S. A. ve Almossawi, M. (1998). Banking behavior of Islamic bank customers: perspectives and implications. *International Journal of Bank Marketing*, 16(7), 299–313. doi:10.1108/02652329810246028
- Naser, K., Jamal, A. ve Al-Khatib, K. (1999). Islamic banking: a study of customer satisfaction and preferences in Jordan. *International Journal of Bank Marketing*, 17(3), 135–151. doi:10.1108/02652329910269275
- Nawi, F. A. M., Yazid, A. S. ve Mohammed, M. O. (2013). A Critical Literature Review for Islamic Banks Selection Criteria in Malaysia. *International Business Research*, 6(6). doi:10.5539/ibr.v6n6p143
- Nurul Harisah, A. (2014). *Determinants of customer's intention to use Islamic personal financing*. <http://etd.uum.edu.my/4047/> adresinden erişildi.
- Okumus, H. S. ve Genc, E. G. (2013). Interest free banking in Turkey: a study of customer satisfaction and bank selection. *European Scientific Journal*, 9(16). <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1141> adresinden erişildi.
- Okumus, H. Ş. (2005). Interest-free banking in Turkey: a study of customer satisfaction and bank selection criteria. *Journal of Economic Cooperation*, 26(4), 51–86.
- Othman, A. ve Owen, L. (2001). The multi dimensionality of Carter Model to measure customer service quality (SQ) in Islamic banking industry: a study in Kuwait finance house. *International Journal of Islamic Financial Services*, 3(4), 1–12.
- Özsoy, İ., Görmez, B. ve Mekik, S. (2013). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 187–206.
- Ramadan, Z. S. (2013). Jordanian criteria for Islamic banks selection. Evidence from the Jordanian banking sector. *International Journal of*

- Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 3(3), 139–145.
- Rustam, S., Bibi, S., Zaman, K., Rustam, A. ve Haq, Z. U. (2011). Perceptions of Corporate Customers Towards Islamic Banking Products and Services in Pakistan. *The Romanian Economic Journal*, 41, 107–123.
- Sarı, B. (2010). *Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektöründe Müşteri Memnuniyeti Ve Banka Tercihleri Üzerine Bir Uygulama*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sekaran, U. (2003). Research Methods for Business: A Skill Building Approach. *John Willey and Sons, New York*.
- Ser, N. A. bt T., Nursyafira, F. N. ve Sundram, V. P. K. (2014). Determinants of Attitude Towards Islamic Financing Among Halal-Certified Micro and SMEs. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2540610 adresinden erişildi.
- SERPAM. (2013). *İslami Finans Kavramı , Ürünler, Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi ve Geleceği*. SERPAM.
- Szczepanowicz, A. (2011). *Unconventional banking in a conventional environment: Islamic banking and finance in the USA*. (Yayımlanmamış doktora tezi). .
- Şendoğdu, A. A. (2014). Özel Kamu Ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyeti Ve Müşteri Sadakatine Yönelik Bir Araştırma. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 19(2).

Termik Santrallerde Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi

Recognition of The Environmental Costs of Fossil Fuel Plants

Hakkı FINDIK¹
Kırklareli Üniversitesi

Özet

Canlı yaşamının doğal yerleşim alanı olan çevre, çeşitli bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Muhasebe bilimi kapsamında sosyal sorumluluk ve toplumsal duyarlılık merkezli bir yaklaşımla işletmelerin çevreyle olan etkileşimleri ele alındığında bazı ek çevresel maliyetlerin dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır. Tekdüzen Hesap Planı'nda çevresel maliyetlerin takibi, kontrolü ve yönetimine ilişkin özel bir hesap bulunmamaktadır. Bu çalışmada işletmeler açısından çevre muhasebesi ele alınmış, kömürü yakıt olarak kullanan termik santrallerde çevresel maliyetlerin belirlenmesi ve muhasebeleştirilmesi gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre muhasebesi, çevresel maliyet muhasebesi, çevre kirliliği, çevresel performans ve çevresel raporlama.

Abstract

Environment that is the natural residential area of live life is among the interests of the various sciences. Within the scope of accounting science, the concept of social awareness requires a social responsibility based approach and this causes some additional environmental costs emerged when interaction of business with their environment considered. In the Uniform Accounting Plan there exists a special account relating with monitoring, controlling and managing of environmental costs. This study deals with environmental accounting for enterprises and introduces determination and recognition of the environmental costs of fossil fuel plants that use coal as a fuel.

Key Words: Environmental accounting, environmental cost accounting, environmental pollution, environmental performance and environmental reporting.

Giriş

İşletmeler açısından çevre, kuruluş için yapılan fizibilite çalışmalarından, faaliyetlerin sürdürülmesi ve işletmenin sona erdirilmesi süreçlerinin tamamında yer alan bir etkileşim unsurudur. Sosyal sorumluluk kavramı, muhasebe disiplini içerisinde; muhasebe uygulamalarını, finansal tabloların düzenlenmesini ve

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı
e-mail: h.findik1881@hotmail.com

sunumunda sadece belirli kişi ve grupların çıkarını değil, toplumun menfaatlerinin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Sanayi inkişabının etkisiyle ülke ekonomilerinin gelişmesi için yapılan faaliyetler son yüzyılda küresel ısınma, çevre kirliliği, iklim değışiklikleri gibi çevresel zararların doğmasına sebep olmuştur.

Çevreyi koruma, çevresel zararları önleme ve çevrenin gelecek nesillere aktarılmasında sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirme bireylerin, işletmelerin, toplumun, devletin ve uluslararası kurumların birlikte görev alacağı bir sorumluluk paylaşımı ile sağlanabilir. İşletmeler, üretim maliyetini düşürmek amacıyla tüketici kararlarını etkilemeyen ve zorunlu bir uygulaması bulunmayan giderlerden tasarruf sağlamaktadır. Çevresel maliyetler ise işletme ve ürün imajı üzerindeki etkisi ölçüsünde dikkate alınmaktadır. Son zamanlarda ulusal / uluslararası düzeyde yapılan zorunlu düzenlemeler ve tüketicilerin "çevre dostu" ürün ve işletmelere gösterdikleri teveccüh neticesinde işletmeler ya zorunluluk ölçüsünde ya da gönüllülük esasına göre çevreyle olan ilişkilerinde daha özenli ve duyarlı hale gelmişlerdir.

Küresel ısınma, su ve hava kirliliği, sıvı, katı ve gaz atıklar ve sanayi bölgelerinde yaşanan diğer çevre sorunları, çevre unsurunun işletme faaliyetleri sürecinde ele alınmasının önemli olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada ilk olarak çevre muhasebesi, türleri ve finansal çevresel raporlama açıklanmıştır. Daha sonra kömürü yakıt olarak kullanarak elektrik enerjisi üreten termik santrallerin çevreye olan etkileri değerlendirilmiş ve çevresel maliyet unsurları incelenmiştir. Kömür ile çalışan termik santrallerde çevresel maliyetlerin muhasebeleştirilmesi, muhasebe uygulamaları yardımı ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çevre Muhasebesi, Kapsamı ve Türleri

Çevre muhasebesi, çevresel olgularla ilgili mali nitelikli bilgilerin izlenmesi ve raporlanması ilgi alanı olan muhasebedir (Haftacı ve Soylu, 2008, s. 94). Çevre muhasebesi ve çevresel raporlamada çevre, muhasebe sürecine dahil edilerek çevre güvenliği, çevre dostu enerji üretimi ve tedarik politikaları aracılığıyla çevresel ve sosyal düzenlemeler kapsamında yer alan kısıtlamalarla ilgilenmektedir (Heba Abdel-Rahim ve Yousef Abdel-Rahim, 2010, s. 2). Çevre muhasebesi; beklenmedik risklerin ve yükümlülüklerin öngörülmesi, çevre odaklı varlıkların değerlendirilmesi ve sermayenin planlanması, enerji, israf ve çevreyi koruma gibi hususlarda maliyet analizi, çevresel faktörleri içeren yatırım değerlemeleri, çevresel performansı kapsayan muhasebe bilgi sistemlerinin geliştirilmesi, çevresel gelişim programlarının maliyet/fayda analizi, ekolojik bir çevre için varlık, borç ve maliyetleri açıklayan muhasebe teknikleri geliştirilmesini kapsamaktadır (Houldin, 2001, s. 7).

Çevre Muhasebesinin Tarihsel Gelişimi

Çevre muhasebesine yönelik çalışmalar 1970'li yıllarda Norveç, Fransa ve Hollanda'da başlamıştır. Çevresel verilerin muhasebe sistemi içinde yer alması ilk olarak 1972 yılında William D. Nordhaus ve James Tobin tarafından yapılmıştır. 1974 yılında Norveç hükümeti tarafından başlatılan "Doğal Kaynak Muhasebe

Modeli" ikinci çalışmadır. Daha sonra Repetto (1989) "Wasting Assets" çalışması ile bilinen çevre muhasebesi hakkında basılmış yayın ile bu alana dikkatleri çekmiştir. İlk metodolojik çalışma ise 1993 yılında "System of National Accounts" tarafından basılmıştır (Hecht, 2005, s. 15; Haftacı ve Soylu, 2007, s. 113).

Türkiye'de ise Devlet İstatistik Enstitüsü 1996 yılından itibaren "Çevresel İstihdam ve Harcamalar Envanteri" projesini yürütmektedir. Birleşmiş Milletlerin diğer uluslararası kurumlarla birlikte geliştirdiği "1993 Ulusal Hesaplar Sistemi" güncel veri ve metodolojik yeniliklerin izlenmesi amacıyla geliştirilen bir sistemdir. Avrupa Birliği pazarlarına açılmada insan sağlığı ve çevresel unsurların özenle korunması gibi ilkeleri sanayide uygulama zorunluluğu getirmiştir. Otuz yılı aşkın bir geçmişe sahip olan çevre muhasebesi alanında teorik çalışmaların giderek arttığı, uygulama alanında ise görece az da olsa çalışmaların olduğu görülmektedir (Haftacı ve Soylu, 2007, s. 113).

1992 yılında imzalanan "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"nde öngörülen ve üçüncüsü 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde yapılan sera gazı (karbon) emisyonlarının azaltılması amacıyla düzenlenen ve "Kyoto Protokolü" olarak adlandırılan girişim ile 2008- 2012 yılları arasında taraf ülkeler karbon salınımlarını % 5 azaltma sözü vermişlerdir. Türkiye bu süre zarfında herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. İkinci taahhüt dönemi olarak 2013-2020 yılları arasının belirlendiği protokolde, Türkiye'nin sayısallaştırılmış herhangi bir sera gazı emisyon hedefi bulunmamaktadır.

Çevre Muhasebesinin Türleri

Çevre muhasebesi, çevreyi koruma ve kaynakların yönetilmesi hususunda doğal kaynakların ve çevresel varlıkların değeri ve kullanımı ile ilgili bilgi sağlamaktadır (Environmental Accounting, 2010, s. 8). Çevre muhasebesi farklı açılardan sınıflandırılmakla birlikte birbiriyle ilişkili beş başlık altında sınıflandırma yapılabilir. İşletmenin çevresel etkilerinin muhasebeleştirilmesi "Finansal Çevre Muhasebesi", çevresel performans, çevreye duyarlı işletme ve ürün geliştirme, mamul maliyetlerinin belirlenmesinde çevre faktörünü de dikkate alan "Çevresel Maliyet Muhasebesi", elde edilen çevresel maliyet bilgileri, maliyetin planlanması, kontrolü ve yönetsel karar süreçlerinde etkin olması bakış açısıyla "Yönetsel Açıldan Çevresel Muhasebe", çevresel faaliyetlerin ve performansı raporlanması "Çevresel Etkilerin Raporlanması" ve çevresel performansın denetlenmesi hususu da "Denetim Bakış Açısıyla Çevre Muhasebesi" olarak sınıflandırılabilir (Alagöz ve İrdiren, 2013, s. 432).

Çevresel maliyet muhasebesi

Çevresel maliyet, işletme faaliyetleri sürecinde çevreye verilebilecek olası zararları önlemek ve çevreyi korumaya yönelik katlanılan fedakarlıkların toplamıdır (Soylu ve İleri, 2009, s. 312). Çevresel maliyetler doğal kaynak kullanımı, çevresel kirlilikler ve çevrenin korunması, ile ilgilidir. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi, çevresel maliyetleri, "bir işletmenin faaliyetlerinin çevresel etkiler için gerekli yönetim çabalarının maliyeti" olarak tanımlamıştır (Çalış, 2013, s. 181).Çevresel maliyet muhasebesi, üretim için

gerekli girdiler, üretim süreci ve ürünleri gerçek maliyetleri ile değerlendirip iç fiyatlandırma kararlarına yönelik bilgi oluşturmaktadır (Çelik, 2007, s. 156).

Çevresel maliyetler, işletme faaliyetlerini doğrudan etkileyen "özel maliyetler" ve birey-toplum-çevre bağlamında işletmenin sorumlu tutulmadığı "sosyal maliyetler" olarak literatürde sınıflandırılmıştır. Bu çalışma kapsamında dışsal maliyetler olarak da adlandırılan sosyal maliyet türleri aşağıda açıklanmıştır.

Azaltma (önleme) maliyetleri

İşletme yönetimi kararları ile belirlenebilen, ölçülebilir ve muhasebe kapsamında ele alınabilecek maliyetlerdir. Çevreye verilecek zararları başlangıçta elimine edebilmek amacıyla yapılan yatırımlar ve katlanılan giderler ile çevre düşünülmeden katlanılan maliyetlerin farkı "azaltma maliyetlerini" oluşturmaktadır. Söz konusu farklar muhasebe sisteminde ayrı hesaplarda takip edilerek dönem sonu raporlamada da gösterilebilir (Kırlioğlu ve Fidan, 2011, s. 7).

Çevreye duyarlı bir işletme organizasyonu için planlama aşamasından başlayarak emisyon ölçümleri, çevreye zararsız ürün tasarımı ve ambalajı, çevre konulu eğitim faaliyetleri, çevre odaklı biyolog, kimyager, mühendislik meslekleri için ödenen ek maliyetler, çevre güvenliği ve denetimi için yapılan faaliyetler, çevre raporları, atık kontrolü ve arıtımı gibi etkenler için katlanılan maliyetler bu kapsamda sayılabilir (Çalış, 2013, s. 183). Termik santralde bu maliyetler yoğun bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Proje aşamasında alınması gereken "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Raporu"nda bu hususlar ayrıntılı olarak incelenerek önlemlerin alınması istenilmektedir.

Kullanma maliyetleri

İşletmelerin çevresel doğal kaynakları kullanmaları karşılığında katlanılan maliyetler bu kapsamdadır. Termik santraller doğal çevre kaynaklarından kömür, hava, su, toprak, görüntü vb. kullanmaktadır. Bu kullanılan doğal çevresel kaynakların maliyeti kullanma maliyetini oluşturmaktadır.

Zarar Maliyetleri

Termik santralin kurulması ve faaliyetlerin yürütülmesi esnasında çevreye verilecek zararların azaltılması mümkün olsa da tamamen önlenmesi imkansızdır. Kullanılan doğal kaynakların doğaya bırakılması zorunlu olanları zarar maliyetleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Hava, su, toprak, gürültü kirliliği, şikayetler ve açılan davalara ilişkin ceza ve tazminatlara ilişkin maliyetler bu kapsamdadır.

Tablo 1.'de çevresel maliyetlerin çevre muhasebesi kapsamındaki yeri gösterilmiştir.

Tablo 1. Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler

Tanım	Çevre Muhasebesi Konusu ve Kapsamı
Kirliliği Önleme Maliyetleri	Hava, su, toprak vb. doğal kaynaklardaki kirliliği önlemek için katlanılan maliyetler.
Çevreyi Koruma Maliyetleri	Enerji kaynaklarında tasarruf sağlama, küresel ısınmayı azaltma vb. çevreyi korumaya yönelik ölçüm maliyetleri.
Kaynakların Geri Dönüşüm Maliyetleri	Etkin kaynak kullanımı ile su muhafazası, yağmur suyu kullanımı, atıkların azaltılması ve atıkların kullanımı suretiyle geri dönüşüm sağlamaya ilişkin maliyetler.
Çevre Restorasyonu Maliyetleri	Toprak, hava ve yer altı suyu kirliliğini ortadan kaldırma, çevreyle ilgili tazminatlar bu kapsamdadır.
Yönetim Maliyetleri	Çevresel yönetim faaliyetleri ve ISO 14001 sertifikası alma, faaliyetleri çevresel duyarlılıklar çerçevesinde sürdürme ile ilgili maliyetler.
Sosyal Promosyon Faaliyet Maliyetleri	Çevreyi koruma ve çevresel zararları önleme/azaltma vb. konulardaki sosyal organizasyonlara katılımı ilgili maliyetler.
Ar-ge Maliyetleri	Ar-ge için katlanılan çevresel koruma, çevresel çözümler, çevre dostu ürün tasarlama, çevre dostu teknoloji kullanma gibi maliyetler.

Kaynak: Moorthy ve Yacob, 2013, s. 6.

Çevresel yönetim muhasebesi

Çevresel yönetim muhasebesi, işletme faaliyetlerinin çevreye olan etkileri ve firmaların finansal durum ve finansal performanslarını etkileyen kaynakların kullanımının nasıl olması gerektiği hakkında bilgi sağlar. Kaynak verimliliğinin artırılması, çevreyle ilgili kanuni düzenlemelere uyumun sağlanması, çevresel maliyetlerin etkin olarak takibi, yönetimi ve kontrolü gibi hususlarda işletmeye fayda sağlar (Erkuş ve Ateş 2008, s. 271, 272). Çevresel yönetim muhasebesi, çevresel açıdan üretim ve maliyet analizi hakkında finansal ve finansal olmayan bilgileri işletmeye sunmaktadır (Yakhou ve Dorweiler, 2004, s.68).

İşletmeler, amaçlarına ulaşmalarında ürün tasarımı, pazarlama ve finansal yönetim gibi faktörlerin yanında çevreye duyarlı bir yönetim anlayışının farkına vardıklarından çevreye az duyarlı olmanın işletme değeri üzerindeki olumsuz etkilerini görmektedirler. Çevreye verilen zararlarda uygulanan cezaların yüksek tutarlı olması, artan çevresel yükümlülükler, işletme ve ürün markasında oluşan olumsuz imaj, hasıllattaki azalış ve müşteri kaybı bu olumsuz etkilerden bazılarıdır (Erkuş ve Ateş, 2008, s. 269)

Çevre Muhasebesinde Raporlama

Çevre muhasebesi, işletme yöneticileri, çevre gönüllüleri ve özel sektörün de içinde olduğu karar alıcılar tarafından dile getirilmektedir. Çevre kirliliğinin önlenmesi, kurumsal sürdürülebilirlik, firmaların kimliği ve çevresel inovasyonlar gibi kavramları ifade etmektedir (Boyd, 1998, s. 1). Finansal tablo kullanıcılarına sunulan standart finansal tablo setinde çevre ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkün değildir.

Çevresel raporlama, işletmelerin çevreyle etkileşimlerini denetimi, çevresel riskler, politikalar, stratejiler, maliyetler, performans ve hedefler konusundaki bilgilerin finansal tablo kullanıcılarına iletilmesidir (Bayırlı, 2008, s. 291). Çevresel hassasiyetlerin gözetilmesi piyasada cari zorunlu düzenlemelerin yokluğunda gönüllülük esasına göre sağlanır. Bu durumda çevresel raporlarda yer alan bilgilerin bir standardı bulunmamaktadır. Çoğu sektörde çevresel kaynakların kullanımı ve çevreye verilen zararlar çevresel raporlamada yer almamaktadır (Kamieniecka ve Nozka, 2013, s. 926).

Finansal Olmayan Çevresel Raporlama

İşletmenin çevresel duyarlılığından ziyade, uyulması gereken önceden belirlenmiş kurallar ve standartların raporlanmasıdır. Finansal olmayan çevresel hususlar ülkelere göre değişen ve yasal mevzuatlar kapsamında uygulanabilen yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir (Bayırlı, 2008, s. 294-297):

- Uyumluluk Testi Tabanlı Raporlama,
- Zehir Yayan Stok Tabanlı Raporlama,
- Etki Tabanlı Performans Raporlama,
- Ekodenge Yaklaşımı,
- Çevresel Sorumluluk Yaklaşımı,
- Sera Gazı (Karbon) İndikatörü,
- Güçlendirilmiş Raporlama.

Finansal Çevresel Raporlama

İşletmenin kuruluş süreci ve fizibilite çalışmalarından başlayarak üretim süreci ve sonrasını da kapsayan işletmede katlanılan maliyetleri bilgi kullanıcılarına sunmasıdır. Finansal çevresel raporlama yapabilmek için işletmenin muhasebe bilgi sisteminin çevreyi de esas alan bir yaklaşımla geliştirilmesi gerekir. Bunun için işletmeler finansal tablolar içerisinde çevresel maliyetlerini ayrı başlıklar halinde sunacak şekilde kullandıkları hesapları geliştirmeli ya da finansal tablo dipnotlarında çevresel maliyetlerin işletmenin finansal durumu, performansı ve nakit akışı üzerindeki etkilerini açıklamalıdır.

Finansal tablolar içerisinde finansal raporlama

Finansal karar alıcılar, işletmenin çevreye verdiği önem nedeniyle katlandıkları maliyetleri finansal tablo setinden öğrenebildikleri raporlama türüdür. Finansal tablolar içerisinde çevresel faaliyet bilgilerinin yer alması öncelikle hesap planında yeni hesaplar açılması ya da yardımcı hesapların etkin bir şekilde sınıflandırılması suretiyle sağlanabilir. Finansal tablolarla ilgili muhasebe sistemi uygulama genel tebliğinde bilanço ve gelir tablosu

hesaplarında çevresel ilgilere doğrudan ilişkili bir hesap bulunmamaktadır. Çevresel faaliyet veri tabanının işletmenin muhasebe bilgi sistemine entegre edilmesi ile çevresel bilgilere kolayca ulaşılabilmesi ve raporlanması mümkündür. Çevre muhasebesi kapsamında çevreyi doğrudan ilgilendiren bazı hesap grupları başlıkları (stoklar, yatırımlar, faaliyet giderleri ve maliyetler) altında bilanço ve gelir tablosunda raporlanması sağlanabilir (Haftacı ve Soylu, 2008, s. 107). Hesap planında boş bırakılan 8 no.lu hesap sınıfında çevresel maliyetlerin ayrı olarak izlenmesi de öneriler arasında yer almaktadır.

Finansal tablo dipnotlarında raporlama

Çevresel zararları önleme maliyetleri, çevrenin korunmasına için maliyetler, çevresel maddi duran varlıklara ilişkin maliyetler ve çevresel stok maliyetleri gibi çevresel etkiler nedeniyle katılan ek maliyetler bilanço dipnotlarında açıklanabilir. Termik santraller açısından atık su arıtma tesisleri, baca filtreleri, katı-sıvı ve gaz atıkların çevreye zararlarını azaltıcı önlemler dipnotlarda sunulabilir. Gelir tablosu dipnotlarında ise; çevresel yatırımların amortisman giderleri, faaliyet giderleri, sigorta giderleri, çevre davalarına ilişkin karşılıklar ve kaybedilen dava vb. başlıklar altında kamuoyuyla paylaşılabilir (Bayırlı, 2008, s. 298).

Termik Santrallerde Çevresel Maliyet Unsurlarının Belirlenmesi

Enerji, bireyler ve ülkeler için ekonomik, sosyal ve refah artışı açısından kalkınmanın ana öğelerindedir. Üretim ve tüketimin gerçekleştirilmesinde özellikle elektrik enerjisi unsuru olmazsa olmaz kalemler arasındadır. Elektrik enerjisi, ikincil bir enerji türüdür. Elektrik enerjisinin elde edilebilmesi için birincil enerji kaynaklarının kullanılması gerekir. Birincil enerji kaynakları kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlar olabildiği gibi su, rüzgar, güneş, dalga akıntısı vb. yenilenebilir enerji kaynakları da olabilmektedir. Türkiye’de elektrik enerjisi üretiminde kullanılan kaynakların dağılımı Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketinin 2013 yılı verilerine göre % 26,6 kömür, % 0,7 sıvı yakıtlar, % 43,8 doğal gaz, % 24,7 hidrolik, % 4,7 yenilenebilir enerji ve atıklardan oluşmaktadır.

Yakıt olarak kömürün kullanılmasında ekonomik ve sosyal sonuçlar analiz edilerek kullanılması önem arz etmektedir. Kömürün dünya genelinde yaygın olması ve büyük miktarda rezervi bulunması enerji ihtiyacının karşılanması için emniyetli ve ekonomik bir yakıt olması, kömürün tercih sebepleri arasındadır (Taşkömürü Sektör Raporu, 2014, s. 2). Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) 2012 verilerine göre taşkömürü kullanımının % 7,3’ü Türkiye’de üretilirken, kalan kısmı aralarında Rusya, Güney Afrika, Amerika, Çin ve Kanada’nın bulunduğu ülkelerden ithal edilmiştir. Türkiye’nin kömür tüketim projeksiyonu, ETKB 2014 yılı verilerine göre % 23’ü taşkömürü, % 77’si ise linyitten oluşmaktadır.

Kömürü yakıt olarak kullanan termik santrallerde işletmenin kurulması ve faaliyetlerin sürdürülmesi sırasında karşılaşılan çevresel etkenler, alınabilecek önlemler ve gider çeşitleri aşağıda açıklanmıştır.

Santralin Kurulması ve ÇED Raporu

Kömür ile çalışan bir termik santral kurulurken birçok faktör göz önünde bulundurulmaktadır. İşletme kuruluş yerinin seçiminde kömürün çıkarıldığı yere yakınlığı veya yakıtın ithal edilmesi durumunda demiryolu, denizyolu vb. yöntemlerle taşımacılık maliyetleri tercih nedenleri arasındadır. Ancak, kömürün çıkarıldığı yerde şehirleşmenin olması, insan hayatına ve çevresel unsurlara zararı, sosyal sonuçların önemli boyutlara ulaşması ülkeleri bazı önlemler almaya yöneltmiştir. Türkiye’de gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevreye olumlu ve olumsuz yönlerinin araştırılması, çevreye verilen zararların önlenmesi veya en aza indirilmesi için yer belirlenmesi ve teknoloji seçimi gibi hususların değerlendirilmesi amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’ndan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu (ÇED Raporu) alınması gerekmektedir. 07.02.1993 tarihinde ilk defa yayınlanan “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği” bu tarihten önce üretimde olan veya proje çalışmalarına başladığı belgelenen işletmeler kapsam dışında tutulmuştur.

ÇED raporunda kurulması planlanan santral proje bölgesine ait nüfus yapısı, jeolojik ve hidrojeolojik özellikler, doğal afet durumu, iklimsel ve meteorolojik özellikler, arazinin toprak özelliği, mülkiyet durumu, mimari ve arkeolojik durum, peyzaj özellikleri bilgileri sunulmaktadır. Kurulacak santrale ilişkin su alım hattı, su deşarj hattı, planlanan gölet ve kül depolama gibi alanların tespiti gerekmektedir.

Termik santralde üretim ana gider yeri olarak yakma kazanı, buhar türbin jeneratörü, soğutma sistemi ve kül depolama alanları bulunmaktadır. Yardımcı üretim gider yeri olarak da yakıt hazırlama, kireçtaşı hazırlama, su hazırlama ve arıtma, kül atma, elektro statik filtre (ESF), baca gazı desülfürizasyonu (BGD) ve azot oksit giderme sistemleri yer almaktadır. BGD için genellikle kireç taşı kullanılmaktadır.

Termik Santrallerin Çevresel Etkileri

Termik santraller çevre üzerinde su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği gibi olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bu etkilerden bazıları aşağıda açıklanmıştır:

Su kirliliği

Termik santrallerin kullandığı ve deşarj ettikleri su normal sıcaklık derecesini aşarak farklı bir sıcaklık dengesi oluşturmaktadır. Bu durum canlılar üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Aynı zamanda santral bacasından çıkan kirletici gazların oluşturacağı asit yağmurları suların hidrojen gücünü (pH) değiştirebilmektedir.

Hava kirliliği

Kömürün yanması sonucu kömürde bulunan bazı mineral maddeler yanmamakta ve uçucu kül olarak havaya salınması sonucu hava kirliliği oluşmaktadır.

Toprak kirliliği

Santral bacasından çıkan duman zamanla yere çökerek toprak kirliliğine neden olabilir. Kömürün taşınması, depolanması gibi hususlar da toprak kirliliğine neden olabilir.

Ekolojik dengeye etkileri

Santral alanı ve bölgesinde bulunan canlılar (denize yakın santrallerde balıklar, civarda bulunan bitki ve hayvanlar vb.) santralin çevreye verdiği olumsuz etkilerden zarar görmektedir.

Halk sağlığına etkileri

Santralden salınan baca gazlarının halk sağlığına olumsuz etkide bulunduğu görülmektedir. Orta ve uzun vadede santralin çalıştığı bölgede yaşayan halkta kanser vb. hastalıkların arttığı gözlenmektedir.

Diğer etkiler

Termik santralin yukarıda sayılan çevresel etkiler dışında gürültü, titreşim, ışık, ısı ve radyasyon gibi olumsuz etkileri görülmektedir.

Termik Santrallerde Çevresel Yatırım ve Maliyet Unsurları

Termik santrallerin çevreye verdiği olumsuz etkileri azaltmak amacıyla bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemlerin bir kısmı uzun vadeli yatırımlar gerektirdiği gibi, bir kısmı da dönemde tüketilen maliyet unsurlarıdır. Çevresel yaklaşımla dönemde katlanılan malzeme giderleri, işçilik giderleri, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, amortisman ve faiz giderleri gibi maliyet unsurları çevresel maliyetleri oluşturmaktadır.

Baca gazı sistemi

Kazandan çıkan gaz ve tozun temizlenmesi ile kazandaki çekiş koşullarının dengelenmesi baca gazı sistemi ile sağlanır. Baca gazı sistemi içerisinde elektostatik filtreler, fanlar, azotoksit arıtma, kükürtdioksit arıtma ve bir baca bulunmaktadır. Uçucu kül olan tozun tutulması için kazandan çıkan baca gazının içinde bulunan toz parçacıklarının ayrılması suretiyle emisyon limitlerinin altında toz bulunması sağlanmalıdır.

Kireçtaşı hazırlama ve besleme sistemi

Kömürün yanması sırasında baca gazı sisteminde kireç taşı yakılarak havaya salınan küllerin bacadan dışarı atılması önlenmeye çalışılır. Dışarı atılması önlenen ve yakma sonucu oluşan küller çimento fabrikalarına, alçıpan üretimi yapan işletmelere, hazır beton firmalarına ve biriket üretim tesislerine, yol inşaatları malzemeleri ile asfalt içerisine katkı maddesi olarak kullanılmak üzere satışı söz konusu olabilmektedir. Piyasaya satılmayan kül ve cürufur ise depolama alanında saklanması gerekmektedir.

Su arıtma ve hazırlama sistemi

Santralin işletilmesi sırasında kazan başlama, besleme, baca gazı sistemi gibi aşamalarda su kullanımı söz konusudur. Su temini, santralin bulunduğu bölgede yer alan yer altı sularından, oluşturulan göletlerden veya denize yakın kurulan santrallerle denizden sağlanmaktadır. Denizden alınan suyun arıtılması diğer su kaynaklarına göre daha maliyetli olmaktadır.

Kül uzaklaştırma sistemi

Santralde kazan altından alınan cüruf ve yanma sonucu kazanı üstten terk eden uçucu kül bulunmaktadır. Genellikle % 80-85'i uçucu kül, % 15-20'si ise kazan altı külü oluşmaktadır. Uçucu kül, basınçlı hava yardımıyla kül silosuna ve depolama alanına gönderilir. Kazan altında elde edilen kül, kapalı bir alanda biriktiğinden sadece depolama alanına gönderilmesi gerekir.

Alçıtaşı uzaklaştırma sistemi

Baca gazı sisteminin atığı olan alçıtaşı, öncelikle filtrelerden geçirilerek susuzlaştırma işlemine tabi tutulur, su oranı azaltıldıktan sonra depolama alanına gönderilir. Alçıtaşının satışı da mümkün olabilmektedir.

Kül depolama alanı

Kömürün yakıt olarak kullanıldığı termik santrallerde depolama önemli bir faaliyettir. Santralin işletilmesi aşamasında oluşan atıkların başında gelen külün çevreye zararları oldukça fazladır. Planlı ve sistemli bir çalışma ile depolama alanında biriken külün ve alçıtaşının, çimento, alçıpan üretimi gibi sanayi kollarına hammadde olarak satışı mümkündür. Satışı mümkün olmayan atıkların ise kül depolama alanlarında saklanması gerekir.

Çevreye verilen zararlara ilişkin diğer hususlar

Termik santralin çevreye verilecek zararlara ilişkin aldığı önlemlerin yetersiz kalması halinde işletme aleyhine dava açılması, işletmenin kapatılması vb. durumlarla karşılaşılması muhtemeldir.

Kömür ile Çalışan Termik Santrallerde Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi

Elektrik üretiminde kömürün yakıt olarak kullanılmasının dezavantajları arasında çevreye verilen zararlar başta gelmektedir. Termik santralin kurulması, işletilmesi ve sona erdirilmesinde çevre unsuru ile ilgili mali olayların muhasebeleştirilmesi önem arz etmektedir. İşletmenin bu süreçte çevreye karşı olan sorumlulukları arasında yasal zorunluluklar ve sosyal sorumluluk gereği gönüllü yapılan faaliyetler bulunmaktadır.

Termik santrallerde ortaya çıkan çevre maliyetleri içerisinde kirliliği önleme, atık yönetimi, çevresel yatırımlar ve bunların amortismanı, ruhsat giderleri, tedarikte katlanılan ek maliyetler gibi hususlar bilimsel amaçlı olmayan verilerle muhasebeleştirilmesi aşağıda gösterilecektir. Elektrik enerjisi üretimi bir hizmet üretimi olarak ele alınacaktır.

Örnek Uygulama

1- İşletme, ÇED raporunun alımıyla ilgili 200.000 TL'lik gideri bankadan ödemiştir.

2-İşletme 01.05.2013 tarihinde kuruluş aşamasında baca gazı sisteminin kurulabilmesi için 1.600.000 TL, kireçtaşı hazırlama sistemi için 650.000 TL, su arıtma tesisi için 500.000 TL, kül ve alçıtışı uzaklaştırma faaliyeti için 325.000 TL ve kül depolama yeri için 940.000 TL'lik gidere katlanmıştır. Toplam maliyet banka kredisi ile uzun vadeli borçlanılmıştır.

3- İşletme, kömürü Rusya'dan kredili olarak ithal etmektedir. Satın alınan kömürün bedeli 1.200.000 TL olup, çevre kirliliğini önlemeye yönelik kömür üzerinde yapılan ek maliyetlerin toplamı 60.000 TL'dir (KDV ihmal edilmiştir).

4- Depoda yer alan kömürlerden 300.000 TL'lik kısım üretime gönderilmiştir. Söz konusu kömür bedeli içerisinde 5.000 TL'lik katlanılan çevresel maliyetin olduğu bilinmektedir.

5- Yanma sonucunda oluşan küller bir çimento şirketine nakit olarak 125.000 TL'ye satılmıştır (KDV ihmal edilmiştir).

6- İşletme, su arıtma tesisinde 2014 yılında toplam 85.000 TL'lik sigorta giderine katlanmıştır. Bedeli bankadan ödenmiştir.

7- Çevreye özgü ilk madde ve malzemelerin durumu şu şekildedir:

Tablo 2. İlk Madde ve Malzemelerin Dönemsel Tutar Hareketleri

İlk Madde ve Malzemeler	Dönem Başı Çevresel İlk Madde ve Mlz.	Dönem İçi Satın Alınan Çevresel İlk Madde ve Malzeme	Dönem Sonu Çevresel İlk Madde ve Malzeme Stoku
Baca Gazı Sistemi	95.000	160.000	30.000
Kireçtaşı Hazırlama	76.000	134.000	23.000
Su Arıtma	39.000	45.000	18.000
Kül ve Alçıtışı Uzaklaştırma	13.000	26.000	4.000
Kül Depolama	6.000	9.000	5.000

8- Çevresel faaliyetler ile ilgili baca gazı, kireçtaşı hazırlama, su arıtma, kül ve alçıtışı uzaklaştırma, kül depolama alanına ilişkin olarak dönemde yapılan giderler Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Dönemde Katlanılan Çevresel Giderler

	Baca Gazı Sistemi	Kireçtaşı Hazırlama	Su Arıtma	Kül ve Alçıtaşı Uzaklaştırma	Kül Depolama
İşçilik Giderleri	12.000	5.000	2.000	14.000	7.500
Bakım Onarım	8.000	4.000	6.000	3.000	-
Amortisman Giderleri	9.000	5.000	4.000	3.500	2.000

İşçilik ücretine ilişkin gelir ve damga vergisi 5.164 TL, sigorta primleri işçi için 6.075 TL, işveren için 8.910 TL, asgari geçim indirimi 1.981 TL olup işçilerin maaşı bankadan ödenmiştir. Bakım onarım bedeli kredilidir.

9-Santralin çevreye verdiği zararlara ilişkin belediye ve halk tarafından işletmeye 1.000.000 TL'lik tazminat davası açılmıştır.

Varsayım 1) İşletme, davanın kazanılacağını düşünmektedir.

Varsayım 2) İşletme, davanın kaybedileceğini düşünmektedir.

1	750 ARAŞTIRMA VE GEL.GID. 750.90. Çevresel Giderleri 750.90.01. ÇED Raporu 102 BANKALAR ÇED Raporunun dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesi	200.000	200.000
2	251 YER ALTI VE YER ÜSTÜ DÜZENLERİ 251.90. Çevresel Yatırımlar 251.90.01.Kül ve Alçıtaşı Uzaklaştırma Sistemi 252 BİNALAR 252.90. Çevresel Yatırımlar 252.90.01. Kül Depolama Yeri 253 TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR 253.90. Çevresel Yatırımlar 253.90.01. Baca Gazı Sistemi : 1.600.000 253.90.02. Kireçtaşı Hazırlama Sis.: 650.000 253.90.03. Su Arıtma Sistemi : 500.000 400 BANKA KREDİLERİ Çevresel yatırımların maddi duran varlıklarda muhasebeleştirilmesi	325.000 940.000 2.750.000	4.015.000
3	150 İLK MADDE VE MALZEME 150.01. Kömür 150.01.01. Satın Alma Bedeli : 1.200.000 150.01.90. Çevresel Maliyetler : 60.000 320 SATICILAR Çevresel maliyet farkı bulunan kömür satın alma faaliyetinin muhasebeleştirilmesi	1.260.000	1.260.000
4	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 740.10. İlk Madde ve Malzeme 740.10.01. Kömür 295.000 740.10.90. Çevresel Maliyetler 5.000 150 İLK MADDE VE MLZ. 150.01. Kömür Üretime sevk işleminin muhasebeleştirilmesi	300.000	300.000

5	100 KASA 649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR Atık olarak biriktirilen küllerin çimento şirketine satılması	125.000	125.000
6	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 740.40. Çeşitli Giderler 740.40.90. Çevresel Maliyetler 740.40.90.03 Su Arıtma Tesisi 102 BANKALAR Sigorta maliyetinin muhasebeleştirilmesi	85.000	85.000
7a	150 İLK MADDE VE MALZEME 150.90. Çevresel Madde ve Malzemeler 150.90.01. Baca Gazı Malz. 160.000 150.90.02. Kireçtaşı Haz.Mlz. 134.000 150.90.03. Su Arıtma Mlz. : 45.000 150.90.04. Kül ve Alçığı Mlz. 26.000 150.90.05 Kül Depolama Mlz. 9.000 320 SATICILAR Çevresel ilk madde ve malzeme satın alımlarının muhasebeleştirilmesi	374.000	374.000
7b	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 740.10. İlk Madde ve Malzeme 740.10.90. Çevresel Maliyetler 740.10.90.01.Baca Gazı Mlz. 225.000 740.10.90.02. Kireçtaşı Mlz. 187.000 740.10.90.03. Su Arıtma Mlz. 66.000 740.10.90.04. Kül ve Alç. Mlz. 35.000 740.10.90.05. Kül Depolama Mlz. 10.000 150 İLK MADDE VE MLZ. 150.09.01. Baca Gazı Malz. 225.000 150.09.02. Kireçtaşı Haz.Mlz. 187.000 150.09.03. Su Arıtma Mlz. : 66.000 150.09.04. Kül ve Alçığı Mlz. 35.000 150.09.05 Kül Depolama Mlz. 10.000 Çevresel ilk madde ve malzemenin tüketilmesi	523.000	523.000
8	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 740.11. İşçilik Giderleri 740.11.02. Endirekt İşçilikler 740.11.02.90. Çevresel Maliyetler 740.11.02.90.01.Baca Gazı 12.000 740.11.02.90.02. Kireçtaşı 5.000 740.11.02.90.03. Su Arıtma 2.000 740.11.02.90.04. Kül ve Alç. 14.000 740.11.02.90.05.Kül Depolama 7.500 740.11.02.90.06 İşveren Sigort. Prim. 8.910 740.13. Dışarıdan Sağ.Fav.ve Hiz. 740.13.90. Çevresel Maliyetler 740.13.90.01.Baca Gazı Sis. 8.000 740.13.90.02. Kireçtaşı 4.000 740.13.90.03. Su Arıtma 6.000 740.13.90.04. Kül ve Alç. 3.000 740.16.Amortisman ve Tükenme Payları 740.16.90. Çevresel Maliyetler 740.13.90.01.Baca Gazı Sis. 9.000 740.13.90.02. Kireçtaşı 5.000 740.13.90.03. Su Arıtma 4.000 740.13.90.04. Kül ve Alç. 3.500 740.13.90.05.Kül Depolama 2.000 136 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR 136.01. Asgari Geçim İndirimi	93.910	1.981

	102 BANKALAR 257 BİRİK AMORT. 320 SATICILAR 360 ÖD. VER. VE FON. 361 ÖD. SOS. GÜV. KES		31.242 23.500 21.000 5.164 14.985
	İşçilik, bakım onarım ve amortisman giderlerinin muhasebeleştirilmesi		
9a	Davanın kazanılması mümkünse söz konusu dava tutarı ve davaya ilişkin bilgiler dipnotlarda açıklanmalıdır.		
9b	740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ 740.90. Çevresel Zararlara İlişkin Karşılıklar 479 BORÇ VE GİD. KRŞ. Dava karşılıklarının muhasebeleştirilmesi	1.000.000	1.000.000

Sonuç

Çevrenin korunması, toplumsal bir sorun olarak, devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının görevleri arasındadır. Gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşların ve kanuni düzenlemelerin etkinliğiyle çevresel sorunların çözümünde işletmeler de yükümlülük altına girmişlerdir. Türkiye'nin çevreyle ilgili uluslararası bir taahhüdü bulunmamakla birlikte, ulusal düzenlemelerle işletmeler, kuruluşları esnasında "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı"na karşı kurumsal sorumluluk altına girmektedir. Termik santrallerin proje aşamasında bu sorumluluk ÇED raporunun alınmasıyla başlamaktadır.

Termik santraller hava ve su kirliliği, ekolojik dengeye, halk sağlığına zararları, gürültü, ısı-ışık problemleri ve toprak kirliliği gibi çevresel sorunlara sebep olmaktadır. Elektrik enerjisinin standart bir ürün olması ve müşteri tarafından işletmenin çevresel sorumluluğunun takip edilememesi nedeniyle termik santrallerde çevre muhasebesi uygulamasının zorunlu olması gerekmektedir.

Çevresel yatırımlar maddi duran varlıklar içerisinde ve faaliyet sürecinde kullanılmak üzere satın alınan filtre, kireçtaşı vb. ilk madde ve malzemeler stoklar içerisinde muhasebeleştirilmektedir. Üretim sürecinde çevresel maliyetler "740 Hizmet Üretim Maliyeti" hesabı içerisinde ayrı bir yardımcı hesapta takip edilerek çevresel maliyetlerin toplam maliyetler üzerindeki etkisi görülebilir. Elektrik enerjisinin kullanımı günümüzde zorunluluk arz ettiğinden termik santrallerde katlanılan çevresel maliyetler ve sağlanan çevresel tasarruflar ölçüsünde işletmelere vergi avantajı, sigorta prim desteği, düşük faiz oranlı kredi kullanımı vb. devlet teşviki ve yardımının verilmesi kamu yönetiminin görevleri arasındadır.

Termik santrallerin çevresel sorumluluklarını yerine getirme düzeyleri kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Bu bağlamda çevresel faaliyetlerin proje öncesi ve sonrası değerleri teknik açıdan belirlenen standart ölçü ve endekslerle açıklanması sağlanmalıdır. Bununla birlikte çevresel yatırımlar ve dönemde katlanılan çevresel maliyetler de finansal tablo setinde açıklanarak işletmenin çevreyle olan ilişkilerine yönelik maliyetler ayrı bir başlık altında görülebilmelidir. Bununla birlikte çevresel maliyetlere katlanılmamış olması durumundaki çevresel zararın değerleri ile çevresel maliyetlere katlanılması durumundaki çevresel zarar değerleri bağımsız kuruluşlarca takip edilmeli ve kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

Kaynakça

- Abdel-Rahim, Heba. Y.M. ve Abdel-Rahim, Yousef M. (2010). "Green Accounting – A Proposition for EA/ER Conceptual Implementation Methodology", *Journal of Sustainability and Green Business*, ss. 1-18.
- Alagöz, A. ve İrdiren, D. (2013). "Maliyet Muhasebesi Bakış Açısı ile İşletmelerde Çevre Maliyetleri ve Yönetimi", *Selçuk Üniv., İ.İ.B.F., Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl 13, Sayı 26, ss. 424-449.
- Bayırlı, R. (2008). "Çevresel Maliyetlerin Finansal Raporlara Yansıtılması", *Çevre Finansmanı – Muhasebe ve Finansman İçin Yeni Trendler*, ss. 289-310.
- Boyd, J. (1998). "The Benefits of Improved Environmental Accounting: An Economic Framework to Identify Priorities", *Resources for The Future*, Washington, ss. 1-26.
- Çalış, Y. E. (2013). "Çevresel Maliyetlerin Muhasebeleştirilmesi", *Marmara Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi*, ss. 175-190.
- Çelik, M. (2007). "Çevreye Duyarlı Muhasebe", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss. 151-161.
- Environmental Accounting: Current Status and Options for SAIs. (2010). INTOSAI. Working Group on Environmental Auditing.
- Erkuş, H. ve Ateş, L. (2008). "Çevre Yönetim Muhasebesi", *Çevre Finansmanı – Muhasebe ve Finansman İçin Yeni Trendler*, ss. 265-287.
- Haftacı, V. ve Soylu, K. (2008). "Çevresel Bilgilerin Muhasebesi ve Raporlanması", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. ss. 92-113.
- Haftacı, V. ve Soylu, K. (2007). "Çevre Kirlenmesi ve Çevre Koruma Bağlamında Çevre Muhasebesinin Önemi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, ss. 102-120.
- Hecht, J. E. (2005). "National Environmental Accounting", *Resources for The Future*, Washington.
- Houldin, M. (2001). "Accounting for The Environment". Rob Gray ve Jan Bebbington. Second Edition. London.
- Kamieniecka, M. ve Nozka, A. (2013). "Environmental Accounting As An Expression of Implementation of Corporate Social Responsibility Concept". *Active Citizenship by Knowledge Management & Innovation, Management, Knowledge and Learning International Conference*. 19-20 June 2013. Zadar-Croatia, ss. 923-934.
- Kırılıoğlu, H. ve Fidan, M. E. (2011). "İşletmelerde Çevresel Maliyetler ve Bir Uygulama". *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. Cilt 2, Sayı 1, ss. 1-24.
- Moorthy, K. and Yacob, P. (2013). "Green Accounting: Cost Measures". *Open Journal of Accounting*. ss. 4-7.
- Soylu, Y, ve İleri, H. (2009). "Çevre Muhasebesi ve Çevre Maliyetlerinin Üretim Maliyetlerine Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*. ss. 390-322.
- Taşkömürü Sektör Raporu. (2014). Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü.

Yakhou M., Dorweiler V.P. (2004). "Environmental Accounting: An Essential Component of Business Strategy". *Business Strategy and the Environment*. Volume 13, ss. 65-77.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sosyo Kültürel Hayat Ve Tokat'a Etkisi*

Socio-Cultural Life in Turkey Seljuk State and It's Effect on Tokat*

Sinan DİMEZ¹
Sakarya Üniversitesi

Özet

Türkiye Selçukluları dönemi Türk tarihi ile ilgili araştırmalar genellikle siyasi olaylar üzerinde yoğunlaşmış olup olayların meydana geldiği şehirler hakkında daha az araştırmalar yapılmıştır. Ancak son dönemde özellikle siyasi olayların merkezi konumunda olan kentler üzerinde daha fazla çalışmalar yürütülmekte, bu kentlerin sosyo - ekonomik yönleri konusunda araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmalar yapılırken siyasi olaylarla beraber olayların ortaya çıktığı şehirler ve bu şehirlerin, kültürel, ekonomik ve sosyal durumunun da incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Tokat, Anadolu'nun önemli kentlerinden biridir ve köklü bir tarihe sahiptir. Özellikle Türkiye Selçuklular zamanında önemli ve merkezi şehirlerden biri olan Tokat hakkında araştırmalar yapmak Türkiye Selçuklular döneminin daha iyi anlaşılabilmesi konusunda bizlere yardımcı olacaktır. Böylece bu makalede Türkiye Selçuklu Dönemi sosyo-kültürel hayatı incelenmiş ayrıca Tokat ilinin bu dönemdeki konumu ve sosyo- kültürel hayatın Tokat üzerindeki yansımalarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları, Tokat, Sosyo-Kültürel Hayat, Eğitim, Bimarhane.

Abstract

Studies about Turkish history in Turkish Seljuk period generally focuses on political events. Cities that witnessed the seevent sare rather ignored. However in recent years, studies are conducted on social and economic history of cities, especially on important cities in terms of political events. It is required to study cultural, social and economic

---

* Bu makale 2014 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Mustafa DEMİR danışmanlığında hazırlanmış olan yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

¹Yüksek Lisans Öğr., Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü

e-mail: sinandimez@gmail.com

situation of cities while investigating political history. In this context, Tokat is one of the most important cities of Anatolia and has a long history. As an important city in the period of Turkish Seljuks, Tokat, should be examined for better understanding of the period. Thus, in this article socio-cultural history of Turkey Seljuk is investigated and importance of Tokat, socio-cultural life of Tokat also examined.

Keywords: Turkey Seljuks, Tokat, Socio-Cultural Life, Education, Bimarhane

Giriş

Anadolu'da Selçuklu Devletinin ortaya çıkışı, İran'daki Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra 1075' te gerçekleşmiştir. 1071 de kazanılan Malazgirt Zaferi'ni takip eden bu olay büyük çapta bir Türk göçüyle sonuçlanmıştır. Anadolu'ya 1018'de başlayan ve 1040'a kadar süren Oğuz akınları sadece keşif hareketleriydi (Polat, 2004: 27). 1071 tarihinde yapılan Malazgirt Savaşında Bizans Devleti'nin mağlup olması ile Anadolu, Türk yerleşimine tam anlamıyla açılmış oldu. 1070 tarihlerinde Azerbaycan coğrafyasında görülen Türklerin Anadolu'daki uygun yerleşim yerlerine göçleri, Gürcülerin saldırıları sebebiyle bu savaştan hemen sonra başlamış oldu (Abu'l-Farac, 1999:324).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya giren Türkmen topluluklarından kalabalık bir zümre, Çoruh vadisi boyunca batıya ilerleyip, Bayburt'tan itibaren Kelkit Çayı boyunca takip etti ve Sivas, Tokat, Niksar, Amasya dolaylarına kadar uzandı. Bununla Türk göçü, Aşağı Kızılırmak havzasına kadar yayılmış oldu. Anadolu'ya gelen Türkler, burada daha önce yaşadıkları bozkır yerleşim yapısına uygun yerler aramışlar, bu yüzden dağlık bölgeleri bırakıp bozkır ovalara yerleşmişlerdir. Doğuya giderken Anadolu'ya uğrayan Marco Polo, Seyahatname'sinde Türklerin ağırlıklı olarak ovalarda yerleştiğini belirtmiştir (Polo, 2003: 21). Bu yerleşim, bilhassa Kızılırmak nehrinin doğduğu dağlık yörelerden itibaren geniş Orta Anadolu ovalarına yayılmış, bu bölgelerde kısa sürede Türkmen çoğunluğu oluşturulmuştur (Demir, 2005:101).

Anadolu, Türklerin gelişi öncesi Bizans Devleti'nin denetimindeki bir şehir yapısına sahipken Türklerin gelişi ile Anadolu'da Türk şehirleşme süreci başladı. Anadolu'daki ilk Türk şehirleşme süreci, Selçuklu dönemi sonuna kadar devam etti (Demir, 2003: 1). XI. ve XII. asrın başındaki mücadelelerde şehirler, hem Türklerin hem de Bizanslıların yaptığı misillemeler ve saldırılar sonucunda o güne kadar gelebilen Bizans şehir dokusunun da önemli bir bölümünü kaybetmiş oldu (Demir, 2003: 8).

Türklerin, ülkedeki hâkim noktaları elde tutmalarından sonra Bizans'ın hiçbir önemli saldırısı görülmecektir (Aksarayi, 2000:327). Ancak bundan Haçlı Seferlerini, özellikle Birinci Haçlı Seferinin büyük etkisini dışarıda tutmak gerekir. 1097-98 yılında Haçlıların saldırısı ile Anadolu'nun önemli bir kısmından Türkler geriye çekilmek zorunda kaldılar. Haçlılar, Anadolu şehirlerini tahrip ettiler. Anadolu şehirlerinin fiziki yapısına zarar verdiler. Anadolu, Selçuklu dönemine kadar köhneleşmiş bir durumda bulunduğu için Haçlıların ganimet olarak ele

geçirdikleri şehirlerdeki Hıristiyanların eşyalarından başka bir varlık olmamıştır (Fazlullah,1960: 76). Haçlıların Batı Anadolu'yu Bizans Devleti'ne terk etmesinden sonra, Anadolu'da Türk siyasi yapısı denizlerden ve İslam dünyasından Haçlı siyasi yapısı sonucu uzaklaşarak orta Anadolu'da kapalı bir sosyo-ekonomik yapı ve siyasi yapı halinde XII. yüzyıl boyunca varlığını sürdürdü. Bu gelişme sürecinde Türkler ile Hıristiyanlar yeni bir sosyo-ekonomik yapı oluşturarak Anadolu'da orijinal Türk-İslam toplumsal sürecini oluşturdular (Cahen,2000: 98).

Türkler ve Anadolu Kentleri'ne Etkileri

Türklerin; göçebe ve yerleşik yaşama dair tüm kültürleri ile birlikte; IX. yüzyılda başlayan ve yaklaşık 200 yıl süren Orta Asya'dan Anadolu'ya göç hareketi sürecinde, karşılaştıkları birtakım farklı millet ve kültürlerle temasları neticesinde, Orta Asya kent yaşamına ait kültürlerinin, Horasan, Maverâ-ünnehir ve Acem-i Irak yörelerinde yayılmış İran-İslâm kültürü ile Anadolu'da karşılaştıkları Yunan-Roma kültür ve medeniyetlerinin karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olarak tanımlanabilecek Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması, Anadolu'nun etnik ve dini yapısından sosyal-kültürel yapılanmalarına, askeri-siyasal koşullarından yönetsel organizasyonlarına dek uzanan bir dizi değişim/dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu değişim/dönüşüm sürecinin mekânsal yansımaları olarak, Anadolu kentlerinin mekansal kurgusu ya da organizasyonları yeniden örgütlenmiştir (Özcan, 2006:161). Başka bir ifadeyle Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göçleri sürecinde Anadolu- Türk kentini oluştururken Orta Asya'dan getirdikleri kültür değerleri ile birlikte, Anadolu'da devraldıkları Bizans yerleşme kültürünü sentezlemek durumunda kalmışlardır. Anadolu kentlerinin bu değişim sürecinde kentleşme olgusunun ülkesel askeri - siyasi egemenlik ve ekonomik etkenler düzeyine de bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini de söylemeliyiz. Örneğin Konya ve Kayseri'nin Selçuklu dönemi boyunca üstlenmiş olduğu askeri ve siyasi yönetim merkezi işlevi ile Sivas kentinin milletlerarası ticaret merkezi işlevi gibi kentsel işlev farklılıklarının buna bağlı olduğu şüphesizdir.

Türkler, Anadolu şehirlerindeki eski şehir yapısını esas olarak korudular. Şehirdeki sosyal ve fiziki yapıyı mevcut haliyle muhafaza ettiler. Şehir sakinlerinin evlerine girmelerine, kendi şehir mekanlarında ve meskenlerinde yaşamalarına izin verdiler. Anadolu şehirlerinin Türkler tarafından fethi sırasında bunun birçok örneğini görmemiz mümkündür (Demir, 2003:7).

XII. yüzyılda Anadolu'daki şehir hayatı, şehirde yaşayan Türkler yanında hem göçer evli Türkler, hem de bu dönemde köylere yerleşerek köy topluluğu haline gelen Türkler için birinci öncelik olmaya başlamıştır (Demir, 2003:14). Göçebeler Anadolu'da genel olarak kent çevrelerindeki tarım yapılmayan bölgelere yerleşmişlerdir.

Türkler, yeni geldikleri Anadolu coğrafyasında başlangıçta şehirlerin dışına yerleşirken bir süre sonra şehirlerin iç mahallerine yerleşmeye başladılar ve şehirlerdeki Türk nüfusu sürekli olarak göçmen Türk nüfusu ile beslenerek arttı

(Simbat, tz, 46). Bundan dolayı Anadolu şehirlerinde yerleşmiş Türkler bulunduğu gibi, şehir nüfusunu besleyen göçer evli Türkler de bulunmaktaydı. Bunlar, kışları kışlak köylerinde konaklıyorlardı (Demir, 2005: 101).

Anadolu'ya Türkmen göçü, iki önemli olayı ortaya koydu; Bir taraftan Türklerin şehir hayatına katılmaları sebebiyle şehirlerdeki Hıristiyan nüfusun bir kısmı Anadolu'nun Bizans hâkimiyetindeki bölgelerine göç ediyordu. Diğer taraftan da Danişmendliler ve Selçuklular, şehirlerde Hıristiyan halktan boşalan yerlere sürekli olarak yeni gelen Türk nüfusunu yerleştiriyorlardı (Demir, 2005:102). Danişmendliler ve Selçuklular, XII. yüzyıl boyunca Bizans Devleti'nden boşalan şehirlere yeni Türk nüfusunu iskan ettirdiler. Bu şehirlere yeni gelen Türkmenler, buraların yeniden imar ve inşasına kolonizatör yerleşim anlayışı ile katıldılar. Bu şekilde eski Bizans şehir mekânının dışında surların bitişiğinde Türk şehir merkezi oluştu (Demir, 2003:11).

Bizans'tan geçen kale-şehirlerde Türklerin yerleşmesi, şehir sahalarına dolması, XII. yüzyılda tamamlanmıştır. Bazı şehirlerde 1176 sonrasında Türkmenler, şehirlerin dışına gelip yerleşmişler, bu sebeple oluşan mahallelere Türkmen mahallesi denilmiştir (Ereğli gibi). Konya'da, kalenin dışındaki geniş yerleşme ve ticaret alanı, 1190'da III. Haçlı seferi sırasında yakılmıştı. Benzer olaylar Niksar şehrinin yeni semtleri için 1140'larda görülmüştür. Niksar mıntıkası büyük imkanları ile Selçuklu dönemi şehir gelişmesinin en erken görüldüğü yerlerdir. Benzer duruma Tokat'ta da rastlanır (Baykara, 1990: 413).

XII. yüzyıl ortalarında Anadolu şehirlerinde, Türk şehirleşmesinin sonuçları açıkça görülmeye başlandı. Bu durum yabancı araştırmacılar tarafından da desteklenmektedir. Bu dönem kayıtları maalesef korunamamakla birlikte, cami, medrese ve kervansaray gibi mimari eserlerin birçoğu korunmuştur (Roux, 2010: 262).

Konya şehri, Selçuklu Devleti'nin merkezi olmasının da etkisi ile XII. yüzyıl ortalarından Türk şehirciliğinde oldukça ileri gitmişti (Demir, 2003:12). Türk sultanları, mamur hale getirdikleri Anadolu şehirlerinde Türk-İslam şehir kurumlarını da tesis ettiler. Bundan dolayı, Anadolu şehirleri Türk fethinden itibaren Türk-İslam kültür çizgisinde bir şehir yapısına kavuşmuşlardır (Demir, 2003:10). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere İslam şehirlerinin en belirgin özelliği şehrin merkezinde Cuma Camisi'nin olmasıydı. Kendisine yakın olan veya bağlı olan pazar yeri ile birlikte adeta şehirlerin birer sembolü olmuşlardır. Camiler, aynı zamanda yeni fethedilmiş bir şehirde veya yerleşim biriminde ilk iskan mahallini teşkil etmiştir. Şehre ilk gelenler caminin etrafında yerleşmiş, bir mahallenin oluşmasına sebep olmuşlardır. Şehrin gelişmesine paralel olarak kenar mahallelerde yapılan yeni cami ve mescitler de iskan için aynı fonksiyonu yerine getirirken yeni mahallelerin meydana gelmesinde de temel bir faktör olmuştur (Aşan, 1992:59).

Türk şehirleşmesi, XII. yüzyıl ortasında Anadolu'da gelişme ivmesi kazanmıştır (Demir, 2005:13). İlk Türk şehirleşmesinde cami inşası ile birlikte çarşı, Pazar

gibi iktisadî merkezler de gelişmiş, XII. yüzyılda bu merkezlerde tarım üretimi için gerekli araç gereçler de satılmıştır (Demir, 2003: 2).

Selçuklularda pazar haftanın belirli bir gününde kurulurdu. Bu Pazar haftanın her günü çok küçük ölçüde kurulabilse de, Cuma günü, çok daha geniş ve adeta gerçek anlamıyla kurulabiliyordu. Çoğunlukla gezgin tacirler cuma günü buraya gelirlerdi.

Selçuklu devrinde şehrin diğer fonksiyonları yanında idarî merkez olma durumu da önem kazanmıştır (Demir, 2003:2). Anadolu'nun yer adları, dağ ve nehir adları, köy adları Türkçe adlarla adlandırılmıştır. Şehirlerde camiler, medreseler, şifahaneler, türbeler, imarethaneler, kütüphaneler, kervansaraylar kurulmuş, Türk medeniyeti her tarafa yayılmıştır. Melikşah zamanında Anadolu'da 70 şehir yeniden imar görmüş, bu şehirlerde minareleri bulunan namazgâhlar kurulmuş, zamanla da camiler yaptırılmıştır (Şapolyo, 1972:112).

Türkiye Selçuklular Döneminde Tokat'ta Sosyal Hayat

Türkiye Selçuklularının sosyal hayatına şekil kazandıran temel beşeri unsurlar, göçebeler, köylüler ve şehirliler, olmak üzere üç grupta toplanabilir. Göçebeler, aralarında yabancıların bulunmadığı ve ekonomilerini hayvancılık, dokumacılık ve nakliyeciliğe dayandıran Türkmenler idi (Polat, 2004: 119). Köy ve şehir halkına göre daha iptidai bir hayata, daha basit bir kültür yapısına sahiptirler. Hayvancılığa çok müsait olan orta ve Batı Anadolu sahasına yayılmışlardı. Bazıları askeri maksatlı uçlara yerleştirilmişlerdi. Bunlara belli yaylak ve kışlaklar verilmişti (Saatçi, 1990:226). Devletin Türkmenleri kırsal kesime iskân etmesi ile de ilgilendiğini gösterir.

Köyler, kentin sur dışında yer alan bölümüdür. Ahalisi tarım ve bahçecilikle uğraşır. Ayrıca pazar yerleri de köylerde kurulur. Bizanslıların önce İran sonra Müslümanlarla yaptığı savaşlar Anadolu köylerinin fetihten önce boşalmalarına sebep olmuştur. XII. Yüzyıl sonlarından itibaren Anadolu köylerinin yeniden canlandığı tahmin olunabilir. Boşalan Anadolu köyleri Türkistan'dan gelen ve köy hayatına alışmış bulunan göçebelerin gelip yerleşmeleri ile yeniden şenlenmeye başlamıştır. Köylerin din ve kültür merkezleri ise mescitlerdir. XIII. yüzyıldan itibaren de Ahi Zaviyeleri görülmeye başlamıştır (Kuban, 1968: 54-55).

Selçuklu şehirlerine gelince, şehirler köylere göre çok daha karışık bir yapıyı ifade ediyordu. Buralarda gayr-i müslim halk köylere göre daha yoğundu. Müslüman halk da pek az değildi. Aralarında değişik meslek grupları da bulunuyordu. Kültür bakımından en önemli sınıf şehirlilerdi (Şahin, 1987: 23). İlk Selçuklu fetihlerinin ve onu takip eden olayların, oldukça uzun bir zaman için, Anadolu'da şehir hayatını sarstığı söylenebilir. Fakat XIII. yüzyılda hemen her sahada görülen büyük gelişmeler ve ilerlemeler şehirlerin gelişmesinde de katkı sağladı (Köprülü, 1959: 102-103). Böylece Konya'dan başka Kayseri, Sivas, Aksaray, Kırşehir, Amasya, Niğde, Tokat, Niksar, Ankara, Erzurum önemli birer kültür merkezi haline geldi.

Günlük Hayat

Bu dönemde Türklerin kültür seviyelerini öğrenmemizi kolaylaştıran temel ölçü yaşayışlarıdır. Bu yaşamayı iki şekilde gerçekleştiriyorlardı. Yerleşik Türkler, evde; göçebe Türkler, çadırda yaşıyorlardı. Evde yaşayanlar evin inşası için "kerpiç" veya tuğla kullanıyorlardı. Göçebe olanlar ise çadırı barınak olarak kullanıyorlardı (Köymen, 1972: 405).

Türkiye Selçuklular döneminde Tokat'ta Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi ayağa giyilen çüzme dışında en çok giyilen çarık idi. Kadınlar genellikle atlas, sof ve ipekli kumaşlardan yapılmış elbiseler giyerlerdi (Taneri, 1977: 73). Şalvar, cepken, üstlük ve başlarına ise çok çeşitli ve süslü başlıklar giyerlerdir (Çağlayan, 1990: 171). Bu dönemde Anadolu'da kadınlarının giydiği başlıklar "bağaltak" veya "üsküf" olarak adlandırılmıştır (Kırzioğlu, 1992: 133-139). Türk kadın ve erkek giyiminde bele sarılan örgülere dokumalara kuşak denirdi. Kadın giyiminde şalvarı bele bağlayan ipe uşkur, önlük bağlarına dolama denirdi. Türk kuşağı yünden ve deriden yapılıyordu (Şeker, 2001: 95). Ayrıca Kilikya'da üretilen yün ve özellikle keçi kılı rağbet görüyordu, nitekim Misis'de işlenen deri ve deri ürünleri ihraç ediliyordu (Heyd, 2000:411; Eflaki II, 1953: 214).

Tokat'ta bakır işleme sanatı Türkiye Selçuklular döneminde başlamış, Osmanlı Dönemi'nde ise bir hayli gelişmiş olup, bu konuda adından söz ettiren önemli merkezlerden biri olmuştur Ergani'den getirilen ham bakırlar, kalhane adı verilen işletmelerde işlenmektedir.

Tokat'ta el sanatları insanların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ortaya çıkmış, yaşayış özellikleri ve iklim şartlarına göre gelişmeler göstererek kültürün özelliklerini yansıtmıştır. Coğrafi konumu ve ülkelerarası ulaşım yollarının kavşak noktası olması bir çok medeniyetin gelişip, filizlendiği Tokat'ta dönemin önemli el sanatlarının üretimine imkan sağlamıştır. Sadece üretim noktasında kalmayıp şehirde konaklayan değişik renk ve kültürdeki yabancıların giyim, kuşamlarından ustalıklı faydalanıp, yeni ürün ve modellerin ortaya çıkarılması sağlanmıştır (Aslanapa, 1987: 153).

Tokat kentinde yazmacılığın çok uzun bir geçmişi vardır. Bu nedenle; Yazmacılığın yapıldığı Anadolu kentleri arasında Tokat'ın yeri farklıdır. Yazmacılık geçmişte türünün en güzel örneklerini Tokat'ta vermiştir. Evliya Çelebi Tokat yazmaları için: "Beyaz pembe bezi Diyar-ı Lahor'da yapılmaz. Güya altın gibi mücelladır. Kalemkar basma yüzü, münakkaş perdeleri gayet memduh olur" der ve övgüyle söz eder. Türk El Sanatları içinde çit, yemeni, çevre, çember deyimleri ile tanıdığımız yazma yıllar boyunca kadınlarımızın başörtüsü olmuştur (Kuban,1968: 89).

Tokat'ta "Karakalem" ve "Elvan" olmak üzere iki tip yazma basılmıştır. Desen ve kompozisyon yönünden doğal bir görünüş hakim olan Tokat yazmalarında doğadaki motifler özelliklerinden hiçbir şey kaybetmeden, stilize edilerek kalıp üzerine aktarılmıştır (Kapusuz, 1994: 93). Tokat'ın karakteristik motifleri, tüm özellikleri ile birlikte yazmalara yansıtılmış, doğadan alınan bitkisel motifler, çiçek

ve meyve motifleri kalıp ustasınca başarılı bir kompozisyon içinde kumaş üzerine aktarılmıştır. Meyve çeşidi bol olan Tokat'ın bu özelliği yazma desenlerine konu olmuş, elması, üzümü, kirazı ve çiçekleri motifler halinde yer alarak desenlere kaynaklık etmiştir (Kuban, 2002: 134).

Sosyal Yapı

Selçuklularda sınıfsız bir cemiyet hayatı vardı. Sosyal yapı, ortaçağ Avrupa'sından tamamen ayırdır. Cemiyet; Selçuklu Hanedanı ve mensupları başta olmak üzere askerî ve mülkî rical ile devlet teşkilatı dışında kalan ahalden meydana geliyorsa da, Avrupa'daki gibi sınıf, Hind'deki gibi kast sistemi mevcut değildi. Hanedan ve devlet ileri gelenlerinin büyük yetkileri olmasına rağmen, şehirde ve köyde yaşayan ahalinin, kanun karşısında hak ve vazifeleri vardı. Şer'î hükümler karşısında herkes eşitti. Köylü hür olup, toprağın has ve ikta oluşuna göre hükümetin himayesi altında çalışırdı. Vergisini verirdi. Mülk, topraklar, veraset yoluyla çocuklara geçerdi (Demir, 1998:465).

Sosyal Kurumlar

Anadolu coğrafyasına göç etmelerinden itibaren Türkler, kendilerine özgü oluşturdukları sosyo-kültürel kurumlarıyla Anadolu Türk Kültürü'nü oluşturmuşlardır. Bu kurumlarla birlikte Türklerin Anadolu'da yeni yerleşme tarzları oluşmuş, şehirlerin fiziki yapısı, Türk geleneğine göre yeniden şekillenmiştir (Demir, 1998:471).

Bu yönüyle şahısların, mülkiyetlerindeki mal varlıklarını şahsi tasarruflarından çıkartıp kamunun yararına sunulmak üzere hayır müesseselerine tahsis etmeleriyle ortaya çıkan vakıf kurumları çok önemlidir (Kucur, 1993: 1).

Türkiye Selçuklularında toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli misyonu bulunan din, eğitim, sağlık, ticari alanda faaliyet gösteren imaret kurumlarının oluşmasında vakıflar son derece önemli katkılar sağlamıştır. Kurulan vakıflar sayesinde Anadolu'nun her tarafına camiiler, mescitler, medreseler, kütüphaneler, dergahlar, darüşşifalar, kervansaraylar, çeşmeler, yollar yaptırılmıştır (Cansel, 1988:321). Bu şekilde İmaret kurumlarından karşılıksız olarak yararlanan şehir insanları, bu sayede fakiri, zengini ile şehirleşmenin her türlü nimetinden yararlanıyor, şehirlerde yaşayan insanlar arasında günümüzde olduğu gibi kültürel açıdan uçurumlar oluşmuyordu.

Vakıf kurumunun Türk şehrinin tesisindeki inanç rolü yanında şehir kurumlarının tesisi ve gelişmesinde de büyük rolü olmuştur. Yerleşim yerlerinin büyüyüp gelişmesinde bu vakıfların rolü çok fazla olmuştur (Demir, 1997: 64).

Selçuklu şehirlerinde toplum hizmetlerini gören temizlik, sağlık, barınma gibi kamu hizmetleri vakıf binalarında ücretsiz olarak karşılanmıştır. Vakıfların artması ile şehir mekanındaki fiziki ve sosyo- ekonomik gelişme ile şehirde çalışan insan sayısını da arttırmıştır (Demir, 2003:71).

Vakıf kurumları ayrıca vakfı bizzat kuran kişi tarafından tanzim ettirildiği için tesis edilen vakfın mahiyeti, gelirleri, görevleri ve ücretleri, uyulması gereken şartları tespit etmek için birinci derecede kaynak mahiyeti ihtiva etmektedir. Bu yönüyle sosyal ve iktisadi tarihin aydınlatılması için diğer tarihi kaynaklarda rastlanmayan bilgileri içeren vakfiyeler daha çok önem kazanmaktadır (Kucur, 1993: 2).

Türkiye Selçukluları devrinde şehirlerde halkın sosyal yaşamını düzenleyen ve denetleyen sosyal kurumlar da bulunmaktaydı. Bu sosyal kurumlardan birisi, mahallelerde halkın temsilcisi ve önderi konumuna sahip olan Kethüdâlık idi. Mahalle kethüdalığı, şehir kethüdasına bağlı olarak mahallelerdeki gelişmeleri takip ederlerdi. Şehir kethüdası ise bir bakıma belediye başkanı gibi düşünülebilir (Demir, 2005: 119).

Köylerde de Reis ve Kethüdalar vardı. Bunlar devlet ile köylünün arasındaki irtibatı sağlıyorlardı. Bütün köy gençleri bu kethüdaya tabi bir gençlik ocağı teşkil ediyorlardı. Köyün ileri geleni ve yaşlısı olan kethüda, gençlerden birini onların başına yiğitbaşı tayin ediyordu. Böylece köy delikanlıları yiğitbaşının idaresinde önemli bir kuvvet teşkil ediyorlardı. İcap ederse köyün asayiş ve düzeninin sağlanmasına yardımcı oluyorlardı (İbni Bibi, 1996:133).

Bölgede isyan ve asayişsizlik söz konusu olduğunda devlet bunlardan istifade ediyordu. Köy Kethüdaları'nın da üzerinde bütün vilayet köylerini temsil eden bir İlbaşı görülmektedir. İlbaşının şehirlerdeki İğdişbaşı'ndan daha az nüfuz sahibi olduklarını söylemek mümkündür. Bu görevliler "Kadı"nın başkanlığındaki bir meclisinde üyesydiler. Selçuklu devrinde bir sosyal kurum da âyanlık kurumuydu. Selçuklu şehirlerinde halkın önde gelenlerine Âyan denilirdi. Bunlar, halkın kendi arasından öne çıkan sözü etkili olan kişilerdi. İğdişler de Âyanlarla aynı statüde bulunuyordu. İğdişlerin başı olan İğdişbaşı Âyanların da başı durumundaydı (Demir, 2005: 119).

XII. yüzyıldan itibaren İğdiş teşkilâtının Konya başta olmak üzere hemen her Selçuklu şehrinde mevcut olduğu, bunların sarayın, ordunun ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak, zanaat ehlinin ve güçsüz insanların huzur içinde yaşamasını sağlamak için çalıştıkları bilinmektedir. İğdişler, bu ihtiyaçları şehirlerarası veya milletler arası ticaret yoluyla temin ederlerdi. Türkiye Selçuklu taşra teşkilâtında şehir divanında yer alan görevlilerden biri de Emîr-i İğdişân idi ve "Server-i Hâcegân" ve "Muteberân" diye anılıyordu (Sümer, 2000:524).

Bu devirde var olan bir kurumda Muhtesiblikti. Muhtesibin; muamelatın şeriat hükümlerine göre yürümesini kontrol etmek, facirleri hareketlerinden men etmek, çarşıdaki satıcıları kontrol edip, içlerinden doğru hareket edenleri mükafatlandırıp, cahil olanlara doğru yolu göstermek, içki içene ayıldığı zaman had vurmamak, karışık, hileli mal satmayı, kalb para kullanmayı, borçlanmalarda ve alışverişte faizi menetmek, sanat sahiplerini ve yaptıklarını kontrol etmek, karışık ve sahte ilaçları sattırmamak, yıldıznamecilik, sihirbazlık, hokkabazlık, büyücülük yapanlara mani olmak gibi pek çok görev ve sorumlulukları vardır (Şeşen, 1971:320).

Selçuklu devri şehirlerinde Kadılık Kurumu, adaleti yürütmekle yükümlüydü. Kadı, şehirdeki her tabaka insan arasında adaleti sağlamakla görevlidir. Gerektiğinde şehrin en ileri gelen kişilerinin aleyhine karar verebilecektir. Yine kadı, Şer'î işlerde hüküm vermekle yükümlü olduğu gibi kadıya güvenen Gayr-i Müslimler arasında onların kendi sorunları hakkında Gayr-i Müslim hukuk usullerine göre hakem olmak durumundaydılar (Demir, 2005:120). Bunların yanında kadılar vakıf muamelelerinin ifasından da sorumluydular ve vakıflara nezaret ve masrafların vakfın şartlarına uygun olarak ziyana uğramamasını temin etmek vazifeleriyle de mükelleftiler (Turan, 1988: 44).

Sosyal yapıda önemli görev üstlenen diğer bir sosyal kurum da Subaşılıktı. Subaşılık, taşra idari yapısının merkezi olma yanında şehirde asayiş ve güvenliğin teminini sağlayan ve şehirdeki sosyal işleyişi devam ettiren temel kurumdu. Subaşılar, sosyal yapının korunması için her türlü tedbiri almak durumundaydılar (Demir, 2005: 120).

Şehir Hayatı

Farsça bir kelime olan şehir, günümüzde coğrafyacılar, sosyologlar için başka başka tanımlanabilir (Baykara, 2004: 190). Şehir tarihte de göreceğimiz gibi bir toplumun kültür ve kuvvetinin en çok toplandığı bir noktadır. Bir şehrin oluşumunda nüfus çokluğunun, kapladığı sahanın büyüklüğünün rolü vardır. Şehrin bir başka özelliği tarımla uğraşmayan insanların yerleşme merkezi oluşudur. Şehir çevresindeki kasaba ve köyler arasında merkez durumu görür ve bu durumla çeşitli sosyal ve ekonomik faaliyetleri yönetir (Parmaksızoğlu, 1981: 235.)

Türklerin şehir hayatı Milattan önceki dönemlere kadar dayanmaktadır (Sümer, 2006: 2). Şehir hayatı, genelde şehre yabancı kabul edilen Türkler için değişik ve ayrı hususiyetler ihtiva etse de, binlerce yıldan beri oluşan gelenekleri içine almıştır. Nitekim Türkler Orta Asya'dan itibaren sahip oldukları şehir kültürünü Anadolu coğrafyasını kendi egemenlikleri altına almaya başlamasıyla kendine has koşullar içerisinde sosyal ve kültürel farklılıkları İslam kültürü ile sentezlemişlerdir.

Türkler ile Bizanslılar arasında yaşanan uzun süren mücadeleler neticesinde Anadolu şehir yapısında büyük zararlar meydana geldiğini söyleyebilir. Malazgirt Savaşı öncesinde yaşanan bu mücadelelerle Konya, Sivas, Malatya, Kayseri, Ani ve Erzurum gibi şehirlerin fiziki dokusunda bozulmalar görülmektedir (Demir, 2003: 64).

Türkler, Malazgirt Savaşı ile başlayan yerleşim sürecinde Anadolu'ya geldiklerinde yerleşme alanı olarak küçük çaplı Bizans şehirlerini buldular. Bu şehirlerin yapıları, fiziki mekanı, maddi kültür unsurları, Türklerin getirdiği Türk şehir kültürü içinde eritilerek yeni Türk şehri doğdu (Demir, 2003: 65). Türkler askeri sebeplerle tahribe uğrayan Ankara, Sivas, Kayseri ve Konya gibi Anadolu şehirlerini, yerleşim sürecinde tahrip olan eski şehrin kalıntısı üzerine tekrar imar

edilmişlerdir (Demir, 2003: 66). Bununla birlikte Eskişehir gibi, eski şehir kalıntısı yanına Türk dönemi şehri olarak inşa edilen şehirlerde vardır (Durant, tz:222). Yine Aksaray şehri gibi tamamen yeni ihtiyaçlar sonucunda daha önce şehir bulunmayan bir sahaya inşa edilen yeni Türk şehirleri de bulunmaktadır (Aksarayı, 2000: 23).

Türklerin Anadolu şehirlerinde kendi sosyal ve ekonomik kültürel alt yapısını oluşturmaları XII. Yüzyılın ortalarından itibaren başlamıştır. Yeni fethedilmiş bir şehre bir komutan veya emir atanmış fethin sağlanmasıyla beraber orduyla beraber dolaşan dervişler, bir kısım halk, tüccarlar, başka bölgelerden getirilenler yeni şehirlere yerleştirilmiştir (Kuban, 1968: 58-59). Özellikle Türkmen unsurları yerleşik hayata hızlandırılmış, göçebe soydaşlarına bu hususta yol gösterici olarak büyük rol oynamışlardır. Bütün İslam aleminde derin izler bırakan Mevlana Celaleddin Rumi, Yunus Emre gibi büyük mutasavvıflar bu yüzyılda ortaya çıkmış ve etraflarının kültürel yönden etkilemişlerdir (Özbek, 2001: 42). Bu Türkleşme süreciyle birlikte Anadolu şehirlerinde Türk kültürü egemen duruma gelmiş ve Anadolu şehirleri imar faaliyetleri ile yepyeni bir Türk şehri kimliğine bürünmüştür (Demir, 2003: 65- 66).

XII. asrın ikinci yarısından itibaren II. Kılıç Arslan zamanında Selçuklu Türkiye'sinde medeni ve iktisadi gelişmeyle birlikte şehir hayatı da büyük bir hızla ilerlemiştir. Nitekim bunu Türkiye Selçuklu şehirlerindeki en büyük mimari eserlerin bu döneme ait olmasından anlıyoruz. II. Kılıç Arslan zamanında camii, medrese, şifahane darülhuffaz gibi yapılar kentleri süslemeye başlamış (Doğru, 1995: 30-33) I. Alaaddin Keykubat dönemiyle birlikte ticaretin zenginleşmesiyle imar faaliyetleri hızlanmış, Selçuklu şehirleri, sosyal mekanları ile Türk - İslam şehri kimliğini kazanmıştır (Togan, 1981: 205).

Şehrin Genel Görünüşü

Meydan, önceki dönem Bizans ve Roma şehirlerinde de söz konusudur. Fakat oradaki meydan, şehrin merkezi bir yerinde ve daha sıkışık bir haldedir. Bu arada muhtemelen taşla da döşenmiştir. Selçuklu şehirlerindeki meydan, öteki Türk veya Türk etkili şehirlerdeki gibidir. Umumiyetle şehrin kenarında geniş bir çayırılık saha olup, bu yemyeşil özelliği sebebiyle Gök-Meydan diye de anılıyordu (Baykara, 1990: 420).

Bayram namazları, buradaki namazgâhta kılınıyor, yine Cuma ve bayram namazları için bu meydanda sabit minber ve mihrapta bulunuyordu. Bu meydanın yanındaki şehir mezarlığında gömülecek cenazeler için cenaze namazı kılınabilecek musalla taşı ve musalla yeri de burada bulunuyordu (Demir, 1998: 474). Ölen kişi Sultan ise, Seyhülislam, saray camiinde yeni sultan için ant içme töreni düzenliyordu. Sarayda 3 gün yas tutuluyordu. Yeni sultan, beyaz atlas giysiler giyiyor, beylerse, başlarına ters yüz edilmiş börtükler takıyorlardı (Gordlevskiy, 1988:166). Bayram sonrasındaki şenlikler de yine şehir meydanında icra edilirdi (Baykara, 2002: 243). Şehir ve yöre halkını yakından ilgilendiren her türlü gösteride burada yapılırdı. Konya gibi taht merkezi

şehirlerde, tahta geçme cülus tören ve şenlikleri buralarda icra edilirdi. Öteki şehirlerde de her türlü şenlikler (donanma) buralarda yapılırdı. Bu arada toplumun görmesi gereken cezalandırmalar da yine şehir meydanında icra edilirdi (Baykara, 2002: 244).

Burası aynı zamanda şehir halkının bir idman sahası ve seyir-temaşa yeri idi. Meydanlarda günün hemen her saatinde gezen, eğlenen veya at koşturup, ok atışları yapan kişileri bulmak mümkündü. Meydan, şehrin temel kurumlarından birisi olduğundan, umumiyetle şehir surlarının meydana açılan kapısı da bu adla, meydan kapısı diye anılmaktaydı (Baykara,1990: 420). Gök-meydanlar çok yönlü özellikleri ile Selçuklu çağının, daha doğrusu XII.-XV. yüzyıllar arasının en önemli sosyal kurumları olmuşlardır.

Bazı şehirler, fizikî gelişimlerini bir su kaynağının yatağı boyunca sürdürmüşlerdir. Akarsu kenarında oluşum göstermeyen şehirlerde ise şehre su getiren sisteme göre ve suya iş merkezlerinde duyulan ihtiyaca göre çarşı pazar sıralanma göstermiştir. Selçuklu şehirlerinde suyun hem içme suyu, hem genel temizlik suyu, hem de hamamlarda beden temizliği suyu olarak ayrı ayrı kullanıldığı görülüyor. Türkiye Selçuklu şehirlerinde Gayr-i Müslimlerin kullandığı akarsuya "Murdar Su", Türklerin kullandığı akarsuya ise "Mısmıl Su" adı verilmekteydi (Kuban, 1968: 54). Türk mahallelerinin, Gayr-i Müslim mahallelerinden ayrı bir yerde bulunmasının sebeplerinden biride temizlik için kullandıkları akarsuyun, Gayr-i Müslimler tarafından kullanılmasını istememeleriydi. Çünkü Gayr-i Müslimlerin kullandığı su Türkler tarafından temiz sayılmıyordu (Durant, tz: 227).

Tokat şehir meydanında bulunan ve Selçuklu son döneminde yapılan bedesten kente ayrı bir zenginlik katmıştır. Evliya Çelebi Tokat'ın bedesten ve dükkânları ile ilgili bazı bilgiler vermektedir: "Sultan Çarşısı güzel pazardır. Gerçi bu şehir dereli tepeli bir yerde kurulmuştur. Amma fevkalade mamur olduğundan çarşı ve pazarı o kadar güzel ve mamurdur ki güya bu şehrin Sultan Çarşısı Halep ve Bursa çarşıları gibi gayet tertip üzerine kurulmuştur. Tahtelkale adlı çarşısı gayet kalabalık ve mamurdur. Kahvehaneleri mamur ve süslüdür. Bir gamlı adam kahvehanelerine varsa gamını def eder" (Çelebi, 1978: 501- 502). Bedesten kesme taştan yapılmış cephesi tuğla dizileri ile bölümlere ayrılarak hareketlendirilmiştir. Kuzey-güney yönünde kareye yakın dikdörtgen planlı olup kuzey ve güneyde dışarıya dikdörtgen çıkıntılı yuvarlak kemerli birer kapısı bulunmaktadır. İçerisi üç sıra halinde üçer paye ile bölümlere ayrılmıştır ve bunların üzeri de yuvarlak dokuz kubbe ile örtülmüştür. Bedesten kuzey ve güneyinde alt sırada birer üst sırada da üçer küçük pencere ile aydınlatılmıştır. İki yan duvarlarında arasta bulunduğundan bu duvarlar sağırdır. Bedestenin iki yanında ince uzun dikdörtgen planlı iki de arastası bulunmaktadır. Bu arastaların da kuzeyi ve güneyinde dikdörtgen söveli üzerinde birer dikdörtgen pencere bulunan kapıları vardır. Dükkânları oluşturan bu bölümün orta noktasına da birer küçük kubbe yerleştirilmiştir. Tokat valiliğince restore edilerek yazma, bakır ve el sanatları satış yerleri olarak hizmete geçirilmesi projelendirilmiştir.

Şehrin İç Yapısı

Selçukluların, XII- XIII. Anadolu coğrafyasında devraldıkları Hristiyan - Bizans kent kültürü mirası üzerinde yeni bir şehir meydana getirmesi gerekmektedir. Bu şekilde yeni bir tesis olarak kurulan Türk şehirde, ilk etkenin hem dini hem de ekonomik sebepleri içinde barındıran bir ulu cami etrafında şehir tesis etme fikrinin hakim olduğu görülür. Daha öncede belirttiğimiz gibi bu şekilde Anadolu'da ilk şehirleşme faaliyeti bütün şehirli Müslüman erkeklerin alabileceği büyüklükte "Cuma Camisi"nin yapılması ile başlanmış, bu cami ve camiye yakın olan pazar yeri ile birlikte şehrin ana çekirdeği oluşturulmuş, böylece imar faaliyetleri için tarihi mekan belirlenmiştir (Aslanapa, 1991: 19; Barthold ve Köprülü, 1977: 40).

Şehirlerde bir oturma semti, bir ticari semt, bir idare kısmı bulunduğu gibi bir de resmi törenler için tören yeri bulunmaktadır. Şehir, idare yeri genellikle bir bina olarak düşünüldüğünden pek büyük bir önemi haiz değildi. Ancak oturma ve ticaret semtleri apayrı ve önemli kısımlardır (Baykara,1990: 416).

Mahalleler

Selçuklu şehirlerinde mahallelerin bulunduğunu, dönemin vakıf kayıtları bize bildirirse de mahallelerin niteliği, sınırları, hane sayıları ve kent içindeki konumu hakkında tam olarak bir malumat sahibi olunamamıştır. Zira bu bilgilerde mahalle isimlerinden ibarettir (Tanyeli, 1987:159). Ancak XVI. Yüzyıldan itibaren düzenli olarak tahrir defterlerinin tutulması ile mahalleler hakkında sağlıklı bilgiler elde edilmiştir (Eravşar, 2002: 337).

Selçuklular döneminde mahallerin ortak noktası camii veya mescid olarak görülmektedir. Genelde mahallelerin dini yapı etrafında toplandığını söyleyebiliriz (Göğebakan, 2002: 135).

Selçuklu şehirde caddelerden ayrılan sokaklarda her evin kendine giden yolu bulunuyordu. Bu yapı, şehre çıkmaz sokaklardan oluşan bir yol ağı dokusu kazandırıyor (Demir, 2003: 72). Türkiye Selçuklu şehirde, şehir merkezinde yapı yoğunluğu fazla olduğundan yan yana iş yerlerinin ve mülklerin sıralanması ile uzun sokaklar oluşmuş, sokakların birbiri ile bağlantıları daha iyi sağlanmıştır. Sadece yerleşimin bulunduğu çarşı dışındaki mahallelerde ise çıkmaz sokak, sokaklara bağlanan yol şebekesi durumundaydı. Çıkmaz sokak, mahalle içinde hanenin mahremiyetini arttıran bir unsur olarak Türk şehirleşmesinin kültürel karakterine uygun bir yapı oluşturmuş, fakat şehir arterlerinin birbiri ile bağlantı kurmasını önleyerek şehrin fizikî gelişimini olumsuz şekilde etkilemiştir (Baykara, 2004: 199).

Türkiye Selçuklu şehirde mahalleler, hem açık şehir yerleşimi hem de kapalı şehir yerleşimini bir arada yansıtıyordu. Ticaretin yoğun olarak yapıldığı çarşı mahallelerinde, iş yerlerindeki mülklerde ticarî ilişkilerin artması nispetinde Türk ve Gayr-i Müslim karma yerleşimi artış gösteriyordu. Bu karma yerleşim yapısı, mahalleyi Türkiye Selçuklularına özgü bir şehir yapısının parçası haline

getirmiştir. Genellikle Gayr-i Müslimlerin yaşadığı mahallelerin ayrı bir sur ya da duvarla çevrilmiş olmasına karşılık Ankara örneğinde olduğu gibi iç kale ve sur içinde Gayr-i Müslimler yerine Türklerin yerleşip Türk mahallelerinin sur içinde kaldığı bir mahalle biçimi de görülmektedir (Demir, 2003:20).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde Tokat'taki mahallelerden şöyle bahsetmektedir; "Evvelâ şehrin dış çevresini kuşatan mahalleleri bildirir: Evvelâ Kızılca Mahallesi, Çay Mahallesi, Topçubağı Mahallesi, Geyras Deresi Mahallesi, Aksu Mahallesi, Horoz Mahallesi, Büyük Terbiye Mahallesi, Küçük Terbiye Mahallesi, Behzâd Mahallesi, Mevlevîhane yakınındadır ve Miskinler Mahallesi, Bey Mahallesi hamamı yakınındadır. Kaya Mahallesi, Pazarcı Mahallesi, Zincirli Kuyu Mahallesi, Tepe Mahallesi, bu yazılan mahalleler tamamen büyük şehrin çevresini kuşatan mahallelerdir. Bu mahalleler ancak 5 saatte devr olunur. Tokat Şehri böyle bir büyük şehirdir. Hâlâ günden güne mamur olmaktadır. Şehir içinde olan mahallelerin isimlerini bildirir: Evvelâ Meydan Mahallesi, vezir, vekil, ayan ve ileri gelenlerin yeridir. Şeftali Sokağı Mahallesi, Müftü Mahallesi, Sovukpınar Mahallesi, Yaşmeydan Mahallesi, Sinan Bey Mahallesi, Eski Tabahane Mahallesi, Çalık İslâm Mahallesi, Ali Paşa Camii ardındadır. Fitozoğlu Mahallesi, Emir Kadı Mahallesi Mahkeme Sarayı bu mahallede meşrûtahanedir, Sultan Mahallesi, Bey Mahallesi, Semerkandî Mahallesi ve Semerciler Mahallesi..." (Çelebi, 1978:456-457).

Mezarlıklar

Yerleşme tarzının oluşması yanında hem şehir fiziki yapısının oluşumunda, hem de Anadolu Türk Kültürüne ait örneklerin ortaya çıkmasında önemli bir kurumda Türk mezarlıklarıdır. Türk mezarlıkları, geniş halk kitlelerinin gömüldüğü yerler olarak hep örnek gösterilecek düzenli yerler olmuşlardır. Mezarlıklar, Anadolu'ya göç eden Türk unsurlarının bir bölgeye yerleşmesi ve o bölgeyi sahiplenmeleri açısından çok önemli bir yere sahip olmuştur (Demir, 1998: 471).

Anadolu'ya göçebe olarak gelen Türkmen şeyhleri, Selçuklu Devleti'nden temlik olarak aldıkları ve henüz yerleşim haline gelmemiş olan arazilerde ve özellikle de Anadolu'daki yollar üzerinde zaviyeler kurarak buralardan geçen yolculara, misafirlere ücretsiz barınma hizmeti veriyorlardı (Ocak, 1978: 248). Bu şeyhlerin yerleşme tarzları da, Anadolu'nun Türkleşmesi konusunda önemli bir yer tutar (Kuban, 1968: 60). Türk dervişlerinin ölümlerinden sonra da mezarlarının bulunduğu bölgede yoğun yerleşim faaliyetleri ortaya çıkmıştır (Demir, 1998: 471).

Bu dervişlerin yerleşim tarzı dışında yine Anadolu'ya fetih için akınlar düzenleyen ve bu topraklarda şehit olan gazilerin mezarlarının etrafında bir yerleşme tarzı karşımıza çıkmaktadır. Anadolu şehirlerine Türklerin yaptığı akınlarda şehit olan bir gazinin mezarı daha sonra buraları fetheden Türkler tarafından tespit edildiğinde bu mahal, Türk yerleşmesinin anahtarı haline geliyordu. Türkler bu mahallere yerleşirken eski inançlarının bir devamı olarak şehitlerinin ruhlarından destek aldıklarını düşünmüşlerdir (Demir, 1998: 472). Mezarlıkların köy ve şehir

yerleşimlerdeki rolü gibi şehir fiziki yapılanmasında da çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Anadolu'da gelişen mezarlık-şehir fiziki yapısı arasındaki bu ilişkiler, Orta Asya Türk şehir geleneğinin bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir, 1998: 474).

Selçuklu devrinden itibaren mezarlıkların şehir fiziki yapısı içindeki yerini önemli kılan bir diğer husus da mezarlıklarda medfun olanların tarihi kişiliği ile ilgilidir. Selçuklu devri şehir mezarlıklarında yer alan Türk önderlerine ait türbeler, mezarlıkların şehirleşme yapısı içinde önemli merkezler haline gelmelerini sağlamış, buralardaki türbelerin ziyaretçilere hizmet vermek amacıyla zaviye ve mescit gibi şehir kurumları ilave edilmiştir. Selçuklu devrinden itibaren mezarlıklar, sadece yerleşim ve fiziki yapılanma ile şehirleşmeye katkı sağlamakla kalmamışlar, mezarlık içinde yer alan cami, mescit, zaviye, yetimhane gibi şehir kurumlarıyla şehrin önemli sosyo-kültürel merkezlerinden biri olmuşlardır. Türbe ve mezarlıkların Selçuklu devri Anadolu şehir geleneklerinin yaşatılmasında da önemli roller vardır. Mezarlıkların bu açıdan Türk folklor tarihindeki yeri tartışılmazdır (Demir, 1998: 476).

Türkiye Selçuklular döneminden kalma en önemli mezarlıklardan biri Tokat ilinin de ilk mezar alanı olan Erenler Mezarlığıdır. Selçuklu ve Osmanlı mezar taşlarının yanında son dönemde yapılan aile mezarlıkları da vardır. Bunun dışında Keşfi Cami mezarlık alanında 1078'den başlayıp 1400'lere kadar değişik tarihli mezarlık taşları bulunmaktadır. Niksar sınırları içerisinde Sarayardı Mezarlığı bulunmakta, bu mezarlıkta 1100'lü yıllara ait mezar taşlarına rastlanmaktadır (Çayırdağ, 1993: 85).

Tokat Kalesi

Tokat kalesi, şehrin ortasına yakın bir yerde dik ve sarp kayalar üzerine kurulmuştur ve tipik bir Ortaçağ kalesidir. Tokat il merkezinin kuzeybatısında, yöreye hâkim bir yükseklikte, kayalık alanda bulunan bu kalenin, yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, Kaleye ait en eski izler V. ya da VI. yüzyıla ait olup kalenin bu yıllarda var olduğu bilinmektedir. Bu dönemde kale Eudoksia veya Dokeia olarak tanınıyordu. Dış kale sur duvarları tamamen ortadan kalkmış olmasına rağmen, iç kale duvarlarının bir bölümü ayakta durmaktadır (Başgelen, 1998: 65).

Kalenin günümüze ulaşan mimarisi birçok bakımdan Ortaçağ izlerini taşımaktadır. Kesme ve moloz taş kullanılan sur duvarları dış ve iç surlar olmak üzere kademeli biçimde doğu ve batı yönlerindeki kaya kütlelerinin üzerine oturmuştur. Kalenin planı, kuzey yönündeki doğal kayanın kapı olarak kullanılmasına olanak verecek biçimde oluşturulmuştur. Beşgen planlı yapı on sekiz burçla güçlendirilmiş ve batıda "Ceylan Yolu" da denilen 362 basamaklı sarnıç kuşatmalar esnasında ortaya çıkan su ihtiyacını karşılamak üzere yapılmıştır. Kuleleri, burçları, mazgalları ve sur duvarlarının bir bölümü günümüze ulaşabilmiştir. İçinde çok sayıda mekân bulunmaktadır. Tonozlu yapılar ve bugün de görülebilirken, diğer mekânların sadece temelleri

izlenebilmektedir. Kuzey ve güney yönündeki duvarları depremlerden ve onarım eksikliğinden ötürü büyük ölçüde yıkılmıştır. Bu yönde sadece bir burç ve ana kaya üzerindeki surlar ayakta olup yalnız uzaktan bakınca değil, içten gördükten sonra da şunu söyleyebiliriz: yapının günümüze ulaşan kesimleri bile, onun yüzyıllar boyunca uğradığı ihmale ve tahribata karşın görkemini anlatmaya yeter (Başgelen, 1998: 71).

İnşasının ardından uzun yıllar Doğu Roma İmparatorluğu'nun elinde kalan kale 1074 yılında Danişmend Gazi tarafından ele geçirilmiş ve Büyük Selçuklu Devleti kaleye hakim olmuştur. Yapının inşa edildiği kayalıklar doğal bir kale özelliğine sahip olmakla beraber surlar ve kale içerisindeki odalar insanlarca yapılmıştır. Kızılınış Geçidi ve Gırgıj adı verilen tepeyi yukarıdan gören ve kontrol eden bu nokta kale savunması açısından oldukça güvenli ve saldırı açısından da oldukça avantajlıdır. Kale, şehrin en yüksek noktasıdır. Savunma amaçlı kurulan Tokat Kalesi tarih boyunca önemli kişilerin muhafazası ve hapsi amaçlı kullanılmıştır. Tokat Kalesi'nin Çardak-ı Bedevi denilen zindanında Bizans İmparatoru A.Diogenis başta olmak üzere birçok ünlü kişinin tutsak olduğu da yine kaynaklardan öğrenilmektedir. Evliya Çelebi 1656 yılında Tokat'a gelmiş ve bu kaleden şöyle söz etmiştir: "Kale yüksek bir tepe üzerinde, kesme taş ile yapılmış olup o kadar büyük değildir. Etrafı burçlar ve kuleler ile süslenmiş olup, etrafında hendek yoktur. Korkusuz bir surdur ki Samanyolu gibi göğe baş uzatmıştır. Dört tarafı çok sarp olduğundan asla hendek olacak yeri yoktur. Bütün etrafı şahin, kartal ve zağanos yuvaları, çeşitli rengârenk kayalardır. Batıya bakan bir kapısı vardır. Kalenin içinde dizdar evi, kethüda, imam, müezzin ve kale mehterhaneleri, cephane odaları, zahire ambarları, su sarnıçları, ceylan yolu adlı suyuolları vardır ki tam 362 basamak taş merdivenle nehre inilir. Batı tarafındaki ayar kayası bu kaleye havaledir. Yıldırım Han Camii var diğerlerden bir şey yok. Göğe kadar yükselmiş bir kale olmakla değme adam bir saatte çıkamadığından gece gündüz kapısı kapalıdır. Bekçileri daima bekleyip, silahla hazır dururlar. Çünkü aşağı şehir ahalsinin bütün kıymetli malları kalede muhafaza olunur. Tokat'ın bütün suçlu ve katilleri burada mahpustur ki Kudüs-ü Şerif zindanında ve Acemlerin Kahkaha Kalesine benzer" (Çelebi, 1978: 1052).

Kalede kanıtlanamayan iddialara göre civardaki diğer kalelere bağlanan bazı gizli geçitler mevcuttur. Bu geçitlerin ise kalenin, Turhal Kalesi ve Niksar Kalesi ile bağlantı yolları olduğu iddia edilmektedir. 2010 yılında kalede yapılan son restorasyon çalışmaları sırasında bu geçitler araştırılmış fakat hiçbir bulgu bulunamamıştır.

Tokat Kalesi restorasyon çalışmaları kapsamında Tokat Kalesi restorasyon çalışmaları çerçevesinde Temizlik, Sondaj Kazı çalışmaları; 77.880,00 TL sözleşme bedeli ile 19.07.2010 tarihinde iş yeri teslimi yapılmış, 20 işçi tarafından yapılan çalışma 04.10.2010 tarihinde tamamlanmıştır.

Türkiye Selçuklular Döneminde Eğitim ve Tokat'ta Kurulan Müesseseler

Tokat'taki eğitim ve öğretim müesseselerinin tarihin en eski dönemlerinden itibaren genellikle dini müesseseler etrafında teşekkül ettiğini söyleyebiliriz. Örnek olarak Sümerlerde mabetlere bitişik okulların olduğu ve rahiplerin burada ders verdiği, talebelerin üzeri yazılı tabletlerde okuyup yazdıkları, teoloji, botanik, jeoloji, coğrafya, matematik, tıp, dilbilgisi, geometri, cebir ve astronomiye ait bilgilerin buralarda verildiği bilinmektedir (Baltacı, 1976: 1).

Selçuklularda eğitim kurumu olarak medreseler ön plandadır. Medrese ismi mekan bir kelime olup ders verilen yer, kelime olarak ders okunan yer manasına gelir (Çay, 1984:101). Medreseler, memleketin ihtiyaç duyduğu kültürü oluşturan ve eleman yetiştiren bir eğitim ve öğretim kuruluşudur (Pakalın, 1993:436). Diğer bir ifadeyle içinde ders çalışılan yer manasına gelen medrese, istilah olarak orta ve yüksek seviyedeki eğitim ve öğretim yapan müesseseler olarak da kullanılmıştır. Bu dönemde Sünni akideyi koruma düşüncesi, camii ve mescitlerden ayrı olarak medrese müessesesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlk medreseler, Türkler arasında yayılmadan önce Belh, Buhara ve Semerkant'taki eski Budist "Vihara" ları model alınarak kurulan müesseselerdi (Kayaoğlu, 1994: 66).

Medreselerin ilk yüksek eğitim ve öğretim müesseselerinin Merv, Nişabur çevrelerinde açılmalarının sebebi olarak Uygur Türklerine ait Budist Vihara'ların (Küllüye) bu bölgelerde ortaya çıkmaları ve kurulacak olan müesseselere müessir olmuştur (Barthold, 1975: 52). İslâm tarihinde medrese kelimesi ilk olarak IX. yüzyılda kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Resmi bir teşekkül olarak kurulan medrese X. yüzyılda Karahanlılar zamanında kurulmuştur (Şapolyo, 1972: 232).

Medrese tabiri Nişabur çevresinde kurulan eğitim ve öğretim müesseseleri içinde kullanılmıştır. Bundan önceki eğitim ve öğretim görevini üstlenen kurumlara medrese tabiri kullanılmamıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan ve Melik Şah'ın veziri Nizâmülmülk'ün 1067'de Bağdat'ta devlet hazinesi ile yaptırdığı Nizamiye medresesi, devlet eliyle kurulması, tahsilin parasız olması ve medrese teşkilatının tespit edilerek uygulanması yönünden ilk olan medresedir (Kucur, 1993: 32). Nizamiye medresesi daha sonra kurulacak olan medreselere teşkilat, idare, vakıf, sistematik ve program yönüyle model olmuştur. Öyle ki bu durum bir geleneğin başlangıcı olmuştur (Roux, 2010: 212). Kurulan bu medreselerde ders verilmekle kalınmayıp, öğrencilerin yeme, içme, yatma gibi yerler temin edilmiştir. Hatta Nizamülmülk bunları sağlamak için Bağdat'taki medrese için Dicle kenarındaki çarşı, han, hamam ve çiftlikleri vakfederek medresenin bütün ihtiyaçları karşılanmıştır (Özaydın, 1990: 7).

Ayrıca Nizâmülmülk önceleri dağınık olan ve hususi şekilde yapılan eğitim faaliyetlerini bir programa bağlayarak devlet himayesinde gelişmesini sağlamıştır (Kafesoğlu, 1996: 373). Bu dönemde eğitim ve öğretimin dayanak noktası olan medreselerdeki ders programlarının temelini dini ilimler oluşturmuştur. Bununla

birlikte felsefe, mantık, matematik, gibi akli ilimler de yüzyıllarca çeşitli medreselerde okutulmuştur.

Medreselerin Anadolu'daki ilk örneklerini, XII. Yüzyılın başlarında, Artukluların hakimiyetindeki Mardin'de, yüzyılın ortalarında ise Danişmendli şehirleri olan Kayseri, Tokat ve Niksar'da görmekteyiz. Danişmendli meliki Yağıbasan'ın Tokat ve Niksar'da yaptırdığı iki medrese, hem Anadolu'nun en eski medreselerindendir, hem de İslam dünyasında Basra'daki Gümüştekin Medresesinden sonra yapılan ve Anadolu'da ilk kapalı avlulu, merkezi kubbeli medreselerdir. Bununla birlikte Türkiye Selçuklularının yaptırdığı medreselere ise ancak Bizans ve Haçlı saldırılarının püskürtülüp, diğer Türk devletlerine karşı üstünlük sağladıktan sonra, XII. Yüzyılın sonlarında itibaren önce Konya ve civarında ardından da diğer şehirlerde karşılaşmaktayız (Kucur, 1993:33).

Medreselerde eğitimi en yüksek dereceli görevli olarak "müdürris" verirdi. Bunun yardımcıları "muid"ler olup, ayrıca öteki hizmetliler de medrese kadrosunu oluştururdu (Çay, 1984:107). Medreselerde eğitim dili Arapça idi. Bununla birlikte Beylikler Devri'nde Türkçe yazılmış tıp kitapları ile kuran çeviri ve tefsirleri sebebiyle, Türkçenin belirli bir önem kazandığını tahmin edebiliyoruz. Bununla birlikte, ülkenin Konya, Kayseri, Diyarbakır veya Tokat - Niksar gibi önemli kültür merkezlerinde eğitim dili muhtemelen her zaman Arapça olmuştur (Baykara, 1990: 243).

Medreselerde eğitiminin gayelerini ve eğitim müesseselerinin temel özelliklerini, kısa ve uzun vadeli olarak iki şekilde ele alabiliriz. Kısa vade olarak insandır. İnsanın toplum içerisinde yaşadığı hayattır. Dünya hayatındaki mutluluğudur. Uzun vadede ise kısa vadeye bağlı olarak ahiret hayatını kazanmaktır. Yani insanın ebedi hayatıdır. Bu ebedi hayat insanın ebedi olarak mutlu olmasını sağlayacaktır. Çünkü verilen bu eğitimde insanda var olan yeteneklerin ve kabiliyetlerin ortaya çıkarılarak topluma faydalı olması, bu yeteneklerini, kabiliyetlerini ve bilgisini yani aklını kullanarak toplum içinde kendisine yer edinmesi, ihtiyaçlarını gidermesi ve kendisi gibi topluma yararlı ve faydalı bir insan yetiştirmesidir, bunun için müesseseler kurulmuştur (Kazıcı, 1985:124).

Gerek ilk Beylikler Devri'nde, gerekse Türkiye Selçukluları Dönemi'nde eğitimi, iki kademeli olarak ele almak gerekir.

Temel eğitim; Bir yandan İslamiyet'ten, öte yandan da İç Asya Türk eğitim geleneklerinden etkilenmiştir. Selçuklu ülkesinde, özellikle kalelerde yerleşen Türkler arasında mekteplerin, XII. yüzyıldan itibaren var olduğunu kesinlikle biliyoruz. Mektep, temel İslami eğitimi, insana gerekli öteki bilgilerin verildiği bir kurum olarak 5 yaşında başlar ve 9-10 yaşlarına kadar devam ederdi. Sivas şehrinde varlığını kesinlikle bildiğimiz bu eğitim kurumunun, öteki merkezlerde de bulunduğu muhakkaktır. Çünkü Selçuklu Devri'nin sonlarında oluşan duruma göre, özellikle şehirlerde mevcut olan mahallenin iki temel kurumu, mescit ve mekteptir. Mescit'te imamlık yapan kişi, aynı zamanda mektepte de muallimlik edebiliyordu (Baykara, 1990:243).

İhtisas-Meslek Eğitimi; Selçuklu ülkesinde ihtisas eğitiminin de iki ana kaynağı vardır. İslam aleminin eğitim mirası ile Asya Türk gelenekleri. Bu arada meslek eğitiminin temel kurumu olarak "medrese"yi biliyoruz. Medrese, gerek kuruluş, gerekse yapı olarak özellikle XII. yüzyıldan itibaren Diyar-ı Rum şehirlerinde görünmektedir. Meslek eğitiminin en başında, insan hayatı için gerekli olan hekimlik eğitimi gelmektedir. Her şehirde ve iskan yerinde bulunan Darüşşifalara hekim yetiştiren bu medreseler, genellikle yan yana iki yapıdan oluşuyordu, dersane kesimi ve hastane kesimi. Bir kısım darüşşifalar, sağlam yapıları ile şehir surlarının dışında yapılıyordu (Bayram, 1991a:90). Böylece oradan sadece şehirlerdeki insanlar değil, hemen herkes yararlanabiliyordu. Darüşşifalar, eğitim kuruluşu olarak önemli olduğu gibi, doğrudan bir sağlık tesisi olarak da önemli idiler (Baykara, 1990: 243).

Selçuklular, ilim ve kültürün gelişmesi için çok gayret sarf etmişlerdir. Bunu sağlamak bakımından da Selçuklu hükümdar, vezir ve emirleri birçok medreseler inşa ettirmişlerdir. Büyük Selçuklular devrinde ortaya atılan ve geliştirilen medrese tarzı bir bakıma gerçek yerini Anadolu'da bulmuş ve yaygın duruma gelmiştir (Bayram, 1991a:91). Nitekim Türkiye Selçukluları sultanları ve devlet adamları da birçok medrese inşa ettirmişlerdi. Bu devrede de medreselerde dini öğretim ve tıp öğretimi yapıldığı gibi, bazıları da rasathane olarak kullanılıyordu (Sevim ve Mercil, 1995: 114; Çay, 1984:109).

Danışmend Oğulları ve Türkiye Selçukluları zamanında ilk 130 yıl boyunca Anadolu'da telif edilen eserlerin hemen tamamı tıp, astronomi, matematik, felsefe gibi akli ve tabii ilimlere dairdir. Bu dönemde Anadolu'da bulunan bilim adamları bu yönde faaliyet göstermişlerdir. Bu devrede Anadolu'da telif edilen eserlerin büyük bir kısmı Danışmend ilinde yazılmışlardır. Nitekim Danışmend Gazi bir yandan fütihat ile uğraşırken, bir yandan da fethettiği beldelerde yoğun bir kültürel faaliyette bulunmuş, ülkesinde ilmi faaliyetleri başlatmıştır. Böylece Danışmend Gazi çok sayıda ilim ve fikir adamlarını himaye edip, çalışmalarına imkan sağlamıştır. O dönemlerde Anadolu'ya gelen Ömer b. Muhammed b. Ali es-Sâvî "Akaid-i ehl-i sünnet" adlı bir eser kaleme almış olup, önsözünde "Diyar-ı Rum'a geldim. Herkesin ilm-i nucûm (astronomi) ile uğraşmakta olduklarını, dini ilimlerden bî-haber olduklarını gördüm" demektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, başlangıçta Anadolu'da tabii ilimler çok rağbette idi (Bayram, 2003: 23).

Danışmendliler, özellikle devletlerinin ilk kurulduğu bölge olan Tokat, Amasya ve Çorum yörelerinde daha yoğun bir kültürel faaliyet içinde bulunmuş ve yöreye devletlerinin kültürel politikasını yerleştirmişlerdir. Böylece Danışmendliler'in bu yoğun milli ve dini diyebileceğimiz kültürel faaliyetlerinin sonucu olarak bu yörelerin çok erken sayılacak tarihlerde Türkleşmesi ve İslamlaşması gerçekleşmiştir (Bayram, 1994: 81).

Anadolu'ya gelenler Müslüman olmakla birlikte, önemli bir kısmı bu dini yeni kabul ettiklerinden Müslümanlıkları o kadar etkili değildir. Ülkeyi yönetenler, özellikle köylerde ve kırsal kesimlerdeki imam ve hatiplerin çoğalmasını sağlamak üzere bazı tedbirler de alıyorlardı. Mesela köy ve öteki boyların imamlarına bazı

vergi kolaylıkları sağlanırdı, böylece dini hayat ile ilgili ihtiyaçların karşılanması teşvik ediliyordu. Camiler, Cuma namazının kılındığı, aynı zamanda civardaki Türk-Müslüman halkın bir araya geldiği önemli mekanlardı. Bu sebeple camiler dini hayat kadar sosyal yönü ile de önemlidirler. Camii yanında aynı zamanda bir Pazar da kurulur, Cuma'ya gelenler ihtiyaçlarını karşılayabilirlerdi (Baykara, 1990: 245).

Konumuz kapsamında Türkiye Selçuklularında eğitimin nasıl yapıldığına bakacak olursak; Selçuklular eğitim ve öğretimin ilerlemesinde siyasi ve ekonomik alanındaki etkinin yanında, Türkiye Selçuklu devlet adamlarının bilim severliği sonucunda ortaya çıkan örgün ve yaygın eğitim kurumlarının yanında, atabeylik kurumları da etkili olmuştur. XII. ve XIII. yüzyıllarda Tokat, Konya, Sivas, Erzurum gibi merkezlerde hükümdarların, hükümdar ailelerine mensup kadın ve erkeklerin, büyük ve zengin devlet adamlarının ve zengin tüccarların kurdukları vakıflar sayesinde, tekkeler, medreseler, dârü's-şifalar, sıbyan mekteplerinin, Türkiye Selçuklu devletinin siyasi birliğini sağlayarak düzenli bir idare kurmaları sonucunda gelişen şehir hayatının bir kurumu olarak ortaya çıkmıştır (Barthold, 1975: 67).

Türkiye Selçuklu devleti muntazam ve sağlam müesseselere malik merkeziyetçi bir devlet olmuştur. XI. Asırda Türkistan'dan Marmara kıyılarına ve Kafkaslardan Basra körfezine kadar Büyük Selçuklu Devleti'nin siyasi ve idari alanda devamı olmuşlardır. Moğol istilası sebebiyle doğudan gelen alim, şair ve mutasavvıfların Anadolu'ya gelip yerleşmeleri ile, ilmi ve fikri faaliyetler ortaya çıkmış ve Selçuklu medreselerinin tüm dünyada merkez konumuna gelmesini sağlamıştır (Köprülü, 1984: 65).

Türkiye Selçuklu devleti, düşünce sistemi olarak Anadolu'da Sünni akîdeyi yerleştirmek istemiştir. Çünkü Moğolların sebebiyet verdiği Türkmen göçü Anadolu'da siyasi karışıklıkla beraber, din ve mezhep ayrılığına da yol açıyordu. XIII. Yüzyılda siyasi birliği bozulan Türkiye Selçuklu Devleti'nin yerlerine Türk beyleri tarafından Beylikler kurulmuştur. Anadolu'da Türkçe'nin ilk defa ilim, fikir ve edebiyat alanında çeşitli eserler ortaya çıkmış, Müslüman Türk kültürünün yeni hakim olduğu Anadolu'daki kültür alanında, bu sentezin sonuçları alınmıştır. Türkiye Selçuklularının yıkılmasından sonra Anadolu'da ortaya çıkan beyliklerdeki ilmi ve kültür hareketler, aslında Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki ilim ve kültür hareketlerinin ne derece teşvik ve himaye gördüğünü bize göstermektedir (Eflâkî,II,1953:371). Anadolu'daki hükümdarlar çeşitli nedenlerle Anadolu'ya gelen ilim adamlarının ilmi ve fikri çalışma ve tartışmalarına değer veren, onların ilmi birikimlerinden istifade edecek talebeler yetiştirmek için medreseler, kütüphaneler, imarethaneler kurmuşlardır (İhsanoğlu, 1999: 229).

İbn-i Batuta'nın Seyahatname'sine bakıldığı zaman gezdiği yerlerin birçoğunda medreselerden bahsetmektedir. Örneğin İbn-i Batuta Antalya şehrine geldiğinde etrafında görkemi ile etkilendiği yapıtların arasında cami ve medreseden bahsetmektedir. Şeyh Şehabeddin- i Hamevi'nin medresesine giderek burada

güzel sesli çocukların Fetih, Mülk ve Amme sürelerini dinlediğini söyler (İbn-i Batuta, tz.203-204).

Türkiye Selçuklu medreselerindeki eğitim şekli klasik İslam medrese eğitimine paralel olmuştur. Fıkıh, dini ilimler, Kur'an-ı Kerim, hadis ve bunlara yardımcı edebi ilimler okutulmuştur. Eğitim Salı ve Cuma günleri hariç bir hafta boyunca yürütülmüş, eğitim süresi her dönem kesinlik arz etmese de beş yıla kadar sınırlandırıldığı olmuştur. Medreselerde 20- 40 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrenci sayısı medreselerde burslu öğrencilere aittir. Dışarıdan gelen öğrenciler bu sayıya dahil değildir. Türkiye Selçuklu medreselerinde bir medrese hücrelerini birden fazla öğrenci paylaşıyordu (Demir, 2009: 127).

Medrese öğrencilerinin eğitim derecesi olarak müptedi-başlangıç, mülazım-orta düzey ve fukaha-ileri düzey olmak üzere gruba ayrıldığı görülmektedir. Her medrese bu üç grupta ders vermeyebilirdi. Örneğin, Karatay Medresesi'nde ilk düzeyde eğitim verilmemiş sadece orta ve ileri düzeyde eğitim verilmişken; Sivas Buruciye Medresesi'nde ise sadece ileri düzeydeki öğrencilere eğitim hizmeti verilmiştir (Demir, 2009: 127).

Medreselerdeki ders programlarının temelini dini ilimler oluşturmuştur. Öğretim ise daha çok ezbere dayanmıştır. Münazara tarzında tartışmalar yapılmıştır. Günümüzde olduğu gibi yıl bitirme değil, kitap bitirme yöntemi uygulanmıştır. Kitap bitirme öğrencilerin gayretine ve müderrislerin tercihine bırakılmıştır. Medreseler yapı itibarıyla avlu, eyvan, kışık, derşane, mescit, talebe odaları, yemekhane, havuz, çeşme, türbe, tuvalet gibi bölümlerden oluşmuştur. Avlu medresenin en önemli kısmı olmuştur. Medreselerde sadece dini ve akli ilimlerin yanında, kalp, beden terbiyesi üzerinde de durulmuştur. Yüzme, ok atma, cirit oyunu, güreş, koşu, ata binme, hitabet, kitabet gibi estetik faaliyetlere de yer verilmiştir (Akyüz, 1985: 42).

Selçuklu medreselerinde, kuran, hadis ve tefsir gibi dini ilimlerin yanında ayrıca tıp ve astronomi gibi ilimlerin de okutulması, vakfın gaye ve imkânlarına göre olmuştur (Atçeken, 1998: 192). Kırşehir Cacaoğlu Medresesi'nde 1272'de astronomi eğitimi verildiği görülmektedir. Medrese içinde bulunan bir kuyu, rasat kuyusu olarak kullanılıyordu. Burada kurulu düzeneğin zamanın hassas bir şekilde belirlenmesini sağladığı anlaşılmaktadır (Demir, 2009: 129).

XII. yüzyıl ortalarından XIII. yüzyıl ortalarına kadar kurulan medreseler, genellikle bir vakıf kurumu olarak ortaya çıkmıştır. Vakıfların artması medreselerin gelişmesine olumlu katkı yapmıştır. Vakıf kayıtlarında asıl amaç medrese tesis etmek olmasa bile medrese öğrencilerine yardım etme, yemek yedirme, burs verme gibi şartlar konulmuştur (Demir, 2009:127). Büyük Selçuklular zamanının da yapılan ve model olan medreseler, Türkiye Selçuklularında da aynı mimari tarzda ve biraz daha gelişmiş şekilde de olmuştur. Medreseler genellikle tek katlı yapılmıştır. İki katlı olanları da mevcuttur. Medreseler gerek plan ve gerek iç ve dış süslemeler bakımından zaman içerisinde gelişme göstermiştir. Selçuklu medreselerinde form, dıştan içe doğru değil, içten yani avluda dışa doğru gelişmiş ve avlu düzeni binanın

şekillenmesinde en önemli eleman olmuştur. Açık avlulu Selçuklu medreselerinde portal genellikle binanın uzunlamasına ekseninde ana eyvanın karşısındadır. Kapıdan giriş eyvanına geçilir. Bütün kapalı avlulu medreselerde olduğu gibi açık avlulu Selçuklu medreselerinde de dersane eyvanının bir veya iki yanına kurulmuş ve genellikle bu odalar kubbeli yapılmıştır. Anadolu'daki Selçuklu Medreseleri mimari açıdan, avlulu ve kubbeli olmak üzere ikiye ayrılır. Avluya açılan dört büyük eyvanlı Asya medreseleri örneği Selçuklular devrinde ana hatları muhafaza edilerek tatbik edilmiştir. İklim şartları da mimari tarzda etkili olmuştur. Bunlardan birincisi Avlulu medreseler ki açık avlulu medreseler, ikincisi olarak da kapalı kubbeli medreselerdir (Atçeken, 1998: 192).

Daha önce de belirttiğimiz gibi medresenin öğretim kadrosu esas itibarıyla, müderris, muid ve talebeden oluşmaktadır. Türkiye Selçuklularında, bilgili, kişilik sahibi ve dindar olan ehliyetli ilim adamları müderris olabiliyordu (Kucur, 1993: 40). Medreselerde eğitim veren bugünkü profesör hocalar konumundaydılar. Müderrisler ilmi kabiliyetlerine göre şöhret bulmuşlardır. Temel eğitimi tamamladıktan sonra, herhangi bir ilimde ihtisas yapmak isteyen talebeler, o ilim dalındaki tanınmış hocalara gidip onlardan ders görürler ve icazet alırlardı. İcazetnamelerde müderris esastı ve eğitim görülen medresenin adı değil okutulan derslerin tanımı ve icazeti veren müderrisin hocalarının silsilesi gösterilirdi (Ekmeleddin, 1999: 233). Müderrisler, şeriat, hadis, tefsir, usul ve fûrû, hilaf ilimlerinde liyakatli ve ehliyetli olması gerekiyordu (Kucur, 1993: 40; Turan, 1948: 45-75).

Müderrisin derslerini tekrarlayıp izah den müderris yardımcısına ise muid denilmekteydi. Muid, müderrisin dersten ayrıldıktan sonra onun dersini talebeye tekrarlayan kişidir. Talebe bazen konuyu anlayamadığında veya müderrise sormaktan utandığında muid devreye girerek onlara yardımcı olmaktadır. Muidler talebelerle aynı yerde oturuyordu (Kazıcı, 2006: 380). Muid, Türkiye Selçuklu medreselerinde Büyük Selçuklu sürecinin devamı niteliğinde, medrese belletmeni görevini yürütüyordu. Her medresede bir müderris bulunduğu halde, muidlerin sayısı medresenin büyüklüğüne, talebenin miktarı ile ilgili olarak değişmektedir (Kucur, 1993: 42). Öyle ki, Türkiye Selçuklu medreselerinde bir veya iki muid bulunurken Sivas Buruciye Medresesi'nde üç muid bulunuyordu (Demir, 2009: 127). Aksi bir durum olmadığı müddetçe müderris ve muid ölünceye kadar görevlerini sürdürebilirlerdi. Nizamülmülk'ün Nizamiye medreselerini kurması ve burada görev yapan müderrislere maaş bağlaması ile müderrisler düzenli bir şekilde maaş almışlardır. Maaşlarının yanı sıra çeşitli giderleri de karşılanmıştır (Akyüz, 1985: 42). Bu uygulama Türkiye Selçuklularında da sürmüştür.

Bir diğer medrese görevlisi ise fakihdir. Genel anlamıyla İslam hukuku ile meşgul olan, tafsilatıyla bilen kişi diye bildiğimiz fakihin, Osmanlı öncesinde talebe anlamında kullanıldığı görülmektedir. Tıpkı müderris ve muidlerde olduğu gibi fakihlerinde kendilerine mahsus bir elbisesi mevcuttur. Fakihlerin sayısı ve maaşları medreselerin kapasitesine ve vakfın maddi gücüne göre değişmektedir (Kucur, 1993: 43).

Medrese görevlilerinden bir diğeri ise ferraştır. Vakfın aydınlatma, ısıtma işleri, müderrisin dersini dinlemek için talebelerin yaz-kış toplandığı dersane, mescit ve gerekli yerler için hasır ve sergi alınması, suyu soğutmak için küpler, su içmek için bardak, temizlik ve abdest için ibrik alınması ve musluklarda devamlı su bulundurulmasının temini onun görevleri arasındadır. Bu görevlilerin yanında ayrıca müderrisin dersine başlamadan önce bir miktar Kur'an okumakla görevli nakib ve kütüphaneci de medreselerin diğeri görevlileri arasındadır (Kucur, 1993: 44-45).

Medreseye bağlı kurumların zamanla ortaya çıktığını görmekteyiz. İlk kurulan Nizamiye Medreseleri sadece eğitim ve öğretim yerleri iken daha sonra kurulan medreseler tam bir külliye şeklinde yapılmaya başlanılmıştır. Medreseyle beraber mescit, cami, hastane ve kütüphane de bulunurdu. Türkiye Selçuklu devrindeki medreselerin çoğunda kütüphaneler mevcuttur. Daha önce Nizamiye medreselerinde de sosyal tesislerle birlikte kütüphaneler yaptırılmış; dini ilimler, coğrafya, matematik, tıp, geometri ve tarihe dair binlerce kitap bulundurulmuştur. Kütüphaneler kuruluş yönüyle özel ve genel olarak ikiye ayrılır. Halifeler, padişahlar, alimler ve vezirler gibi kişilerin kurdukları kütüphane özel kütüphaneler, medrese, dârül-hadis, dârü's-şifa gibi müesseselerin içinde veya yanında kurulan kütüphaneler ise genel kütüphaneler olmuştur. Kütüphaneler birçok sosyal faaliyetlerin içeriğinin toplandığı bir yerdir (Mez, 2000: 207).

II. Kılıçarslan Anadolu'daki siyasi istikrarı sağladıktan sonra ilmi çalışmaları hızlandırmıştır. XIII. Yüzyıla girildiğinde hemen hemen bütün Selçuklu şehirlerinde bir veya birden fazla medreseler olmuştur. Çünkü medreseler Türkiye Selçuklu döneminde de Şii ve Fatimi'lerin aşırı mezhep propagandalarına devam etmeleri, dört büyük mezhebin tam ve doğru bir şekilde anlatılarak, bu mezheplerin koruyuculuğunun üstlenilmesi, devlete gerekli olan insan kaynaklarının oluşturulması, İslamiyet'i yeni benimsemiş ve Anadolu'ya göç eden Oğuz boylarının yeni inançlarını pekiştirme ve eskilerinin silinmesi gereği, din adamlarının az oluşu, Anadolu'yu Müslümanlaştırma gayesi, ilmi ve dini alanda ağırlığı olan insanlardan belli bir sistem içerisinde faydalanılmak istenmesi gibi nedenlerle Anadolu'da hızla yapılanma sürecine girmiştir (Kuran, 1969: 14).

Medreselerin kurulmasıyla; Anadolu'da siyasi birlik kurulmuş, Türkleştirilmiş, imar faaliyetleri yapılmış ve sosyal hayat düzene girerek ilmi ve fikri gelişme için zemin ortaya çıkmıştır. Medreseler, kütüphaneler dünya medeniyetine her yönüyle kazandırılmıştır. Medreseler buna bağlı olarak okuryazarlığı artırmış, ulaşılabilen en ücra yerlere eğitim götürülmüş, halk ve devlet bütünleştirilmiştir. Bu durum toplum ile devletin her alanda bir olduğunu göstermiştir. XII. asrın son yarısı ile XIII asırdaki fikir hareketleriyle birlikte ilmi ve sosyal hareketler devam etmiş, çeşitli adlarda müesseseler kurulmuştur. Bu müesseselerin başlıcaları Erzurum, Erzincan Niksar, Divriği, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri, Konya gibi şehirlerde kurulmuştur (Uzunçarşılı, 1961: 27).

Çukur Yağbasan Medresesi

Tokat, Sulu Sokak'ta, Takyeciler Camisi'nin güneyinde bulunan bu medrese Selçuklu Sultanı II.İzzeddin Keykavus'un tahta çıkışı nedeniyle 1247 yılında onarılmıştır. 1164 yılında, Sivas Danişmedoğulları beylerinden Melek Nizameddin Yağbasan tarafından yaptırılmıştır (Bayrak, 1994: 540). Medrese moloz taştan dikdörtgen planlı olup, en büyük özelliği de üzerini örten 14 m. çapındaki tromplu kubbedir. Bu kubbenin 10 m. ye yakın kısmının üzeri açıktır. Bu tür üzeri açık kubbeli medreseye Niksar ve Bosra'da rastlanmaktadır. Medresenin basit bir girişinden sonra girilen avlusunun iki yanında eyvanlar ve tonozlu odalar bulunmaktadır (Kuran, 1969: 56).

Osmanlı döneminde göçmenler buraya yerleştirilmiş, 1939 yılı depreminde büyük hasar görmüş, kubbe ve tonozları çökmüştür. Günümüzde kısmen toprağa gömülü bir halde iken 2009 yılında yeniden tamir görmüş ve ziyarete açılmıştır.

Nizameddin Yağbasan Medresesi

Tokat Niksar Kalesi'nde yaptırılan ve tıp eğitimi verilen Yağbasan Medresesi Danişmendliler'in Sivas kolunun hükümdarı Nizameddin Yağbasan tarafından 1157–1158 yılları arasında yaptırılmıştır.

Giriş kapısı üzerindeki kitabenin mealen anlamı şöyledir:

"Bu mübarek bina, el melik el âlem, el adil ebu-l Muzaffer Yağbasan bin Melik Gazi bin Melik Danişment'in emri ile h.552 senesinde yapılmıştır" (Çal, 1989: 45).

Bu kitabe İbrahim Hakkı Uzunçarşılı tarafından Melik Gazi Türbesinde bulunmuştur. Yağbasan Medresesi Anadolu'nun ilk kapalı avlulu medrese planındadır. Aynı zamanda Suriye Bosra'daki Gümüştekin Medresesi'nden (1135–1136) sonra yapılmış ikinci örnektir (Karahan, 1976: 60). Medrese moloz taştan yapılmış, kapalı avlulu, revaksız ve iki eyvanlı plan tipindedir. Kale içerisinde bulunmasından ötürü kısmen iç kalenin surlarından faydalanılmıştır. Bu bakımdan tam muntazam olmayan dikdörtgen bir planı vardır. Günümüzde ortadaki avlunun yalnızca güney kısmı ayakta duran bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin aslı tamamen kapalı olmayıp, üst kısmının Tokat Çukur Medrese gibi açık olduğu sanılmaktadır. Avludaki iki eyvandan doğudaki tam giriş ekseninde değildir. Kuzeydeki eyvanın yanlarında birer tane küçük, köşelerde de kuzeye doğru çıkıntılı daha büyük ölçüde dikdörtgen planlı bir mekân bulunmaktadır. Avlunun batısında ise yan yana üç hücre vardır. Güneyde ise altı hücrenin olduğu sanılmaktadır. Medresenin portal ve kaplama taşları sökülmüş ve bina 1939–1942 depremlerinde büyük hasara uğramıştır (Aslanapa, 1991: 78).

Halen yer yer ayakta duran üst örtü kalıntılarından kubbeli orta avlu dışında bütün hacimlerin moloz taşla örülmüş hafif sivri beşik tonozlarla örüldüğü gözlemlenmektedir. Kapıların düz lentolu, kapı üstündeki tepe pencerelerin ise yarım daire kemerli olduğu tahmin edilmektedir. İç duvarlar genellikle 110 cm.

kalınlığında örülmüştür. Batı duvarının güney kısmı hariç, dış duvarlar 150-155 cm. kalınlığındadır.

Harabeyi andıran Yağbasan Medresesi Mart 2011 tarihinde restorasyonu tamamlanarak Kültür Evi olarak açılmıştır.

Bimarhane (Darüşşifalar)

Darüşşifa, sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü, sağlık hizmetlerinin sunulduğu, tıp biliminin tedarik edildiği, tıp öğrencilerinin yetiştiği, tıp ilaçlarının hazırlandığı yer anlamlarına gelir. Dârü's-sıhha, Dârü'l-afiye, Dârü'r-raha, Dârü't-tıp, Maristan, Bimarhane, Taphane, Nekahethane, Şifaiyye, Bimaristan, Darü'l-merza ve Me'menü'l-istihare adları ile de tarih içerisinde kullanılmıştır (Pakalın, 1993: 404-405). Bu kurumlarda hastalar tedavi edilir, ilaçlar yapılır ve sağlık hizmetleri ile ilgili tüm faaliyetler yürütülürdü. Ayrıca Mevlana Mektupları'nda Selçuklu Devletinin sıhhat nazırı demek olan Hekimbaşına hitaben yazılmış mektuplar mevcuttur. Bu mektuplarda baş tabiplere ne gibi lakaplar verildiği de yazmaktadır.[†]

İlk olarak Abbasiler zamanında, daha sonra Tolunoğlu Ahmed zamanında Mısır'da hastaneler yapılmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'yu doğudan batıya doğru sistemli bir şekilde ele geçirmesinden sonra, yapılan ilk iş, fethedilen yerlerde Türk - İslâm fetih anlayışına uygun olarak cami, medrese gibi tebaanın günlük ihtiyaçlarının karşılanacağı tesisleri inşa etmektir. Bu anlayıştan hareket eden Türkiye Selçuklu Devleti, bu anlayış gereği Anadolu'nun büyük şehirlerinde darüşşifalar kurmuşlardır. Tebaanın rahat ve huzur içinde yaşamasını kendisine vazife sayan, Türkiye Selçuklu hükümdarları vakıflar vasıtasıyla büyük darüşşifalar kurmuşlardır.

Türkiye Selçuklu döneminde kurulan darüş-şifa'lar bir külliye tarzında, cami, medrese, kervansaray, tabhane gibi bölümleri de barındırmıştır. Tam bir sağlık sitesidir. Cephe mimarisi genel cephe mimarisi anlayışı içerisinde yerini almıştır. Isıtma sistemi olan bu müesseseler taş ve tuğlalardan yapılmıştır. Bunların her biri sanat ve mimari eser olmuş ve bu yapılarda ana hatları ile eyvanlı, avlulu veya kubbeli eyvanlı plan şeması uygulanmıştır. Türkiye Selçuklu dönemi darüş-şifaları medreselerin plan şemasına sadık kalınarak inşa edilmiştir (Cantay, 1992: 15).

Türkiye Selçuklu devletinin bu sağlık kuruluşları, sağlık açısından güvenilir bir kuruluş olup, din, dil, ırk farkı gözetilmeden halka hizmet veriyordu. Bunun yanında hastalara psikolojik tedavi metotları da uygulanıyordu. Tedaviyi gerçekleştirecek ilaçlar buralarda yapılıyor ve yapılan bu ilaçlar doktor gözetiminde belli ölçüler içerisinde hastalara veriliyordu. Tıp eğitiminin de

---

[†] Bkz. Mevlana Celaleddin Rumi, *Mektuplar*, Çev. **Abdülhakir** Gölpınarlı, İnkılap Yayınları, 1999, İstanbul. (14, 91 ve 120 numaralı **mekuplar**).

verildiği bu yerlerde uygulamalı bir eğitim ve öğretim metodu takip ediliyordu (Ünver, 1940: 47-51).

Halkın sağlığını korumak ve öğrencilere tıp eğitimi vermek amacıyla kurulan darüşşifaların haricinde, saraylarda Selçuklu hanedanının sağlığı ile ilgili hastaneler bulunmakta idi. Ayrıca ordunun acil durumlarda ihtiyacını karşılamak için hem seyyar hastaneler hem de merkezî yerlerde sabit hastaneler vardı. Bunun yanında ticareti her zaman canlı tutmayı millî bir politika haline getiren Türkiye Selçuklu Devleti, yerli ve yabancı tüccarın mağdur olmamaları için kervansaraylarda her türlü ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık hizmeti de sunmaktaydı.

Pervane Bey Darüşşifası

Türkiye Selçuklular döneminde kurulan darüşşifalardan biri Tokat'taki Gök Medrese denilen Pervane Bey Darüşşifası'dır (Terzioğlu, 1992: 167). Tokatta XIII. Yüzyılda Muineddin Süleyman Pervane tarafından kurulan ve Gök Medrese, Kırk Kızlar Darüşşifa ve Bimarhane gibi adlarla anılan iki katlı hastane şehrin demirciler çarşısına yakın, Musalla Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kapısının üzerinde kitabe düşmüş veya kaybolmuştur. Tokat Gök Medresesi'nde bulunan toplam 25 hasta ve nekahet döneminde olanlara ayrılmıştır. Tokat hastanesi 1811 yılına kadar hizmet vermiştir. Bina şimdi müze olarak kullanılmaktadır (Bilget, 1989: 80).

Gök Medrese'nin inşaatını başlatan, Türkiye Selçuklu devrinde en büyük hükümdar mansıplarından biri olan "Pervanelik" memuriyetinin en şöhretli kişisi Pervane Mûineddin Süleyman'dır. İnşaat, Pervane Mûineddin Süleyman tarafından başlatılmış, fakat ihanet suçu ile İlhanlı hükümdarı Abaka Han tarafından 2 Ağustos 1277'de Van Aladağlar'da idam edilmiştir. Yapının tamamlanması Pervane Muineddin Süleyman'ın bir yakını veya kızı tarafından olmuştur. Tokat Darüşşifası'nın bahçesi içinde 20 mezar bulunmaktadır. Rivayete göre her mezarda iki kız yatmaktadır ve bu darüşşifaya Kırk kızlar denmesinin sebebi de budur. Halk bahçeye, kabirlerin üzerine yapma bebekler koyarak hem çocuk istemekte hem de çocuk hastalıkları için şifa aramaktadırlar (Ünver, 2002: 15).

Açık avlulu, iki eyvanlı ve iki katlıdır. Ortadaki avlu üç yönden revaklarla çevrilmiştir ve alt katta sütunlar yer almaktadır. Güneyde beşik tonoz örtülü altı hücre, kuzeyde boyutları farklı üç hücre, doğuda dört hücre yer almaktadır. Güneydoğu köşesinde merdiven bulunan kısmın üstü örtülerek bir oda daha yapılmıştır. Kuzeydoğu köşeden itibaren güneydoğu yönündeki odalarla eşdeğerde üç oda sıralanmış, devamında ise birbirine kapı ile bağlanan biri kare diğeri dikdörtgen hacimli iki mekân yer almaktadır. Bu iki mekân batı yönündeki hacimlerle birlikte iki kat boyunca yükselmiştir. Ana eyvanın güneyinde dikdörtgen planlı, tonoz örtülü mescit mekânı bulunmaktadır (Kuran, 1969: 96-97).

Medresenin kuzeyinde yapılan kazılar sonucu temelleri ortaya çıkarılan yapı kalıntısı bulunmaktadır. Bugünkü hali ile bir eyvan, beşik tonozlu bir hücre, kubbe örtülü türbe ve bazı duvar parçalarından ibaret bu yapı, Gök Medrese'nin kuzey-batı köşesine kaynaşmış durumdadır. Birleşme noktasındaki inşai detaylar ve medresenin bu kanadındaki aksaklıklar nedeni ile yapı kalıntısı ve Gök Medrese arasında bir ilişki olabileceği düşünülmektedir (Numan, 1984: 249).

Restorasyon çalışmasının sonunda Gök Medrese'ye bölgeden toplanan tarihi eserler konularak burası müzeye dönüştürülmüştür ve Halis Cinlioğlu'nun çabalarıyla 1982 yılında Tokat Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Tokat Müzesinde bugün: Eski Tunç çağı, Hitit dönemi, Firikler, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nden eserler teşhir edilmektedir. Özellikle Maşat Höyük eserleri burada sergilenmektedir (Özcan, 1995: 45).

Sonuç

1071 yılında kazanılan Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da Türk şehirleşme süreci başlamıştı. Türkiye Selçuklu Devleti siyasi teşekkülünü oluşturduktan sonra da pek çok Anadolu şehri yaşanan siyasi olaylar ve bunu izleyen iskan politikaları ve Türk İslam sentezi gereği şehirleşme ve sosyo-kültürel kalkınmasını hızla meydana getirmiştir. Bu şekilde Türkiye Selçuklu Devleti dönemi camilerin, türbelerin, kervansarayların, medreselerin, Bimarhanelerin Anadolu'da pek çok örneğini görmemize vesile olmuştur. Anadolu'nun tarihi ve merkezi önemli kentlerinden biri olan Tokat ili de Türkiye Selçuklu Dönemi için de bu önemli kurumları içinde barındıran önemli merkez olmuştur.

Kaynakça

- Aksarayi, Kerimüddin Mahmud (2000), *Müsamere'lAhbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTKY, Ankara.
- Akyüz, Yahya (1985), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Aslanapa, Oktay (1991), *Anadolu'da İlk Türk Mimarisi, Başlangıcı ve Gelişmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Aslanapa, Oktay (1987), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Aşan, Muhammet Beşir (1992), *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskan İzleri (XI-XIII. Yüzyıllar)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Atçeken, Zeki (1998), *Konya'da Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Baltacı, Cahit (1976), *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İstanbul.

- Barthold, Wilhelm (1975), *Orta Asya Türk Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Tahkik: K. Yaşar-A.İsmail Aka, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Barthold, W., KÖPRÜLÜ, Fuat (1977), *İslam Medeniyeti Tarihi*, IV. Baskı, Ankara.
- Başgelen, Nezih (1998), *Bir Zamanlar Tokat*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları Bir Zamanlar Kentler Dizisi: 22, İstanbul.
- Baykara, Tuncer (1990), *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Baykara, Tuncer (2002), "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", *Türkler, C.VII*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.223-257.
- Baykara, Tuncer (2004), *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bayram, Mikâil (2003), *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya.
- Bayram, Mikail (1991a), "Selçuklar Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutları" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. LXXII*, İstanbul, s. 87-98.
- Bayram, Mikail (1994),"Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, Konya, s.79-92.
- Bilget, N. Burhan (1989), *Gök Medrese*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Cahen, Claude (2000), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Cansel, Erol (1988), "Vakıf kuruluşları İşleyişi ve Amacı", *Vakıflar Dergisi, XX*, Ankara. s. 321- 329.
- Cantay, Gönül (1992), *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darü's-şifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Çağlayan, Esen Beyzat (1990), *Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Çal, Halit (1989), *Niksar'da Türk Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Çay, M. Abdulhaluk (1984), "Anadolu Selçuklularında Medreseler", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, s.101-109.
- Çayırdağ, Mehmet (1993), "Niksar, Tokat, Gümenek ve Kayseri Palas'ta Üç Kitabe", *Bellekten, LVII/218*, TTK, Ankara. s. 82- 87.

- Çelebi, Evliya (1978), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt: V, Üçdal Neşriyat, İstanbul
- Demir, Mustafa (1997), "Anadolu'da İlk Şehirleşmesinde Vakıfların Rolü", I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi Bildirileri, Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa s.63-68.
- Demir, Mustafa (1998), "Anadolu'da Mezarlıkların İlk Türk Şehirleşmesindeki Rolü", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, Mezarlıklar Vakfı Yayınları İstanbul, s. 471-477.
- Demir, Mustafa (2003), "Anadolu'da Selçuklu Dönemi Şehirleşmesi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 6, İstanbul, s.61-83.
- Demir, Mustafa (2009), Selçuklularda Eğitim Teşkilatı, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 179, İstanbul, s. 117- 130.
- Demir, Mustafa (2005), *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya Yayınevi, Sakarya.
- Doğru, Halime (1995), *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Durant, Will (tz), *İslam Medeniyeti*, çev: Orhan Bahaeddin, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Eflaki, Ahmed(1953), *Ariflerin Menkıbeleri*, I,çev: Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Eflaki, Ahmed (1953), *Ariflerin Menkıbeleri*, II, çev: Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Eraşar, Osman (2002), "Ortaçağ Anadolu Kentleri", *Türkler*, VII, Ankara, s.333-343.
- Gordlevskiy, Vilademir Aleksandroviç (1988), *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev: Azer Yarar, Onur Yayınları, Ankara.
- Gregory Abu'lFarac, (1999), *Abu'lFarac Tarihi*, I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gregory Abu'lFarac, (1999), *Abu'lFarac Tarihi*, II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Heyd, W. (2000), *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev: E.Z. Karal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- İbn-i Batuta, (tz.) *Tuhfetü 'n Nûzzar fi Garaibi 7 Emsar ve 7 Acâibi 7 Esfar, Büyük Dünya Seyahatnamesi (1304-1369)*, Yeni Şafak, Kültür Armağanı, İstanbul.
- İbn Bibi (1996), *Evamirü'lAlaiyefi'l- Umuri'lAlaiye,I(Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara.
- İbn Bibi (1996),*Evamirü'lAlaiyefi'l- Umuri'lAlaiye,II (Selçukname)*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin (1999), "Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi I*, Feza Gazetecilik, İstanbul, s.223-254.
- Kafesoğlu, İbrahim (1996), *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Kapusuz, Ahmet (1994), Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Tokat– İlçelerimiz ve Bölgelerimiz, Ayka Yayıncılık, Ankara.
- Karahan, Atalay (1976),*Tarihi Eserleriyle Niksar*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Kayaoğlu, İsmet (1994), *İslam Kurumları Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Kazıcı, Ziya (2006), *İslam Medeniyeti Ve Müesseseleri Tarihi*, Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kazıcı, Ziya (1985), *İslami ve Sosyal Açından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- Kırzioğlu, Neriman Görgünay (1992), " Anadolu'da Geleneksel Kadın Başlıkları" *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C.V, s.125- 140.
- Köprülü, M. Fuat (1984), *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Köprülü, M. Fuat (1959), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köymen, M. Altay (1972), *Alp Arslan ve Zamanı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Kuban, Doğan (2002), *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, Doğan (1968), "Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, VII, İstanbul, s. 53-73.
- Kucur, Sadi S. (1993), " Sivas Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları" Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, (Doktora Tezi).
- Kuran, Abdullah (1969), *Anadolu Medreseleri*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Marco Polo (2003), *Seyahatname*, Haz: Filiz Dokuman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- Mez, Adam (2000), *Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti, İslam'ın Rönesansı*, çev: Salih Şaban, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Mevlânâ Celaleddin Rumî (1999), *Mektuplar*, çev: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Numan, İbrahim (1984), "*Tokat Gök Medrese ile Yanındaki Yapı Bakiyesi Arasındaki Mimari Münasebet*", Suat Kemal Yetkin'e Armağan, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1978), "Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XII. s 247- 269.
- Özbek, Süleyman (2001), "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlana'nın Fihi Ma Fih ve Mesnevisi'ne Göre)", Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 2001, s.41-58.
- Özaydın, Abdülkerim (1990), *Selçuklu Tarihi, Sultan Muhammed Tapar Devri*, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- Özcan, Birsen (1995), *Tokat Müzesi Rehberi*, İstanbul.
- Özcan, Koray (2006), "Anadolu- Türk Kent Tarihinden Bir Kesit: Selçuklu Döneminde Anadolu- Türk Kent Model(ler)i", *Bilgi*, Sayı: 38, Bakü, s. 161-184.
- Pakalın, M. Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Parmaksızoğlu, İsmet (1981), "Şehir", *Türk Ansiklopedisi XXX*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s. 235- 239.
- Polat, M. Said (2004), *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Reşideddin Fazlullah (1960), *Camiu't Tevarih*, Selçuklular Kısmı, Nşr. Ahmet Ateş, Ankara.
- Roux, Jean Paul (2010), *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Saatçi, Mustafa (1990), "*Selçuklu İktisadının Temelleri*", Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kayseri.
- Sevim, Ali-Merçil, Erdoğan (1995), *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Simbat (1946), *Başkumandan SimbatVekayinamesi (951-1331)*, (Türkçe'ye Çeviren Hrnt. D Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yayınlanmamış Teksir.

- Sümer, Faruk (2000), "İğdiş", *TDVİA, XII*, İstanbul, s.524-525.
- Sümer, Faruk (2006), *Eski Türklerde Şehircilik*, TTK, Ankara.
- Şahin, İlhan (1987), "Vakıf ve Şehirleşme", *Türk Dünyası Tarihi Dergisi*, S.I. İstanbul, s. 23-42.
- Şapolyo, Enver Behnan (1972), *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara.
- Şeker, Mehmet (2001), *İbn-i Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şeşen, Ramazan (1971), "İmâd Al-Dîn Al-Kâtib Al-İsfahânî'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihiyle İlgili Bahisler", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi (journal of SeljukStudies) III.den ayrı basım*, Güven Matbaası, Ankara.
- Taneri, Aydın (1977), *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Menakübü'l Arifim'in Değerlendirilmesi, Bilge Yayınları, Konya.
- Tanyeli, Uğur, (1987), Anadolu- Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11. 15. Yy), *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları*, İstanbul.
- Terzioğlu, Arslan (1992), "Bimaristan", *TDVİA, VI*, İstanbul, s. 163-178.
- Togan, Zeki Velidi (1981), *Umumi Türk Tarihine Giriş, I. III. Baskı*, İstanbul.
- Turan, Osman (1948), "*Celeddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri*", Belleten, T.T.K., Ankara.
- Turan, Osman (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1961), *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünver, Ahmet Süheyl (1940), *Selçuklu Tababeti (XI- XIV. Asırlar)*, TTK, Ankara.
- Ünver, Ahmet Süheyl (2002), "*13. Asırda Tokatta Selçuk Hastanesi*", *Tedavi Notları Dergisi*.

Tek Parti Döneminde Gaziantep'te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları 1938-1945

Celebrations Of Republic Day In Gaziantep At The Single Party Period 1938-1945

Erhan ALPASLAN¹

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Özet

Toplumsal birliğin kurulması ve bu birlik algısının şekillenmesinde önemli olan sembolik değerlerden biri de bayramlardır. Milli ve dini içerikli yapılarda ortaya çıkan bayram olgusu Türk toplumu açısından da önem taşımıştır. Orta Asya'daki İlk Türklerden bugüne farklı dönemlerde görülen bayram kutlaması Osmanlı Devleti döneminde de bazı akımların etkisi ile daha kuvvetli bir şekilde kutlanmaya devam etmiştir. Bu bayram kutlaması geleneği önce Meşrutiyetin ilanı sonra TBMM'nin açılması ile bu günlerin milli bayram olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur. Son halka ise Kurtuluş Savaşının kazanılmasının ardından ortaya çıkan yeni devletin rejiminin 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet olarak belirlenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre 1924 yılı 29 Ekim'inde 101 pare top atışı ile kutlanmaya başlanan Cumhuriyet Bayramı bu tarihten itibaren Milli bir bayram olarak ve çeşitli prosedürler altında Cumhuriyet Halk Partisi idaresinde yerel yönetimlerin de katılımı ile kutlanmaya devam etmiştir. Antep şehri Kurtuluş Mücadelesinin verildiği en önemli alanlardan biri olarak Cumhuriyet'in ilanını büyük bir sevinçle karşılamış ve tüm ülkede olduğu gibi Cumhuriyet bayramı çeşitli uygulamalar ile burada da kutlanmıştır. Ele alınan 1938-1945 yılları arasında Antep'te yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları CHP merkez teşkilatından gönderilen talimatname ışığında şehrin gerçekleri de dikkate alınmak kaydıyla uygulanmıştır. Köy ve nahiyeler de dâhil olmak üzere şehrin her yerinde halkın ve resmi yetkililerin katılımı ile yapılan kutlamalar gece ve gündüz seremonisi şeklinde organize edilmiştir. Şiirler, fener alayları, konferans ve söylevler ışığında yapılan kutlamalar günümüze kadar gelen bayram kutlama anlayışının da temelini oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Antep, Bayram, Milli Gün, Milli Tatiller.

Abstract

One of the important symbolic values of the establishment of social unity and shaping the perception of this unity are festivals. The phenomenon of festival which emerges in National and religious structure has been very important for the Turkish Community. The festivals, which were observed in the different periods within first Turks in the Middle East were celebrated stronger with the effect of different movements during Ottoman Empire. This celebration tradition has been accepted as the national holiday first with the proclamation of the constitutional monarchy and then opening of the Parliament. The last ring was determining the regime as Republic the after

¹ Yrd.Doç.Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/ **e-mail:** ealpaslan@ksu.edu.tr

independence war in 29 October 1923. Accordingly, The national day which was celebrated for the first time in 29 October 1924 with 101-gun salute, has been then celebrated as national day under various procedures participation of local governments under the administration of Republican People's Party. Antep, one of the most important areas for the independence struggle, greeted the republic with a great joy and the National day has been celebrated here with various functions as the rest of the country. The celebrations which held in Antep between 1938-1945 years has been implemented with the light of the instructions sent by CHP central organization by taking the reality of the city into consideration. The celebrations was organised during the day and night with the participation of the people and officials including Villages and districts of the city. The celebrations which were held with poems, lantern processions, conferences and speeches underlies the understanding of the celebrations until today.

Keywords: Republic, Antep, Festival,, National Day, National Holidays

Giriş

Toplumların ortak duygu ve hislerinin bir yansıması olarak gelenek haline getirmiş oldukları bayram kutlamaları Türk sosyo-kültürel tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bayram kutlamaları henüz ilk Türkler zamanında dahi bir gelenek halini almıştır. Bayram kelimesinin ilk kullanıldığı yer Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügatit Türk adlı eseri olmuştur. Burada kelime olarak bayramın *bedhrem* olduğu ancak Oğuzların bu kelimeyi *beyrem* şeklinde kullandıkları ve "halk arasında gülme sevinme, bir yerin ışıklarla bezenmesi ve orada sevinç içinde eğlenilmesi" olarak tarif edilmiştir (Şeneken, 2009: 1). Orta Asya'da ki ilk Türklerden Göktürkler, Uygurlar gibi birçok dönemde çeşitli gerekçelerle kutlanmaya devam eden bayramlar, Osmanlı Devlet yapısında da bir gelenek olarak kutlanmaya devam edilmiştir. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımı etkisi altında eski Türk bayramlarının kutlanmasına özen gösterilmiştir. Aynı zamanda Meşrutiyet'in ilanının da bir milli bayram olarak kutlanması kabul edilmiştir. Aynı anlayış dâhilinde TBMM'nin açılışı da Milli Bayram olarak kutlama çerçevesine alınmıştır. Bu bayram 1929 yılına kadar, milli bayram ismiyle kutlanmış, 23 Nisan 1929'da ise ismi Çocuk Bayramı olarak değiştirilmiştir (Doğan, 2013: 109-110).

Kurtuluş Savaşının ardından bağımsızlığını ilan eden yeni Türkiye Devleti için Saltanatın kaldırılmasının ardından yeni bir rejim belirleme zamanı gelmişti. Atatürk'ün henüz çok erken zamanlarda aklında en uygun yönetim biçimi olarak Cumhuriyet sistemi vardı. Osmanlı Devletinin son döneminde Fransız İhtilali etkileri ile tüm Avrupa'da başlayan daha demokratik rejimlere doğru evrilme süreci dönemin hemen bütün asker ve aydın kadrolarını etkilemişti.

26 Ekim 1924 tarihli 986 numaralı kararname ile 29 Ekim tarihinin Cumhuriyet'in ilan edildiği tarih olduğu ve bu tarihte Cumhuriyet'in ilanının 101 top atılarak ve planlanacak özel bir programla kutlanmasına karar verilmiştir. Bu kararname ile 29 Ekim, resmi olarak bayram ilan edilmeden önce, 1924 yılında yapılacak kutlama ve törenler devlet tarafından organize edilmiştir. Törenler, büyük bir özenle yapılmış ve kutlamalar geniş bir katılımı gerçekleştirilmiştir (Haykır, 2014: 334). Bu ilk tören büyük bir özenle yapılmış, resmî tatil olması nedeniyle geniş bir katılım gerçekleşmiş, Darülfünun öğrencileri de kendi

hazırladıkları bir programla Cumhuriyet'i kutlamıştır (Doğaner, 2007: 2). Bu ilk Cumhuriyet Bayramı eski Osmanlı başkenti İstanbul'da ve Yeni Türkiye'nin başkenti Akara ve İzmir'de de coşku ile kutlanmıştır (Güneş ve Elmacı, 2013: 6).

Cumhuriyetin ilanı, Türk halkının Yeni Devletinin kuruluş günü olarak kutlanmaya başlandığı bir gün olmuştur. 18 Nisan 1925 tarihinde ise bugünün Milli Bayram olarak kutlanması yönünde Ali Fethi Bey tarafından Batılı devletler ve bilhassa Fransa ve Amerika'daki örneğine uygun olarak, Türkiye'de de 23 Nisan veya 29 Ekim tarihlerinden birinin dâhilde ve hariçte milli bayram olarak kutlanması talebini içeren önerge (TBMM ZC, 1341: 165), yapılan görüşmeler sonunda 628 sayılı kanun ile 29 Ekim 1925 tarihinden itibaren bugün ülke içinde ve dış temsilciliklerde Milli Bayram olarak kutlanmaya başlamıştır (Şeneken, 2009: 8). Cumhuriyet Bayramının onuncu yıl kutlamaları münasebetiyle 19.10.1933 tarih 2305 sayı ile kabul edilen kanunda istiklal ve cumhuriyeti anlatan kitapçıkların tayyareler vasıtası ile yurdun çeşitli noktalarına atılması kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 1933-2536: www.tbmm.gov.tr). Aynı zamanda Atatürk'ün 10. Yıl Nutku tüm gazetelerde tam metin olarak neşredilmiştir (Sönmez, 2004: 91).

Cumhuriyet'in ilanını müteakip bayram kutlaması olgusu bir gelenek olarak tüm ülke genelinde uygulanmaya devam etmiştir. Dönemin Tek Parti idaresinin verdiği talimatnamelere uygun olarak ülke genelinde uygulanan kutlamalar milli hissiyatın yoğun yaşandığı noktalardan biri olan Antep'te de talimatnamelere uygun olarak devam etmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi Antep İl Yönetim Kurulu ve diğer resmi organların iştirakiyle bayram kutlamaları düzenlenmiştir. Hemen her yıl aynı prosedür içinde sürdürülen kutlamalar halk üzerinde ortak bir hissiyat oluşturma konusunda önemli olmuştur.

1938-1940 yılları arasında Gaziantep'te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Yurdun hemen her yerinde olduğu gibi Antep'te Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarının zamanla bir prosedür içinde yapıldığı alanlardan biri olmuştur. Resmigeçit törenleri, müsamereler, takların hazırlanması, konferanslar, Balolar gibi hemen her şehirde aynı düzen içinde gerçekleştirilen Bayram kutlamalarının şehirlerin firka temsilcilikleri tarafından organize edildiği ve diğer kurumlarında buna iştirak ettikleri görülmüştür.

1938 yılı aynı zamanda Cumhuriyet'in ilanının 15. Yılına denk gelmesi nedeniyle özel bir kutlama planı çerçevesinde hazırlanan etkinliklerle kutlanmıştır. CHP Genel Sekreterliğinin Gaziantep İl Yön Kuruluna gönderdiği yazıya göre 15. Yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Vilayette bulunan hususi idare ve belediye bütçelerine 2500 lira tahsis edildiği belirtilmiştir. Ancak bin bir güçlükle temin edilen bu paranın meclisin tatile girmesi sebebiyle artırılamadığını ancak extra giderler için ayrılan bütçenin de tahsisi ile daha geniş imkânlar dahilinde bu paranın kullanılabileceği belirtilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1:30). Aynı yıl 29.09.1938 tarihinde İl Yönetim Kurulu Başkanlığından CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda 15. Yıl kutlama komitelerinin kurulacağı, hazırlıkların vaktinde bitirileceği ifade edilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 29).

1939 yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları Vilayet makamındaki kabul resminin ardından merkezde bulunan piyade, süvari ve topçu kıtalarıyla birer polis ve jandarma müfrezesinden oluşan geçit töreninin yapılması ile başlamıştır. Bu geçit törenine aynı zamanda sporcular, hayır cemiyetleri, parti ve esnaf teşekkülleri ve halk mümessilleri de bayrakları ve milli kıyafetleri ile katılmıştır. Yine aynı gün Halkevi, Çınarlı, Şehreküstü kulüpleri arasında atletizm ve futbol müsabakaları yapılmıştır. Akşam yedi buçukta asker ve mekteplerin katılımı ile *muazzam bir fener alayı* tertip edilmiş, şehrin sokaklarının dolaşılmasıyla devam eden kutlama etkinlikleri saat yirmi birde vilayet tarafından bir balonun verilmesiyle devam etmiştir. Bu baloya askeri ve mülki erkânın yanı sıra önemli ilim insanları da katılmıştır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 18). Bayramın devam ettiği günler zarfında şehrin bütün resmi ve özel kurumları dükkân ve mağazaları bayraklar ve elektrik ampulleri ile süslenmiş, halk kürsüleri kurulmuş, Gaziantep Kalesine üzerinde 16 rakamı yazan yedi metre boyunda "*Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti*" ibaresi asılmıştır. Gaziantep Valisi Cavit Ünver tarafından CHP Genel Sekreterliğine bildirilen yazıda belirtildiğine göre *medeni bir şekilde eğlenmesini* bilen halkın en ufak bir olumsuz hadisenin oluşumuna izin vermediği belirtilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 19).

31.10.1939 tarihinde Gaziantep Vilayet İdare Heyeti Reisi Ahmet Muhtar Göğüş tarafından da Genel Sekreterliğe bayram kutlamaları ile ilgili bir rapor sunulmuştur. Rapora göre bayramda herkesin yeni elbiseler giymesine ve hayır kurumları tarafından fakirlere elbise yaptırmaya imkân dâhilinde özen gösterildiği belirtilmiştir. Kutlamalara dâhil edilmek üzere belediye tarafından yaptırılan hayvan pazarı ve kıraathanenin resmi açılışı kalabalık bir halk kitlesi önünde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Kutlama talimatının II. Maddesine göre Cumhuriyet Meydanında herkesin rahatça durabileceği yeri gösteren bir kroki hazırlanmıştır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 20).(bkz. Ek:). Bunun yanı sıra Vali ve en büyük askeri komutan için bir tribün; törene katılanlar için de topraktan on santimetre yüksekliğinde bir platform yapılmıştır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 21).

Yine talimatnamenin 23. Maddesine göre halkevi tarafından belirlenen yerlere halk kürsüleri kurulmuş ve muhtelif hatipler tarafından nutuklar irad edilmiştir. Bu nutuklardan biri de Gaziantep Cumhuriyet Okulu öğretmeni Mevlide Demirbaş tarafından verilmiştir. Mevlide Hanıma göre *sultan denilen can alıcıların elinde kıvranan Türkiye*, bu durumdan Atasının sayesinde kurtulmuş ve önü alınmaz bir yükselişe geçmiştir. Evvelce kaybolmak üzere olan dilimiz ve yazımızı bu devrimle yeniden kazanırken, kafes ardında saklı tutulan Türk kadını kafes ardından bu devrim sayesinde çıkmıştır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 24). Devrim öncesi ve sonrası arasındaki kıyaslamasına devam eden Demirbaş'a göre *bugün Türk'ün hakkını tanıdığı bir gündür*. Devrim ve Cumhuriyet övgülerini etkili betimlemeleriyle süsleyerek ifade eden Demirbaş'ın aşağıda belirtilen sözleri bu durumu açıkça özetlemeye kafi görünmektedir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 24-25):

...binlerce can verüp akan suları kan köpürten, ölü yurda can veren imanı ve bazusu kuvvetli Türkler, ey Türk gençleri bize baş olanlar yurdun güneşidir. Onlardan nur aldık, bizi aydınlatan cumhuriyeti karartmayacağız. Onu en sonuna kadar koruyacağız.

...Var olsun İsmet İnönü, var olsun cumhuriyet, var olsun Türk'e baş olanlar, var olsun Türk'ün sarsılmaz gençliği.

Rapora göre Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Köylerde de Talimatnameye uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Kutlamalar sırasında Çocuk Esirgeme Cemiyeti tarafından rozet dağıtılmaya çalışılmış ancak çabucak önüne geçilmiştir. Göğüş'ün belirttiğine göre rapor talimatnamenin hemen her maddesine cevap verecek şekilde hazırlanarak Genel Sekreterliğe sunulmuştur (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 23).

Aynı rapordan elde edilen bilgilere göre 28 Ekim akşamı halkevince bir müsamere tertip edilmiş ve halk için ücretsiz bir sinema filmi gösterilmiştir. Halkevinin müze ve sergisi bayram boyunca halka açık tutulmuştur. Halkevi tarafından Ateş Piyesi temsil edilmiştir (Temiz, 2006: 47). Talimatnamenin 24. Maddesine göre parti gazetesi Gaziantep normalden fazla sayı ve sayfada ve devlet büyüklerinin resimleri ile süslenmiş olarak çıkarılmıştır. *İnönü Türk Birliğinin timsalidir* başlığı ile çıkan 29 Ekim 1939 tarihli Gaziantep gazetesinde Cumhuriyet'in 16. Yılında Gaziantep'in sosyo-ekonomik durumu, Türkiye genelinde incelenerek verilmiştir. Buna göre *Maliyemiz, Adliyemiz, Yol İşlerimiz, Sıhhiyemiz, Milli müdafaa ve Ordu* gibi başlıklar altında, geçen on altı yılda yapılanlar ve kaydedilen gelişmeler özetlenmiştir (Gaziantep, 29 İlkteşrin 1939, Yıl:10, Sayı: 578: 3-7). Aynı tarihli gazetenin *Cumhuriyet Perisi* başlığı taşıyan köşe yazısını ele alan Sabri Yener, bu yazısında Cumhuriyetin niteliklerini takdir ederken saltanat rejimini de eleştirir:

...Cumhuriyet tabiatın idaresidir. Görürüz ki kurtlar kuşlar bile cumhuriyetçidirler. Arılar kendi içlerinden bir kudretli baş seçerler, onun emir ve kumandası altında tek vücut gibi hareket ederler. Yalnız tabiatın şu kanununu da arz edeyim ki: dünya da esaret ölmez, kalıp değiştiririlmiş. Çünkü saltanat esaretinden kurtulduk; şimdi de cumhuriyet perisinin cazibesine tutulduk; onu candan seviyoruz fakat onun sevgisini yüreklerimizde yaşatmak her zaman onun füsunkâr iradesinin emrine ram olmak en büyük idealimizdir (Gaziantep, 29 İlkteşrin 1939, Yıl:10, Sayı: 578: 3).

Aynı tarihli gazetede yazı yazarlardan biri de altı yıldır Gaziantep'te köy öğretmenliği yapan Ömer Özbaş'tır. Yazısının başlığı *Cumhuriyet ve Köy Kültürü*'dür. Makalesinde altı yılda altı okul değiştiren bir öğretmen olarak Cumhuriyet'in gelişip ilerlemesine paralel olarak köylerin ve köy okullarının da gelişme kat ettiğini belirtmiştir. Bu köylerde bir köy evinden türetilen okullarda; elektrik yoksunluğundan, eğitim için gerekli araç gereç eksikliğinden bahisle zor şartlar altında yürütülen eğitim faaliyetlerinin zamanla iyileştirildiğini bazı köylerde iyi binalar yapıldığını belirterek halkın içinden bir unsur olarak bu gelişim ve tekâmülün tasvirini çizer (Gaziantep, 29 İlkteşrin 1939, Yıl:10, Sayı: 578: 3).

Gaziantep Halkevinin son on aylık gelişimine ve yaptığı faaliyetlere ışık tutulduğu gazetede belirtildiğine göre; Halkevi 19 Şubat 1939 tarihinden itibaren *Başpınar* isimli bir mecmua çıkarmaya başlamış, *16. Asırda Antep* isimli iki ciltlik eserin basımı gerçekleştirilmiş, çeşitli konularda olmak üzere 23 konferans tertip

edilmiş ve bu konferanslara yaklaşık sekiz bin vatandaş katılmıştır. Öte yandan son on ayda halkevi tarafından ihtiyaç sahibi 13 talebeye nakdi yardım yapılmış ve 150 fakir öğrenci giydirilmiştir (Gaziantep, 29 İlkteşrin 1939, Yıl:10, Sayı: 578: 4).

1940 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da hemen aynı format içinde gerçekleştirilmiş olup, yapılan kutlamalar, CHP Merkez Teşkilatına bir rapor halinde sunulmuştur. Buna göre Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Vilayet makamında bayramlaşma töreni ile başlayıp geçit resmi ile devam etmiş, Suburcu ve Arasa meydanlarında kurulan hak kürsülerinde hatipler tarafından şiirler okunmuştur. Şehrin spor sahasında kalabalık bir izleyici grubu önünde Çınarlı ve Şehreküstü kulüplerinin katılımı ile atletizm gösterileri ve bir futbol maçı düzenlenmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 13). Öte yandan gündüz Cumhuriyet meydanında kurulan beşik, atlıkarınca, dolap ve benzeri eğlence aletleri ile çocuklara eğlence imkânı sağlanırken gece düzenlenen balo ile de büyükler için bir eğlence tertip edilmiştir. Bütün tören boyunca memurlar için öngörülen kıyafet şartı frak askerler için ise resmi üniforma olarak belirlenmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 17). Aynı zamanda bugünde hemen hemen bir gelenek haline alan açılış törenlerinin önemli günlere denk getirilerek devletin gücünü gösterme amacı adı geçen dönemde de temel amaçlardan biri olmuştur. Nitekim bayramın birinci günü üç seneden beri inşası devam eden ve 59 bin liraya mal olan Fıstık İstasyonu binası ve ikinci günü de Gaziantep-Nizip yolunda 16 km'lik şose ile bu şose üzerinde yapılan 22 adet köprü ve menfezin inşası bitirilerek açılışı gerçekleştirilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 14).

1941-1945 Yılları Arasında Gaziantep'te Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1941 yılı kutlama programına göre etkinlikler, 28 Ekim Salı günü öğleden sonra başlayıp 30 Ekim Perşembe günü saat 24.00'a kadar sürecektir. İlk gün öğleden akşama kadar sürecek kutlamalar için kurulan halk kürsülerinde söylevler verecek ve Cumhuriyet'in faziletlerini anlatacak hatipler bu defa CHP tarafından tayin edilecektir. Öte yandan şehrin ileri gelenleri için hazırlanan platformda Vali, Komutan ve Parti Başkanının yanında üniformalı subaylar, malul gaziler, şehit anaları yer alacaktır. Yine aynı programa göre 30 Ekim saat 14.00'da spor sahasında memleketin meşhur pehlivanları arasında güreş müsabakaları yapılacaktır (BCA, 490.01.1144.14.1.1, Cumhuriyet Bayramı 18. Yılı Kutlama Programı, CHP Basımevi-Gaziantep).1942 yılında yapılan kutlama etkinlikleri de CHP Genel Sekreterliğine sunulan bir yazı ile rapor edilmiştir. Rapor önceki raporlarla hemen aynı bir içeriğe sahip olmuştur. Kutlamalar aynı plan çerçevesinde sorunsuz ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 9-10).

Cumhuriyet'in ilanının 20. Yılına tesadüf eden 1943 yılı için hazırlanan kutlama talimatnamesi bu yıl yapılacak kutlamalar için önemli bir plan olmuştur. Bu kutlama talimatnamesine uygun olarak hazırlanan etkinlikler tafsilatlı bir şekilde CHP Gaziantep Vilayet İdare Heyeti Reisi Cemil Alevli tarafından CHP Genel Sekreterliğine bildirilmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 4).Bu yazıya göre bayram kutlamaları *sesli, renkli, ışıklı, fikirli, manalı* olarak gerçekleştirilmiştir.

Stadyumda yapılan bayram şenliklerine altmış bin nüfuslu şehirde kadın, erkek ve çocuklardan oluşan kırk bin kişi katılmıştır. Halk bayram yerine en temiz ve yeni giysileri ile gelmişler ayrıca hayır cemiyetleri de fakirlere verecekleri elbise ve çamaşır yardımını bayramdan evvel yapmışlardır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 5). Yine gelenek olduğu üzere Kalenin en yüksek burcuna XX rakamı yazılarak asılmış, bütün minareler ışıklandırılmıştır. Bayrama katılımın artırılması için parti teşkilatı harekete geçirilmiş; tüccar, memur, esnaf, sanatkâr bütün halk kutlamaya iştirak etmiştir (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 6).

Cumhuriyet'in 20. yılı kutlama etkinliklerinde kültürel faaliyetlerde dikkat çekici sayıda artırılmıştır. Keza Gaziantep'te Cumhuriyet'le beraber sinema ve tiyatro bağlamında önemli bir gelişmenin olduğunu, 1923 yılında şehrin sinema ile tanışmasının yanı sıra kültürel faaliyetlerde en önemli unsur konumunda olan Gaziantep Halkevi'nin 1938 yılında 500 kişilik bir sinema salonu ve bir temsil ekibine sahip olmasından anlamaktayız (Liman, 2014: 102-103).28 Ekim akşamı Halkevi salonunda temsil şubesi gençleri tarafından *Kanun Adamı* isiminde bir piyes ve *Yapışkanlar* adında bir komedi oyunu düzenlenmiştir. 30 Ekim günü ise ilkokul öğrencileri tarafından Halkevinde bir müsamere verilmiş ve çocuk piyesleri oynanmıştır. 1 Kasım'da da yine Halkevinde temsil şubesi tarafından *Kanun* adlı bir piyes ve *İnsan Sarrafı* adlı komedi oyunu oynanmıştır. Bunların yanı sıra 29 ve 30 Ekim günlerinde stadyumda spor şenlikleri, futbol maçları ve atletizm müsabakaları yapılmıştır (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 7).Yine Halkevinin dergisi Başpınar'ın Ekim 1943 sayısında Cumhuriyet'in 20. Yılı kutlamaları çerçevesinde Sabri Güzel tarafından *Birinci Teşrine Girerken* adlı bir şiir yayınlanmıştır. Şiir Türk gençlerine seslenen ve cumhuriyetin faziletlerini anlatan bir içerik taşımaktadır (Başpınar, 1943: 3).

*Ey nabzında milletin talii hızla çarpan
Çelik zemberek göksü yeni bir tarih açan
Cumhuriyet gençleri alını açık yavrular
Bu yükseliş yolunda daha ne meyvalar var
Daha ne mis kokulu, çiçekler derilecek,
Gittikçe ışıklanan ülküye erilecek.
Yerin göklerden rahmet istediği bir gündü
İstiklal şafakının belirtisi göründü.
İmanları dolaşan alevdeydi, İstikbal
Akan kabnlardan doğdu Cumhuriyet, İstiklal,
Damarlardaki, kanı kaynattı bir nefeste
Öyle bir hız vardı ki kalpleri saran seste
Nağmesinden öyle bir kurtuluş akardı ki
Perdesi öyle uçsuz hududa bakardı ki
Yükselip yayıldıkça gerilik sona erdi
Sağlık ve varlık dolu bir memleket yeşerdi.
Dünkü kısık seslerde bugün uğultular var
İnönü'nün dilinden coşan kudretten doğar
Çakan bir şimşek nasıl karanlığı yararsa
Kürenin yarısını bol bir ışık sararsa
Doğan Cumhuriyette geceleri ağarttı*

*Paslanmış gönüllere renk kattı, alev kattı.
Bu en büyük bayramın manasını bilelim
Cumhuriyet anıtı önünde eğilelim.*

Aynı yazar tarafından derginin aynı sayısı içinde Orduya da methiyeler yağdıran bir şiir yayınlanmıştır (Başpınar, 1943:11).

Cumhuriyet'in ilanının 1945 yılları arasında yapılan kutlama etkinlikleri aynı düzen tesis edilerek yapılmaya devam etmiştir. Bir ritüel halini alan şehrin kalesinin ışıklarla süslenmesi ve rakamlarla kutlama yılına atıf yapılmasının yanı sıra halkın şehir ve köylerde aynı hararet ve heyecanla bu bayramı kutlanması için detaylı tedbirler alındığı görülmüştür (BCA, 490.01.1144.14.1.1: 3). Aynı yıl Gaziantep Halkevinin çıkarmış olduğu Başpınar dergisinin Ekim Kasım sayısında İsmet İnönü'nün Meclisi açış nutkuna geniş oranda yer verilmiş ve ardından *Cumhuriyet Bayramı* başlığı altında o gün yapılan bayram kutlamalarında yapılan etkinlikler sıralanmıştır (Başpınar, 1945:12-16).

Sonuç

Günümüzde de bir gelenek halini alan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları yurdun hemen her alanında olduğu gibi devlet destekli bir içerikle hemen her yıl belli bir katılımın sağlanması ile gerçekleştirilmiştir. Keza çoğu zaman mecburi tutulan faaliyetlerle parti-devlet bütünleşmesinin uygulama alanlarından biri olan bu bayram kutlamaları partinin yerel boyuttaki temsilcilerinin organizasyonu ile merkeze bağlı bir talimatname gereğince yapılmıştır. Bütün imkânları kullanmak kaydıyla devlet, merkezden taşraya parti ideolojisi ve bayram anlayışının halka yerleşmesi için elinden geleni yapmıştır. Öte yandan kutlamalar boyunca okunan şiirler, verilen konferanslar, içerik itibarıyla Tek parti rejimini destekleyici nitelikte olmuş, yayınlarda ki genel vurgu da Gaziyi yüceleleyen bir mantıkla hazırlanmıştır.

Elde ettiğimiz veriler daha ziyade Antep ili genelindeki kutlama organizasyonlarını ele aldığı için ilçe ve köylerde yapılan kutlama etkinliklerine dair çok az bilgiye sahibiz. İl genelinde hatipler tarafından yapılan konuşmalarda ve yerel yayınlarda görüldüğü kadarıyla yoğun bir cumhuriyet ideolojisi ile önceki rejim ve padişahlar sefil bir halde yansıtılmıştır. Halk için dönemin sınırlı kültürel faaliyetleri itibarıyla halkın bir buluşma ve eğlenme amacı güderek katıldığı bu kutlamaları toplumsal açıdan birlik ve beraberliği sağlama açısından önemli bir misyon ve görev taşıdığı söylenebilir. Günümüz de bu fonksiyonundan giderek sıyrılan ve prosedürler çerçevesinden kurtarılmaya çalışılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, kuruluş yıllarından itibaren resmi, askeri ve sivil makamların katılımı ile gerçekleştirilmiş ve uzun yıllar boyunca çeşitli sosyo-kültürel organizasyonlarla desteklenmiştir. Maraş bu uygulamaların minimal çapta görüldüğü alanlardan biri olmuştur.

KAYNAKLAR

Resmi Yayınlar

- BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.30.
- BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.29.
- BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.18.
- BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.19.

BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.20.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.21.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.24.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.24-25.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.22.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.23.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.9-0.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.4.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.5.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.6.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.7.
BCA, 490.01.1144.14.1.1.s.3.
BCA, 490.01.1144.14.1.1, Cumhuriyet Bayramı 18. Yılı Kutlulama Programı,
CHP Basımevi-Gaziantep.

Sürelî Yayınlar

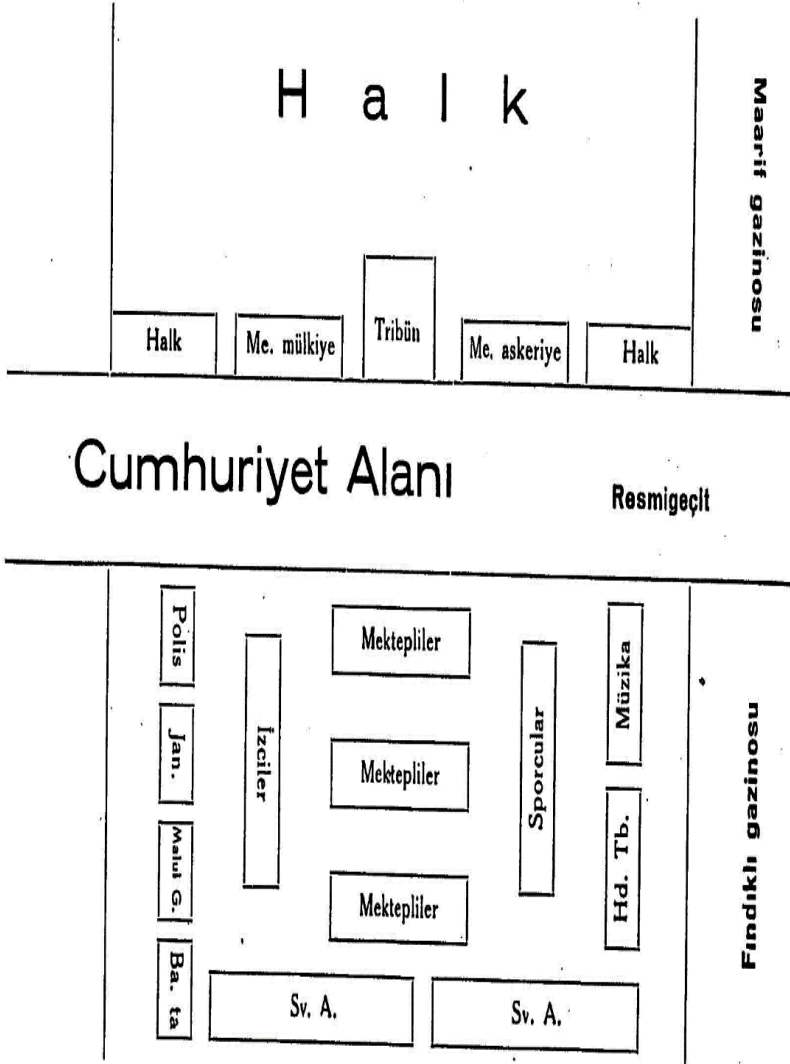
Gaziantep, Yıl:10, Sayı:578, 29 İkteşrin 1939.
Başpınar, Aylık Edebiyat ve Kültür Mecmuası, Yıl:5, Sayı: 53, Ekim 1943.
Başpınar, Aylık Edebiyat ve Kültür Mecmuası, Yıl:7, Sayı: 77-78, Cilt:4, Ekim-
Kasım 1945.

Araştırma-İnceleme Eserler

D., Hamdi, (2013), "Yozgat'ta Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1945)," **TheJournal of AcademicSocialScienceStudies**, Volume 6, Issue 5, May 2013.
D., Yasemin, (2007), "Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları", **Askeri Tarih araştırmaları Dergisi**, Yıl:5, Sayı:9.
G., Günver-E., Mehmet Emin,(2013), **Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Zeus Kitabevi.
L., Al, Sait, (2014), "Gaziantep'te Sinema, Seyir ve Seyirci (1923-1980)", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 2014/II, 47.
S.S., Cahide, (2004), "Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümü Kutlamaları ve 29 Ekim 1933 tarihli Genel Af Yasası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s.33-34.
Ş., Sevi, (2009), **1930'lı Yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
T., Ömer, (2006), **Gaziantep Halkevi ve Başpınar Dergisi**, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Eğitim ve Kültür Serisi-4, Gaziantep.
H., Yavuz, Ç., Mehmet, (2014), "Tek Parti Döneminde Elazığ'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1934-1945)", **TurkishStudies**, Volume 9/7, Summer 2014.

EKLER:**Ek:1**

ANTİ-KOMÜNİSTİK VE İZCİLERİN KESİTİLMESİ İÇİN
CUMHURİYET ALANI

71

Ek:2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
MÜNAKALAT VEKÂLETİ
P. T. T. U. M.

10694 TELGRAF

Adres: Cumhuriyet
Halk p. g. sekreterliğine
Ankara

Yol
Servis şartları

ANKARA
RESMİ
11-10-11

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mes'uliyet kabul etmez

102

İLK MERKEZ	№	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
Antep	286		10-10	21	MUSUSI	Kay.	11-10	00/50	

Kalem 2287-16 no lu dud C-6-10-939

Tele Cumhuriyetin on altıncı yıl Demirinin
Bayramı Kutlama Hazırlıklarına
başlanmış olduğunu arz ederim

VIII
17.10.939 Gaziantep Valisi Cevat
İsmail
Danya ek 9

27

Ek:3

YIL 10 SAYI: 578

29 İLKTEGRİN 1939 PASAR

NÜSHA 100 PARA

İdare Yeri HALKEVİ BİNASINDA muracaatlar idareye yapılır. Vaziyet yazılar geri verilmez.

Gaziantep

Sahibi ve Umumî Neşriyat Müdürü ALI NADI ÖNLER
İlanın kelimesi 3 kuruş

Cuma günleri Çıkar, Siyasi, İktisadi, Hafalık Gazete

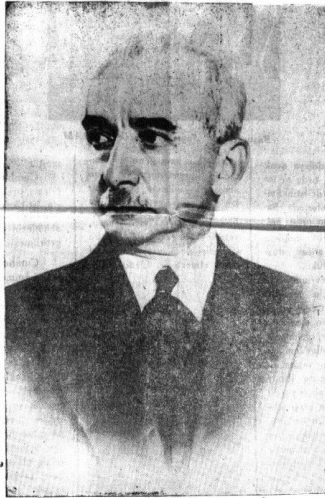
**Ey Türk Gençliği,
Birinci Vazifen Türk İstiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.
Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.**

ATATÜRK

**İnönü
Türk
Birliğinin
Timsalidir**

B. M. Meclisi Reisi M. A. RENDA

Reisi Cumhur Millî Şef İsmet İNÖNÜ

**Büyük
Bayramımız
Hepimize
Kutlu Olsun**

Genel Kurmay Başkanı Fevzi ÇAKMAK

Büyük Bayram

Bu gün milletimiz Cumhuriyet devrine erdiğinin on altıncı yılını sayıyor. Bizim için ne büyük bir mazharıyettir. Bu büyük nimet partimizin kendi milletine en yüksek bir armağandır.

Başımızı biraz geriye çevirirsek, milletimizin bu kutlu güne yetmek için nasıl mihnetli bir yoldan geçtiğini görebiliriz. İçeriden, dışardan bütün dünyaya düşman... Yer yer isyanlar... Yurdun her sınırında ve gökünde volkan gibi patlayan toprak... Yurd ihneti, namus ticareti, casusluk, secciyesizlik... bilmen ne kadar maddi

ve manevi fenalık varsa hepsi Türkün azız vatanına hücum ediyor.

Atatürkün etrafında toplanan millet, öyle bir hamle yaptı ki buna bütün cihan hayran kaldı.

Hasta adam gitti ve gidiyor derken ölü zannolunan bu adam, öyle bir enerji ile ye-kindi ki etrafında mirasın bölüşmek için kışkırtıcı korkaklardan damadağınık oldular.

Türk kan ve atış içinde yürüdü. Dikenli yollardan ve harabelerden geçti. Bu mutlu güne yetti.

Amma, nasıl yetişti?... Ayağundaki demir çarık delindi, elindeki demir çöven eğildi Cumhuriyet perisinin yüzünü öyle görebildi.

Şimdi millet, cumhuriyetine o kadar şükür ki herzan saadeti büyük bir sevgi içinde yaşıyor. Bu, ona, nesimi hava gibi bir mahit olmuştur. Onuz ne tenefüs eder, ne yaşayabilir.

Cumhuriyetin nuru derimizden içeri geçmiş, sinelerimize ve kemiklerimize kadar işlenmiştir. En ilköylü zannettiğimiz bir adam bile cumhuriyet bahis mevzu olduğu vakit binlerce şükürler ediyor.

Geçmiş ve şimdiki zamanlarda, insan kömeleri bir çok cumhuriyet şekli yaşamış ve yaşamaktadır. Bizim cumhuriyetimiz bize en uygun cumhuriyet şeklidir.

En büyük meziyeti de demektir.
(Devamı sayfa 6 da)

Cumhuriyetin 16 ıncı Yılında Gaziantep Vilâyeti

Yol İşleri

16 ncı Cumhuriyet yılında vilâyetimizde yol işlerine azami ehemmiyet ve hız verilmiştir. Vilâyet yolları inşaatı için üç senelik bir program yapılmış ve vekâletçe tasdik edilen bu program tatbikina geçilmiştir.

Bu programa göre: 1939 senesi için vilâyet yollarına 57 bin liralık tahsisat ayrılmıştır. Bu tahsisatla Gaziantep—Nizip yolu ikmal edilecek, Gaziantep—Maras, Gaziantep—Kilis, Gaziantep—İslâhiye yollarında esaslı tamirat

yapılacaktır.

1940 senesi yol tahsisatı 65 bin liradır. Bununla muhtelif istikametlerde 30 kilometre yol yapılacaktır.

1941 tahsisatı ise 70 bin liradır. Bununla da muhtelif yollar üzerinde 35 kilometrelik inşaat ve tamirat yapılacaktır.

Ayrıca mütemadi tamirat için 1939 senesi 10475, 1940 senesine 15000 ve 1941 senesine 20 bin lira tahsisat ayrılmıştır.

Bu programın birinci kısmına bu sene başlanmıştır.

(Devamı sayfa 4 te)

ON ALTI CUMHURİYET YILINDA GAZIANTEP

Cumhuriyetin 16 ıncı Yılında Gaziantep Vilâyeti

İmar, Ziraat ve Kültür İşleri

Çalışkan ve değerli valimiz P. Cavit Ünver işi başında

(Sayfa 1 den devam)

Ayrıca Nafia vekâletince İlahiye—Kilis ve İlahiye—Hana arasında dört mülüm köprüünün inşasına da bu sene başlanmıştır.

Köylerde yol seferberliği
Bu sene hasat mevsiminin hitami üzerine sonbaharda bütün vilâyet dahilinde umumî yol seferberliği yapılmış, köyleri kaza ve nahiyelere ve birbirine bağlayan yolların köy kanununa göre inşa ve tamirine başlanmıştır. Yol işleri, kaza kaymakamları ve nahiyeye müdürleri tarafından sıkı bir tekip ve teftiş tabii tutulmuştur. İlk hamlede köylerden kaza ve nahiyelere giden yollar dört tekerli vasıtaların geçmesine müsait bir hale konulmuştur.

Köy kanunu tatbikatı
Köylerimizi imar ve köylü yükümlenmek maksadile tedvin edilmiş olan köy kanununun tatbikatına da bu sene çok ehemmiyet verilmiş, bu kanunun bilhassa sikkî kısmı ile temizliğe ait olanların tatbikatı sıkı bir kontrol tabii tutulmuştur. Köy kanununun hakkile tatbiki için şimdilik merkez kazasında bir köy müfettişliği ihdası tekerâr edilmiştir.

Ziraat İşleri:

Vilâyet dahilinde ziraatin inkişafı için ehemmiyetli adımlar atılmıştır. Fakîrlaşmanın yetmişbir seğirtilerini, iki sene bir elde edilen mahsulün her sene verimini temin etmek, köylüye parasız istik fidanı tevzini mümkün kılmak için Ziraat Vekâletince şehrîde tesis edilen Fıatık istasyonu binalarının inşaatı da bu sene bitirilmiş ve yine bu sene içinde on binlerce fidan tevzi edilmiştir.

Satış müteahhiflerle yapılan ve bu yüzden ihracatı güçleşerek fiatı mühim miktarda düşen fakîrlaşmış normal fiatla satmak, müstahsilin emeğini kymetlendirmek için bir İstik ihracatçıları birliği için teşebbüse geçilmiş ve muvazeleni yapılarak vekiller heyetine sevk olunmuştur. Yakında

teşkilâta başlanacaktır. **Ziraat Mücadelesi**
Vilâyetimizin mühim bir sıvret kaynağı olan bağlarımızdaki bağ hastalıklarile mücadele yapılmış ve çok iyi neticeler alınmıştır. Ayrıca fare ve domuz, sene mücadelelerine de devam olunmuştur.

Emniyet ve Asayiş:
Vilâyet dahilinde bütün sene içinde Emniyet ve Asayiş çok iyi gittmiş, vatandaşların huzur ve sükân içinde çalışmaları imkânı temin olunmuştur.

Maarif İşleri

İkokullar
Vilâyetimiz maarif işleri 16 Cumhuriyet yılında feyizli inkişaf kaydetmiştir. Muallim kadrosu ve mektep sayısı değişmediği halde bu sene ilkokullara kaydedilen yeni talebe 1500 e ulaşmıştır. Vilâyetimiz verilen 22 eğitimden gelmiş, vazifeleri başna gönderilmiştir. İkinci teğrin içinde yirmi iki eğitimci okulu da tedrisata başlayacaktır. Eğitimci okuluna devam edecek talebe ile ilkokullar mevcudu bu sene on bine aşacaktır.

Yine bu sene içinde Fevziye, İlahiye ilkokulları inşaatı ikmal edilmiştir. 938—939 ders yılında beş snvîl ilkokul meczumu 598 dir. Bu rakam geçen senelerden bir buçuk misli fazladır. Bu sene köy okullarında tedrisat çok verimli olmuş, bu okullardan yüzde yetmişden fazla randıman alınmıştır. Bu ders senesinde Sayın valimiz İsmail Cavit Ünverin yakın alakası ve sıkı takipleri neticesinde köy okulları öğrenci sayısı çok artmış ve bu okullara kız talebeler de kaydolunmaya başlamıştır.

Lisemiz

Gaziantep Lisemiz verimi de bu sene fazla olmuştur. Geçen senenin 900 meczuduna mukabil bu sene talebe sayısı 1163 tür.

Bu sene Lisemizde 74, Orta kırmıdan 69 talebe mezun olmuştur ki geçen senenin bir buçuk mislidir. (Ayrıntı sayfa 6 da)

16 Cumhuriyet Yılı içinde Belediyemizin başardığı işler

Belediyemiz 16 yılda bütün işlerini imkân dahilinde çok değerli işler başarmıştır. Bunların en mühimlerini aşağıya kısaca alalım:

Asri mezbaha ve buz fabrikası
Sikkî partırlardan mahrum eski mezbaha yerine 50 bin küsur lira sarf ile laboratuvar, kesim salonu, bağırakhanesi, soğuk hava deposu, mükemmel ve sikkî bir mezbaha yapılmış, Hastalık nakleden kölelere karlıklar yerine buz fabrikası kurulmuştur.

Elektrik
Medeni ihtiyaçların başında gelen elektrik fabrikası bir şirkete verilmiştir. Birkaç ay evvel fabrika Nafia vekâleti tarafından satın alınarak belediye devredilmiştir.

Atatürk bulvarı
Hasanî muhasebenin yardımıyla Maarif bahçesinden Lisem binasına kadar imtilad eden Atatürk bulvarı açılmış ve bir kısmı asfaltlanmıştır.

Belediye daresi
Gayri kâfi, gayri sikkî eski belediye daresi yeni baysan tamir edilerek modern ve ihtiyaca kâfi bir şekle konulmuştur.

Şehir hartası ve imar plânı
Bir şehrin imarı için çok lüzumlu olan şehir ve civarı hartası ile, şehrin müstakbel inkişafını tesbit eden imar plânı yapılmıştır.

Hal
Şehrin ortasında harap

bulunan Zincirli bedesten tamir edilerek sikkî şartları haiz bir et ve sebze hali haline konulmuştur.

Kanalizasyon
Kanalizasyon ve parke kaldırım işlerine lûyk olduğu ehemmiyet verilmiş ve şehrin dört tarafını kuşatan ve manzarasını çirkinleştiren mezarlıklar terk edilerek yeni ve asri bir mezarlık inşa edilmiştir.

Abide parkı
Kısmen belediyenin yardımıyla yapılan şehrin şifidesinin etrafında yapılacak bulunan park insaatı şurala ilerlemektedir. Önümüzdeki baharda tarh ve tamizinde ikmal edilmiş olacaktır.

Şehir suyu
Yüzbinlerce lira sarfedilerek meydana getirilen su tesisi şehrin en mühim ve hayati ihtiyacını karşılamış ve şehride belediye bir şekil alan tifo ve intani hastalıkların mübim miktarda azalmasına sebep olmuştur.

Hayvan Pazarı
Dünkü gün açılış resmini yaptırmış Hayvan pazarı ve Deri satışı mahallile mezbaha soğuk hava deposu, Barsakhanesi küll halinde modern bir müesseseye haline gelmiştir.

Belediyemizin müteahhif senelerindeki bütçeler mukayessesi ilerleyişin açık bir delilini veriyor.

Sene	Lira
924	74332
934	122,000
939	265,000

Halkevimiz Ülkü Yolunda

Verimli adımlarla ilerliyor

Gaziantep Halkevi Dölkü yolundaki verimli mesiasine on altıncı cumhuriyet yılında da iyi başarılarla devam etmiştir. Bu hususta bir fikir vermiş olmak için evimizin 1 ikinci kânun 939 dan Birincinin 939 sonuna kadar on aylık çalışmasını aşağıya hülasa ediyorum.

1— Dil, Tarih, Edebiyat şubesi

a) 19 Şubat 939 dan itibaren Başpınar adlı bir meczuma neşrine başlamıştır.

b) Mecmuda ve Gaziantep gazetesinde folklor derlemeleri neşriyatına devam edilmiştir.

c) Onaltıncı sarıda Antep adlı eserini Antep köylülerine ait olan iki cildi neşredilmiştir.

d) Bu şubenin ve yaygın şubemizin defiletille 10 ay içinde müteahhif meczularda 23 konferans verilmiş ve bu konferansları (8) bine yakın vatan-

daş dinlemiştir.

e) Başpınar meczusunda Antep meşhûri, Gaziantep gazetesinde garb ve garp kaynaklarına göre Antep ve Antep kalesi adlı iki eserini telifatına başlanmıştır.

2— Ar şubesi

a) Şubecî amatör gençlere müzik dersleri verilmiştir.

b) On ayda 10 konser verilmiş ve bu konserleri beşbin kadar vatandaş dinlemiştir.

3— Gösterit şubesi

a) Bu şubecî son on ayda ikisi köylere olmak üzere 25 temsil verilmiş ve bu temsilleri (14) bin kadar vatandaş seyretmiştir.

b) Bu şube gençleri arasında tiyatro ve sahne tekniğine ait dersler verilmektedir.

4— Spor şubesi

Memlekette spor hayatını canlandırılmak için evvelce yapı-

lmış olan Çarşılı spor kulübünün başka Şarşılı spor kulübü namile ikinci bir kulübün açılmasına yardım etmiştir.

b) 19 Mayıs bayramına iştirak edilmiş, müsabakalar tertip olunmuştur.

c) Ankarada geçen martta ırcı olunan bölge maniali koruğularına iştirak edilmiş ve şehrimiz namına eji puvan alınmıştır.

e) Çok eski ve millî oyunumuz olmasına rağmen Unumuh harpten beri unutulmuş olan cirit oyununun ihtiyasına teşebbüs olunmuş ve pazar günleri cirit oyunları yaptırılmıştır.

e) Şube gençleri futbol, voleybol ve atletizm ekzersisleri yapmakta ve diğer kulüplerle ekzersis mahiyetinde maçlar lara emektedir.

5— Sosyal Yardım Şubesi

a) Bu şubecî son on ayda yardıma muhtaç 13 talebeye nakdi yardımlar yapılmıştır.

b) (150) Fakir talebe getirilmiştir.

c) 159 Fakir hasta parasız muayene olunmuş, icap edenleri tedavi altına alınmıştır.

6— Halk dershaneleri ve kursları şubesi

a) — Bu şubecî İngilizce, Fransızca, hesap ve usulî defteri kursları açılmıştır. İngilizce kursu 2 ay devam etmiş 35 vatanşada ders verilmiştir. Fransızca kursu üç ay devam etmiş 49 vatanşada ders verilmiştir. Hesap ve usulî defteri kursu 2 ay devam etmiş 36 vatanşada ders verilmiştir.

Bir de bir ay devam eden Fizik ve Kimya kursu açılmış Lisede ikmalde kalan talebeye ders verilmiştir.

7— Kitap sarayı ve Yayın Şubesi

a) On ay içinde Kitap sarayımızda istifade eden vatanşada sayı yirmi bini geçmiştir.

b) Kitap sarayı genişletilmiş ve ayrıca bir de okuma odası açılmıştır.

c) Kitap sayısı 3500 e yaklaşılmış ve bu kitapların çiltisizlerini ciltletilmesine devam olunmuştur.

e) Bu şubecî neşredilen Halkevi konuşmaları adlı eserine Halkevi yayınlarımızı sayı 2 (26) yı bulmuştur. 27 ve 28 numaraların da tabına başlanmıştır.

e) Bu şubenin defiletille evimizde (23) konferans verilmiştir.

8— Köyçülük Şubesi

a) Bu şubecî üç köy gezisi tertip edilmiş, bu gezilerde temsiller verilmiş, ziraat kânnama, ziraat hastalıkları hakkında hasbıhaller yapılmış, sikkî öğütler verilmiştir. Bu gezilere 80 Halkevi iştirak etmiştir.

b) Köylere giden hekim (Devamı sayfa 6 da)

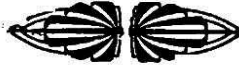
Ek: 4

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Cumhuriyet bayramı

18. inci Yılı

Kutlulama Programı

C. H. Partisi Basımevi – Gaziantep

Umumi madde

1—28-10 1941 günü saat 12 den itibaren Cumhuriyetin 18 inci yıldönümüdür. Bayram bu saatten başlayarak 30-10-1941 günü saat 24 e kadar devam eder.

2— Bayramın devamı müddetince bütün şehir resmî ve hususi müesseseler ve bütün ikametgâhlar bayraklarla donatılacak ve şehir gece elektriklerle tenvir edilecektir.

28 inci Salı günü**Madde**

1— O gün Lise, Orta ve İlk okullar saat 15 te Şehitler abidesi önünde toplanarak gençlik tezahüratı yapacak ve Abideye merasimle çelenk koyacaklardır. Tezahüratin sureti icrası Maarif ve Lise Müdürleriyle müştereken tanzim ve tertip olunacaktır.

2— Öğleden akşama kadar Halk kürsülerinde Cumhuriyet Halk partisine tayin olunacak hatipler tarafından Cumhuriyetin feyizli verimleri halka anlatılacak ve yer yer halk eğlentileri tertip olunacaktır.

29 uncu Çarşamba günü

3— 29-10-1941 Çarşamba günü saat 9 dan 10 a kadar Vilâyet makamında aşağıda kösterilen sıraya göre resmi kabul yapılacaktır.

A— Meb'uslar

B— Ordu (Kara, Deniz, Hava) kumandanı heyetleri
("jandarma dahil").

C— Vekâletler Müfettişleri

D— Adliye Vekâleti mensupları

E Dahiliye Vekâleti mensupları

DEVLET KESİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- F— Maliye Vekâleti mensupları.
- J— Maarif Vekâleti mensupları.
- H— Nafia Vekâleti mensupları.
- İ— İktisat Vekâleti mensupları..
- K— Sıhhat ve İhtimai Muavenet Vekâleti mensupları.
- L— Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti mensupları.
- M— Münâkalat Vekâleti mensupları.
- N— Ticaret vekâleti mensupları.
- O— Cumhuriyet Halk Partisi mensupları.
- P— Belediye heyeti.
- R— Diyanet işleri mensupları.
- S— Ticaret ve Ziraat odaları mensupları. *İşleri*
- T— Bankalar
- Ü— Menafi umumiye ve nadim cemiyetler
- V— Diğer cemiyetler.

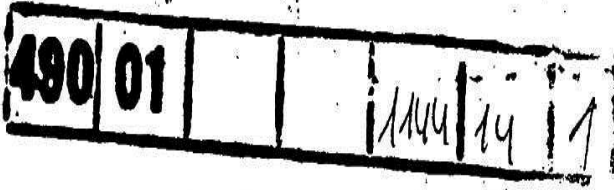
4— Tam saat onda Vali refakatinde Komutan ve Parti başkanı olduğu halde Düz Tepedeki alana gelecek ve orada krokiye göre yer almış olan Askeri Birliklerin, Okulların, Spor teşekküllerinin ve halkın bayramlarını kutlayacak ve Tribünde ki yerini alacaktır.

5— Vali, Komutan ve Parti başkanının bulunacağı Tribünün sağında geçide iştirak edemeyecek üniformalı subaylar malûl gaziler, şehit anaları, sol tarafta yüksek rütbeli memurlar yer alacaklardır.

6. Merasim komutanının vereceği işaret üzerine bando tarafından çalınacak istiklâl marşına bütün talebe iştirak edeceklerdir.

7— Bunu müteakıp Vali tarafından Cumhuriyetin mara ve mahiyetine müteallik bir söylev verecektir.

8— Söylevden sonra merasim komutanının işaretile geçit resmi aşağıdaki tertibe göre başlayacaktır:

- A Ordu (En büyük komutanın sıralayacağı üzere)
 B Polis ve Jandarma kıtaları
 C- Mektepler (En yüksek maari Amirinin sıralayacağı üzere)
 D - Sporcular.

9- Öğleden sonra Halk kürsülerinden, Cumhuriyet Halk partisince tayin olunacak hatipler tarafından şehrin muhtelif yerlerinde söylevler verilecek ve milli oyunlar ve Halk eğlenceleri tertip olunacaktır.

10- 29-10-941 Gecesi Vilâyetçe Cumhuriyetin şerefine Halkovi salonunda Resmî bir balo verilecektir. O gün akşamı kıtaat ve halkın iştirakile bir fener alayı tertip edilecektir.

30 Perşembe günü

11- Konferanslar, Söylevler, Milli oyunlar halk eğlenceleri tertibi sūretile o gündahi kutlulamaya devam olunacaktır.

12- Öğleden sonra saat 14. te spor sahasında memleketin meşhur pehlevanlarını iştirakile güreş müsabakaları yapılacaktır.

13- Törende intizam ve inzibatın teminine karnizon komutanlığınca tensip edilecek bir subayla Emniyet Müdürü memurdur.

14- Bu törene bütün Halk davetlidir.

Turizm Öğrencilerinin İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği

A Study on Tourism Students' Communication Skills: Afyon Kocatepe University Example

Elbeyi PELİT¹

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Musa KARAÇOR²

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Özet

Günümüzde insan kaynağı her işletmede olduğu gibi, emek yoğun özellikli turizm sektöründe de çok önemlidir. Mesleki eğitimlerine devam turizm öğrencilerine iletişim becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi eğitim sürecinde ön planda tutulması gereken önemli bir konudur. Bu kapsamda özellikle bu süreçteki kişilerin iletişim becerilerinin ne durumda olduğunun tespiti önemlidir. Bu araştırmanın amacı, lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin iletişim becerilerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda araştırma 2014-2015 öğretim yılı bahar döneminde Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesinde lisans düzeyinde eğitim gören turizm öğrencileri üzerinde yürütülmüştür. Anket yöntemi ile verilerin toplandığı araştırmaya 345 öğrenci katılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuçlara göre, öğrencilerin iletişim becerilerinin genel olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek iletişim becerilerine sahip oldukları da araştırmada elde edilen bulgulardandır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İletişim becerileri, Turizm, Turizm öğrencileri.

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı **e-mail:** elbeyipelit@aku.edu.tr

² Yüksek Lisans Öğr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı **e-mail:** mkaracor1@gmail.com

Abstract

Today, as in every business, human resources is also very important in the labor intensive tourism sector. Providing and improving communication skills of tourism students who continue their vocational training is an important issue in the educational process. In this context, determining communication skills of the people in this process is important. The purpose of this research is to determine the graduate-level tourism students' communication skills. In this context, this research was carried out to the undergraduate level students studying at Afyon Kocatepe University Faculty of Tourism on 2014-2015 academic year spring semester. Survey method was used as a data collection method and 345 students participated to the research. According to the results of the study, students' communication skills were found to be generally high. Also according to the findings, female students have higher communication skills than male students.

Keywords: Communication, Communication skills, tourism, tourism students.

Giriş

Bireyler yaşam süreleri boyunca diğer bireylerle iletişim halindedirler. Sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmek, doğru anlayıp kendini ifade edebilmek için güçlü bir iletişim becerisine sahip olmak kaçınılmaz bir durumdur. Sosyal bir varlık olarak kabul edilen insan için iletişim kurmak nefes almak kadar hayati bir durumdur. Bireyler yaşamlarının her anında, diğer bireylerle sözlü, yazılı veya beden dilini kullanarak sürekli bir etkileşim içindedirler. Toplumsal yaşamda var olabilmenin yolu etkili iletişim becerilerine sahip olmaktan geçmektedir. Bireylerin sosyal ve fizyolojik ihtiyaçlarının ortaya çıkmasıyla iletişim sosyal bir süreç olarak; bütün insan toplumlarında var olmuş ve insan davranışlarının sonucu olarak var olmaya devam edecektir. İletişim, bireylerin gerek daha sosyal bir varlık olarak yaşam sürebilmeleri ve diğer bireylerle-toplumla anlaşabilmeleri açısından gerekse içinde buldukları örgüt içinde anlaşılıp kabul edilmeleri açısından rasyonel bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda kişisel gelişimin tamamlanması, oluşabilecek iletişim çatışmalarını en aza indirmede ve bireylerin kendilerini doğru biçimde edebilmelerinde etkileyici bir faktör olmaktadır. Dolayısıyla etkili iletişim kurabilmenin ilk adımı kişisel gelişimin tamamlanmış olmasından geçmektedir. İletişim ile psikoloji arasındaki ilişki incelendiğinde bireylerin psiko-sosyal açıdan gelişim düzeylerinin toplumsal kabullenirliği arttırdığı görülmektedir. Sokrates'in "kendini bil" ifadesi bireyin kendini tanıma sanatını başarabildiği oranda, toplumsal iletişime ve kişisel doyuma felsefi bakış açısıyla hazır olduğunun kanıtıdır. Bu oluşum tamamlandığında birey diğer bireylerin sahip olduğu gibi kendini ifade özgürlüğe sahip olduğunun farkındalığını artıracak ve birey etkili iletişime hazır duruma gelecektir. Nitekim bu oluşum aşamasında eğitim kurumlarına düşen görev oldukça fazladır. Bireyler mesleki eğitimlerini en üst düzeye getirebilmek için eğitim kurumlarına gitme ihtiyacı hissederler. Toplumun sosyokültürel yapısı incelendiğinde, üniversiteler üstlendikleri

sorumluluk ile bireyi aldığı eğitimi en faydalı biçimde tamamlamaya teşvik ederler. Ülke gelişmişlik düzeyinin eğitim seviyesi ile ilişkisi düşünüldüğünde eğitim kurumlarında verilen eğitimin oldukça mahiyet taşıdığı ifade edilebilir. Dolayısıyla donanımlı insan gücüne duyulan ihtiyacı karşılamada üniversiteler daha fazla sorumluluk almalıdır. Üniversite öğrencilerine verilen eğitim süresince iletişim becerileri ile ilgili konuların daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Yapılan yol gösterici araştırmalar üniversitede verilen eğitimin öğrencinin iletişim becerilerinin gelişmesine olumlu katkı yaptığını göstermektedir (Deniz ve Sümer, 2010; Baum, 2002; Rees, 2004; Hannah, 2004; Demirel vd., 2010; Aebersold, 2013). Bu anlamda geleceğe hazırlanmakta olan üniversite öğrencilerinin öğrenim süreleri içinde iletişim becerileri konusunda uzman kadrolardan eğitim almalarının gerekli ve önemli olduğu düşünülmektedir. Alınan eğitim bireylerin kendilerini ifade etme kapasitelerini arttıracaktır. Böylece öğrencilerin, gerek günlük yaşantılarında gerekse ileride sürdürecekleri meslek yaşantılarında yararlı olacak ve başarılarında önemli bir katkı sağlayacak olan iletişim becerileri konusunda farkındalık yaratmak mümkün olabilir (Erigüç vd., 2013: 4-5).

Turizm sektörünün emek yoğun yapısı göz önünde bulundurulduğunda insan kaynağının stratejik önemine bağlı olarak iletişim becerileri hizmet kalitesinin artırılması ve sektörde başarı kazanılması açısından etkileyici rol oynamaktadır. Turizm sektöründe meslek hayatına devam etmek isteyen öğrencilerin mevcut iletişim becerilerinin değerlendirilmesi ve elde edilen bulguların doğru analizlerle neticelendirilmesiyle turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeyleri ile ilgili detaylı bilgiler elde edilecektir. Turizm öğrencilerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesi ve elde edilen bulguların ilişkilendirilmesi ile ilgili çalışmaların azlığı (Tokmak vd., 2013) bu araştırmanın yapılmasında önemli ölçüde etken olmuş, ayrıca çalışmanın Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans eğitimi gören turizm öğrencileri üzerine uygulanması çalışmaya bu alanda yapılan farklı bir araştırma olma özelliği kazandırmıştır. Bununla birlikte, çalışmada ilk olarak iletişim kavramı üzerinde durulmuş, iletişim becerileri ve kişilerarası iletişimin önemine dair bilgiler verilmiştir. Daha sonrasında ise turizm öğrencileri üzerine yapılan anket çalışmasının sonuçları, araştırmanın amacına uygun yöntemlerle değerlendirilmiş ve iletişim beceri düzeyleri ile turizm sektörü ilişkisi ele alınarak ilgili taraflar açısından öneriler geliştirilmiştir.

İletişim Becerileri ve Kişilerarası İlişkilerdeki Yeri

İnsanlığın ortaya çıkışından günümüze kadar insanların birbirleriyle olan etkileşim sürecinde iletişim büyük rol oynamaktadır. İnsanlar birbirlerini anlayabilmek, kendilerini ifade edebilmek için iletişim kurarlar. Bir başka ifadeyle iletişim, insanın kendi duygu ve düşüncesini, gereksinimlerini anlatma ve başkalarını anlama yolu; iki kişinin duygu, düşünce ve bilgilerini paylaşarak birbirini anlaması ile ilgili bir süreçtir (Üstün, 2005: 88-94). İletişim, insanlığın var olduğu ilk dönemlerden günümüze kadar hep vardı. Yaşamını sürdürmek zorunda olan insanlar, karşılaştıkları yaşama dair sorunları çözmek için bir şekilde ortak çalışmak ve ortak çalışma için de anlaşmak zorundaydılar. İnsanların ortak çalışma ve anlaşma ihtiyaçları tarihin her devrinde olmuş ancak her dönemde ve dünyanın farklı bölgelerinde bu ihtiyaç, değişen şekillerde karşılanmıştır. İletişim,

dünya dillerinde en çok anlamı olan sözcüklerden biridir. Dolayısıyla, iletişim kitaplarında veya iletişim konusu geçen her yerde farklı bir tanıma rastlamak mümkündür (Kırmızı, 2003: 1-2).

İletişim kavramı, Latince'deki "communis" sözcüğünden türetilmiş olan "communication" kavramının karşılığı olarak, bir ortaklığı, toplumsallaşmış olmayı, birlikteliği ve toplu halde yaşamayı içerir. Bu anlamda, iletişim sürecinin temelinde bireylerin sosyalleşmeleri yer alır. Dolayısıyla iletişim, hem bireylerarası bir süreç, hem de bireyler aracılığıyla toplumsal seviyede bir süreç olarak ifade edilebilir (Çağlar ve Kılıç, 2011: 4). İletişim her şeyden önce, insanın kendisini bir insan olarak gerçekleştirmesi ve sosyal süreçlere girmesi bakımından önemlidir. İletişim sayesinde insanlar zihinlerindeki kavram ve fikirleri açığa vurma, onları paylaşma ve etkilenme, yararlanma, yararlı olma ve başarı gösterme gibi faaliyetlerde bulunurlar (Munster, 1987: 4). Bilindiği üzere insan sosyal bir varlıktır. İş bölümü ve uzmanlaşma ekseninde kurgulanan sosyal yaşantısı, doğa ve diğer canlılara hükmetme yetisiyle birleşince insanoğlu dünyanın efendisi olmuştur. İnsanı diğer tüm canlılardan ayıran ve onu kainatın efendisi konumuna yükselten iki temel özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden birisi konuşma diğeri ise düşünme yetileridir. Dolayısıyla konuşma ve düşünme yetilerinin, insanın önemli kazanımlar elde etmesini sağladığı şüphe götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Işık, 2004: 3). Bireyleri iletişime yönelten sayısız sebepler vardır. İletişimin toplumsal bir zorunluluk olduğu ifade edilmektedir. Gürüz ve Temel (2011) çalışmalarında, bireyleri iletişime yönelten sayısız sebepler olduğunu vurgulamış, insanların birbirleri ile etkileşim içerisinde olmalarını gerektiren eğilimleri duygusallık, aktivite, dürtüsellik, sosyallik ve var olma bilincini elde etme olarak belirli başlıklar altında toplamışlardır (Gürüz ve Temel, 2011: 54).

Bireyler başlangıçta, temel gereksinimlerini karşılamak için iletişime geçerler. Ancak daha sonra ihtiyaçlar hiyerarşisi (İmamoğlu, 2008: 1) doğrultusunda; şefkat, güvenlik, doyum ve kendini gerçekleştirme, sosyal bir varlık haline gelebilme ve kimlik kazanıp varlığını kabul ettirme düşüncesi doğrultusunda özerkleşme ihtiyacını karşılamak için iletişim kurmaya devam etmektedirler. Topluluk içinde yaşayan ve kendi dışındaki canlılarla ilişki içinde bulunan tüm varlıkların bir iletişim sistemine gereksinimleri vardır. İnsanlar, doğaları gereği ve sosyal gruplar halinde yaşama özellikleri nedeniyle tüm canlılar içinde iletişim olgusundan en etkin biçimde yararlanan canlı türüdür. İnsanlar yaşamlarının her anında sürekli iletişim kurarlar. Kurdukları iletişim bazen bilinçli bazen de farkında olmadan bilinçsizle gerçekleşmektedir. İletişim, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için zorunlu olarak kullandıkları araçların başında gelmektedir. Bir bebeğin doğum anında hemşire ve annesiyle kurduğu ilk iletişimden başlayarak nefesini verdiği son ana kadar sürekli iletişim içindedir (Mısırlı, 2013: 1-2). İletişim öncelikle kişinin kendisiyle başlar. Bireyin çalışma ve sosyal yaşamında çevresiyle etkin bir şekilde iletişim kurabilmesi için sağlıklı düşünme, anlayışlı ve hoşgörü içinde olayları değerlendirebilme, empati kurabilme yetenek ve yetkinliklerine sahip olması gerekir. Bunun için kendini tanıma, anlama ve değerlendirme olgunluğuna sahip bireyin duygusal zekâsının

yüksek olması, geçmiş, şimdi ve gelecek ile ilgili düşünsel ve duygusal durum ve süreçleri objektif, tutarlı ve etkin bir şekilde değerlendirebilmektedir (Demir, 2009: 67-77). Duyguları yönetme süreci, duyguların farkında olmak, duyguları tanımak, yönlendirebilmek, ifade edebilmek, sorumluluğu alabilmek, duygulara uyum sağlayabilmek yetilerine sahip olmayı ve hedeflere ulaşmak için bunları etkin kullanabilme süreci içerisinde bireyin duygusal olgunluğu olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kişi, duygularıyla yüzleşerek dışa vurma, paylaşma ya da bastırarak ruhsal dünyasında bir değerlendirme yaparak öncelikle kendi iç dünyasında iletişim sürecini yaşamaktadır (Goleman, 2000).

İletişim çeşitleri olarak ağırlıklı olarak yazılı ve sözlü iletişimin üzerinde durulmakla birlikte Çağlar ve Kılıç (2011) iletişim çeşitlerini üçe ayırmışlardır. Bunlar yazılı, sözlü ve teknik iletişim olarak belirtilmiştir. Sözlü iletişimde ana unsur dildir. Dil aracılığıyla yapılan iletişim sözlü iletişim olarak belirtilir. Sözlü iletişim bazı kaynaklarda (Sillars, 1995) konuşma dili olarak da adlandırılabilir. Organizasyonel yapılarda en çok kullanılan ve yazılı iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen iletişim türüne ise yazılı iletişim adı verilir. Teknik iletişim ise araştırmacılar tarafından (Çağlar ve Kılıç, 2011) teknolojik araçlarla yapılan iletişim türü olarak belirtilmektedir. Öte taraftan iletişim konusunda popüler yazarlardan birisi olan Pease (1997) ise çalışmasında beden dili üzerinde yoğunlaşmış ve insanların beden dili aracılığıyla yoğun olarak iletişim halinde bulduklarını savunmuş, beden hareketlerine yorumlar getirmiş ve bu biçimde insanların konuşmadan (sözel olmayan) karşındaki kişinin davranışlarından hareketle iletişim halinde olduklarını açıklamıştır. Korkut (1996) ise iletişim yollarının öğrenilmesinin ve öğretilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Dolayısıyla etkili iletişim yollarının öğrenilmesinin ve öğretilmesinin de gerçekleşebileceği görülmektedir. Bu yolların öğrenilmesi ve öğretilmesi kritik bir öneme sahiptir. Zira aile içindeki kişilerle, arkadaşları ile etkili sağlıklı, doyurucu ilişkiler kurabilen kişiler kendilerinden ve yaşamdan daha fazla tat alırlar. Bütün insanların daha mutlu olmalarında iletişimin temel becerilerini kullanabilmelerinin etkisi büyüktür. Unutulmaması gereken nokta iletişimin iki taraftan oluştuğu, nitekim iki tarafın da bu becerileri etkili biçimde kullanması halinde etkili iletişime ulaşılabileceğidir. Özellikle insan ilişkileri ile ilgili alanlarda çalışanların başarısı iletişim becerilerindeki etkinliklerine bağlıdır (Korkut, 2004). Bu bağlamda iletişim becerisi gelişmiş kişilerin, hayatlarında karşılaştıkları sorunlarla daha sağlıklı başa çıkabildikleri, doyurucu ilişkiler geliştirebildikleri ve sosyal hayatlarında daha başarılı olabildiklerini söylemek mümkündür (Cüceloğlu, 2004).

Yukarıda da genel olarak sunulduğu üzere konuyla ilgili kaynaklarda (Bahar, 2006; Sillars, 1995; Şen Demir, 2011; Sezgin, 2012; Kırmızı, 2003) iletişim kavramının pek çok tanımı olduğuna rastlamak mümkün olmakla birlikte söz konusu bu tanımlar incelendiğinde, araştırmacıların ağırlıklı olarak, iletişimin sosyal bir zorunluluk olduğu üzerinde durdukları görülmektedir. İnsanoğlu var oldukça iletişim kavramının vazgeçilmez oluşu bu olguya verilen önemi daha da artırmıştır. Etkili iletişim becerilerine sahip olup bu becerileri kullanabilmek bireyin sosyal gelişimini tamamlaması için güçlü bir destekleyici olarak görülmektedir. Ayrıca iletişim becerilerini iyi kullanabilen bireylerin toplumda

daha etkin bir biçimde sosyal faaliyetlerde bulunabildikleri sonucuna varılmıştır. İletişimin öneminin vurgulanmasına rağmen bireyler çoğu zaman iletişim problemleri yaşamakta ve yanlış iletişim yolunun seçilmiş olması sonucunda kişilerarası iletişimsizlik ve çatışma meydana gelmektedir. Dökmen (2001), iletişimsizliğe neden olan sebepleri kısaca şöyle özetlemiştir "kişilerarası iletişim çatışmalarının nedenleri arasında, bilişsel, algısal, bilinçdışı süreçleri ve kişisel ihtiyaçları saydık. Bunlar, iletişim çatışmalarını ortaya çıkaran derindeki köklü nedenler olabilir. Fakat iletişim çatışmalarının, en azından bir kısmının iletişim kurmadaki bilgi eksikliğinden kaynaklandığı görüşümdedir" (Dökmen 2001: 106).

İnsan ancak ilişkileri içinde var olabilen bir yaratık olduğundan, insanların düşünebilme, düşündüğünü karşısındakine anlatabilme yeteneği, toplumsal yaşamın temelini oluşturur. İnsanoğlunun düşünce ve duyu alışverişini kısıtlamak ya da genişletmek onun yaşam biçimini değiştirir. Çağımız bu tür bir değişime, bu alışverişin genişlemesine tanık oluyor. Bu değişim, simgelerin ve mesajların yoğun bir biçimde üretilmesinden ve geniş bir alana yayılabilmesinden kaynaklanmaktadır (Cüceloğlu, 1996: 219).

İnsanlar arasındaki ilişkiler, iletişim yolu ile kurulur. İnsanlar yaşantılarını, duygularını, düşüncelerini iletişim aracılığıyla başkalarına iletirler ve diğer bireyleri iletişim yoluyla anlamaya çalışırlar. Bu bakımdan iletişim, kişiler arasında ortak bir anlam yaratmak amacıyla yapılan her türlü etkinlik ve paylaşım olarak ifade edilebilir. İnsanoğlu var olduğu andan başlayarak sorunlarını, birikimlerini, duygularını, deneyimlerini, korkularını ve ürettiği diğer kültürel öğeleri başkaları ile paylaşma gereksinimi duymuştur. İnsanların gelişimi kurulan iletişim ile paralel gelişim göstermiştir (Deniz, 2003). Kişilerarası iletişim, insan yaşamındaki temel unsurlardan biri olarak belirtilmektedir. İletişim sayesinde insanlar kendilerini ifade edebilir ve diğer bireyleri anlayabilirler. Bir bakış açısıyla iletişim, kişilerarası ilişkilerde herkesin mesajları aynı zamanda hem alıp hem verdiği, hem de yorumlayıp sonuç çıkardığı başı sonu olmayan sonsuz bir süreç olarak görülmektedir. İnsan var olduğu sürece iletişim etkin bir biçimde devam edecektir (Korkut, 1996). Bu bağlamda bireyin kendisini ifade ediş tarzı, iletişimde kullandığı beceri karşındaki bireyin duyu ve düşüncelerinde etkili olabilmektedir. Birey etkili ifade tarzı ile diğer bireyleri etkilemeyi başarabilmektedir. Kişilerarası iletişimde önemli unsurlardan bir tanesi de etkili dinleyebilme ve etkili dinletebilme olarak ifade edilmektedir. İletişimin her insanın yaşamında yadsınamaz bir payı vardır. Çünkü insanlar duyu ve düşüncelerini ifade etmekte iletişimi kullanırlar. Bireyin yaşam biçimi, kültürü, hayata bakış açısı bireyin iletişim kurmada bakış açısını etkileyen önemli unsurlardan birkaç tanesidir. Oskay (1999)'a göre "iletişim insanın varlık sürdürme biçiminin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur. Doğal çevresi araç-gereçleri, üretim süreçlerindeki insan ile insan arasındaki ilişkiler, bu ilişkiler, bu ilişkilerde farklılaşmaları tarafların gözünde haklılaştıran değerler sistemi ise insanın toplumsal hayat tarzını oluşturur. Bunun mayası iletişimdir. Sosyal bir varlık olan insan her dönemde başka insanlarla iletişim kurma ihtiyacı duymuştur. Kişilerarası iletişim iki kişinin birbirinin varlığını fark ettiği andan itibaren

başlamaktadır. İlla konuşmak gerekli değildir. Birbirini süzmek ya da bakışlarını kaçırmaya çalışmakta bir iletişimdir. Kişilerarası iletişimin kaynağını insanlar oluşturmaktadır (Dökmen, 2004). Kişilerarası iletişim tek yönlü değil çift yönlü bir iletişimdir. İki kişi karşılıklı olarak ürettikleri anlamlı iletileri, belirli kanallar aracılığıyla birbirlerine iletmekte ve bunları algılayıp yorumlayarak süreci devam ettirmektedirler. Kişilerarası iletişimde karşı tarafa sadece sözlü mesajlar değil sözsüz mesajlarda iletebilmektedir. Ses tonu, jestler, mimikler, durulan mesafe de alıcıya birçok şey ifade edebilmektedir (Vural, 2009).

İletişimin oldukça zor ve beceri gerektiren bir özellik taşımakta olup, türlü nedenlerle iletişimde meydana gelen kopukluklar, insan ilişkilerini olumsuz yönde etkiler. İletişimde kopukluklara yol açan nedenlerin bazısı, farkında olarak, bazısı da farkında olmadan yapılan davranışların sonucudur (Cüceloğlu, 1996: 167). Kişilerarası ilişkilerde çok önemli olan iletişim becerileri en yakın olarak bireylerin etkili dinleme ve etkili tepki verme becerileri olarak özetlenebilmektedir. Bu iki becerinin uygun soru sorma, özetleme yapma, söylenenleri başka sözcüklerle tekrarlama konuşanın davranışlarını, sözlerini ve duygularını tanımlama ve uygun biçimde yansıtma, mesajı anlayıp anlamadığını sınama, etkili geri bildirim verme gibi becerileri gerektirdiği ifade edilmektedir (Korkut, 1999). İletişim becerileri sözel olan ve olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve etkili olarak tepki verme biçiminde özetlenebilmektedir (Baker ve Shaw, 1987; Egan, 1994). İletişim becerilerinin doğuştan ve sezgi yoluyla gerçekleştiğini düşünenler olsa da pek çok çalışma iletişim tekniklerinin çoğu öğesinin öğrenilebilir ve öğretilebilir özellikler içerdiğini göstermektedir (Buckman, 2001; Egan, 1994). İletişim becerilerinin ne tür beceriler içerdiğine ilişkin görüşler farklılıklar gösterebilmektedir. Bunlardan birisinde iletişim becerilerinin sözel, sese dayalı, bedensel, dokunsal, hareket içeren mesajları ve bu mesajların çeşitli karışımlarını içerdiği ifade edilmektedir. İletişim becerileri dinleme, başkalarının açısından bakabilme yoluyla karşı tarafı anlamayı, konuşarak ya da sözsüz iletişimle de karşısındakine mesaj gönderebilmeyi sağlamaktadır. İletişim becerileri etkin olarak kullanılmadığında karşı tarafı etkili olarak dinleyememe, onu değer yargıları veya dünya görüşüne göre algılayamama, sürekli ya da çok konuşma, sözsüz iletişimi doğru ve yerinde kullanamama gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Bu becerilerin herhangi birinde ya da bazılarında sorun yaşanması durumunda ise iletişimin başarılı ve sağlıklı olması engellenmektedir (Kurtyılmaz, 2005).

İletişim becerisi, "kişinin gönderdiği mesajları doğru bir biçimde kodlaması ve iletmesi, aldığı mesajları hatasız şekilde anlamlandırmasına yarayan etkili tepki verme ve etkin dinleme becerilerini tümüdür" (Deniz, 2003: 8). İletişim başarısının temelinde kişilik yapısının olduğu unutulmamalıdır. Özellikle işbirliğine yatkın, paylaşımcı, sorunlara çözüm arayan ve kendine güvenen kişilik yapısı önemlidir. İletişimde başarısız olanlar ise kendilerine güveni olmayan, davranışlarında başkalarından onaylanmayı bekleyen kişilerdir (Bilen, 2004). İletişim becerisi; sosyal iletişim, sosyal etkileşim ve kişilerarası iletişimi içerir. İletişim, kişinin kendi düşüncelerini başkalarına dayatması anlamına gelmemelidir. Çünkü iletişim becerisi dayatmaya dayanmaz, aksine olaylara ve

kişilere esneklik sağlar. Beceri sözcüğü, ilgili alanda yeterlilik, uzmanlık anlamlarına karşılık gelmekte, bu nedenle de iletişim becerisinin de yeterlilik ve uzmanlık gerektirdiği unutulmamalıdır. Bir süreç olan iletişim becerisi, öncelikle dinleme, karşılıklı konuşma, birbirine saygılı davranma, diğer kişileri anlamaya çalışma, takdir edilme gibi özellikler içerir (Kılıcıgil vd., 2009). Bu bağlamda söz konusu bu beceri ve yeterlilikler kişilerin mesleki hayatlarına da yansiyacak olup, özellikle mesleki hayata hazırlanmanın temelini oluşturan eğitim sürecinde (özellikle üniversite eğitimi döneminde) söz konusu bu beceri ve yeterliliklerin geliştirilmesine yönelik çabalar büyük önem taşımaktadır. Özellikle yapısı gereği emek-yoğun bir özellik taşıyan turizm sektöründe çalışacak olan yani bu yönde bir üniversite eğitimi alan öğrencilerin, insan ilişkileri ve müşteri ilişkileri bakımından iletişim süreçlerini çok iyi içselleştirmeleri, gerek kişisel açıdan onlara, gerekse örgütsel başarı bakımından bu alanda faaliyette bulunan işletmelere önemli ölçüde katkılar sağlayacaktır. Bu kapsamda çalışmanın ilerleyen bölümünde özellikle turizm sektörü ve bu bağlamda örgütsel ortamda iletişim becerilerinin ne denli önemli olduğuna yönelik bilgiler sunulması faydalı görülmektedir.

Turizmde ve Örgütsel Yaşamda İletişim Becerilerinin Rolü

İletişim insan hayatının her evresinde varlığını hissettirmektedir. Birey eğitim hayatı, iş hayatı, sosyal hayatı ve kendisiyle baş başa geçirdiği zaman dilimleri içinde iletişim olgusuna sürekli ihtiyaç duymaktadır. İletişimin toplumsal bir zorunluluk olduğu göz önüne alındığında, özellikle sosyal faaliyetler içinde bireyi ayırt edici bir nitelik olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda iletişim bireyin çalışma hayatına yön verici temel etkenlerden birisidir. Birey çalışma yaşantısı içinde bağlı bulunduğu örgütün diğer bireyleri ile iletişim aracılığıyla örgütsel faaliyetlerine yön verebilmektedir. İletişim sanatı gelişmiş bireylerin örgüt içinde diğer bireylerle duygu, düşünce vb aktarımı sırasında örgütsel eylemlere ket vurucu sonuçlarla baş başa kalma olasılıkları iletişim duygusu gelişmemiş diğer bireylerle mukayese edildiğinde daha düşük bir sayısal oran görülmektedir. Bu açıdan örgütler için iletişim olgusu büyük önem taşımaktadır. Örgütsel iletişim, örgütün işleyişini sağlamak ve örgütü hedeflerine ulaştırmak amacıyla, gerek örgütü oluşturan çeşitli bölüm ve ögeler, gerekse örgüt ile çevresi arasında girilen devamlı bir bilgi ve düşünce alışverişine ve gerekli ilişkilerin kurulmasına olanak tanıyan toplumsal bir süreçtir (Sabuncuoğlu, 2003: 74). Örgütlerin amaçlarına ulaşabilmeleri bu sürece bağlıdır. Bu yüzden, örgütsel iletişim, yönetimin temel fonksiyonlarından biridir denilebilir. Örgütlerin belirlenen amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için, örgüt unsurları bu amaç doğrultusunda bir araya gelmelidir. Bu ise, yönetimin örgütleme fonksiyonu ile gerçekleştirilir. Örgütlenme ve koordinasyon fonksiyonunun gerçekleşmesi ise iletişime bağlıdır (Atak, 2005: 60). Örgütün temel ögesi insandır. Örgüt içerisindeki kişiler arasında işbirliğinin gerçekleşebilmesi iletişime bağlıdır (Bakan ve Büyükmeşe, 2004). Örgütsel iletişim, örgütte, günlük faaliyetlerin yürütülmesini sağlamak ve örgütsel amaçları gerçekleştirebilmek için, hem örgütün unsurları arasında (iç çevre) hem de örgüt dış çevre arasında, bilgi ve düşünce alışverişidir (Tutar, 2003). İletişim örgütü bir arada tutan, örgütün birliğini sağlayan ve örgüt için

büyük öneme sahip olan bir unsurdur. Örgütlerde etkin iletişim ancak çift yönlü iletişimin kurulması ile mümkün olabilecektir. Örgütler öncelikle kendi iç iletişimlerini düzene koymalı sonra dış çevreyle iletişim kurmalıdır. Örgüt faaliyetlerinin başarısında dış çevreyle iyi ve düzenli bir iletişim sisteminin kurulmuş olması önemli bir rol oynar. İletişimin uzmanlık gerektirmesi kadar sistemli bir şekilde etkin olarak yapılması da önemlidir. Örgütlerde iletişim çift yönlü işleyen bir süreçtir. Hem işletme içine hem de işletme dışına doğru giden bir bilgi akışı ve onların değerlendirmelerini içeren bilgilerin işletmeye doğru akışı şeklinde işleyen bir iletişim söz konusudur. Böylece örgütler iç ve dış çevrelerinden gelen değerlendirmeler doğrultusunda gerekli durumlarda gerekli değişiklikleri zamanında yapabilmektedir (Demir, 2011: 63). İletişim sürecinin istenilen düzeyde işlemesi hem örgüt içinde, hem de örgüt dışında bilginin paylaşılmasını olanaklı hale getirir. Örgüt içi bilgiler genelde, organizasyonun; misyonunu, stratejisini, amaçlarını ve fonksiyonlarını ve politikalarını içerir. Örgütsel iletişimde geri bildirim, örgüt çalışanlarının işlerindeki performans ve iş kaliteleri hakkında bilgi sağlamada oldukça faydalı veriler içerir (Pelit vd., 2003: 89).

Günümüz dünyasında çalışma yaşantısı, insan yaşamının büyük ve önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Çalışma yaşantısı, insan davranışını etkilemektedir. Bunun aksi de geçerlidir. Bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ve yeteneklerle işe yönelik olarak sergilediği her türlü davranış da çalışma yaşamını etkilemektedir. İnsan yaşamının bütününde görece böylesine büyük bir zaman dilimini kapsayan çalışma yaşantısında başarı ve doyum sağlanması için bireyin sahip olduğu bilgi, beceri ve yetenekler, kişilik özellikleri ve ilgilerinin seçtiği mesleğe uygunluğu önem taşımaktadır (Toy, 2007). Her meslek alanının taşıması gereken farklı bilgi, beceri ve yetenekler vardır. Hemen hemen bütün meslek dalları için önem taşıyan becerilerden biri de iletişim becerileri olarak ifade edilmektedir. Her meslek alanı belirli bir düzeyde iletişim becerisi gerektirmektedir. Bu bağlamda insan ilişkilerinin ön planda olduğu işlerde iletişim becerileri daha önemli olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan beşeri ilişkilerin yoğun olarak yaşanmadığı teknik beceriye dayalı işlerde iletişim becerilerinin o derece önem taşımadığı ifade edilebilir.

İletişim faaliyetlerinde iletişim becerileri, özellikle başkalarını doğru anlamada, onların duygu ve düşünceleri ile özdeşleşerek değişik açılardan bakma yetisini kazanmada önem taşır. İletişim becerileri etkin anlamada bireye fayda sağladığı gibi bireyin kendini ifade etmesinde ve doğru anlaşılıp, doğru mesajların doğru kanallar seçilerek iletilmesinde de büyük rol oynar. İletişim becerileri, insan yaşamını her yönden etkiler. Bireyin iş yaşamında, diğer insanlarla olan etkileşiminde ve ilişkilerinde, iletişim becerileri sosyal yaşamda olduğu kadar önemlidir. Tüm meslek gruplarında belli düzeyde iletişim becerileri gerekmektedir. Bazı mesleklerde iletişim becerileri çok daha önemlidir. Çünkü bu mesleklerin icraatları daha çok insan ilişkilerine dayanmaktadır (Dilekman vd., 2008; 225).

Çevik (2011) çalışmasında öğrencilerin eğitim hayatında iletişim becerilerini kazanmaları gerektiğini vurgulamıştır. Öğrencilerin iletişim becerileri

kazanmaları gerek ailevi yaşantılarında gerekse eğitim hayatı sonrasında girecekleri mesleki yaşamlarında katkı sağlamaktadır. Kendini ifade edebilme, etkili anlatabilme, anlama ve dinleme gibi yetilere sahip bireyler çalışma hayatlarında karşılaşacakları sorunlara etkili çözüm üretebileceklerdir (Çevik, 2011).

Günlü (2001) çalışmasında iletişim becerileri ile turizm işletmeleri arasındaki ilişkiyi vurgulamış ve emek yoğun, beşeri ilişkilerin ön planda yaşandığı dinamik bir yapıya sahip olan turizm işletmeciliğinde iletişim becerilerinin etkin bir biçimde kullanılmasıyla müşteri memnuniyeti ve hizmet kalitesinin artacağı üzerinde durmuştur. Turizm sektörü insan ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı bir sektördür. Bu bağlamda personelin kendi arasında ve personelin müşteri ile olan iletişim süreci işletme açısından örgütsel başarının sağlanması için önem taşımaktadır (Günlü, 2001). Nitekim bu durum hizmet ağırlıklı olarak faaliyette bulunan turizm işletmeleri açısından da öneme sahiptir. Turizm sektörü beşeri ilişkilerin önem taşıdığı emek-yoğun bir sektördür. Bu bağlamda sektör çalışanları iletişim faaliyetlerine yoğun bir biçimde katılım sağlamaktadırlar. Turizm işletmelerinde gerek yönetici, gerekse işgören pozisyonunda çalışanların başarılı bir iletişim yeteneğine sahip olması, hem iç hedef kitle hem de dış hedef kitle ilişkilerini ve bunun sonucunda örgütsel performanslarını olumlu yönde etkiler. İletişim, o kadar önemlidir ki, sadece işletme sahibine, yöneticiye, iş arkadaşına vb. diğer ilişki halinde bulunan herkese duyulan sevgi ve saygı nedeniyle işgören doyumunu ve müşteri memnuniyeti sağlanabilir. Turizm işletmelerinde her şey sadece uygun fiyat ya da iyi bir servis mi? ya da işgörene ödenen yüksek ücret midir? sorularının yanıtı "hayır" olacaktır. Bunlardan daha önemli etkenleri; müşteriler açısından "alışkanlıklar, mekanın yeri, konumu, güvenilirliği, imaj vb." işgören açısından "onlara verilen değer, onlarla birlikte olma, fikirlerine önem verme, çalışma şartları, beklenti ve isteklerinin karşılanması vb." gibi sıralamak mümkündür. Tüm bunlar işgören ve turistlerin davranışlarında belirleyici rol oynamaktadır. Ancak bunların içinde en önemlisi güler yüzlü bir ilişki ve etkin bir iletişimdir. Dünyanın en ünlü ve en büyük turizm işletmesi olsanız bile iç ve dış hedef kitlelerle iyi bir iletişim kuramıyorsanız örgütsel performansınız istenilen düzeyde olmayacaktır (Demir, 2011: 71-72). Tokmak vd. (2013) konuyla ilgili çalışmalarında, turizm sektöründe insan kaynağının stratejik önemine bağlı olarak çalışanların kişilik özelliklerinin ve bunun yanında iletişim becerilerinin gerek bireysel performanslarında gerekse buna bağlı olarak çalıştıkları örgütün performansında önemli yer tutacağı üzerinde durmuşlardır.

Çetinkaya ve Alparşlan (2011) çalışmalarında, duygusal zeka ile iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu bağlamda duygusal zekanın iletişim becerileri üzerindeki etkisi anlamlı tespit edilmiştir. Kişilerin özel yaşamlarında önemli bir yer alan duygular, geleneksel bir yaklaşımla iş yaşamında pek dikkate değer bulunmamış ve üzerinde durulmamıştır. Ancak değişen ve gelişen çalışma şartlarında duygusal zekasını kullanan, diğer bir ifade ile kendini tanıyan, duygularını tanıyan ve yönetebilen, diğer bireylerin duygularına, istek ve ihtiyaçlarına cevap verebilen yöneticiler ve çalışanlar

işyerlerinde güvene dayalı ilişkiler kurabilmişler ve örgüt başarısına katkı sağlamışlardır (Çetinkaya ve Alparslan, 2011).

Turizm işletmelerinin öncelikli hedefinin misafir memnuniyeti olduğu bilindiği üzere insan kaynağının iletişim beceri düzeyinin taşıdığı önem işletme geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Turizm sektörü işgörenlerinin kendilerini ifade yetileri ve kişilerarası iletişimde anlama yetileri güçlü olmak zorundadır. Sektörün emek yoğun ve hizmet ağırlıkta bir çalışma sahası olduğundan dolayı insan kaynağının örgüt için yapacağı etkinin payı yadsınamaz. İşletmeler bu etkiyi kendi lehlerine çevirmek için stratejik insan kaynağı temin edilmesi doğrultusunda en iyi fayda sağlayacak işgöreni örgüte kazandırma çabası içinde olacaklardır. Bu bağlamda turizm sektörü içinde iletişim sürekli ve yoğun olarak varlığını hissettirmektedir. İşletme kendisine getiri sağlayan tüketicilerine en iyi hizmeti sunmak isteyecek onların taleplerine en hızlı ve en doğru cevabı vermeyi hedef olarak belirleyecektir. Nitekim bu noktada işletme ile tüketici arasında aracı görevi gören işgörene büyük sorumluluk düşmektedir. İşgören bu etkileşimi sağlayabilmek için her tüketici talebini değerlendirmeye almak durumunda kalacaktır. Üzerine düşen bu sorumluluğun bilincinde olan ve iletişim beceri düzeyi yüksek bir işgören örgüt içinde her zaman ön planda olmayı başaracaktır. Turizm sektöründe kariyer hedefleyen ve bu amaçla bu alanda eğitim alan üniversite öğrencileri açısından da düşünüldüğünde iletişim beceri düzeyinin yüksek olması vazgeçilmez unsurlardan birisidir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda turizm sektöründe bu mesleği yapacak kişilerin iletişim becerilerinin eğitim süreleri içinde değerlendirilmesi ve bu doğrultuda elde edilen bulgulara dayanarak gerekli önerilerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin iletişim becerileri düzeylerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Turizm alanında lisans düzeyinde eğitim alan öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri nedir?
- Öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri bazı bireysel özelliklerine (cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi (sınıf), akademik not ortalaması, öğrencinin ekonomik gelir düzeyi, barınma yeri, aile ikametgah yeri, öğrenim gördüğü lise) göre farklılık göstermekte midir?

Turizm işletmelerinde beşeri ilişkilerin yoğun olarak kullanılması dolayısıyla sektörde faaliyet gösteren işgörenlerin iletişim beceri düzeyleri işletmeler bazında hizmet kalitesine belirgin derecede etkiye sahiptir. Dolayısıyla sektörde faaliyet göstermeye hazırlanan turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Afyon Kocatepe Üniversitesinde lisans eğitimi gören turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesine yönelik daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Araştırma

bu açıdan farklı bir özellik taşımaktadır. Ayrıca turizm öğrencilerinin belirlenen bulgular sonucunda iletişim beceri düzeyleri bilgisi elde edilerek, belirlenen/belirlenecek eksikliklerin giderilmesine dönük ilgili taraflara (okul yönetimi, öğrenci, öğretim elamanları vb.) da öneriler getirilmesi mümkün olabilecektir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Söz konusu anket, iki bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde öğrencilerin bazı kişisel bilgilerinin tespiti amacıyla 8 (öğrencilerin cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü sınıf, ailenin ikametgah yeri, akademik not ortalaması, aylık ortalama harcama, barınma durumu, okuduğu lise) soru yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde, turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin tespitinde "İletişim Becerileri Envanteri" kullanılmıştır. İletişim Becerileri Envanteri (İBE), üniversite öğrencilerinin sahip oldukları iletişim beceri düzeylerini değerlendirmek amacıyla Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen 5'li Likert tipi bir ölçektir. Ölçek 1) hiçbir zaman, 2) nadiren, 3) bazen, 4) genellikle, 5) her zaman biçiminde sıralanmıştır. İlgili ölçek bilişsel (13), duygusal (14) ve davranışsal (14) olmak üzere toplam üç boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan "İletişim Becerileri Envanteri" konuyla ilgili bir çok çalışmada da ((Bingöl ve Demir, 2011; Tutuk vd., 2002; Gaskar ve Özyazıcıoğlu, 2014 vb.) kullanılmış ve genelde ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik düzeyleri -alfa iç tutarlılık katsayıları- yüksek (0,70-0,90 arası) çıkmıştır. Nitelik yapılan bu araştırmada da Cronbach Alpha katsayısı gerek ölçeğin boyutları, gerekse genel itibari ile yüksek sayılabilecek bir değerde çıkmıştır. Ölçeğe ilişkin yapılan güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Anketin Kapsadığı Boyutlar ve Geneline İlişkin Geçerlik ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

Faktörler (Boyutlar)	İfade Sayısı	Varyans Oranı (%)	Cronbach's Alfa
Bilişsel (Zihinzel) İletişim Becerileri	14	24,739	0,80
Duygusal (Duyuşsal) İletişim Becerileri	13	19,618	0,78
Davranışsal İletişim Becerileri	14	13,584	0,82
Genel	41	57,941	0,91

Tablo 1'de ölçeğe ilişkin yapılan "Güvenirlik Analizi" sonuçları, özellikle sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalar için güvenilir sonuçlar olarak kabul edilebilir. Çünkü araştırmalarda Cronbach Alpha katsayısı kullanılarak temel alınan güvenilirlik analizlerinde, söz konusu bu katsayıların, ölçek türünden türüne göre değişse de, sosyal bilimlerde 0,60'ın üzerinde olması, kullanılan ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bir kanıt sayılmaktadır (Morgan, 2004: 124). Bu kapsamda, bu araştırmada kullanılan ölçeklerin, gerek her bir boyutuna gerekse geneline ilişkin güvenilirlik katsayıları, belirtilen bu oranın üzerinde olması, ölçeğin güvenilir olduğu (Sekaran, 2003; Şencan, 2005) şeklinde yorumlanabilir. Açıklayıcı faktör

analizine göre bilişsel iletişim boyutu toplam varyansın % 24,739'unu, duygusal iletişim boyutu toplam varyansın % 19,618'ini, davranışsal iletişim boyutu toplam varyansın % 13,584'ünü açıklarken, bu üç boyut toplam varyansın % 57,941'ini açıklamaktadır.

Araştırmanın evrenini Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde lisans düzeyinde turizm eğitimi almakta olan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu çerçevede ilgili birim öğrenci işlerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda öğrenci sayısı (815) tespit edilmiş ve bu doğrultuda öğrencilerin devam ettikleri sınıf sayısına göre (65'i hazırlık, 33'ü birinci sınıf, 107'si ikinci sınıf, 71'i üçüncü sınıf, 69'u 4.sınıf) oranlanmak üzere tabakalı örnekleme yöntemine göre seçilen öğrencilere uygulanan toplam 345 anket analize tabi tutulmuştur. Anket uygulanırken öğrencilerle görüşülmüş ve bizzat açıklamalar yapılmış bundan dolayı anketlerde herhangi bir yanlış doldurma ve eksik bir veri olmamıştır. Araştırmada ankete yanıt veren turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilerek yorumlanmıştır. Turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin bazı bireysel özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğinin tespitinde Kolmogorov Smirnov testine göre veriler normal dağılım gösterdiği için iki faktörlü değişkenler için (cinsiyet) t testi, ikiden fazla değişkenler için (yaş, öğrenim düzeyi (sınıf), akademik not ortalaması, öğrencinin ekonomik gelir düzeyi, barınma yeri, aile ikametgah yeri, öğrenim gördüğü lise) tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Sonuçlar araştırmanın amacı doğrultusunda yorumlanarak konuyla ilgili öneriler geliştirilmiştir

Bulgular ve Tartışma

Tablo 2'de katılımcıların bazı bireysel özelliklerine ilişkin yüzde ve frekans dağılımları yer almaktadır. Tablo 2'ye göre ankete katılan turizm öğrencilerinin %52,5'i kadın, %47,5'i erkek olup; %15,9'u 20 ve/veya altı, %81,4'ü 21-25, %2,6'sı ise 26 ve/veya yaş grubu aralığındadır. Öğrencilerin %18,8'i hazırlık, %9,6'sı 1.sınıf, %31'i 2.sınıf, %20,6'sı 3.sınıf, %20'si 4.sınıf aralığındadır. Turizm öğrencilerinin akademik ortalamaları incelendiğinde %2'si 1.00-1.49, %9'u 1.50-1.99, %24,3'ü 2.00-2.49, %30,7'si 2.50-2.99, %13,6'sı 3.00-3.49, %6,4'ü 3.50-4.00 bulguları elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin aylık harcama durumları %20,9'u 0-300 tl, %38,8'i 301-599 tl, %20,3'ü 600-899 TL, %12,8'i 900-1199 TL, %7,2'si 1200 TL ve üzeri olarak belirlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Bazı Bireysel Özelliklerine İlişkin Yüzde Frekans Dağılımı

Kişisel Bilgiler (n=345)		f	%	Kişisel Bilgiler (n=345)		f	%
Cinsiyet	Kadın	181	52,5	Aile İkametgah Durumu	Şehir merkezi	210	60,9
	Erkek	164	47,5		İlçe merkezi	97	28,1
Yaş	20-ve/veya altı	55	15,9	Aylık Harcama	Köy	37	10,7
	21-25	281	81,4		0-300tl	72	20,9
	26 ve/veya üstü	9	2,6		301-599	134	38,8

Sınıf	Hazırlık	65	18,8	(TL)	600-899	70	20,3
	1.sınıf	33	9,6		900-1199	44	12,8
	2.sınıf	107	31,0		1200veüzeri	25	7,2
	3.sınıf	71	20,6	Üniversite Barınma Durumu	Evde tek başına	34	9,9
	4.sınıf	69	20,0		Evde arkadaşlarla	124	35,9
Genel Akademik Ortalama	1.00-1.49	7	2,0		Devlet yurdunda	87	25,2
	1.50-1.99	31	9,0		Özel yurttta	100	29,0
	2.00-2.49	84	24,3	Lise	Düz lise	133	38,6
	2.50-2.99	106	30,7		Turizm lisesi	73	21,2
	3.00-.3.49	47	13,6		Diğer	139	40,3
	3.50-4.00	22	6,4				

Tablo 3’de katılımcıların iletişim düzeylerine ilişkin yanıtlarının yüzde, frekans dağılımları ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir. Tablo 3’teki bulgulara göre öğrencilerin bilişsel boyuttaki iletişim beceri düzeylerindeki “insanları anlamaya çalışırım” ifadesine katılımcıların; %1,4’ü hiçbir zaman, %0,9’u nadiren, %7,8’i bazen, %41,7’si genellikle, %48,1’i her zaman yanıtını vermiş olduğu görülmektedir. Turizm öğrencilerinin “insanları anlamaya çalışırım” ifadesine verdikleri cevapların aritmetik ortalaması diğer ifadelere oranla yüksek (4,34) çıkmıştır. Söz konusu veriyle ilgili elde edilen bulgular neticesinde turizm öğrencilerinin insanları anlamaya yönelik göstermiş oldukları çabanın fazla olduğu ve sektörün emek yoğun yapısı ve insan ilişkilerinin yoğun olduğu düşünüldüğünde elde edilen sonucun sektörde meslek hayatlarına devam etmeyi planlayan öğrenciler için fayda getirici bir unsur olacağı ifade edilebilir.

Tablo 3: Katılımcıların İletişim Düzeylerine İlişkin Yanıtlarının Yüzde, Frekans Dağılımları ile Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Boyutlar	İfadeler	Hiçbir Zaman		Nadiren		Bazen		Genellikle		Her Zaman		$\bar{X}$	s.s.
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
BİLİŞSEL	İnsanları anlamaya çalışırım.	5	1,4	3	0,9	27	7,8	144	41,7	166	48,1	4,34	0,79
	Düşüncelerimi başkalarına tam olarak rahatlıkla iletebilirim (iletmede zorluk çekmem).	3	0,9	21	6,1	78	22,6	142	41,2	101	29,3	3,92	0,92
	Dikkatimi karşımdakinin ilgi alanı üzerinde toplayabilirim.	1	0,3	17	4,9	88	25,5	167	48,4	72	20,9	3,85	0,82
	Eleştirilerimi karşımdaki kişiyi incitmeden iletirim.	9	2,6	24	7,0	69	20,0	136	39,4	107	31,0	3,89	1,01
	Karımdaki kişiyle aynı görüşü paylaşmasam bile fikrine saygı duyarım.	4	1,2	18	5,2	46	13,3	114	33,0	163	47,2	4,20	0,94
	Karımdaki kişinin konuşmaya ve dinlemeye istekli olup olmadığını anlamaya çalışırım.	3	0,9	5	1,4	52	15,1	162	47,0	121	35,1	4,15	0,79
	Dinleyenin anlamaz görüldüğünde, iletmek istediklerimi tekrarlar, yeni kelimelerle ifade eder, özetlerim.	31	9,0	42	12,2	82	23,8	115	33,3	75	21,7	3,47	1,22
	Yanlış tutum ve davranışlarını kolaylıkla kabul ederim.	26	7,5	35	10,1	88	25,5	141	40,9	55	15,9	3,48	1,11
	Karımdaki kişinin bana ters düşen duygu ve düşüncelerini yargılamaktan kaçınırım.	22	6,4	44	12,8	99	28,7	124	35,9	56	16,2	3,43	1,10
	İletişim kurduğum kişinin eğer varsa sorununu anlamaya çalışırım.	3	0,9	8	2,3	43	12,5	162	47,0	128	37,1	4,17	0,80
	Başkaları ile ilişkilerimi bozacak çıkışlar yapmaktan kaçınırım.	12	3,5	24	7,0	65	18,8	153	44,3	91	26,4	3,83	1,01
	Öneride bulunduğum kişinin öneriye açık olup olmadığına dikkat ederim.	7	2,0	18	5,2	61	17,7	158	45,8	101	29,3	3,95	0,93
	Kendimi karşımdaki kişinin yerine koyarak, duygu ve düşünceleri anlamaya çalışırım.	5	1,4	14	4,1	49	14,2	148	42,9	129	37,4	4,11	0,90
DUYGUSAL	Eleştirilere açığım.	11	3,2	23	6,7	78	22,6	131	38,0	102	29,6	3,84	1,03
	Karımdaki kişiyi dinlerken ona odaklanırım.	1	0,3	11	3,2	53	15,4	157	45,5	122	35,4	4,13	0,81
	İnsanları dinlerken sıkılganlık göstermem.	5	1,4	17	4,9	67	19,4	149	43,2	106	30,7	3,97	0,92
	İnsanlara güvenirim.	40	11,6	69	20,0	103	29,9	78	22,6	53	15,4	3,10	1,23
	Karşı cinsten biriyle iletişim kurduğumda rahatsızlık duymam.	8	2,3	23	6,7	90	26,1	127	36,8	97	28,1	3,82	0,1

	Gerektiğinde özür dilerim.	6	1,7	19	5,5	53	15,4	111	32,2	156	45,2	4,14	0,99
	Çevremdeki insanlara karşı ilgisizlik göstermem.	3	0,9	9	2,6	72	20,9	158	45,8	103	29,9	4,01	0,84
	Çoğunlukla duygularımdan eminimdir.	5	1,4	27	7,8	76	22,0	149	43,2	88	25,5	3,83	0,95
	İletişim kurduğum kimse tarafından anlaşılmaktan mutluluk duyarım.	1	0,3	12	3,5	29	8,4	107	31,0	196	56,8	4,41	0,81
	Karşımdaki kişiye güvenmek beni mutlu eder.	2	0,6	14	4,1	49	14,2	108	31,3	172	49,9	4,26	0,89
	Her insanı olumlu beklentilerle karşılarım.	6	1,7	22	6,4	103	29,9	127	36,8	87	25,2	3,77	0,96
	İletişim kurduğum kimselerden, bir şeyler alır ve onlara da bir şeyler verdiğimi hissederim.	-	-	18	5,2	76	22,0	180	52,2	71	20,6	3,88	0,79
	Beni rahatsız eden duygularımı iletmekte sıkıntı çekmem.	11	3,2	37	10,7	87	25,2	126	36,5	84	24,3	3,68	1,06
	İletişim kurduğum insanlar tarafından anlaşıldığımı hissederim.	4	1,2	18	5,2	84	24,3	163	47,2	76	22,0	3,84	0,87
DAVRANIŞSAL	İletişimde bulunduğum insanlardan gelen öğüt ve önerileri içtenlikle dinlerim.	4	1,2	17	4,9	68	19,7	163	47,2	93	27,0	3,94	0,88
	Konuşurken, etkili bir göz iletişimi kurabilirim.	7	2,0	16	4,6	69	20,0	135	39,1	118	34,2	3,99	0,96
	Kişilerin, anlatmak istediklerini dinlemek için yeterince zaman ayırırım,	1	0,3	16	4,6	62	18,0	155	44,9	109	31,6	4,03	0,85
	Karşımdaki kişiye genellikle söz hakkı veririm.	2	0,6	10	2,9	42	12,2	158	45,8	133	38,6	4,19	0,81
	Başkaları konuşurken sabırsızlanmam, onların sözünü kesmem.	1	0,3	24	7,0	63	18,3	150	43,5	107	31,0	3,98	0,90
	Konuşurken ilk adımı atmaktan çekinmem.	9	2,6	29	8,4	93	27,0	143	41,4	71	20,6	3,69	0,98
	Konuşurken açık, sade ve düzgün cümleler kurarım.	6	1,7	15	4,3	75	21,7	156	45,2	91	26,4	3,91	0,91
	İletişimde bulunduğum kişinin yüzüne bakarım.	6	1,7	13	3,8	45	13,0	129	37,4	152	44,1	4,18	0,93
	Dinlediğim kişiyi daha iyi anlamak için sorular yöneltilirim.	4	1,2	18	5,2	62	18,0	160	46,4	101	29,3	3,97	0,89
	İnsanlarla görüşürken, bilerek onları rahatlatacak şeyler yaparım.	6	1,7	15	4,3	94	27,2	157	45,5	73	21,2	3,80	0,89
	Dinlerken, karşımdaki kişinin sözünü kesmemeye özen gösteririm.	7	2,0	15	4,3	56	16,2	160	46,4	107	31,0	4,00	0,92
	Küs olduğum birisiyle barışmak istediğimde ilk adımı atarım (atmaktan çekinmem).	37	10,7	43	12,5	92	26,7	100	29,0	73	21,2	3,37	1,25
	Ses tonumu konunun özelliğine göre ayarlayabilirim.	6	1,7	19	5,5	76	22,0	152	44,1	92	26,7	3,88	0,93
	İnsanlara cevaplamada zorlanacakları ani sorular yöneltmekten kaçınırım.	23	6,7	32	9,3	98	28,4	128	37,1	62	18,0	3,51	1,10

Ankete katılan öğrencilerin bilişsel boyuttaki "düşüncelerimi başkalarına tam olarak rahatlıkla iletebilirim" ifadesine %0,9'u hiçbir zaman, %6,1'i nadiren, %22,6'sı bazen, %41,2'si genellikle, %29,3'ü her zaman şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir. Bilişsel boyuttaki ilgili anket sorusunun aritmetik ortalama değeri 3,92 olarak belirlenmiştir. Bilişsel boyutta dikkat çeken bulgular arasında katılımcıların "dinleyen anlamaz görüldüğünde, iletmek istediklerimi tekrarlar, yeni kelimelerle ifade eder, özetlerim" ifadesinin %9 hiçbir zaman, %12,2 nadiren, %23,8 bazen, %33,3 genellikle, %21,7 her zaman biçiminde bir oranlanama ile cevaplanmasıdır. Turizm öğrencileri vermiş oldukları bu cevaplar doğrultusunda bilişsel boyutta ilgili sorunun aritmetik ortalamasının yüksek olarak niteleyemeyeceğimiz ($\bar{x}=3,47$) bir şekilde fikir belirtmişlerdir. Nitekim eldeki veriler turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeyleri konusunda diğer bireylerin dinlememe durumu karşısında kendilerini yineleme oranlarının düşük olduğunu göstermiştir. Katılımcılar bilişsel boyutta "karşımdaki kişinin bana ters düşen duygu ve düşüncelerini yargılamaktan kaçınırım" ifadesine %6,4 hiçbir zaman, %12,8 nadiren, %28,7 bazen, %35,9 genellikle, %16,2 her zaman biçiminde cevaplandırmışlardır. Bu bağlamda elde edilen bulgular neticesinde ifadenin aritmetik ortalamasının bilişsel boyuttaki diğer sorular içinde en düşük ($\bar{x}=3,43$) orana sahip olduğu görülmüştür. Öte yandan verilere dayanılarak turizm öğrencilerinin iletişim sürecinde karşılarındaki bireylerin farklı görüş ve duygulara sahip olması doğrultusunda yaklaşımlarında objektif olamadıkları ifade edilebilir. Yapılan araştırmada turizm öğrencileri duygusal boyuttaki "iletişim kurduğum kimse tarafından anlaşılmaktan mutluluk duyarım" ifadesine %0,3 hiçbir zaman, %3,5 nadiren, %8,4 bazen, %31 genellikle, %56,8 her zaman şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda duygusal boyuttaki ilgili anket sorusu hem duygusal boyutta hem tüm boyutlar içinde en yüksek ($\bar{x}=4,41$) aritmetik ortalama değerine sahip olmuştur. Dolayısıyla turizm öğrencilerinin kişilerarası iletişim sürecinde anlaşılabilirliği doğrultusunda duygusal olarak olumlu tepki gösterdikleri ifade edilebilir. Turizm öğrencileri duygusal boyutta "insanlara güvenirim" ifadesine %11,6 hiçbir zaman, %20 nadiren, %29,9 bazen, %22,6 genellikle, %15,4 her zaman biçiminde yanıtlandırmışlardır. Dolayısıyla ifade hem duygusal boyutta hem diğer boyutlar içinde aritmetik ortalaması en düşük ($\bar{x}=3,10$) soru olarak elde edilmiştir. Bu bağlamda turizm öğrencilerinin mevcut anket sorusuna verdikleri cevap neticesinde güven problemi olduğu söylenebilir. Bunun sonucu olarak bireylerin sosyal yaşamlarında yeni ilişkilere temkinli yaklaşımları ve diğer bireylere güven konusunda mütereddit kalmaları iletişim beceri düzeyi yüksek bireylerin içe kapanmasına ve sosyal ilişkilerin aza indirilmesi problemine vesile olabileceği ifade edilebilir. Bireylerin diğer bireylere güven duyabilmeleri iletişim sürecinde büyük önem taşımakta ve sağlıklı kişilerarası iletişim kurulmasında öncü görevi üstlenmektedir.

Katılımcılar davranışsal boyutta "küs olduğum birisiyle barışmak istediğimde ilk adımı atarım" ifadesine %10,7 hiçbir zaman, %12,5 nadiren, %26,7 bazen, %29 genellikle, %21,2 her zaman olarak cevap vermişlerdir. Turizm öğrencilerinin duygusal boyuttaki "insanlara cevaplamada zorlanacakları ani sorular yöneltmekten kaçınırım" ifadesine %6,7 hiçbir zaman, %9,3 nadiren, %28,4 bazen, %37,1 genellikle, %18 her zaman olarak değerlendirdikleri elde

edilen bulgular arasındadır. Turizm öğrencileri duygusal boyutta "küs olduğum birisiyle barışmak istediğimde ilk adımı atarım" ifadesine %10,7 hiçbir zaman, %12,5 nadiren, %26,7 bazen, %29 genellikle, %21,2 her zaman biçiminde yanıtlamışlardır. Bu doğrultuda ilgili anket sorusunun davranışsal boyutta en düşük (3,37) aritmetik ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar davranışsal boyutta "karşımdaki kişiye genellikle söz hakkı veririm" ifadesine %0,6 hiçbir zaman, %2,9 nadiren, %12,2 bazen, %45,8 genellikle, %38,6 her zaman biçiminde yanıt vererek, ilgili sorununun davranışsal boyutta en yüksek ($\bar{x}=4,19$) aritmetik ortalamaya sahip olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Tablo 4: Öğrencilerin İletişim Düzeylerine İlişkin Yanıtlarının Boyutlar Bazında ve Genel Aritmetik Ortalama Değerleri

Boyutlar	n	$\bar{x}$	ss.
Bilişsel (Zihinzel) İletişim Becerileri	345	3,9058	0,50927
Duygusal (Duyuşsal) İletişim Becerileri	345	3,9060	0,49200
Davranışsal İletişim Becerileri	345	3,8885	0,53679
Genel	345	3,9000	0,46017

Tablo 4'de öğrencilerin iletişim düzeylerine ilişkin yanıtlarının boyutlar bazında ve genel aritmetik ortalama değerleri yer almaktadır. İletişim beceri düzeyleri anket sonuçları incelendiğinde genel olarak turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeyleri yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca boyutlar bazında incelendiğinde elde edilen aritmetik ortalama verilerinin birbirine yakın olduğu ve değerlerin yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Dolayısıyla turizm öğrencilerinin eğitim sürecinde uygulanan anket sonuçlarına göre iletişim beceri düzeylerinin yüksek olması, öğrencilerin iletişim beceri düzeyi ile sektör ilişkisinin bilincinde olduğu biçiminde yorumlanabilir. Nitekim turizm öğrencilerinin bu farkındalığa sahip olmaları meslek hayatlarında yer edinecekleri işletme açısından bir avantaj oluşturacaktır. Turizm öğrencilerinin sahip oldukları iletişim beceri düzeyleri meslek hayatlarında kendilerine güçlü bir referans olacaktır. Öte taraftan turizm öğrencilerinin insanlara güven konusunda iletişim sürecinde temkinli davrandıkları elde edilen bulgular arasındadır. Turizm öğrencilerinin güven duygusu konusunda temkinli davranmaları iletişim sürecinin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi önünde engel oluşturabilir. Katılımcıların dinleme odaklı oldukları ve bunun sonucunda iletişim becerileri konusunda konuşmak kadar dinlemenin etkili bir yön verici olduğunu bilincinde oldukları iletişim beceri düzeylerinin artmasına katkı sağlayan bir diğer etken olarak ifade edilebilir.

Tablo 5'de öğrencilerin iletişim düzeylerine ilişkin yanıtlarının cinsiyetlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin gerçekleştirilen t testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin İletişim Düzeylerine İlişkin Yanıtlarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss.	t	p
Bilişsel	Erkek	164	3,7885	0,56	-4,171	0,000*
	Kadın	181	4,0122	0,43		
Duygusal-Duyuşsal	Erkek	164	3,8415	0,54	-2,334	0,020*
	Kadın	181	3,9645	0,42		
Davranışsal	Erkek	164	3,8085	0,54	-2,659	0,008*
	Kadın	181	3,9611	0,52		
Genel	Erkek	164	3,8134	0,50	-3,377	0,001*
	Kadın	181	3,9785	0,40		

*:p<0,05

Tablo 5'deki sonuçlara göre, kadın öğrencilerin bilişsel boyuttaki iletişim beceri düzeyleri ($\bar{x}=4,01$), erkek öğrencilerden ($\bar{x}=3,79$) daha yüksektir ($p<0,05$). Yine aynı şekilde bayan öğrencilerin diğer boyutlarda (duygusal, davranışsal, zihinsel) ve genelde iletişim beceri düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek /üst seviyede olduğu belirlenmiştir. Yazında yer alan bazı çalışmalarda cinsiyetin iletişim becerilerinde farklılık oluşturmadığı (Pehlivan 2005; Erkuş ve Günlü 2009; Çevik 2011) sonuçlarına ulaşılsa da bu konu ile ilgili yapılan birçok araştırmada (Korkut 1997, Şeker 2000; Durukan ve Maden 2010; Gölönü ve Karcı 2010; Kılıçoğlu, Gedik ve Akhan 2011), bu çalışmada elde edilen sonuçlara paralel sonuçlara da ulaşıldığı gözlenmektedir.

Tablo 5'deki söz konusu sonuçlar özellikle kadın öğrencilerin cinsiyete dayalı olarak daha iletişime açık, sosyal yönü ön planda bir yapıya sahip oldukları biçiminde ifade edilebilir. Öte taraftan erkek öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin pek de düşük olmadığı ancak kadın öğrencilere mukayese edildiğinde düşük kaldığı tespit edilmiştir. Bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre iletişim becerileri algılama düzeylerinin yüksek olmasını Korkut (1997) sosyalleşme sürecine bağlanmıştır. Bulut (2004) ve İlaslan (2001)'in çalışmalarında da benzer bulgu ifade edilmiştir. Gaskar ve Yazıcıoğlu (2014)'nin çalışması da kadın öğrencilerin iletişim beceri düzeylerin erkek öğrencilere oranla daha yüksek olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Tepeköylü vd. (2009)'nin araştırmasında kadın öğrencilerin lehine iletişim beceri düzeyinin yüksek bulunduğu tespit edilmiştir. Yine Erigüç vd. (2013)'nin çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla iletişim beceri düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Araştırmada turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin diğer bireysel özelliklerine (yaş, öğrenim düzeyi (sınıf), akademik not ortalaması, öğrencinin ekonomik gelir düzeyi, barınma yeri, aile ikametgah yeri, öğrenim gördüğü lise) göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi için gerçekleştirilen tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda; ilgili değişkenler ile öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışma sonuçlarında, bu araştırmaya benzer sonuçlar elde edildiği gibi farklı sonuçlara da rastlamak mümkündür.

Örneğin Tutuk (2002), Bingöl ve Demir (2011)'in konuyla ilgili gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında da mezun olunan lise türü ile öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonuçları ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Erigüç vd. (2013)'nin çalışmalarında, öğrencilerin yaş grupları ve devam edilen sınıf ile iletişim beceri düzeyleri arasında herhangi bir farklılık olmadığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. Yine Dilekman vd. (2008) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin sınıf düzeyleri ile iletişim beceri düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öte taraftan diğer bazı araştırmalarda akademik başarı düzeyi ile iletişim beceri düzeyleri arasında anlamlı bulgular tespit edilmiş, akademik başarı düzeyi yüksek öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir (Güngör, 1989; Bingöl ve Demir, 2011).

Son olarak yaş değişkeninin iletişim beceri düzeylerinde farklılık oluşturup oluşturmadığı incelendiğinde yaş gruplarının iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı elde edilen bulgular arasındadır. Öte yandan Razi vd. (2009)'de çalışmalarında 17-19 yaş grubunun diğer yaş gruplarından farklılaştığı ve iletişim becerilerinin daha düşük olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Kılıçoğlu vd. (2011) çalışmalarında bu çalışmada elde edilen sonuçlara benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, ankete katılım sağlayan öğrencilerin genel olarak iletişim beceri düzeyleri yüksek olarak tespit edilmiş, bunun yanı sıra kadın öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri erkek öğrencilere oranla daha yüksek olarak belirlenmiştir. Turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin yüksek olması sektörde meslek hayatına devam etmek isteyen katılımcılar için olumlu olarak değerlendirilebilir. Nitekim turizm sektöründe rekabet edebilmenin nitelikli insan gücü ile mümkün olduğu düşünüldüğünde turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin yüksek olması sektör bazında örgüt içinde başarı gösterebileceklerinin de bir değerlendirmesi olarak ifade edilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan literatür taraması sonucunda Türkiye'de turizm öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmeye yönelik çalışmalara çok az rastlanıldığı görülmüştür. Bu kapsamda bu çalışmada Afyon Kocatepe Üniversitesinde lisans düzeyinde eğitim gören turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeyleri değerlendirilmiştir. Turizm sektörünün insan kaynağı üzerine sürdürülebilirlik düzeyi olan bir yapısı olduğu düşünüldüğünde işletmeler hizmet kalitelerini arttırabilmek için örgüte en faydalı olabilecek işgöreni temin etmek isteyeceklerdir. Hizmet ön planda ve iletişim olgusunun vazgeçilmez olduğu bir meslek hayatı gereği turizm sektörü çalışanlarının iletişim ve kişilerarası iletişim olgularına bakış açıları olumlu olmak zorundadır. Turizm sektöründe yer edinmek isteyen işgörenler için etkili iletişim gücüne sahip olmak en önemli unsurlardan birisini oluşturmaktadır.

Gerçekleştirilen bu araştırmanın bulgularına göre Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde lisans düzeyinde eğitim gören turizm öğrencilerinin genel olarak

"İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği" puan ortalamalarının yüksek olduğu, iletişim becerisi algılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği diğer değişkenlere bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Cinsiyetler arası iletişim düzeyi puanında kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla bilişsel, duygusal, davranışsal ve toplamda yüksek puan aldığı ve aralarındaki ilişkinin anlamlı olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Buradan hareketle çalışma sonucunda elde edilen bulgular bize iletişim kavramının geliştirildiği ölçüde turizm faaliyetlerinin daha sağlam temel üzerine atılacağını göstermiştir. Turizm ile iletişim arasındaki ilişki düşünüldüğünde; iletişime verilen önemin artırılması ile tercih edilirlilik arasında paralel gelişen bir bağlantı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla örgüt içinde bu iletişim organizasyonu en doğru biçimde sağlayabilmek ve bunu tüketiciye sunabilmek örgüt bazında işletmeye katkı sağlayacaktır.

Öğrenciler açısından durum değerlendirildiğinde bireylerin kendilerini ifade etme ve diğer bireyler ile sağlıklı iletişim kurma sürecinde kullanılan yöntem ve belirlenen strateji iletişimin geleceğine yön çizen haritadır. Bu bağlamda öğrencilere getirilebilecek en doğru öneri iletişim becerilerini sürdürmek adına okuma alışkanlığı edinmek ve okuma alışkanlığını sürekli geliştirmek olacaktır. Bir diğer bakış açısıyla bireylerin kendilerini ifade etme özgürlükleri olduğunu bilmeleri ve aynı biçimde diğer bireylerin de bu hakka sahip olduklarını unutmamaları, her şeyden önce bireylerin kendi öz saygı değerlerine sahip olmaları ve diğer bireylere sadece saygı duyabilecek olgunluğa erişmeleri gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak öğretim kurumlarına getirilebilecek öneri, turizm sektörü için belirleyici etken olan iletişim kavramı üzerine yapılan çalışmalar artırılmalı ve turizm öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerini geliştirmeye yönelik müfredat düzeninin genişletilmesi biçiminde ifade edilebilir.

Bu alanda benzer çalışma yapmak isteyen araştırmacılara verilebilecek öneri ise belirlenen iletişim beceri düzeyinin bu düzeyi geliştirmek adına ilişkili olgular ile bağlantı kurulabilmesine yönelik faaliyetlerde bulunulmasıdır. Nihayetinde bu çalışmada, öğrencilerin iletişim beceri düzeyleri öğrencilerin kendi algılamaları/değerlendirmeleri sonucu belirlenmiş olup, özellikle gelecekteki araştırmalarda bu konuda öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin çok yönlü olarak diğer kişiler/ilgili gruplar (arkadaşları, yakınları, öğretmenleri vb.) tarafından da değerlendirilmesini içeren çalışmamaların yapılması, konuyla ilgili çok yönlü ve daha sağlam veriler ortaya konması bakımından önemlidir. Ayrıca mesleki eğitim verilen kurumlardaki kişilerin iletişim becerilerinin geliştirilmesine etki eden/edecek hususların belirlenerek, bu unsurların iletişim becerileri üzerindeki etkisi araştırılabilir. Yine bu kapsamda iletişim becerileri ile ilişkili diğer konular da bu kapsamda araştırmaya değerlidir. Böylelikle söz konusu bu araştırma sonuçları neticesinde getirilecek öneriler, gerek ileride mesleki yaşamına giren bireyin iletişim yeterliliklerinin en üst düzeye çıkarılmasındaki çabalara, gerekse kişinin özel ve sosyal yaşamında başarılı olması açısından fayda sağlayacaktır. Bu husus özellikle turizm gibi insan odaklı bir sektörde görev alacak kişiler açısından daha da önemlidir. Buna ek olarak özellikle olarak turizm sektöründe çalışacak işgören adaylarının eğitim süreci devam ederken turizm

işletmelerinde uygulamalı olarak deneyim kazanmaları mesleki yaşantılarının başlangıcında oluşabilecek iletişim kopukluklarının en aza indirilmesinde fayda sağlayacaktır. Dolayısıyla eğitim sürecinde verilen iletişim dersleri uygulamalı olarak pekişecek, misafir memnuniyeti odaklı olan emek yoğun yapıya sahip turizm işletmelerinin sektörel bazda gelişmesine yardımcı olacağı söylenebilir.

Kaynakça

- Aebersold, M., Tschannen D., Sculli, G. (2013). Improving nursing students communication skills using crew resource management strategies, *Journal Of Nursing Education*. 52,3, 125-130.
- Atak, M., (2005), Örgütlerde resmi olmayan iletişimin yeri ve önemi, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, 2, 2, 59-62.
- Bahar, E., (2006), *İşletme Becerileri Grup Çalışması*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Bakan, İ., Büyükmeşe, T., (2004). Örgütsel iletişim ile iş tatmini unsurları arasındaki ilişkiler: akademik örgütler için bir alan araştırması, *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4, 1-30.
- Baker, S. B., Shaw, M. C., (1987). *Improving Counseling Through Primary Prevention*. Ohio: Merrill Publishing Company.
- Baum, T. (2002). Skills and training for the hospitality sector: A review of issues, *Journal Of Vocational Education and Training*, 54, 3, 343-363
- Bingöl, G., Demir, A.,(2011). Amasya Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri, *Göztepe Tıp Dergisi*, 26, 4, 152-159.
- Bilen, M.; (2004). *Sağlıklı İnsan İlişkileri*. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Buckman, R., (2001), Communication skills in palliative care a practical guide, *Neurologic Clinics*, 19, 4, 989-1004.
- Bulut, B.N., (2004). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerilerine İlişkin Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* Sayı: 2, 443-452.
- Cüceloğlu, D., (2004). *İnsan ve Davranışı* (7. Baskı). Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Cüceloğlu, D., (1996). *Yeniden İnsan İnsana* (12. Baskı). Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Çağlar, İ., Kılıç, S.; (2011). *Eğitim Fakülteleri için Genel İletişim*. Nobel Yayıncılık: Ankara.
- Çetinkaya, Ö., Alparslan, M., (2011). Duygusal Zekanın İletişim Becerileri Üzerine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 1, 363-377.
- Çevik, D. B. (2011). Müzik öğretmeni adaylarının iletişim becerileri, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 1-13.

Demir, Ş.Ş., Demir, M. (2009). Örgütsel iletişimde duygusal zekanın rolü: Konaklama işletmelerinde bir araştırma, *Şelçuk İletişim Dergisi*, 6, 66-77.

Demir, Ş.Ş.; (2011). *Turizm İşletmelerinde Halkla İlişkiler ve İletişim*. Detay Yayıncılık, Ankara.

Demirel, Y., Öktem, F. Ş., Saraçoğlu, F., (2010). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Verilen Temel İletişim Becerileri Dersinin Öğrencilerin İletişim Becerilerini Değerlendirme Düzeylerine Etkisi. MYO-ÖS 2010- *Ulusal Meslek Yüksekokulları Öğrenci Sempozyumu*, Düzce.

Deniz, İ. (2003). İletişim Becerileri Eğitiminin İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeylerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Deniz, M.E., Sümer A.S., (2010). Farklı özanlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinde depresyon, anksiyete ve stresin değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, 35, 158, 115-127.

Dilekman, M., Başçı, Z., Bektaş, F., (2008). Eğitim fakültesi öğrencilerinin iletişim becerisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 2, 223-231.

Dökmen, Ü. (2004). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Ü., (2001). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati* (15. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Durukan, E. ve Maden, S., (2010). Türkçe öğretmenlerinin iletişim becerileri üzerine bir araştırma, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 59-74.

Egan, G., (1994). *Psikolojik Danışmaya Giriş*, (Çev. Akkoyun F.). Ankara: Form Ofset.

Erigüç, G., Şener, T., Eriş, H., (2013). İletişim becerilerinin değerlendirilmesi: Bir meslek yüksekokulu örneği, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16, 1, 45-65.

Erkuş, A., Günlü, E., (2009). İletişim tarzının ve sözsüz iletişim düzeyinin çalışanların iş performansına etkisi: Beş yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20, 1, 7-24.

Ersanlı, K., Balcı, S. (1998). İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 10.

Gaskar, S., Özyazıcıoğlu, N., (2014). Anadolu Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin İletişim Becerileri, *The Journal of Current Pediatrics*, 1, 20-25.

Goleman, D., (2000). *İşbaşında Duygusal Zeka*. Varlık Yayınları: İstanbul.

Gölönü, S., Karcı, Y., (2010). İletişim meslek lisesi öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi (Ankara İl Örneği), *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 31, 123-140.

Güngör, A., (1989). Lise Öğrencilerinin Özsayı Düzeylerini Etkileyen Etmenler, Hacettepe Üniversitesi (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), Ankara.

Günlü, E.; (2001). Turizm işletmelerinde etkin haberleşmeyi sınırlayan faktörler ve haberleşmenin önemi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 154-163.

Gürüz, D., Temel, A., (2011). *Kişilerarası İletişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Hannah, A., Millichamp, C.J., Ayers, K.M.S. (2004). A Communication skills course for undergraduate dental students, *Journal of Dental Education*, 68, 9, 970-7

Işık, M.; (2004). *Sizinle İletişebilir Miyiz?*, Konya:Eğitim Kitapevi.

İlaslan, Ö., (2001). Orta Öğretim Öğrencilerinin Bazı Özlük Niteliklerinin ve Baskın Ben Durumlarının İletişim Becerileriyle İlişkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Konya.

İmamoğlu, S., (2008). Genç Yetişkinlikte Kişilerarası İlişkilerin Cinsiyet, Cinsiyetçi Roller ve Yalnızlık Algısı Açısından İncelenmesi, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kılıçgil, E., Bilir, P., Özding, Ö., K., Eroğlu, B., (2009). İki farklı üniversitenin beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerilerinin değerlendirilmesi, *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7, 19-28.

Kılıçoğlu, G., Gedik, H., Akhan, N. E., (2011). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi, 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 27-29 Nisan 2011, Antalya, 1243-1251

Kırmızı, H.; (2003). *Genel Ve Teknik İletişim*. Trabzon: Dilara Yayınevi.

Korkut, F. (1996). Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından İletişim Becerilerinin Değerlendirmeleri, III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Korkut, F., (1997). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. IV. Ulusal Eğitim Bilimleri, Kongresi Bildirileri. Anadolu Üniversitesi, 208-218, Eskişehir.

Korkut, F., (1999). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi, IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1076, Eskişehir.

Korkut, F., (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Kurtyılmaz, Y., (2005). Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri İle Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler: (Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma), Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Mısırlı, İ., (2013). *Genel ve Teknik İletişim*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- Morgan, G., (2004). *SPSS for Introductory Statistics: Use and Interpretation*, U.S.A: Lawrence Erlbaum Associates.
- Munster, M., (1987). *Business Communication: Strategy and Skill*. NJ: Prentice Hall Inc.
- Oskay, Ü.(1999). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Kardeşler Matbaası.
- Pease, A., (1997). *Beden Dili*. İstanbul: Rota Yayınları.
- Pehlivan Baykara, K. (2005). Öğretmen adaylarının iletişim becerisi algıları üzerine bir çalışma, *İlköğretim-online*, 4, 17-23.
- Pelit, E., Latif, H., Uçkun, C.G. (2003). Örgüt içi sözlü iletişimin etkinliği ve istanbul'da yerleşik 5 yıldızlı delux otel işletmeleri yöneticilerinin sözlü iletişim davranışları üzerine bir uygulama, *Turizm Akademik Dergisi*, 1, 87-103.
- Razı, G. S., Kuzu, A., Yıldız, A. N., Ocağcı, A. F., Arifoğlu, B. C. (2009). Çalışan gençlerde benlik saygısı, iletişim becerileri ve stresle baş etme, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8, 1, 17-26.
- Sabuncuoğlu, Z., (2003). *Örgütsel İletişim*, Bursa: Furkan Ofset.
- Sekaran, U., (2003). *Research Methods For Business*, New York: John Wiley.
- Sezgin, M., (2012). *Halkla İlişkiler*, (3. Baskı), Konya: Yüce Medya Yayınları.
- Sillars, S., (1995). *İletişim*, Ankara: Özgün Matbaacılık.
- Şeker, A. (2000). Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerileri ile Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şencan, H., (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tepeköylü, Ö., Soytürk, M., Çamlıyer, H., (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu (besyo) öğrencilerinin iletişim becerisi algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7, 115-124.
- Tokmak, İ., Turgut, H., Öktem, Ş., (2013). Turizm ve otelcilik öğrencilerinin sosyotropik-otonomik kişilik özelliklerinin iletişim becerilerine etkisi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24, 1, 83-95.
- Toy, S. (2007). Mühendislik ve Hukuk Fakülteleri Öğrencilerinin İletişim Becerileri Açısından Karşılaştırılması ve İletişim Becerisiyle Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tutar, H., (2003). *Örgütsel İletişim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tutuk, A, Al, D., Doğan, S., (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6, 36-41.

Üstün, B., (2005). Çünkü iletişim çok şeyi değiştirir, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2, 88-94.

Vural, İ., (2009). *Genel İletişim*. Ankara: Pegem Akademi.

Kamu Güvenliğini Sağlamada Kolluğun Aşırı Güç Kullanma Sorunsalı:

Problematique of Use of Excessive Force by Law Enforcement Officials in Securing Public Order

Serkan ALTUNTOP¹

Emniyet Genel Müdürlüğü

Özet

Kolluğun aşırı güç kullandığına dair haberler ve/veya iddialar sık sık medyada yer almaktadır. Sadece ülkemizde değil dünyanın her yerinde polisin güç kullanımını yasal bir dayanağı olmasından bağımsız, bir şiddet hareketi olarak ele alınabilmekte ve eleştirilmektedir.

Yasal bir dayanağı olmakla birlikte, güç kullanmada aşırıya gidilmesi veya sınırların zorlanması güvenlik ve kolluk hizmetleri üzerine yapılan araştırmalarda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Aşırı güç kullanılmasının ise sosyal, psikolojik ve kurumsal açıklamaları bulunmaktadır. Ülkemizde de zor kullanma ile ilgili tartışmalar son dönemlerde özellikle artış göstermektedir. Bu nedenle konunun akademik çalışmalarda daha detaylı incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kolluk, polis, güç kullanma, şiddet, direnç, yasal güç kullanma, zorunlu güç kullanma, güç kullanma silsilesi

Abstract

News and/or claims on excessive use of force by law enforcement officials to civilians have been placed in media outlets. Not only in Turkey, but also in all the world, excessive use of force is considered as a violent act independent from its having a legal basis. It is occurred both in physical form and in the form of threats, gestures, intimidation and abusive language.

This article investigates use of force by law enforcement moving from the general literature and specifically focuses on the problem of excessive use of force in Turkey regarding both legal basis of use of force and determinants of applying excessive force. Discussion in the article depends on literature, face-to-face interviews, and media sources. Determinants of excessive use of force are argued to have legal, organizational, individual, political and technical aspects. At the end, some policy implications for policy-makers and practitioners on preventing excessive use of force will be discussed.

Key words: *Law enforcement, excessive use of force, violence, legitimate, justified, necessity of force, intensity of force, force continuum*

---

¹ Dr., Emniyet Genel Müdürlüğü, **e-mail:** altuntop98@gmail.com

Giriş

Güç kullanma genellikle "bir başkasının hareket ve özgürlüğünü kısıtlamak yönünde fiziksel eylemde bulunmak" şeklinde tanımlanmaktadır (Adams, 1999:4). Bu kapsamda aşırı güç kullanma ile mevcut tehditle orantılı olmayan ve yasal kolluk faaliyetinin gerçekleştirilmesi için gerekli minimum güçten fazla zor kullanılması ve bu şekilde açıklanamaz ve kabul edilemez düzeyde kişinin vücut bütünlüğüne veya sağlığına zarar verilmesi kastedilmektedir (Reiss,1971; Cao,2002; Klockars,1996). Durumsal, kültürel, yasal, ahlaki ve operasyonel yönlerinin olması konuyu daha da karmaşık hale getirmektedir. Kolluk ile vatandaşın karşı karşıya gelmesinde "makul (justified) ve yasal (legitimate)" sınırların ne olduğu, vatandaşla karşı karşıya gelmenin "gerçek mi, yoksa gerçek dışı bir nedeni mi olduğu" literatürde tartışılmaktadır (Becker, 1963:14). Aşırı güç kullanma tabiri ile fiziki olarak aşırı ve orantısız güç kullanma yanında; "yetkinin kötüye kullanılması, sözlü taciz ve sataşma gibi fiziki olmayan hususlar ile silah göstererek tehdit etme, bulunduğu yerden uzaklaşmaya zorlama, durdurma ve arama" gibi fiiller de kastedilmektedir (Terrill, 2001:2).

Kimileri tarafından polis şiddeti ve hatta bazen polis vahşeti (Nelson, 2001) olarak adlandırılan güç kullanma, bazı durumlarda gerekli veya kaçınılmaz görülebilirken kimi zaman ise sınırları aşarak kontrolden çıkabilmekte ve öfke ve çatışmanın temel konusu olmaktadır. Özellikle silah kullanma sonucu ölümler ve toplumsal olaylara müdahale kapsamında yaşanan çatışma görüntüleri güç kullanma tartışmalarını alevlendirmektedir. Friedrich (1980:82) güce başvurmada "makul bir düzeyin tutturulmasının" yalnızca düzeni sağlamak açısından değil, aynı zamanda halkın polise ve devlete karşı algısı, tutumu ve davranışlarını da etkilemesi nedeniyle hayati önemi olduğunu vurgulamaktadır. Terrill ve Paoline III (2010:6, Kuhnsons vd içinde) halkın polise olan güveninin, temel olarak polisin meşruiyetinden beslendiğini; meşruiyetin ise her zaman "polis ne şekilde güce başvurduğu" ile ilintili olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) ülkemizi temsilen görev yapan Işıl Karakaş "Türkiye'nin Avrupa'daki imajının polis şiddeti üzerinden şekillendiğini, 1990lı yıllara göre başvuru sayısında azalma görülse bile bu imajın hala değişmediğini" ifade etmektedir (milliyet,2014).

Kapsam ve Metot

Bu makalede kolluğun güç kullanma konusu teori ve uygulama birlikte değerlendirilerek ele alınmakta ve özellikle aşırı güç kullanma sorunsalına odaklanılmaktadır. Makale kapsamında zor kullanma konusunda ülkemizde yaşanan sıkıntılar öncelikle güç kullanma ile ilgili genel literatürden ve yasal durumdan hareket ederek incelenmektedir. Uygulamadaki sorunların altında yatan sebepler bir taraftan meslek içerisinde yaşanan ve görülen aksaklıklar, diğer taraftan zor kullanma gerektiren birimlerde görevli personelin bizzat kendi görüş ve düşünceleri ile desteklenmektedir. Bu kapsamda, araştırmaya esas olan veriler gerek güncel medya, resmi raporlar, bilimsel çalışmalardan yapılan içerik analizleri, gerekse alanda çalışan profesyonellerle yapılan mülakat bulguları ve

alan gözlem çalışmalarına dayanmaktadır. Ayrıca, makale sonunda bu sorunların çözümüne yönelik bazı öneriler sunulmaktadır.

Zor Kullanmanın Kavramsal Çerçevesi

Devletin temel unsurları veya başka bir ifadeyle devleti devlet yapan unsurlar sayılırken toprak ve millet unsurlarının yanında *meşru güç kullanma* ayırıcı bir özellik olarak sıralanır. Devlet bu gücü ülke sınırlarını ve ulusal güvenliği korumak için ordu, ülke sınırları içerisinde güvenliği sağlamak için ise kolluk güçleri marifetiyle kullanır. Kolluk güçleri belediye sınırları dahilinde polis, bu sınırlar dışında kalan ve kırsal alan olarak adlandırılan yerlerde ise jandarmadan oluşur. Belediye zabıtası, sahil güvenlik ve özel güvenlik birimleri, gümrük muhafaza, orman muhafaza müdürlükleri de kendi sorumluluk alanı içerisinde ve gerektiğinde diğer kolluk birimleri gibi suça müdahale edebilecek bir yapıda kolluk görevi icra eder (Şafak ve Bıçak,1999; Tataroğlu ve Subaşı, 2009).

Weber (2004:131), güç kullanmadan bahsederken "Modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel güç ve şiddet kullanımınıdır." demekte ve şiddetin kullanılmasını bilen bir sosyal kurumun yokluğunda "anarşi" durumunun ortaya çıkacağını ileri sürmektedir. Bu anlamda modern devlet, belli bir coğrafi alan içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğunu ifade eder (Weber,2004; Gerth ve Mills,1958; Sancar,2001). Öte yandan Elias, fiziksel şiddetin devlet tekeline alınmasını, "uygarlaşma sürecinin muharrik gücü" olarak görmektedir (Sancar,2001:26). Ortaylı da (1997:10) bu olguya işaret etmek için "devletin mülkiyet bilmeyen insanların, mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birbirine düşmesi teorisine dayandığını" ve devletin bu anarşiyi önlemek için "kontratla kurulan bir birlik" olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Hobbes'un (1995:82) devletin amacını "bireysel güvenlik" olarak nitelmesi kayda değer bir yaklaşımdır. Özdemir (2013), devletin şiddet tekeline sahip olmasının nedeninin insanlar ve gruplar arasındaki ihtilafların sivil alanda, şiddete başvurmadan çözülmesinin teminat altına alınması olduğunu, bu anlamda devletin polis ve asker gücünün, insanlar arasındaki ihtilafların çözümünde taraf olamayacağını belirtir. Sancar da (2001) benzer şekilde, geleneksel olarak fiziksel şiddet üzerindeki devlet tekelinin, sosyolojik meşruluğunu toplumsal barışı ve güvenliği gerçekleştirme hedef ve işlevinden aldığını; başka bir ifadeyle, modern devlete bu tekelin, şiddeti toplumsal ilişkilerden tasfiye etme veya toplumsal ilişkilerde şiddet kullanımını en aza indirme karşılığında verildiğinin kabul edildiğini ileri sürer.

Bununla birlikte devletin şiddete başvurmamasının da belirli sınırlar içinde gerçekleşmesi beklenir. Kolluk güçleri temel olarak toplantı, gösteri, miting, protesto, basın açıklaması gibi yollarla hak arama eylemlerini, "demokrasinin vazgeçilmez değerlerinden birisi olarak korumak ve kolaylaştırmak" durumundadır (Mike, 2012:3). Eryılmaz (2011) bir ülkedeki demokrasi seviyesi ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına getirilen sınırlamaların doğru orantılı olduğunu ve bir ülke ne kadar demokratik ise, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına getirilen sınırlamaların da o kadar az olacağını ileri sürmektedir. Ancak Özdemir (2013), itirazların sivil olmaktan çıkarak şiddete

yönelmesi durumunda devletin şiddet kullanmasının meşru hale geleceğini bu açıdan sivil itiraz yöntemlerinin, şiddete başvurmadan kaçınması gerektiğinin altını çizmektedir. Goffman'ın (1959:8) çerçevesini çizdiği karşılıklılık (reciprocity) prensibi ile söylemek gerekirse "herhangi bir konuda karşı karşıya gelen kişi veya grupların kendi öz benliklerini bir kenara bırakmadan karşılıklı beklentilerini öngörmeleri ve buna göre hareket etmeleri" gerekir. Zor kullanma bu çerçevenin kırılması ve karşılıklı menfaatlerin yerini bireysel amaçlara bırakması anlamına gelir. Bu nedenle, kolluğun aşırı güç kullanma yönünde yetkisini kötüye kullandığı algısı, halkın kolluğa olan güveninin sarsılmasına, memurların moralinin düşmesine ve kollukla bölge sakinleri arasında çatışma ve gerilim yaşanmasına neden olur (Langworthy & Travis, 1994); kurumsal istikrarın korunmasına ve liderliğin devamlılığına da zarar verir (Sherman, 1978; Kelling vd,1988; Chen,1996).

Kolluğun aşırı güç kullanması sosyolojik, kurumsal-alkültürel ve bireysel teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Sosyolojik yaklaşımlar kolluk memurunun güç kullanmasının toplumdaki izole edilmiş bir şekilde anlaşılmasına çalışılmasının yanlış olacağını, muhtemelen bozulan dengenin müdahalesi ile tekrar kurulacağı inancına halkın ve yakın çevresinin verdiği onayla, kolluğun kuralları ihlal edebildiğini öne sürmektedir (Box,1983). Wilson (1968) ve Sherman (1978) da kolluk davranışının yerel siyasi ve sosyal kültürün bir parçası olduğunu ileri sürmektedir.

Kurumsal ve alkültürel teoriler her kurumun kendi çalışma ortamı içerisinde ürettiği resmi ve gayr-i resmi değerlerin personelin tutum ve davranışlarına yansımaları ele almakta ve özellikle kolluk mesleğindeki ayırıcı özelliklere işaret etmektedir.

Polislik mesleği diğer pek çok meslekte olduğu gibi zaman içerisinde kendi alt kültürünü oluşturmaktadır (Paoline III, 2003). Polislik üzerine yapılan araştırmalarda misyon, aksiyon, sinisizm, gizlilik, şüphe, maço tavırlar, toplumdaki izolasyon, dayanışma, sadakat, pragmatizm ve muhafazakarlık gibi değerler ön plana çıkmaktadır (Waddington, 1999a; Waddington, 1999b; Reiner, 2000a; Crank,1998). Bu özellikler polislik mesleğinin otorite, tehlike, sonuç alma yönünde baskı gibi yapısal özelliklerinden beslenmekte, güçlenmekte ve zamanla "temel bir kişilik" haline gelmektedir (Skolnick, 1966). Gilmartin ve Harris (1998) ise kolluk personelinin tipik olarak kariyerlerine arzulu, yüksek motivasyon sahibi kişiler olarak başladığını, ancak bu memurların, mesleki rollerine kendilerini aşırı bir şekilde kaptırıp, meslekleri ile kendilerini özdeşleştirdiklerini ve meslek odaklı hususi bir kimlik ve mağduriyet duygusu geliştirdiklerini ileri sürmektedir.

Bireysel teoriler ise temel olarak *çürük elma* teorisinden hareket etmekte ve her kurumda şiddete meyyal bazı memurların olabileceğini, bu personelin kişilik özellikleri ve tutumlarının şiddete kapı açtığını, özellikle maskülen ve otoriter bir kişiliğe sahip memurların şiddet uygulamaya daha eğilimli olduğunu ileri sürmektedir (Ulrichs & Van Mastrigt, 1991).

Tablo 1. Aşırı güç kullanmayı açıklayan teoriler

1.	Sosyolojik	Kolluk toplumun onaylaması ile aşırı şiddete başvurmaktadır
2.	Alt-kültür	Mesleğin doğasındaki misyon, aksiyon, şüphe, maço tavırlar vb özellikler aşırı güç kullanmaya yol açmaktadır
3.	Bireysel özellikler	Sepet değil sepetteki çürük elma kusurludur (maskülen, otoriter personel aşırı güç kullanmaya daha fazla eğilimlidir)

Punch (1996:56) aldatmaya, kandırmaya dönük araçlarla ciddi ve kasti davranışlara tevessül ederek, resmi veya gayri resmi kurumsal hedeflere ulaşmayı "kurumsal sapma" olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma atıfta bulunan Belur(2010:6) aşırı güç kullanımını "kurumsal sapma davranışı" olarak nitelemektedir. Ross (2000) ise üstünü örtme, yolsuzluk, dezenformasyon, hesap verebilirliğin olmaması, ulusal ve uluslararası kanunların ihlal edilmesi gibi suçları devlet suçu (state crime) olarak tanımlamakta ve bu tanımdan hareketle aşırı güç kullanımı özellikle ölümcül güç kullanımı devlet suçlarından sayılmaktadır (Chambliss,1989; Green ve Ward, 2004; Menzies, 2000).

1994 yılında New York Emniyet Müdürlüğü'nde görülen yolsuzluk ve diğer problemlerin araştırılması yönünde kurulan Mollen Komisyonu raporunun sonuç bölümünde ise polis yolsuzluğunun eskiden rüşvet almak, suçluları korumak gibi eylemlerle bilindiği, günümüzde ise daha çok aşırı güç kullanma, yetkinin kötüye kullanılması veya kolluğun bizzat suça karışması şeklinde kendisini gösterdiği öne sürülmüştür (parc,1994).

Bununla birlikte bazı araştırmacılar kolluğun güç kullanmasının, kolluk otoritesine uymayı sağlamak yönünde gayr-ı resmi bir cezalandırma ya da sokak adaleti veya yasadışı adalet gibi görüldüğünü de ifade etmektedirler (Chevigny, 1995; Skolnick ve Fyfe, 1993; Van Maanen, 1978; Westley,1970).

Chan'a (2000:105) göre polisin aşırı güce başvurmasının üç boyutu bulunmaktadır: Şartlar (konum), eğilim (alışkanlık) ve etkileşim. Buna göre, içinde faaliyet gösterilen şartların (yapısal, siyasi ve tarihi faktörler), kolluk personelinin eğilimlerinin(kişisel özellikleri ve polis alt kültüründen beslenen tutumları) ve durumsal faktörlerin (etkileşim) bir araya gelmesi polisin aşırı güç kullanmasında etkili olmaktadır. Alpert ve Dunham da (2004:184) kolluğun çağırıldığı olayın ciddiyetine göre kendini hazırladığını ve ciddi olmayan suçlarda fazla güce başvurmama eğiliminde olduğunu, diğer taraftan ciddi bir suç işlemediğini düşünen şüpheli kişilerin kolluğa daha fazla direndiğini ifade etmektedir.

Terrill ve Mastrofski'nin (2002) araştırması da polis-vatandaş karşılaşmalarının durumsal yönlerinin diğer başka unsurlar (vatandaşın kim olduğu ve memurun geçmiş karakteristikleri vb) ile birlikte polis davranışlarını etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu araştırmaya göre örneğin eğitim düzeyi ve/veya tecrübesi yüksek kolluk personelinin şiddet uygulama ihtimali daha az olmaktadır. Bununla birlikte karşılaşma esnasındaki tutumu ne olursa olsun gelir durumu düşük, beyaz olmayan ve genç erkeklere daha sert davranılmaktadır.

Türk (1966) otorite ilişkisi kurmanın kaçınılmaz olduğunu ve bireyin kültürel normlarının otoritenin belirlediği normlarla uyumsuzluğu durumunda çatışma yaşanacağını ileri sürmektedir. Bu bağlamda (kurallara) riayet teorisini geliştiren Sykes ve Clark (1975) herhangi makul bir memurun karşılaştığı bir kişiden bir şey istemesi durumunda, karşıdaki kişinin bunu polisin üstün olduğunu dışı vurması olarak görebileceğini, tersi durumda yani bir memurun söylediğini reddeden bir kişinin ise, kolluk personeli tarafından ahlaki ve toplumsal değerleri ve memurun sembolik statüsünü reddettiği şeklinde algılanabileceğini öne sürmektedir.

Bir başka bakış açısı ise konuya şiddetin mağdurları açısından yaklaşmakta ve belirli insanların şiddete daha çok maruz kalabildiğini öne sürmektedir. Green ve Ward (2004:70), Muir (1977) in kolluğu *sokakbaşı politikacıları* olarak tanımladığı çalışmasından hareketle, güç kullanma ile ilgili dört paradoksa yer vermektedir: Buna göre polisin bir kişiyi fiziki güç kullanmadan tehdit etme ihtimali ne kadar az veya zor ise, güç kullanma ihtimali o kadar artmaktadır. Dolayısıyla kaybedecek bir şeyi olmayan, kaybedeceği şeyler umurunda olmayan ya da karşılaştığı tehdidi kavrayamayan kişilere karşı polisin güç kullanmaması gerekir ancak çoğunlukla kullanmaktadır. Bu paradoksa göre, marjinal durumda veya itibarı olmayan (Skolnick & Fyfe, 1993), sosyal açıdan dışlanmış ve suç işleyen (Chevigny, 1996; Van Maanen,1985) kişilerin anlayacağı tek dil şiddettir. Aynı kapsamda yer alan "yüz yüze gelme paradoksu" da etrafta kolluğun davranışlarını izleyen kişilerin tutum ve/veya beklentilerinin ceza veya şiddeti tetiklediğini öne sürmektedir.

Fyfe'nin (1989:465-79) "bir anlık sendromu" olarak adlandırdığı yaklaşım ise duyguları ve dürtüleri ile hareket eden bazı kolluk personelinin ani ve aşırı tepki verebildiğini ileri sürmektedir. Bu sendrom, herhangi iki polis probleminin birbiriyle aynı olmadığı, dolayısıyla her durum için uygulanabilecek tek bir yöntemin bulunmadığı, stresli ve zamanla yarışılan bir ortamda bazı uygun olmayan kararların alınabileceği, vatandaşın provoke etmesi durumunda kontrolü kaybetmesi halinde memur olarak değil şahıs olarak personelin sorumlu tutulması gerektiği gibi varsayımlara dayanmaktadır. Bu durum Klockars'ın (1991:33) isimlendirdiği "Dirty Harry" problemini de çağrıştırmaktadır. Dirty Harry problemleri ahlaki bir ikilem olarak özellikle sonuca ulaşmanın aciliyet arz ettiği ve neticeye ulaşmanın yanlış işler yapmayı gerektirdiği durumlarda ortaya çıkmakta ve memur başka çare yokmuş gibi bir yorumla yanlış tutumlara girmektedir. Aynı isimli bir filmde görev yapan kolluk memuru Harry, yasanın kendisine verdiği yetki ve çizdiği sınırları mesleğini icra etmesine bir engel olarak görmekte ve engel sayılan hususların etrafından dolanarak "sahte delil üretme, korkutma, işkence, aşırı şiddet uygulama" gibi yanlış işlere bulaşmaktadır.

Tablo 2. Aşırı güç kullanmayı açıklayan yaklaşımlar

Yazar	Yaklaşım
Punch, Ross	Devlet suçu
Chevigny, Fyfe, Van Maanen, Westley	Bazı kesimlerce şiddet sokak adaleti, yasadışı adalet, otoriteye uyumu sağlamak için gayr-ı resmi cezalandırma olarak görülmekte
Chan	Şartlar(konum), eğilim(alışkanlık) ve etkileşim
Türk	Otorite ilişkisi çatışma doğurur
Terrill ve Mastrofski	Vatandaşın kim olduğu(gelir durumu, beyaz olup olmadığı, genç-yaşlı) ve memurun karakteristikleri (eğitim durumu, tecrübesi) aşırı güç kullanmayı etkilemektedir.
Alpert ve Dunham	Olayın ciddiyeti şiddet başvurma eğilimini artırmaktadır
Green ve Ward	Fiziki güç kullanmadan ikna zor ise şiddete başvurulmakta, ayrıca izleyicilerin baskısı şiddeti beslemektedir
Fyfe	Bir-anlık sendromu (duygu ve dürtülere yenilerek anlık tepki verme)

Kolluğun Zor Kullanması

Kolluğun zor kullanması ile asayiş olayları (hırsızlık, gasp vb) ve toplumsal olaylarda sıklıkla karşılaşmakta ve hem medyada hem de akademik dünyada aşırı veya orantısız güç kullanma yönünde eleştiriler duyulmaktadır. Son dönemde yaşanan hemen her toplumsal olayda ölümler yaşanması ise bu eleştirinin dozunu artırmıştır. Bu kapsamda kolluk görevlileri hakkında gazı doğru açı ile atmayarak yaralanma ve ölümlere neden olduğu (Cumhuriyet, 2014), kaskındaki numarayı silerek veya amirinin emrine kayıtsızlık göstererek aşırı güç kullandığı (Taraf, 2014) gibi pek çok olumsuz yorum yapılmaktadır.

Bittner (1991:42) "polislin zor kullanma kapasitesine sahip olma rolünün, polislik mesleğini anlamanın temeli olduğunu" ileri sürmektedir. Kolluk kuvvetlerinin suça müdahalesi çoğunlukla sıkıntılı olmakta ve kısmen veya bütünüyle zor kullanmayı ve suça karışanları etkisiz hale getirmeyi içermektedir. *Etkisiz hale getirme* tabiri suça bulaşan kişi veya tarafın kendine ve çevresine daha fazla zarar vermesinin önüne geçilmesi amacıyla kontrol altına alınması olarak tanımlanabilir. Bu işlem yakalama, gözaltına alma, kelepçeleme, kuşatma, hapsedme veya ölüm şeklinde olabilir. Her halükarda yapılan işlemin bir zor kullanma içereceği açıktır.

Kolluğun zor kullanımının "sözlü ikaz ve beden dili ile başlayan, silahsız fiziki güç uygulama, öldürücü olmayan silahlarla müdahale ve öldürücü silahlarla müdahale" şeklinde sıralanan bir silsileden oluştuğu düşünülebilir (McKenzie, 2000: 182). Bu silsile "hangi direnç seviyesi oluştuğunda ne tür bir güç uygulanacağını gösteren bir rehber" görevi yapmaktadır (Conner, 1991:30-32).

Tablo 3. Güç kullanma silsilesi
(Orlando, Florida Polis Departmanı direnç ve yanıt silsilesinden uyarlanmıştır)

Şüphelinin Direnci	Memurun Güç Kullanması
1. Direnme Yok	1. Memurun Varlığını Göstermesi
2. Sözlü İtaatsizlik	2. Sözlü Komutlar
3. Pasif Direnç	3. Savunma Tekniklerini Uygulama, göz yaşartıcı sprey
4. Aktif Direnç	4. Orta Derece Silahlar: cop, taser, vurma, öldürücü olmayan güç
5. Agresif Direnç	5 Orta Derece Silahlar: şiddeti artan teknikler, öldürücü olmayan güç
6. Öldürmeye Dönük Direnç	6. Öldürücü Güç

Bununla birlikte başta toplumsal olaylar olmak üzere zor kullanmanın gerektiği durumlarda, belirlenen sınırların aşılma potansiyeli yanında bu sınırların çok muğlak olabildiği de kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bayley'in de (1996:277) temas ettiği gibi "aşırı şiddet izleyen kişinin gözünde öyledir". Bu subjektiflik durumu da, kavramı daha tartışmalı hale getirmektedir. Ancak ilkesel olarak güç kullanmanın geçerli tek mazereti, orantılı ve gerekli olması ve minimal düzeyde tutulmasıdır (Erdem, 2013; Yaşar, 2013). Orantılılık ise savunma ile saldırı arasında bir denge olması yani saldırıya uğrayan hak ile savunma sonucunda zarara uğrayan hak arasındaki oranın makul ve dengeli olması anlamına gelmektedir (Ulusoy, 1994).

ABD Anayasa Mahkemesi'nin Tennessee'ye karşı Garner ve Graham'a karşı Connor davalarında güç kullanma ile ilgili belirlediği standartlar bu anlamda aydınlatıcı olabilir. Mahkeme her hangi bir olayda güç kullanmanın makul olup olmadığını anlamak için dört unsurun olup olmadığına bakılması gerektiğine hükmetmiştir: Söz konusu olayın şiddeti, şüphelinin memurlar veya diğer vatandaşlar için acil bir tehdit oluşturup oluşturmadığı, şüphelinin aktif olarak direnip direnmediği ve şüphelinin kaçmaya teşebbüs edip etmediği (Rahtz, 2003:21-25).

Tablo 4. Direnç seviyeleri
(Orlando, Florida Polis Departmanı Direnç ve Yanıt Silsilesinden uyarlanmıştır)

Pasif Direnç	Şüpheli sözlü emirlere uymaz, memurun kanunların gereğini yapmasını engeller
Aktif Direnç	Şüphelinin hareketleri kaçmaya veya yakalanmayı kolaylaştırmaya yöneliktir. Şüphelinin eyleminin yaralanmaya yol açma ihtimali yoktur.
Agresif Direnç	Şüpheli memuru dövmüş veya dövmek üzeredir. Şüphelinin eyleminin yaralanmaya yol açma ihtimali vardır.
Öldürmeye Dönük Direnç	Şüphelinin eyleminin memurun veya bir başka şahsın ölümüne veya vücudunda bariz yaralanmaya yol açma ihtimali vardır.

Polis ve halkın karşı karşıya gelmesi genelde "acil, gönülsüz ve kamunun gözü önünde" cereyan etmektedir (Fyfe,1989:6-8). Gerçekten polisin bir olaya müdahalesi bir sağlık probleminde acil müdahale etmeye benzemektedir. Pek çok konu için erteleme veya sabahı bekleme ya da bir başka uzmana havale etme şansı yoktur. Üstelik rahatsızlık sadece ihtilafın taraflarını değil başkalarını da etkilemektedir (kavga eden iki kişinin gürültüsü veya taşkınlığının komşuları da rahatsız etmesi, ya da gaz ve su ile müdahale edilmesi sonucunda o bölgeden geçen diğer insanların da etkilenmesi gibi). Bu nedenle kolluğun karar verirken müdahale veya güç kullanmadan etkilenecek herkesi hesaba katması gerekir.

Aynı şekilde polislik hizmetlerinin kamunun gözü önünde aleni yapılması nedeniyle makul sınırlar içerisinde ve gerektiği kadar güç kullanılması, olaya şahit olan diğer insanların tepkisini çekmemesi gerekir. Örneğin akıl sağlığı yerinde olmayan bir şahsa müdahale gerekmesi durumunda şahsı kontrol altına almak için fevri ve fazladan tavırlar sergilenmesi durumunda, etrafta olaya şahit olan diğer insanların tepkisini çekebilir.

Ayrıca kavga, çatışma gibi olaylar meraklı kalabalıkların ilgisini çekmekte ve kolluğun olaylara müdahalesi kalabalıkların olay yerinde toplanmasını beraberinde getirmektedir. Bir ambulans görevlisinin kamuya açık alanda bir olaya müdahalesi, örneğin yaralıya tampon yapması, kanı durdurması teknik ve uzmanlık gerektiren bir konu olduğu ve herkes tarafından bilinemediği için fazla merak konusu olmazken, kolluğun güç kullanmasında –yasal ve teknik boyutları olmasına rağmen-hemen hiç kimse bir "profesyonellik" aramamakta ve ilgi ile izlemek ve sonucunu görmeye çalışmaktadır (Fyfe,1989:6-7). Bu durum kolluğun hem suça karışan kişilerle hem de izleyici kitle ile muhatap olmasına yol açmaktadır.

Fyfe (1989:4) polisin aşırı güç kullanmasında yasalara aykırı olarak "kasten aşırı güç kullanma" ve "yetersizlikten dolayı aşırı güç kullanma" şeklinde

bir ayrıma gitmektedir. Fyfe'ye göre yasalara aykırı şekilde şiddete başvurma çok kötü olmakla birlikte, bu durum yetersizlikten kaynaklanan polis şiddetinden muhtemelen daha az vuku bulmaktadır. Bu kapsamda örneğin polis akli dengesini geçici olarak kaybetmiş kişileri silahlarını bırakmaya ikna edecek hitabet yeteneğini sergileyemeyip bunun yerine ateş etmeyi tercih edebilir. Yine polis durup düşünmek ve daha az zarar verecek ve kötü sonuçlara yol açmayacak alternatifleri uygulamak yerine, silahlı suçlularla masum insanların ortasında körü körüne çatışmaya girebilir. Ya da gürültü veya kargaşanın yoğun olduğu ancak şiddetin söz konusu olmadığı olaylara çağrıldığında, farkında olarak veya olmadan ve belki gereği de olmadan tarafları tahrik edip şiddete zorlayabilir ve karşı cevap olarak şiddet uygulamak zorunda kalabilir.

Şiddetten beslenen ve şiddeti bir propaganda unsuru olarak kullanmak isteyen bu amaçla barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşlerini de basamak olarak kullanabilen yapıların varlığı da aşırı güç kullanma ihtimalini artırmaktadır. Kendi ideolojileri doğrultusunda taraftarlarından "yakma-yıkma" şeklinde tepki vermesini isteyen ve bu şekilde kendisini göstermeye çalışan grupların varlığı medyada yer almakta ve bu tür eylemler sağlıklı ve orantılı müdahale sürecini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla, iyi niyetle başlayan bazı toplantı ve gösteri yürüyüşleri başka mecralara kayabilmekte tamamen yasal prosedürler içerisinde işleyen demokratik bir hak kullanımı, üçüncü şahısların işin içine dahil olmasıyla kanunsuz bir eylem haline gelebilmekte ve müdahaleye kapı açmaktadır. Her halükarda kolluğun güç kullanması toplumun bir kesiminde rahatsızlık meydana getirmekte ve karşı şiddet hareketlerinin doğmasını tetiklemekte veya kontrol edilemez boyutlara ulaşmasına yol açabilmektedir.

Aşırı güç kullanma olaylarında personelin özellikle birbirini koruma içgüdüğü ile hareket ettiği bilinmektedir. Kültürel olarak kimsenin ekmeğiyle oynamama anlayışı baskın çıkmakta ve bir bakıma kol kırılıp yen içinde kalmaktadır. Los Angeles şehrinde Rodney King adlı siyahi ABD vatandaşının polislerin aşırı güç kullanması sonucu ölmesi ve sonrasında çıkan karışıklıkları araştırmak üzere kurulan Christopher Komisyonu da aşırı güç kullanımı ile ilgili "sessizlik kuralının (code of silence)" işlediğini ve memurların diğer meslektaşlarının aşırı güç kullanma yönündeki eylemlerini dile getirmediğini, konuşmak veya gerçeği itiraf etmek isteyen memurun genellikle meslek hayatının sonuna gelmiş olduğunu, böyle bir olay yaşandığında memurların kendilerini korumak için "benim haberim yok, ben görmedim" gibi mazeretler ileri sürdüğünü dile getirmektedir (Human Rights Watch, 1998).

Türkiye'de Zor Kullanma İle İlgili Yasal Durum

Teknik olarak bakıldığında kolluğun bir kişi veya kitleye müdahalesi öldürme, yaralama, hürriyeti tahdit, ifade hürriyetinin veya toplantı hakkının engellenmesi veya kısıtlanması gibi hukukun ihlali anlamına gelecek eylemler içermektedir. Bu eylemlere başvurulabilmesinin tek yolu ancak Türk Ceza Kanununun 25-26.maddelerinde düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinden

birisi olmasıdır. Hukuka uygun olması için ise söz konusu eylemlerin hukuk içerisinde tanımlanmış ve yasalaştırılması olması gerekir (Akyazan, 2006).

Ülkemizde de zor kullanmanın şartları kanun ve yönetmeliklerle çizilmiş olup, kolluğun ilgili mevzuat çerçevesinde gerektiğinde ve düzeni tekrar sağlayacak ölçüde ve kademeli olarak artırarak zor kullanması esastır. Kolluğun zor kullanma yetkisine pek çok kanun veya yönetmelikte yer verilmiştir (detay için bkz. Eryılmaz ve Bozlak,2009).

Yukarıda temas edildiği gibi, anayasal bir hak olarak bireyin özgür bir ortamda tercih ettiği hayatı yaşamasına örneğin toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapılması hakkını kullanmak isteyen kişi veya grupların bu hakkını kullanmasına saygı gösterilmesi ve korunması gerekir. Ancak bu eylemlerin bir taraftan barışçıl olması yani şiddete varan bir niteliğe bürünmemesi, diğer taraftan da hayatın olağan akışını engellememesi gerekir. Örneğin yol kapatarak trafiğin normal akışının engellenmesi hayatın olağan akışını aksatarak eylemin barışçıl niteliğine zarar verir.

Belirtilen sınırlar gözetilmeden güce başvurulması durumunda ise TCK'nın 256.maddesinde tanımlanan "Zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması" suçu oluşacaktır. Bu maddeye göre "Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır" (Eryılmaz & Bozlak, 2009:258). Ayrıca uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler çerçevesinde örneğin AİHM'de polisin aşırı güç kullanması, yetkinin kötüye kullanılmasından daha çok insanlık dışı muamele, aşağılayıcı muamele veya etkin soruşturma yapılmaması olarak değerlendirilmekte ve cezalandırılmaktadır (haberartıbir, 2014).

Polisin zor kullanması ile ilgili görev ve yetkisi Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun (PVSK) 16.maddesinde Zor ve Silah Kullanma başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. PVSK'nın 25. maddesinde, kırsalda kolluk görevi yapan jandarmanın da PVSK'daki yetkileri kullanabileceği belirtilmektedir. Söz konusu 16.maddeye göre;

"Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir.

Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

İkinci fıkrada yer alan;

a) Bedenî kuvvet; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı bedenî gücü,

b) Maddî güç; polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını ifade eder.

Zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtar yapılır. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir.

Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir.

Polis, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun meşru savunmaya ilişkin hükümleri çerçevesinde savunmada bulunur.

Polis;

a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında,

b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,

c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.

Polis, yedinci fıkranın (c) bendi kapsamında silah kullanmadan önce kişiye duyabileceği şekilde "dur" çağrısında bulunur. Kişinin bu çağrıya uymayarak kaçmaya devam etmesi halinde, önce uyarı amacıyla silahla ateş edilebilir. Buna rağmen kaçmakta ısrar etmesi dolayısıyla ele geçirilmesinin mümkün olmaması halinde ise kişinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde silahla ateş edilebilir.

Polis, direnişi kırmak ya da yakalamak amacıyla zor veya silah kullanma yetkisini kullanırken, kendisine karşı silahla saldırıya teşebbüs edilmesi halinde, silahla saldırıya teşebbüs eden kişiye karşı saldırı tehlikesini etkisiz kılacak ölçüde duraksamadan silahla ateş edebilir." hükümlerini içermektedir(Eryılmaz ve Bozlak,2009:224-226).

Aynı şekilde Emniyet Genel Müdürlüğü (2014) zor kullanma ile ilgili bazı temel ilkeler belirlemiştir. Bunlar arasında

- kolluğun sadece görevini yaparken zor kullanabileceği;
- kolluğun görevini yaparken zor kullanabilmesi için muhakkak direnme söz konusu olması gerektiği;
- kolluğun zor kullanmanın mutlak zorunlu olması halinde direnmeyi etkisiz hale getirmek için ve etkisiz hale getirecek ölçüde zor kullanabileceği;
- somut tehlikeyi önlemek ve etkisiz hale getirmek için mevcut ve uygun kuvvet türleri arasından birey, kamu ve eşya üzerinde en az zor etkisi olandan başlanacağı;
- kolluk mensuplarının zor kullanırken önce kendi güvenliğini sağlayacağı;
- kullanılan zorun olaya dahil olmayan üçüncü şahıslara bedeni ve maddi zarar vermemesine dikkat edileceği;
- istenilen amaca ulaşıldığı anda veya amaca ulaşılamayacağı durumda zor kullanımında seçilen yöntemden vaz geçileceği;
- silah kullanmadan önce kural olarak dur ihtarında bulunulacağı, uyarı yapıldığı durumda kişinin uyarıyı algılaması ve uyması için makul süre verilmesi gerektiği;
- kolluğun zor kullanmanın mahiyet ve derecesini her somut olayın özelliği ve mesleki tecrübesine göre amaca ulaşmak bakımından en elverişli ve ölçülü vasıta ile tayin ve tespit edeceği;
- zor kullanma tedbirine başvurulduğu durumlarda olayın oluş şeklini ve mahiyetini ifade eden adli ve idari işlemlerde kullanılmak üzere ayrıntılı tutanak veya rapor düzenlenmesi ve dosyada saklanması gerektiği gibi pek çok husus düzenlenmektedir.

Türkiye’de Kolluğun Güç Kullanma Sorunsalı

Ülkemizde farklı kültür, etnisite, din, mezhep ve ideolojik görüşten kişiler yaşamaktadır. Bu farklılıklar siyasi anlamda da farklılaşmayı beraberinde getirmektedir. Farklılıklar zaman zaman ihtilaflara ve çatışmaya da kapı açabilmektedir. Bu türden ihtilaflarla özellikle ideolojilerin kendini en çok gösterdiği sokak eylemleri ve üniversite gibi ortamlardaki çatışmalarda karşılaşılmaktadır. Aynı zamanda toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapmak da her düşünceden insanın ihtiyaç duyduğunda başvurduğu bir mekanizma durumundadır. Bu tür gösteriler veya toplantılar bazen yasal sınırların dışına çıkabilmekte ve kolluğun müdahalesi ile sonuçlanmaktadır. Kolluk personelinin ise bu tür faaliyetleri demokratik bir değer olarak özümsemesinde gelgitler yaşanmaktadır. Kimi zaman olgun davranan ve sabırlı hareket eden kolluğun bazı durumlarda hatalar da yaptığı ve bazı durumlarda herhangi bir yasa sınırı dışına çıkmadığı halde müdahale ettiği görülmektedir. Yaşanan bu hataların

altında siyasi, kurumsal, kültürel, psikolojik ve eğitimle ilgili hususlar yatmaktadır.

Bu noktada özellikle güç kullanma bağlamında "mevcut kolluk uygulamaları" irdelenerek bazı hususlar tartışmaya açılacaktır. Literatür, alan gözlemleri ve medya içerik analizinden elde edilen bazı bulgular aktarılacaktır. Bulgular konusuna göre altı (6) alt başlıkta ele alınacaktır.

Zor Kullanmanın Doğasından Kaynaklanan Sıkıntılar

Zor Kullanma Sıklığı

Öncelikle günlük hayat içerisinde kolluk açısından pek çok olay yaşanmakla birlikte her birinde güç kullanma veya aşırı güç kullanma gibi bir durum yaşanmamakta, bir anlamda kolluğun güç kullanması istisna olarak tezahür etmektedir (Klinger, 2004; Friedrich,1980). Özellikle toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde toplu müdahalenin tamamen sorumlu amir veya müdürün emriyle başladığı ve bitirildiği de akılda tutulması gereken bir başka olgudur. Ancak şiddet veya çatışma görüntüsü kolay haber olabilecek bir potansiyel taşıdığından ön plana çıkabilmektedir(Göksu vd, 2003; 43-60).

Zor Kullanmaya Duyulan İhtiyaç

Kolluk açısından bakıldığında yeri geldiğinde güç kullanma, suça bulaşmış kişileri yakalamanın, etkisiz hale getirmenin, kargaşayı önlemenin ve asayiş muhafaza etmenin bir parçası ve gerekliliği olarak bilinmekte ve görülmektedir. Yasaların kendisine bu görevi verdiği, suça veya kargaşaya müdahale etmemesinin suç teşkil edeceği anlayışı kolluk personeline hem eğitim olarak verilmekte hem de bu anlayış günlük tecrübeler ile pekişmektedir. Halkın da bir suç veya kabahatin işlenmesi ve polisin bu olaya şahit veya yakın olması ama müdahale etmemesi durumunda "polis neden müdahale etmiyor veya kalabalığı dağıtmıyor" şeklinde eleştirdiği gözlenmektedir.

Kitle Psikolojisinin Etkisi

Hem toplantı ve gösterilere katılan kişiler hem de görevli kolluk personeli açısından göz ardı edilemez bir başka unsur kitle psikolojisinin etkisidir (Hogg ve Vaughan, 2004). Çevresinde müdahale eden bazı meslektaşlarının aşırı tavırlarını gören diğer kolluk personeli de kitle psikolojisi ile yanlış tutumlar sergileyebilmektedir. Floyd Allport'un "sosyal kolaylaştırma" teorisine uygun bir şekilde birey her hangi bir tutumu sergilerken etrafındaki insanların varlığından güç almakta ve performansında artış gözlenmektedir (Guerin&Innes,2009:7). Aynı husus şüphesiz gösteri veya protesto eylemlerine katılan kişiler için de geçerlidir.

Eğitim ve Personel Politikalarında Yaşanan Sorunlar

Zor Kullanmada Profesyonellik

Güç kullanmanın tamamen profesyonel bir şekilde uygulanması mümkün ve gereklidir. Kolluk personeline meslek eğitimlerinde yakın savunma teknikleri ve silah eğitimi verilmektedir. Ayrıca hukuk bilgisi de farklı derslerde öğretilmektedir. Bununla birlikte emniyet teşkilatı bünyesinde toplumsal olaylara ve daha ileri çatışma ortamlarına müdahale için özel birimlerin kurulduğu ve bu yönde donatıldığı da bir gerçektir. Bu amaçla toplumsal olaylara müdahale amacıyla çevik kuvvet birimleri ve daha ileri müdahale ve operasyonlar için ise özel hareket birimleri kurulmuş ve her iki birim de kendi amaçları doğrultusunda özel eğitimler almaktadır. Ne var ki bu eğitimin içselleştirilmesi ve profesyonel bir şekilde uygulanmasında güçlükler yaşandığı medyada da izlenen farklı örneklerde görülebilmektedir. Nitekim Akdoğan ve Köse'nin (2013:121-26) araştırmasındaki örnekleme aşırı güç kullanımına başvurmuş olan polislerin büyük çoğunluğunun hizmetiçi eğitimine tabi tutulmadığını (%61) ve terörle mücadele (%2.8) ve özel hareket birimlerinde (%2.5) çalışmış olan personelin daha az aşırı güç kullanım olaylarına karıştığı görülmektedir. Eğitim sorunu ile ilgili görüşü destekleyen bir personel görüşü aşağıda sunulmaktadır:

"Hukuka giriş dersi ilk başlarda ilgimi çekmiyordu. Fakat zaman ilerledikçe belirli konuları öğrendikçe ilgimi çeker hale geldi. Kişilerin, devletin, polisin, toplumun vs. birimlerin haklarını, özgürlük çerçevelerini öğrendim. Kendimi ait olan haklarımı öğrendim. Bunun bana çok faydası oldu. Kendime ait haklarımı bilir hale geldiğimde özgüvenim daha da arttı. Emin adımlarla yürümeye başladım. Biz polis olacağız. Toplumdaki kişilerin haklarını ve kendi haklarımızı bildiğimizde mesleğimizde bir sıkıntı yaşamayız. Polis olarak ne yapmamız gerektiğini bilmezsek küçük düşeriz. Suçlu kişiyi gözaltına aldığımızda "ben ne yaptım, hangi sebepten götürüyorsunuz beni?" dendiğinde, "şu kanunun şu maddesine göre seni gözaltına alıyoruz" diyebilmeliyiz. Hukuki bilgimiz olmazsa, olur olmaz yerde silahımızı çekeriz ve vururuz insanları. Bunun sonucunda şahıs olarak bizim adımız çıkmaz televizyonlarda. "Polis şunu yaptı, polis bunu yaptı" olur. Teşkilata güven azalır" (Can, 2014:373).

Alınan Eğitimin İçselleştirilememesi

Bu memurlar okulda aldığı eğitimi içselleştirememenin yanında, kendilerini muhtemelen daha önceki hayatlarında hiç veya sıklıkla yaşamadıkları ve toplumla çatışma anlamına gelebilecek bir ortamın içinde bulmaktadırlar. Aynı şekilde her şehirde toplumsal olaylar aynı yoğunlukta yaşanmamaktadır. Toplumsal olaylarda sık görev alan personel zaman içerisinde tecrübe sahibi olmakta ve daha sağlıklı karar verebilmektedir. Az tecrübe sahibi personelde ise acemilik veya acelecilik görülebilmektedir.

Tecrübeli Personel İstihdamı

Aşırı güç kullanma iddialarına özellikle maruz kalan çevik kuvvet birimlerinde özellikle yeni mezun genç polisler istihdam edilmekte ve bu birime atanan personel yasal bir mecburiyet olarak asgari üç yıl bu birimde çalışmak zorunda kalmaktadır. Çevik kuvvet şubeleri ve eski adı karakol olan polis merkezleri emniyet teşkilatı bünyesinde çalışılmak istenmeyen birimlerin başında gelmektedir. Bu yönüyle söz konusu birimlere ataması yapılan personel baştan ikinci sınıf memur muamelesi görüyormuş gibi hissedebilmektedir (Lersch ve Mieczkowski, 1996; Ateş ve Turgut, 2006).

Takviye Personelin Tecrübesizliği

Büyük olaylarda veya mitinglerde diğer illerden takviye personel getirilmesi uygulaması sorunlara neden olabilmektedir. Özellikle büyükşehirlerde yapılan eylem, gösteri veya mitinglerde görevlendirilen ve diğer illerde görev yapan personel, bir taraftan görev yaptığı ili veya o şehirdeki vatandaşların genel durumunu bilmeden hareket ettiklerinden, diğer taraftan özellikle toplumsal olayların az olduğu küçük şehirlerde pek fazla müdahale tecrübesi olmadığından, büyükşehirlerde yaşanan toplumsal olaylarda aceleyle veya olması gerekenden fazla güce başvurma hatasına düşebilmektedir. Konuya işaret eden bir başka personel görüşü aşağıda verilmektedir:

".....İstanbul'da görev yapan çevik kuvvet polisi sayısı 6-7 bin civarında. Sadece bu olaylarda görev almak üzere başka şehirlerden Burdur'dan, doğu illerinden 7 bine yakın çevik kuvvet polisinin de geldiğini biliyoruz. Burada önemli bir nokta var bunu bilmenizi isteriz. Bazı illerden gelen arkadaşlar ne molotof kokteyli yemişler ne de taş yemişler daha önce bu tür bir toplulukla hiçbiri karşılaşmamış gencecik çocuklar var içlerinde. İstanbul'da görev yapan polisler özellikle çevik kuvvet polisleri bu tür olaylara hazırlıklı; ama diğer şehirlerden gelenler değil. Bunun eğitimini almışlar; ama pratikte böyle bir olayla karşılaşmamışlar....

İstanbul polisi hariç diğer illerdeki polisler savunma polisleridir. Kolay kolay müdahale etmezler. İstanbul'daki polislerin tamamına yakını bu tür olaylar gördüğü için daha dikkatlidir bu tür bir duruma düşmezler. Bu orantısız şiddet haberlerinin görüntülerinin sebeplerinden bir tanesi de bu tecrübesiz olay görmemiş polisler..." (dipnot.tv,2013)

Moral Destek

Özellikle toplumsal olaylarda görevli personelin yeterli dinlenme, dönüşümlü çalışma, beslenme ihtiyaçlarının iyi karşılanması ve moral açıdan desteklenmesi önemlidir. Bilindiği üzere hem asker hem de kolluğun görevini yaparken en çok ihtiyaç duyduğu hususlardan birisi "moral"dir. Özellikle Gezi olayları örneğinde medyaya yansıyan "kalkanları üzerinde kaldırımlarda uyuma, günlerce evine gidememe, duş alamama" ve benzer pek çok sıkıntının moral

duygusunun ciddi anlamda zayıflamasına ve bozulan bu psikoloji ile yapılan bir müdahalede de aşırılığa kaçılmasına yol açabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Aşağıda verilen personel görüşü bu yorumu teyit etmektedir:

"İzmir'de sahilde oturan genç kızın saçını çeken polis memuruna müfettişler tarafından fotoğrafın gösterilmesi üzerine " "Bu ben miyim? O anı hatırlamıyorum" 20 saat boyunca uykusuz, ayakta ve görev başındaydım. Bu yaşananları hatırlamıyorum bile" dediği öğrenildi" (t24, 2013).

Kolluk Personelinin Yaşadığı Bireysel Sorunlar

Milli Değerleri Koruma İçgüdüsü

Milli kültürel değerlerle devlete sahip çıkma anlayışı, bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanarak polislik mesleğine adım atan polislerde devlete bağlılığı artırmakta ve sivil düşünce ya iyi gelişmemekte ya da zayıflamaktadır (Delattre, 2002; Caldero & Crank, 2010)

En basitinden ifade özgürlüğü ve toplantı gösteri yürüyüşünün anayasal haklar olduğunu, siyasi veya başka amaçlı eleştiri ve protestonun aslında demokrasinin vazgeçilmezlerinden olduğunu kabul etmek veya ettirmek zor olmakta veya zaman alabilmekte, farklı ortamlarda müdahale kapsamında da olsa bir çatışmanın içinde kalan polislerde bu negatif bakış açısı pekişmektedir. Cohen'in (1972:1) yaklaşımıyla bazı kişi veya kesimlerin başta medyada olmak üzere özellikle "halkın şeytanları (folk devils)" olarak tanımlanması sonucu "moral panik" ile hedef olması söz konusu olabilmektedir. Personelin bu konudaki yorumlarına bakıldığında benzer düşüncelere rastlanmaktadır:

"İçimizde bu protestolara hak veren de var vermeyenler de. Binlerce insan var teşkilatta çevik kuvvet ekipleri arasında. Yaradılıştan dolayı herkes aynı şeyi düşünmeyebilir. Düşüncesini sevmesen de saygı duymalısın biz bunu biliyoruz. Protestolara hak veren arkadaşlarımızın müdahale ederken 2 kez düşündüğünü biliyoruz. Ama hak vermeyen arkadaşlarımızın da müdahale ederken daha da sertleştiğini biliyoruz." (dipnot.tv,2013)

Bu noktada Weber'in (2004:93) "bürokrasi" kavramını açıklarken memur tanımında kullandığı "şahsi olmayan ilişki (impersonal relationship)" kavramı önemlidir. Profesyonel hareket etmenin gereği olarak, iş bölümü, net bir hiyerarşi düzeni, detaylı kurallar ve düzenlemeler ve resmi seçme prosedürleri gibi faktörlere vurgu yapan Weber, şahsi olmayan resmi ilişki kurma biçimini de bürokratik anlayışın bir yansıması olarak sunmaktadır. Kolluk birimleri hem kamu kurumu hem de bürokrasinin bir parçası olarak gerek vatandaşla gerekse diğer kurum ve kuruluşlarla ilişkilerinde tarafsızlığı ve profesyonelliği gösteren bu

iletişim tarzını benimsemelidir. Aynı şekilde güç kullanma potansiyeli olan birimlerde görev alacak personeli özel seçmek ve eğitmek, sıkı düzenlenmiş kural ve standart operasyon prosedürleri ile kontrol etmek faydalı olacaktır. Ancak bunu yaparken araçların amacın önüne geçmemesi ve olayların gelişimine göre belirli bir esneklik sağlanması da önemlidir.

Yalnız Bırakılma ve Mağduriyet Algısı

Sıkıntı yaşadıklarında kendi amirlerinden güçlü destek bulamadıkları veya zor zamanda yalnız bırakılabildikleri, kolluk personeline kabul gören bir algı ve olgudur. Medya ve halkın geniş kesimlerindeki memnuniyetsizlik, kendi kurumsal dünyasında hissedilen sahipsizlik bir tür mağduriyet algısı üretmekte ve "hep biz mağduruz, bizi kendimizden başka anlayan yok" gibi algıları üretmekte ve pekiştirmektedir. Bu algı kimi zaman aşırı güç kullanmayı kimi zaman ise tamamen pasif kalmayı beraberinde getirebilmektedir. Bu konu personelin görüşlerine şu şekilde yansımaktadır:

"Sonuçta devlet memuruyuz, basına demeç veremiyoruz. Kurumumuz telefonlarımızı dinlemeye kadar işi ilerletti. Ancak aşırı derecede mobbing altındayız. Polisin hakkını savunacak bir yapılanma olmadığı için kendimizi riske atarak bir şeyler yapmaya çalışıyoruz". Polis tam gaz attığı esnada ne düşünür, ne hisseder diye soruyorsunuz. Çok basit: "Artık bitse de eve gidip biraz uyusak" diye düşünüyor, "Eşimizi görsek, çocuğumuzla beraber olsak" diyor. "Bu olayların sorumlusu ben değilim, ama günah keçisi hep ben oluyorum, eziyeti, sıkıntıyı çeken, gerçek hak kaybına uğrayan hep ben" (milliyet,2014)

Tarafsızlığın Korunması

Polisin bir toplumsal olayda profesyonel davranması ve tarafsızlığını yitirmeden hareket etmesi ideal ve olması gereken ise de özellikle tecrübeli olmayan veya öz-denetimi zayıf polisler şahıslarına yapılan hakaret vb olaylardan etkilenmekte ve hata yapabilmektedir. Aşağıda yer verilen personel görüşü tarafsızlık konusundaki zorluklara ışık tutmaktadır:

"Şimdi meseleye şu açıdan bakın bizim yerimize kendinizi koyun. Emir gelmediği müddetçe asla müdahale edemiyorsunuz ama polisin burnunun dibine kadar geliyor gencecik çocuklar. Ben ekibin başında olduğum için yandan izliyorum. Çocuklara küfür ediyorlar göstericinin polise küfür ettiğini hiçbir yerde okudunuz mu? Yok...

Gelmiş polislerin kalkanlarının önüne kadar küfür ediyor işte sen şunun polisinin şunun emrinde çalışıyorsun bilmem şu çocuğusun falan. Görüntülere dikkat edin polis her

insana aynı sertlikte müdahale etmiyor onları fotoğrafa alıyor. Diğerlerine oranla o küfür eden gençlere daha şiddetli müdahaleler oluyor”(dipnot.tv,2013).

Burada Weber’in (2004:93) şahsi olmayan, kurallarla çevrelenmiş ve profesyonel ilişki tarzı tarafsızlığın sağlanması açısından da öne çıkmaktadır. “Sokak bürokratları” kavramını ortaya atan Lipsky (2010:3) ise polis, itfaiye, sosyal çalışmacı gibi kişilerin karar vericilerle vatandaş arasında bir irtibat görevlisi gibi çalıştığını ve yaptıkları işte makinelerin yerini alamayacağı bir takdir yetkisinin söz konusu olduğunu belirterek sokak bürokratlarının hem hizmet sunduğu kişiler hem de olaylar açısından uygun kararlar vermekle sorumlu olduğunu belirtmektedir.

Hukuki Sıkıntılar

Hukuki Düzenlemelerin Kısıtlayıcılığı

Hukukun gerekleri özellikle usul hukukundaki düzenlemelerin polisin elini kolunu bağladığı anlayışı da örtülü bir şekilde kolluğun bilinçaltında yer almaktadır (Sunshine&Tyler,2003). Özellikle arama, yakalama, gözaltına alma, ifade alma başta olmak üzere güç kullanımı konusunda adli makamların daha belirgin şekilde söz sahibi olmaları ve güç kullanma durumunda-bilhassa silah kullanma durumunda- hemen soruşturma açıldığı/açılacağı algısı-gerçek her zaman böyle olmasa da- yerleşik bir görüş olarak kolluk mensuplarının bilinçaltında yer almakta ve sağlıklı karar vermelerini olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan güç kullanma potansiyelinin sık yaşandığı birimlerde mutlaka psikolojik ve legal destek sağlanması ve polisin halkın gözündeki meşruiyetinin ve suçla mücadeleye destek vermesinin prosedürlere uygun hareket etmekten geçtiğinin (Tyler,1990; Sunshine&Tyler,2003) ifade edilmesi önemlidir.

Kademeli Güç Kullanmadaki Belirsizlik

Güç kullanmada sıklıkla telaffuz edilen orantılı veya kademeli güç kullanma aşamaları arasındaki sınırlar belirsizlikler taşımaktadır. Hangi durumda nasıl bir güce başvurulacağı detaylı açıklanmış gibi görünse de özellikle silah kullanma ile alakalı hangi noktada bu yöntemle başvurulabileceği konusunda kafa karışıklığı yaşanmakta; kimi kolluk personeli sıcak bir silahlı çatışmada bile silahını kullanmakta tereddüt ederken ve amirlerinden emir beklerken, kimi personel ise dur ihtarına uymayıp kaçan ve muhtemelen başka sebepleri de olabilecek- ehliyetsiz araç kullanma gibi- bir kişinin ardından silahına davranarak ateşleyebilmektedir. Burada silah kullanma sonucu bir kişinin hayatını kaybedebildiği, beraberinde bir kadının eşini bir çocuğun babasını kaybettiği dikkate alınırsa ve kazanılan şey kaybedilen değer ile karşılaştırıldığında ölçsüz ise, derhal silaha başvurma yasal ve ahlaki çerçevede sorunlu hale gelebilecektir (Webb, 2011). Bu nedenle silaha başvurmada kesinlikle en son ve suç önlemek açısından başka çare kalmamış olması ve öncelikle öldürmenin hedeflenmemesi gerekir (Eryılmaz,2011).

Sivil Denetimin Yetersizliği

Vatandaşların herhangi bir zarara uğrayacağı veya yapacağı şikâyetin üstünün örtülmeyeceği endişesine kapılmadan başvuruda bulunabileceği ve böylelikle sesini daha doğrudan duyurabileceği ve diğer ülkelerde uygulaması görülen demokratik ve sivil bir denetim kurulunun (civilian reviewboard) bulunmaması kolluğun demokratik ve sivil denetimini kısıtlamaktadır (Barton,1970; Goldstein, 1977; Reiman,1985). West (1988:108) "kolluğun kendini denetlediği" bir sistemin doğal adalet kavramına ters olduğunu ve bu haliyle kusurlu olduğunu dile getirmektedir. Klockars (1996) vatandaşların aşırı güç kullanma tanımında geniş davranırken, kolluğun bu tanımlamayı dar bir çerçevede tuttuğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, vatandaşın kendini rahatlıkla ifade edebileceği ve devletin de destekleyeceği bu tür sivil bir denetim yapısı kolluğun meşruiyetini de artıracaktır (Walker,2011).

Siyasi Baskı

Belki en başta yer alması gereken bir başka olgu ise kolluk teşkilatlarının eğitim, atanma, istihdam ve benzer çok açıdan siyasi otoritenin emir ve kontrolünde görev yapmasıdır. Bu nedenle siyasi kurumların aldığı bazı kararlar veya verdiği emirlerin sonucunda, müdahale edilmeyecek olaylara müdahale edilmesinin veya az bir müdahale ile kontrol altına alınabilecek bir olayın aşırı şiddet ile bastırılmasının istendiği durumların olabildiği de bir gerçektir. He hâlükârda fiziki bir müdahalenin insan sağlığı ve vücut bütünlüğüne zarar verme potansiyeli dikkate alınarak bu konuda aceleci ve politik davranmamak, iyi ve detaylı değerlendirme ve planlama yapmak, ortalıkta dolaşabilecek kompo teorileri veya provokasyonlara hemen teslim olmamak esas olmalıdır. Kolluğun siyasi bir saikle hareket ettiği düşünce ve algısı ayrıca toplumda bölünme ve ayrışmalara yol açabilecektir (gazeteport,2014).

Müdahale Yöntemlerinde Yaşanan Sorunlar

Özellikle toplumsal olaylardaki müdahalelerde kullanılan yöntemler ayrı bir tartışma konusu olmaktadır. Daha önceden toplulukla yakın temas içerisinde kalkanlar ve coplarla şiddet görünömlü müdahaleler yerini son dönemlerde "öldürücü olmayan(non-lethal)" göz yaşartıcı gaz, biber gazı ve TOMA (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı) olarak bilinen araçlardan sıkılan basınçlı sularla uzaktan topluluğu dağıtma şeklindeki müdahalelere bırakmıştır (McEwen, 1997:42). Her iki müdahalenin de ayrı bir eğitimi olup bu eğitimi almayan personelin gaz silahı veya TOMA aracını kullanarak müdahale etmesi yasaktır. Kaminski ve Adang (2010:167) bu tür gazların "kişileri veya kalabalıkları dağıtmakta etkili olduğunu ve çabuk etki gösterdiğini ayrıca çok az sağlık problemi veya ölüme neden olduğunu" belirtmektedir.

Ancak gaz ve su kullanımında da bazı tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Türkiye’de 11 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe giren Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi, Saklanması ve Kullanılması ve Yok Edilmesine Dair 1993 Tarihli Sözleşme (CWC) ye göre (Trapp,2006:26) göz yaşartıcı gaz, “kimyasal bir silah olarak” düşünülmemektedir. Ayrıca bu gazın kullanımına, iç karışıklıkların kontrol altına alınması da dâhil olmak üzere, yasaların uygulanması amacıyla izin verilmiştir.

Bununla birlikte bu tür gazların kullanılmasına ilişkin, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından kaygıların ifade edildiği belirtilmektedir. CPT’ye göre “Biber gazı potansiyel olarak tehlikeli bir maddedir ve kapalı alanlarda kullanılmamalıdır. Açık havada kullanılması halinde bile CPT’nin ciddi çekinceleri bulunmaktadır; istisnai olarak kullanılması gerektiğinde, bölgede belirli güvenlik tedbirlerinin alınması gerekmektedir. Örneğin, biber gazına maruz kalan kişiler derhal bir doktora ulaştırılmalı ve bu kişilere panzehir sağlanmalıdır. Biber gazı, hâlihazırda kontrol altına alınmış bir tutukluya karşı kullanılmamalıdır. (CPT, 2009:25). Bu hususlar dikkate alınmadan biber gazı kullanılması durumunda Mahkeme sadece düşünce özgürlüğünü, toplanma hakkını ihlal hükümlerinden değil, aynı zamanda Sözleşme’nin 3. Maddesi çerçevesinde, başvurunu insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz bıraktıkları sonucuna da varmaktadır (9829/07 nolu AİHM kararı).

Bu konuda İçişleri Bakanlığının yayınladığı genelgede gaz kullanımı ile ilgili detaylı talimatlar bulunmaktadır. Bu talimatlarda gaz fişeği yerine grubu tedirgin edip dağılmalarını sağlamak açısından:

- ses ve ışık fişeği ya da yüksek ses çıkartan diğer mühimmat kullanılması ya da biber gazına başvurmadan önce tazyikli su sıkılması;
- kesinlikle Çevik Kuvvet personeli dışında diğer birim personelinin gaz fişeklerini kullanmaması;
- kapalı mekânlarda ve özellikle spor alanlarında gaz el bombaları ve gaz fişekleri kullanılmaması;
- gaz kullanmadan önce gazların etki alanı dâhilinde okul, hastane, kreş ve huzurevi gibi kurum ve kuruluşlar bulunup bulunmadığına dikkat edilerek kanuna aykırı toplumsal olaya karışmayan vatandaşların etkilenmemesi için azami özen gösterilmesi gibi hususlar yer almaktadır (Altıntop, 2014:17-18).

Ancak bu detaylar ve verilen eğitimlerle birlikte gerekli hassasiyetlerin tam gözetilmediği veya unutulduğu durumlar yaşanmaktadır (Bulut ve Kara, 2012:9). Bu yargıya dayanak olabilecek bir haber aşağıda verilmektedir:

“Yalova’da 27 Mayıs 2012’de bir kavgayı ayırmaya çalışırken polisin sıkığı biber gazından yaşamını yitirdiği iddia edilen Çayan Birben davasında tanık Kadir Bayraktar

"Çayan Birben polise 'Gaz sıkma benim astımım var' dedi. Polis, 'Biber gazından kim ölmüş ki sen ölesin' dedi. Biber gazını sıkı" diye konuştu" (milliyet,2014).

Karar Vericiler ve Uygulamacılara Öneriler

Kolluğun aşırı şiddet kullanmasının Türkiye özelinde literatürle uyumlu olarak kurumsal, bireysel ve sosyolojik açıklamaları bulunabilmektedir. Siyasi baskı veya belirleyiciliğin ise ayırıcı bir karakteristik olarak durduğu ileri sürülebilir. Bu kapsamda kolluğun sağlıklı bir güce başvurma stratejisi uygulaması için bazı düzenlemeler gerekmektedir:

- Kolluğun müdahale ettiği olaylarda öncelikle *katılımcıların kimliği ve olayla bağlantısı doğru olarak ortaya konulmalıdır* (şahsın şüpheli, mağdur, tanık veya olay yerinden geçen bir kişi olması). Bu bilgiye göre kolluğun hareket etmesi ve gerekli minimum düzeyde güce başvurusu, kişi veya eylem kontrol altına alındığında daha fazla güç uygulamaması gerekir.
- Zor kullanma aşamasına gelmeden önce (hem asayiş olayları hem de toplumsal olaylarda) müzakere sürecine ağırlık verilmelidir. Bu doğrultuda karşılıklı menfaatlerin ön plana çıkarılması (Manning,1977) ve olayın şiddetine göre önce komut (Dur!, Teslim ol! vb) veya şiddet içermeyen bir tehdit (kurallara uyulmazsa gözaltına alınacaksınız, dağılmazsanız zor kullanılacak vb) ile ikazda bulunulması daha ileri durumlarda ise kademeli artırarak güce başvurulması gerekir (Sykes ve Brent, 1980).
- Personelin seçiminde ve eğitimi üzerinde hassasiyetle durulmalıdır. Okul sürecinde başlayan eğitim, daha sonra hizmetiçi eğitimlerle ve alan eğitimleri ile sürekli güncellenmeli, yapılan hatalar eğitimlerde tekrar tartışılarak hata düzeyinin aşağı çekilmesine çalışılmalıdır (Cao,2002; Goldstein,1977).
- Her kolluk biriminin güçlü ve titizlikle hazırlanmış ve her bir altbirim için geçerli bir güç kullanma politikası olması ve bu politikanın içselleştirilmesi açısından sürekli tekrarlanması ve görünür kılınması gerekir (Hatch, 2007; Meyer,1994).
- Bireysel olarak bakıldığında hem geçmişten getirdiği kişilik özellikleri hem de mesleki alt kültürden aldığı değerlerle şekillenen kolluk personeli özellikle iyi takip edilmelidir. Kolay şiddete başvuran, öfke kontrolü zayıf, diyalog ve iletişim becerisi iyi olmayan, demokratik değerleri tam özümsememiş ve teknik olarak ta yetersiz personelin aşırı güç kullanımı durumunda bulunduğu görevden ve belki de memuriyetten uzaklaştırılması (decertification) gerekir (Puro vd.,1997).
- Yeni başlayan her memurun doğrudan herhangi bir teste tabi tutulmadan zor kullanmanın sık gerçekleştiği birimlere atanmaması gerekir (Cao ve Huang,2000). Şiddete başvurduğu tespit edilen polisin hemen ve her zaman görevden uzaklaştırılması mümkün olmamakta; adli ve idari soruşturmalar uzayabilmekte, bazı durumlarda ise ya amirleri tarafından göz yumulmakta ya da yeri değiştirilmek ve hatta terfi ettirilmek suretiyle sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Görevden uzaklaştırma durumlarında ise çoğunlukla

mahkeme kararları ile göreve geri dönme durumu yaşanmaktadır (Mollen Commission Report).

- Bu noktada özellikle yeterli değerlendirmeyi yapmadan gelişigüzel görevlendirme yapılmakta, görevli personelin sınırı aştığı olaylar takip edilmemekte, eğitim gereklilikleri yeterince karşılanmamakta ve yapılan hatalar hizmet içi eğitimlerle tekrar gözden geçirilerek düzeltilmemekte ise, kurumsal sorumluluk ve hesapverebilirliğin devreye girmesi ve sorumlu amirlerin de hesap vermesi sağlanmalıdır (Worrall,1998; Lundman,1980)
- Scrivner (1994:1-6) ise aşırı güç kullanma ile ilgili bir önlem olarak polis psikologlarının kolluk birimlerinde görevlendirilmesinin önemine işaret etmektedir. Sağlanacak psikolojik destek ile önceden sinyal veren bazı profillerin tespit edilerek herhangi bir olumsuzluğun yaşanmadan önlenmesi sağlanabilir. Aynı şekilde moral destek sağlanması açısından zor kullanmanın sık yaşandığı birimlerde çalışan personelin desteklenmesi, iyi yaptığı işlerde-örneğin şiddete başvurmadan bir ihtilafı çözümülemesi- ödüllendirilmesi, yeterince dinlenme ve beslenme imkanlarının sağlanması kesinlikle olumlu etkiler sağlayacaktır.
- Medya bir taraftan zor kullanmayı gerektiren durumları yansıtırken daha objektif davranarak, diğer taraftan polisin aşırı güç kullanması karşısında farkındalığı artırıcı ve kolluğun kontrol ve denetimine yardımcı bir rol oynayabilir (Hall vd., 1981). Bailey 'in (1998:23) ifadesiyle yaşanmış olaylar, "medyanın doğru olmayan önyargıları ile birleşerek kolluk personeli hakkında gerçekçi olmayan beklenti ve düşüncelere (polisler çok sert, polisler çok hoşgörülü, polisler kahraman vb)" yol açabilmektedir.
- Zor kullanmanın gerekli olmasında personelle birlikte şartların ve şüphelinin durumu da (örneğin alkollü, yakınıni kaybetmiş, yaralanma ve benzer bir nedenle canı yanan, evi yıkılan, ideolojik olarak kolluğa mesafeli ve çatışmayı destekleyen) dikkate alınmalıdır. Kolluk personelinin mümkün olduğunca geniş ve empati ile yaklaşarak hareket etmesi ve sabırlı olması bu durumdaki insanların normalden fazla reaksiyon gösterebileceğini hesaplaması ve aşırı tepki vermemesi gerekir.
- Vatandaşlardan aşırı güç kullanma veya yetkinin kötüye kullanılması yönünde gelen şikâyetler iyi bir yönetim ve gelişim kaynağı olarak değerlendirilmeli ve araştırılarak tekrar etmemesi yönünde çaba gösterilmelidir.
- Vatandaşların seslerini daha doğrudan ve zarar göreceği endişesi duymadan ifade edebileceği, yapılan başvuruların bağımsız olarak ele alınabileceği ve toplumun farklı kesimlerinden temsilcilerin görev yapacağı sivil denetim kurulları oluşturulmalıdır.

Sonuç

Eğitim ve teknolojinin ve özellikle yazılı ve sosyal medyanın her geçen gün artan etkisi ile kolluk kuvvetlerinin her an hesapverebilir,şeffaf ve tutarlı hareket etmesi her zamankinden daha fazla ihtiyaç haline gelmiştir. Bu çerçevede aşırı veya orantısız güç kullanma, diğer başka olumsuzluklarla

kıyaslandığında hem kolluğun hem de temsil ettiği devletin itibarını daha fazla ve derinden zedelemekte ve kolluğun halk nezdindeki meşruiyetini zayıflatmaktadır.

Bu açıdan denilebilir ki, dünyanın hiçbir yerinde kolluğun güç kullanmasının halkın bütün kesimlerinden kayıtsız şartsız destek bulması mümkün olmayacaktır. Bu anlamda kolluk personeli Mollaoğlu'nun (2013) ifadesiyle "ne Musa'ya ne İsa'ya yaranamama" sendromunu her zaman yaşayacaktır. Bu nedenle güç kullanmada denge ve sınırların korunmasına yardımcı olabilecek kurumsal, sosyal, psikolojik ve teknolojik desteklerin zamanında ve yeterince sağlanması faydalı olacaktır.

Kısaca Lipsky'nin (1970:1) tanımıyla "halka karşı hükümeti temsil eden, sokaktaki (street level) bürokrat" durumundaki kolluk veya polisin olabildiğince tarafsız, sabırlı, iletişim ve müzakereyi ön plana çıkaran bir tutum takınması; beraberinde teknik olarak yeterli ve profesyonel, gerektiği kadar, ölçülü ve minimal düzeyde güç kullanması kısaca "kavgada yumruk sayılmaz" mantığıyla hareket etmemesi kolluğa ve dolayısıyla devlete bakışı olumlu yönde etkileyecektir.

Kaynakça

- Adams K. (1999) What we know about police use of force. In: Use of force by police: overview of national and local data. National Institute of Justice and Bureau of Justice Statistics, Washington, DC, pp 1–14
- Akdoğan,H., Köse,Y. (2013). Kamu Hizmetinde Güç Kullanma: Bir Profil Çalışması Ve Kamu Yöneticilerine Politika Önerileri, *Türk İdare Dergisi*, s.476, ss.115-132
- Akyazan, E. (2006). 5237 Sayılı TCK'da Hukuka Uygunluk Sebepleri, Ankara Barosu Dergisi, s.1, s.77-98
- Alpert, G.P., Dunham,R.G. (2004). Understanding Police Use of Force Officers, Suspects, and Reciprocity, Cambridge University Press
- Altıntop, S. (2014). İç Hukukta Toplumsal Olay Yönetimi, Hakan Batırhan KARA (Ed) Kamu Düzeni ve Güvenliği Açısından Toplumsal Olaylar Yönetimi, Efil Yayınları, Ankara
- Ateş,S., Turgut,K. (2006). Toplumsal Olaylarda Aşırı Güç Kullanımının Nedenleri, Mülkiye Müfettiş Raporu, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10556735.asp>
- Bailey,F.Y. (1998). Popular Culture, Crime, and Justice, Wadsworth Publishing Company

- Barton, P.G. (1970). Civilian Review Boards and the Handling of Complaints against the Police, *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 20(4). pp. 448-469.
- Becker, H.S. (Ed.). (1964). *The other side: Perspectives on deviance*. London: Free Press of Glencoe.
- Belur, J. (2010). *Permission to Shoot? Police Use of Deadly Force in Democracies*, Springer Publishing, USA
- Bittner, E. (1991). The functions of the police in modern society. In C. Klockars & S. Mastrofski (Eds.), *Thinking about police: Contemporary readings* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Box, S. (1983). *Power, crime and mystification*. London: Routledge.
- Bulut, Y.; Kara, M. (2012). Biber Gazının İnsan Üzerinde Etkileri Ve İnsan Hakları Yönünden Değerlendirilmesi: Hatay Polis Meslek Yüksekokulunda Bir Uygulama, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 20, s. 1-29
- Caldero, M.A.; Crank, J.P. (2010). *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Anderson Publishing, USA
- Can, O. (2014). Gezi Parkı Gösterileri İle Yeniden Gündeme Gelen Polisin Hukuka Aykırı Davranışları Ve Polis Eğitiminde Hukukun Yeri, *Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi*, sayı: 110s. 371-392
- Cao, L., Huang, B. (2000). Determinants of citizen complaints against police abuse of power, *Journal of Criminal Justice*, vol. 28 pp. 203-213
- Cao, L. (2002). *Curbing Police Brutality: What Works? A Reanalysis of Citizen Complaints at the Organizational Level*, Final Report, Funded by Department Of Justice
- Chambliss, W. (1989). *On the take: From petty crooks to presidents*. Bloomington: Indiana University Press.
- Chan, J. (2000). Backstage punishment: Police violence, occupational culture and criminal justice. In T. Coady, S. James, S. Miller, & M. O'Keefe (Eds.), *Violence and police culture*. Carlton South, Victoria: Melbourne University Press.
- Chen, M. M. (1996). Are lawsuits an answer to police brutality? In W. A. Geller & H. Toch (Eds.), *Police Violence: Understanding and Controlling Police Abuse of Force*, pp. 247-272, New Haven, CT: Yale University Press.

- Chevigny, P. (1995). *Edge of the knife: Police violence in Americas*. New York: New.
- Cohen, S. (1972). *Folk devils and moral panics*. London: MacGibbon and Kee.
- Conner, G., (1991). "Use of Force Continuum: Phase II," *Law and Order* vol.3 pp.30–32.
- Crank, J. (1998). *Understanding police culture*. Anderson Publishing: Cincinnati
- Delattre, E. (2002). *Character and cops: Ethics in policing* (4th ed.). Washington, DC: AEI.
- Erdem, J.G. (2013). Ölçülülük İlkesinin İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanımındaki Yeri, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi(AÜHFD)*, 62(4), ss. 971-1005
- Eryılmaz, M.B., Bozlak, A. (2009). *Hukukumuzda Zor ve Silah Kullanma Yetkisi*, *TBB Dergisi*, Sayı 83, s.223-277
- Eryılmaz, M.B. (2011). *Toplumsal Olaylarda Orantısız Güç Kullanımı*. Ulaşım linki: <http://mesutbedrieryilmaz.blogspot.com.tr/2011/01/toplumsal-olaylarda-orantisiz-guc.html>
- Friedrich, R. (1980). *Police Use of Force, Individuals, Situations and Organizations*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* vol.452, pp.82–97
- Fyfe J.J.(1989). *Split-Second Syndrome and Other Determinants of Police Violence*, *Critical Issues in Policing: Contemporary Readings*, Roger G Dunham and Geoffrey P Alpert, eds. p.465-479
- Gerth, H.H. Mill, C. W. (1958). *From Max Weber: Essays in Sociology*, Oxford University Press
- Gilmartin K.M.; Harris, J.J. (1998). *Continuum of Compromise*, *Police Chief*, 65(1), pp.25-28
- Goffman, I.(1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday Publishing, Garden City, NY
- Goldstein, H. (1977). *Policing a Free Society*. Cambridge, MA: Ballinger Publishing Co.

- Göksu, T.; Köktaş, A.; Özcan, M.; Erzurumluoğlu, B. (2003). Polisi İlgilendiren Toplumsal Olayların Yönetimini(PİLTOY) Etkileyen Faktörler, *Polis Bilimleri Dergisi*, 5(2), ss.43-64
- Green, P.,& Ward, T. (2004). State crime: Governments, violence and corruption. London: Pluto.
- Guerin,B., Innes,J. (2009). Social Facilitation, *European Monographs in Social Psychology*, Cambridge University Press
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J., & Roberts, B. (1981). The social production of news: Mugging in the media. In S. Cohen & J. Young (Eds.), *The manufacture of news: Social problems, deviance and the mass media*. California: Sage.
- Hatch, D.E.,Dickson,R. (2007). Officer-Involved Shootings and Use of Force: Practical Investigative Techniques, Taylor&Francis Publishing,USA
- Hobbes,T. (1995). Leviathan, çev.Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- Hogg, M.A.; Vaughan, G.M. (2004). Sosyal Psikoloji, (çev.) İ.Yıldız ve A.Gelmez, Ütopya Yayınevi
- Human Rights Watch, (1998). Shielded from Justice: Police Brutality and Accountability in the United States, New York
- Kaminski, R.J., Adang,O. (2010). Pepper Spray: Practice, Policy, and Research in the Netherlands, in *Police Use of Force: A Global Perspective*, ed.Johannes Knutsson, Praeger Publishing, USA
- Kelling, G. L., Wasserman, R., & Williams, H. (1988). *Police Accountability and Community Policing*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Klinger, D. (2004). *Into the Kill Zone: A Cop's Eye View of Deadly Force*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Klockars, C. (1991). The dirty Harry problem. In C. Klockars & S. Mastrofski (Eds.), *Thinking about police: Contemporary readings* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Klockars, C. (1996). A theory of excessive force and its control. In W. Geller & H. Toch (Eds.), *Police violence: Understanding and controlling police abuse of force*. New Haven, CT: Yale University Press.

- Kuhns, J.B., Knutsson, J. (2010). Police Use of Force: A Global Perspective, ed. Johannes Knutsson, Praeger Publishing, USA
- Langworthy, R. H., & Travis, L. F., III. (1994). Policing in America. New York: Macmillan Publishing Co.
- Lersch, K. M., & Mieczkowski, T. (1996). Who are the problem-prone officers? an analysis of citizen complaints. *American Journal of Police* XV(3), 23–44.
- Levine, D.; and Tavera, M. (1997). Use of force reporting guidelines, *Journal of California Law Enforcement*, 31/1
- Lipsky, M. (1970). "Introduction", in Michael Lipsky (Ed) , Law and Order: Police Encounters, Adline Publishing Comp., ss.1-7.
- Lipsky, M. (2010). Street-level Bureaucracy. Russell Sage Foundation
- Lundman, R. (1980). Police and Policing: An Introduction. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Manning, P. (1977). Police Work. Cambridge, MA: MIT Press, USA
- McEwen, T. (1997). Policies on less-than-lethal force in law enforcement agencies. Policing: *International Journal of Police Strategies & Management* vol.20, 39–59.
- McKenzie, I. (2000). Policing force: Rules, hierarchies and consequences. In F. Leishman, B. Loveday, & S. Savage (Eds.), Core issues in policing (2nd ed.). Harlow, Essex: Longman, Pearson Education.
- Menzies, K. (2000). State crime by the police and its control. In J. Ross (Ed.), Controlling State Crime (2nd ed.). New Brunswick: Transaction.
- Mike, M. (2012). Crowd Management Adopting a New Paradigm, FBI Law Enforcement Bulletin, v.81, n.8, pp.1-6
- Mollaoğlu, A. (2013). İsalar Musalar ve Polisler (Türk Polisliğine Dair Yeni Düşünceler), Ötüken Yayınları
- Muir, K. (1977). Police: Streetcorner politicians. Chicago: Chicago University Press
- Nelson, J. (2001). Police Brutality: An Anthology, W.W. Norton Publishing
- Ortaylı, İ., (1997). Devlete Nasıl Bakılmalı?, *Doğu Batı Dergisi*, Kasım sayısı, s.1 (Devlet), II. Basım

- Özdemir, İ. (2013). "Sivil Toplum, Şiddet Tekeli ve Simgesel Şiddet", Taraf Gazetesi 28 Haziran 2013 <http://www.taraf.com.tr/haber-sivil-toplum-siddet-tekeli-ve-simgesel-siddet-127560/>
- Punch, M. (1996). *Dirty business: Exploring corporate misconduct*. London: Sage.
- Puro, S., Goldman, R., Smith, W.C. (1997). "Police decertification: changing patterns among the states, 1985-1995", *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol. 20 Iss: 3, pp.481 – 496
- Rahtz, H. (2003). *Understanding Police Use of Force*, Criminal Justice Press/Willow Tree Press
- Reiman, J. (1985). The social contract and the police use of deadly force. In F. A. Ellison & M. Feldberg (Eds.), *Moral Issues In Police Work*. Savage, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Reiner, R. (2000). *The politics of the police* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Reiss, A. (1971). *The Police and the Public*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Sancar, M. (2001). Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, *Doğu-Batı Dergisi*, yıl:4, sayı:3, s.25-45
- Scrivner, E.M. (1994). Controlling Police Use of Excessive Force: The Role of the Police Psychologist, *National Institute of Justice* (NCJRS.gov) vol.October, p.1-6
- Sherman, L. W. (1978). *Scandal and Reform: Controlling Police Corruption*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Skolnick, J. (1966). *Justice without trial: Law enforcement in democratic society*. New York: Wiley.
- Skolnick, J., & Fyfe, J. (1993). *Above the law: Police and the excessive use of force*. New York: Free.
- Sunshine, J., Tyler, T.R. (2003). The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing, *Law & Society Review*, vol.37, s.513-548
- Sykes, R. ve Brent, E. (1980). The Regulation of Interaction by Policing: A Systems View of Taking Charge, *Criminology*, vol.18, pp.182–197

- Sykes, R. ve Clark, J. (1975). A Theory of Deference Exchange in Police Civilian Encounters. *American Journal of Sociology* vol.81, pp.584–600
- Şafak, A., Bıçak, V. (1999). Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, 3.Baskı, Liberte Yayıncılık: Ankara
- Tataroğlu, M.; Subaşı, E. (2009). Kolluk Güçlerinde Modernleşme: Muğla Örneğinde Turizm Jandarması Yapılanması, *Yönetim ve Ekonomi*, cilt:16 s.2, ss.73-93
- Terrill, W. (2001). Police coercion: Application of the force continuum. New York: LFB Scholarly Publishing LLC.
- Terrill, W., & Mastrofski, S. (2002). Situational and officer based determinants of police coercion. *Justice Quarterly*, 19(2), 215–248.
- Trapp, R. (2006). The Chemical Weapons Convention – Multilateral Instrument with a Future, *The Chemical Weapons Convention*, Ramesh Thakur, Ere Haru (eds.), Hong Kong, United Nations University Press, s. 15-43.
- Turk, A. (1966). Conflict and Criminality. *American Sociological Review* vol.31, pp.338–352
- Tyler, T.R. (1990). Enhancing Police Legitimacy, *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, Vol.593, s. 84-99
- Uldricks, N., & Van Mastrigt, H. (1991). Policing police violence. Dordrecht: Kluwer.
- Ulusoy, H., Parlak, İ. (1994). 2559 Sayılı Polis Vazife Selahiyet Kanunu İle 2911 Sayılı Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununda Zabıtaya Verilen Zor Kullanma Yetkisinin Usul Ve Yöntemleri İle Zor Kullanmanın Sınırının Ne Olduğuna Dair Rapor,
- http://www.mulkiyeteftis.gov.tr/default_b0.aspx?content=165
- Van Maanen, J. (1978). On watching the watchers. In P. Manning & J. van Maanen (Eds.), *Policing: A view from the street*. Santa Monica, CA: Goodyear.
- Van Maanen, J. (1985). The asshole. In A. Blumberg & E. Niederhoff (Eds.), *The ambivalent force: Perspectives on the police* (3rd ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.

- Waddington, P. A. J. (1999a). Policing citizens. London: UCL.
- Waddington, P. A. J. (1999b). Police (canteen) sub-culture: An appreciation. *British Journal of Criminology*, 39(2), 287–308.
- Walker, S. (2001), *Police Accountability: The Role of Citizen Oversight*, Wadsworth, Belmont, CA.
- Webb, H. (2011), *Managing the Use of Force Incident: For Criminal Justice Officers, Supervisors, and Administrators*, Charles C. Thomas Publishing, USA
- Weber, M. (2004). *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı
- West, P. (1988). Investigation of complaints against police:summary report of a national survey. *American Journal of Police* v.7, pp.101–121.
- Westley, W. (1970). *Violence and the police*. Cambridge, MA: MIT.
- Wilson, J. Q. (1968). *Varieties of Police Behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Worrall, J.L. (1999). Administrative Determinants of Civil Liability Lawsuits Against Municipal Police Departments: An Exploratory Analysis, *Crime & Delinquency*, vol.44 no.32.pp.295-313
- Yaşar, P. (2013). Kamu Düzeni Kavramı Ve Polisin Şiddet Kullanma Yetkisinin Ölçüsü Bağlamında "Gezi Parkı Direnişi", *Hukuk Gündemi*, sayı:1 <http://www.ankarabaru.org.tr/siteler/ankarabaru/hgdmakale/2013-1-1/4.pdf>
- İmajımız polisin orantısız gücü) <http://www.milliyet.com.tr/ijimiz-polisin-orantisiz-gucu/gundem/detay/1805016/default.htm>
- Polis 'gazdan kim ölmüş' diyerek sıkılmış, http://www.milliyet.com.tr/polis-gazdan-kim-olmus-diyerek-gundem-1944772/Polis_gazdan_kim_olmush_diyerek_sikmis
- İzmir'de açığa alınan polis: Bu ben miyim? Hatırlamıyorum (t24.com.tr) <http://t24.com.tr/haber/izmirde-aciga-alinan-polis-bu-ben-miyim-hatirlamiyorum,232287>
- Ben Olsaydım... (Cumhuriyet Gazetesi) http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/83249/Ben_Olsaydim_.html
- http://www.egm.gov.tr/İllerdenHaberler/Documents/NIGDE_RAPOR.pdf

<http://www.hrw.org/legacy/reports98/police/uspo28.htm>

<http://www.haberartibir.com.tr/gundem/aihmden-polis-siddeti-cezasi-h6957.html>

<http://www.gazeteport.com.tr/yazar/2/yavuz-semerci/282/peki-polis-siyaset-yaparsa-ne-yapacagiz>

<http://www.taraf.com.tr/haber-efgan-ala-dogruladi-gezide-polisin-kask-numaralari-silindi-154052/>

<http://www.milliyet.com.tr/polisler-gezi-parki-ile-ilgili-ilk/gundem/detay/1720259/default.htm>

Gezi Eylemlerine destek veren arkadaşlarımız da var
<http://www.dipnot.tv/cevik-kuvvet-polisleri-anlatiyor-gezi-eylemlerine-destek-veren-arkadaslarimiz-da-var/33155/>

http://www.parc.info/client_files/special%20Reports/4%20-%20Mollen%20Commission%20-%20NYPD.pdf

Shielded from Justice: Los Angeles: The Christopher Commission Report
(Shielded from Justice: Los Angeles: The Christopher Commission Report)
<http://www.hrw.org/legacy/reports98/police/uspo73.htm>

Florida Uniform Crime Report, County and Municipal Offense Data, January—December 2005,” Florida Department of Law Enforcement,
<http://www.fdle.state.fl.us/Content/getdoc/e429dee2-f22b-4e25-bbab-0fd13e2a6b2b/Statewide-Ratios.aspx> (erişim tarihi,25.10.2014).

KPSS Hazırlık Kursuna Devam Eden Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeyleri

Hopelessness Levels of Teachers Who Follow KPSS Preperation Courses

Erkan ARI¹

Dumlupınar Üniversitesi

Veysel YILMAZ²

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, KPSS'ye girmiş ancak atanamadığı için tekrar hazırlanmak durumunda kalan öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerini ve bu durumun yaşamlarına olan olumsuz etkilerini araştırmaktır. Bu amaçla Afyonkarahisar'da 2014-2015 eğitim-öğretim yılında hizmet veren özel bir KPSS hazırlık kursunda hazırlanmaya devam eden 265 öğretmen adayı ile hazırlanan bir anket yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada sınavın öğretmen adaylarının yaşamına olan olumsuz etkisini ortaya koyabilmek için literatürden yararlanılarak oluşturulan 47 soruluk 5'li likert tipi bir anket ve adayların geleceğe yönelik olumsuz tutumlarını ortaya koyan "Beck Umutsuzluk Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde Yapısal Eşitlik Modeli (YEM), *t* testi ve tek yönlü varyans (ANOVA) analizi kullanılmıştır. YEM sonucuna göre öğretmen adaylarının KPSS sınavına ilişkin olumsuz görüşleri arttıkça, adayın gelecek kaygısının ve sınavın yaşam üzerindeki olumsuz etkisinin arttığı belirlenmiştir. Benzer şekilde öğretmen adaylarında sosyal baskı ve gelecek kaygısı arttıkça, sınavın yaşam üzerindeki olumsuz etkisinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca adaylar üzerindeki aile desteği arttıkça, algılanan sosyal baskının azaldığı saptanmıştır. Öğretmen adaylarının umut düzeylerinin cinsiyete ve sınava giriş sayısına göre farklılık göstermediği ancak yaş, medeni durum ve maddi durumlarına göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen Adayı, Kamu Personel Seçme Sınavı (KPSS), Hazırlık Kursu, Öğretmen Ataması, Umutsuzluk, Yapısal Eşitlik Modeli (YEM).

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B.F Ekonometri Bölümü,
e-mail:erkan.ari@dpu.edu.tr

² Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü,
e-mail: vyilmaz@ogu.edu.tr

Abstract

This study aims to search the hopelessness levels of the teacher candidates' taking KPSS but not being able to be appointed and the ones that are obliged to study for the exam again, and the negative effects of this situation in their lives. This study is done with the 265 teacher candidates, who are preparing for the KPSS in a private KPSS preparation course in Afyonkarahisar in 2014–2015, face to face interview with a pre prepared questionnaire. In the study to be able to reveal the negative effects of the exam to the teacher candidates' lives a 47-question quinapril likert scale questionnaire composed with the help of literature, and "Beck Hopelessness Scale" revealing negative attitudes of the candidates towards future is used. In the analysis of the data Structural Equality Model (YEM), t test and one way analysis of variance (ANOVA) are used. According to YEM results, as the teacher candidates' negative thoughts towards KPSS exam increases, the future anxiety and the negative effect of the exam on candidates' life increases. Likewise, as the social pressure and future anxiety of the teacher candidates' increase, it is participated that the negative effect of the exam on life increases as well. Moreover, as the family support on the candidates increase the perceived social pressure decreases. It is stated that the level of hope of the candidate teachers doesn't show differences according to their gender and the number of their having an exam but it shows differences to their age, marital status and their financial situation.

Keywords: Teacher Candidate, Public Personnel Selection Examination (KPSS), Preparation Course, Teacher Assignment, Hopelessness, Structural Equality Model (YEM)

Giriş

Eğitim bir ülkenin varlığını sürdürmesinde, kalkınmasında, ilerlemesinde en önemli unsurlarından birisidir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında ülke politikası olarak eğitime büyük önem verildiği görülmektedir. Eğitim süreci; öğretmen, eğitim programı, eğitim ortamı gibi birçok unsurdan oluşmaktadır. Eğitimin kaliteli olabilmesi için bütün unsurların ayrı ayrı iyileştirilmesi gerekir.

Bir ülkenin eğitiminin ve insan gücünün kalitesi, öğretmenin niteliği ile bir arada düşünülmekte ve değerlendirilmektedir (Varış, 1978). Bu durum öğretmeni bu sürecin en önemli unsurlarından biri yapmaktadır. Öğretmen; eğitim programının, eğitim ortamının, öğrencilerin ve diğer unsurların üstüne çıkarak eğitim-öğretime yön verir. Günümüzde öğretmenlik özel uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren bir meslek olarak kabul edilmektedir (Karataş ve Güleş, 2013). Statü ve saygınlığı ülke ve kültürlerle göre değişmekle birlikte öğretmenlik doğrudan insanlarla ilgili bir meslek olması yönüyle kültürümüzde öteden beri sadece bir kazanç kapısı değil, aynı zamanda kutsal bir meslek olarak görülmüştür (Şişman, 2010).

Nitelikli öğretmen yetiştirmek, bir ülkenin eğitim alanında en çok ödenek, enerji ve zaman ayırması gereken hususlardan biridir. Ülkemizde dönemlere göre çok çeşitli öğretmen yetiştirme programları uygulanmıştır. Öğretmen yetiştiren kurumlar, 1982'de Yükseköğretimin bütünlüğü içinde üniversitelere bağlanmış, daha sonra 1992'de bu kurumların tümü Eğitim Fakültesine dönüştürülmüştür (Ataünal, 2003). Günümüzde ülkemizde öğretmen olabilmek için; öncelikle ortaöğretim mezunu öğrencilerin YGS-LYS sınavlarından yeterli puan alıp

üniversitelerin eğitim fakültelerindeki bir bölüme yerleşmesi ve bu bölümü başarıyla tamamlaması gerekmektedir. Fakat bölümünü başarıyla tamamlamış öğretmen adayının mesleğini yapabilmesi için bu yeterli değildir. Öğretmen adaylarının başarması gereken bir diğer sınav da KPSS'dir. Sınava dayalı olan eğitim sistemimizde üniversiteye giriş sınavı ne kadar önemli ise öğretmen atamalarında önemli bir rolü üstlenen KPSS de bireylerin geleceğini belirlemede o kadar etkin, mezun öğretmen adayları açısından da bir o kadar önemlidir (Karataş ve Güleş, 2013).

KPSS ülke genelinde ihtiyaç duyulan uzman elaman ihtiyacını karşılamak için adaylar arasında seçim yapmaya yönelik ÖSYM tarafından yapılan bir sınavdır. Bu sınavda birçok alan vardır. Öğretmen adayları genel kültür, genel yetenek, eğitim bilimleri ve alan bilgisi sınavlarına girmektedirler. Bu sınavlara göre her branştan adaylar aldıkları puanlara göre sıralanırlar. Bu sıralamaya göre Milli Eğitim Bakanlığının her branş için ihtiyaç gördüğü öğretmen sayısı adedince atama yapılır.

KPSS; öğretmen adaylarının birbirleriyle yarıştığı, hayatlarının dönüm noktası haline gelmiş çok önemli bir sınavdır. Öğretmen adayları bu sınavdan rakiplerini geride bırakacak düzeyde iyi bir performans göstermek zorundadırlar. Günümüzde öğretmen adayları üniversite 3. sınıftan başlayarak bu sınava yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ülkemizde hayati sınavların kaçınılmaz bir sonucu olan hazırlık kursları (dershaneler) KPSS'yi de kapsamına almış durumdadır. Sınava hazırlanan ve bu sınavı bir dönüm noktası olarak gören öğretmen adaylarının bu süreçte büyük bir baskı ve stres altında olmaları kaçınılmazdır. Bireylerin kaygı düzeyleri, toplum ve aile baskısı, sınava karşı geliştirdikleri olumsuz tutum gibi durumlar eklenince bu süreç öğretmen adayları için oldukça zorlaşmaktadır. Özellikle üniversiteyi bitirmiş ve aldığı puan atanmak için yeterli olmayıp hazırlanmaya devam eden öğretmen adaylarının kaygı ve umutsuzlukları daha yüksektir (Ceyhan, 2005; Doğan ve Çoban, 2009).

Kaygı, insan yapısında var olan, çevresel ve psikolojik olaylara gösterilen duygusal bir tepki şeklinde tanımlanmaktadır (Spielberg and Vagg, 1995). Üniversiteden mezun olmuş öğretmen adaylarının sınavı gelecek planlarının tamamının önünde bir engel olarak görmesi geleceğe kaygıyla bakmasına sebep olmaktadır (Ersoy ve Küçükkaragöz, 2010) Bu engeli aşamayacak olma ihtimali, başarısız olma düşüncesi adayların KPSS'ye karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine sebep olmaktadır (Karaca, 2011). Atanmak için bekleyen çok sayıda öğretmen adayının olması bununla beraber istihdam edilecek sayının düşük olması da kaygı düzeyini arttıran önemli bir durumdur (Baştürk, 2007; Can ve Can, 2011).

İnsanların geleceğe yönelik olumsuz beklentileri, bireylerin sorunlarıyla başa çıkma yöntemlerini ve çevreye uyum sürecini olumsuz yönde etkilemektedir (Gürvardar, 2001; akt: Tümkaya, 2005). Bu durumda öğretmen adaylarının bütün bu bileşenlerle geleceğe umutla bakmalarının zorlaştığı söylenebilir. Umutsuzluk, hayata ve geleceğe bakıştaki kötümserlik, iyimserliğin düşmesi ve

ortadan kalkması (Kashani, Stoyls, Dandoy, Viadya and Reid, 1991; Lavender and Watkins, 2004), gelecekte olabilecek her şeyin şimdikinden daha iyi olmayacağı ve geleceğe yönelik olumsuz bakış (Bayam, Okay, Dilbaz ve Açıkgöz, 2002), gelecekle ilgili hedeflerin olmayışından ziyade bu hedefin gerçekleşmeyeceği ile ilgili bir inanıştır (Hadley and Mac Load, 2010).

Geleceğe umutsuzca bakan öğretmen adaylarının kendilerinden beklenen performans ve başarıyı göstermeleri çok zordur. Ayrıca umutsuzluk öğretmen adaylarını başta depresyon olmak üzere çok farklı süreçlere de sürükleyebilir. Depresyonda bireyler intihara meyil edebilir. Örneğin, Beck umutsuzluğu intihar ve depresyon arasındaki bağ ve aynı zamanda depresyonun merkezi bir özelliği olarak tanımlamaktadır (Beck, Steer, Kovacks and Garrison, 1985; Brenner, Krug and Simon, 2000).

Öğretmen adaylarının atanabilmeleri için KPSS’de başarı göstermeleri gerektiğinden bu sınav büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple son yıllarda birçok araştırmacı KPSS’yi konu edinen çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda özellikle adayların KPSS ile ilgili görüşleri, sınavın bireyler üzerindeki olumsuz etkisi araştırılmıştır. Ayrıca çalışmalarda KPSS’nin adayların lisans eğitimleri, sosyal ilişkileri, aile yaşantıları, psikolojik durumları üzerine etkisi de ortaya konulmuştur. Çalışmalarda genel olarak, KPSS’nin öğretmen yeterliliğini yeterince ölçemediği, öğretmen seçiminde başka faktörlerin de bulunması gerektiği belirtilmiştir (Atav ve Sönmez, 2013; Karataş ve Güleş, 2013; Baştürk, 2007; Tösten, Elçiçek ve Kılıç 2012). Ortaya konan çalışmalarda sınav kaygısının adayların başarısını ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği, öğretmenleri ezberle ittiği, umutsuzluk ve belirsizliğe tahammülün atama bekleyen öğretmen adaylarının yaşam doyumunu önemli derecede yordadığı da ifade edilmiştir. (Tümekaya, Aybek ve Çelik, 2007; Sezgin ve Duran, 2011; Gündoğdu, Çimen ve Turan 2008; Erözkan, 2011; Kuran 2012; Ersoy ve Küçükkaragöz, 2010; Şar, Işıklar, Aydoğdu, 2012; Can ve Can, 2011; Akpınar, 2013; Çimen ve Yılmaz, 2011). Birçok araştırmadan farklı olarak bu araştırmada; fakülteden mezun olup, KPSS hazırlık kursuna devam eden bireyler üzerinde yapılan bu çalışmada, KPSS’ye en az bir kere girmiş ve başarı gösterememiş ve sınava tekrar hazırlanan öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeyleri ve KPSS’nin yaşamlarına olan olumsuz etkisi araştırılmıştır. Çalışmalarda kullanılan tekniklerden farklı olarak, bu çalışmada önerilen bir Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) ile sınavın yaşama olumsuz etkisinde etkili olabilecek faktörlerin birbirleriyle ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. İlerleyen çalışmalarda bu modele daha farklı faktörler eklenerek bu konuda çalışma yapacak araştırmacılara geliştirilebilir bir model sunulması bakımından çalışmanın literatüre farklı bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir.

Yöntem

Öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin ve sınavın yaşama olumsuz etkisinin araştırıldığı bu çalışma ilişkisel ve nedensel tarama modeli bir alan çalışmasıdır (Karasar, 2000). KPSS’nin bireyin yaşamı üzerine etkisini ortaya

koyan pek çok araştırmada sınavın yaşama olan olumsuz etkisinde çeşitli pek çok faktörün (sınava ilişkin olumsuz görüş, sosyal baskı, aile faktörü, gelecek kaygısı vb.) etkili olduğu sonucuna varılmıştır. (Atav ve Sönmez, 2013; Karataş ve Güleş, 2013, Tösten ve Elçiçek, 2012). Varsayımsal olarak gözlenemeyen (gizil, latent) değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığı ile ölçülebileceğinden hareketle (Yılmaz, 2004) ve KPSS'nin bireyin sosyal yaşamına etkisini ortaya koyan çalışmalardan yararlanarak çalışmada gizil değişkenler olarak sınavın yaşama olumsuz etkisi, sınava ilişkin olumsuz görüş, sosyal baskı, aile desteği ve gelecek kaygısı ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmaya Afyonkarahisar ilindeki özel bir KPSS hazırlık kursunda, atanmadığı için tekrar hazırlanmaya devam eden farklı üniversite ve farklı bölümlerden (matematik bölümü, ilköğretim matematik öğretmenliği, beden eğitimi öğretmenliği, müzik öğretmenliği, tarih bölümü mezunu, coğrafya bölümü mezunu, resim öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, okul öncesi öğretmenliği, İngilizce öğretmenliği, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği) mezunu 265 gönüllü öğretmen adayı katılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Demografik Bilgileri

Demografik Bilgiler		N	%
Cinsiyet	Bayan	194	73,2
	Erkek	71	26,8
Yaş	21-25	181	68,3
	25-30	61	23,0
	30-35	23	8,7
Medeni Durum	Evli	42	15,8
	Bekar	223	84,2
	2	173	65,3
Sınava Giriş Sayısı	3	41	15,5
	4	23	8,7
	4+	28	10,6
Herhangi bir İşte Çalışma	Evet	53	20,0
	Hayır	212	80,0
Maddi Durum	Çok Kötü	12	4,5
	Kötü	26	9,8
	Orta	161	60,8
	İyi	62	23,4
	Çok İyi	4	1,5

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının %73,2'sini kadın (n=194), %71'ini erkek (n=71) öğretmen adayları oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının %68,3'ünün yaş aralığı 21-25, %23,0'ünün 25-30 yaş ve %8,7'sinin 30-35 dir. Öğretmen adaylarının %15,8'i evli, %84,2'si bekadır. Öğretmen adaylarının %65,3'ü sınava 2 kez, %15,5'i 3 kez, %8,7'si 4 kez ve %10,6'si ise 4 den daha fazla sınava girmiştir. Öğretmen adaylarının %20'si herhangi bir işte çalışırken,

%80'i herhangi bir işte çalışmamaktadır. Öğretmen adaylarının %4,5'inin maddi durumu çok kötü, %9,8'inin kötü, %60,8'inin iyi ve %23,4'ünün ise çok iyidir. Öğretmen adaylarının mezun oldukları bölümlere göre dağılımına bakıldığında frekansı en yüksek olanın % 19,2 ile (n=51) okul öncesi öğretmenliği olduğu görülmektedir. Bunu % 17,7 (n=47) ile sınıf öğretmenliği, %9,4 (n=25) ile beden eğitimi öğretmenliği ve %7,5 (n=20) ile matematik öğretmenliği izlemektedir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada literatürden yararlanılarak geliştirilen "KPSS'nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Etkisi" ölçeği kullanılmıştır (Atav ve Sönmez, 2013; Karataş ve Güleş, 2013; Eraslan, 2004; Sezgin ve Duran, 2011; Karaca, 2011; Tösten, Elçiçek ve Kılıç, 2012; Çimen ve Yılmaz, 2011;Gündoğdu, Çimen ve Turan, 2008). Ölçekte tutum ifadelerine ilişkin 39 soru olup sorular "5: Tamamen Katılıyorum, 1: Hiç Katılmıyorum" şeklinde 5'li likert tipindedir. Anket "A: KPSS'ye İlişkin Olumsuz Görüş", " B: Sosyal Baskı", "C: Aile Desteği Algısı", " D: Gelecek Kaygısı", "E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi" olarak beş faktör altında toplanmıştır. Faktör isimleri literatürden yararlanılarak oluşturulmuştur (Atav ve Sönmez, 2013; Karataş ve Güleş, 2013, Baştürk, 2007). Toplam puan üzerinden analiz yapılmamıştır. Ayrıca YEM içindeki ölçüm modellerinin DFA (Doğrulamalı Faktör Analizi) özelliği taşıması ve uzmanların görüşleri doğrultusunda faktör isimlendirmesi yapılmıştır. Sınavın yaşama olumsuz etkisini ve faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için LISREL programı kullanılarak YEM analizi yapılmıştır. YEM analizi için gerekli varsayımlar sağlanmıştır. Örneklem hacmi 200'ün üstündedir ve parametre tahminleri için çok değişkenli normallik varsayımı gerektirmeyen ADF (Asymptotically Distribution Free - asimtotik olarak dağılımdan bağımsız) yöntemi kullanılmıştır. Ankette cinsiyet, yaş, medeni durum, sınava giriş sayısı, şu an herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumu, maddi durum gibi demografik özellikler sorulmuş ve sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Hazırlanan anket uygulama yapılmadan önce tutum ifadelerinin öğretmen adayları tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek amacıyla 50 kişilik bir öğretmen adayı üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Sonuçlar, uzman görüşlerine sunulmuş ve öneriler doğrultusunda bazı ifadeler düzeltilmiş, bazı ifadeler anketten çıkartılmış, bazı ifadelerin ise yerleri değiştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.831 olarak bulunmuştur. Çalışmada ayrıca öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarını ortaya koymak amacıyla Beck, Lester and Trexler (1974) tarafından geliştirilen "Beck Umutsuzluk Ölçeği" uygulanmıştır. Beck Umutsuzluk Ölçeği; 20 maddelik kendini değerlendirme (self- report) türü bir ölçek olup, puan aralığı 0-20 arasındadır. Sorulara evet, hayır biçiminde yanıt verilmektedir. Ölçeğin puanlaması, her evet yanıtı için "1" puan, her hayır yanıtı için ise "0" puan şeklindedir. Alınan puanların yüksekliği bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğunu belirtir (Erözkan, 2011). Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ve güvenilirlik-geçerlik çalışmaları Seber (1991) ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Seber (1991), depresif hastalarda yapmış olduğu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının 0.86 olduğunu, Durak (1994) ise normal ve psikiyatrik

hastalardan oluşan grupta yapmış olduğu çalışmada Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının 0,85 olduğunu ortaya koymuştur (Savaşır ve Şahin, 1997). Çalışmada, Beck Umutsuzluk ölçeğinin Cronbach Alfa geçerlilik ve güvenilirlik katsayısı 0,891 olarak bulunmuştur. Umutsuzluk puanları dört grupta sınıflandırılarak; 0-3 umutsuzluğun olmadığını, 4-8 hafif umutsuzluğu, 9-14 orta seviye umutsuzluğu, 15-20 ileri derece umutsuzluğu ifade etmektedir. Ölçekten elde edilecek puanlar, umutsuzluğun veya geleceğe yönelik olumsuz beklentinin yüksek olduğunu göstermektedir. (Beck and Steer, 1988; akt: Gençay, 2009). Çalışmada öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarının belirlenmesinde ölçeğe verilen cevaplar ile demografik değişkenler arasında verilerin normal dağılım göstermesi ve varyansların homojen olmasına bağlı olarak *t* testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Yapısal Eşitlik Modeli (YEM)

Yapısal Eşitlik Modeli (YEM); gözlenen ve gözlenemeyen (gizil-latent) değişkenler arasındaki nedensel ve karşılıklı ilişkilerin bir arada bulunduğu Modelin test edilmesi için kullanılan kapsamlı bir istatistiksel yaklaşımdır. Gözlenen değişkenler yapıları itibari sayısal olarak ölçülebilirken, gözlenemeyen değişkenler ise ölçülemeyen ancak gözlenen değişkenlerin ölçüm sonucuna bağlı olarak yorumlamaya çalıştığımız soyut kavramlardır. YEM, bir konu ile ilgili yapısal kuramın çok değişkenli analizine hipotez testi yaklaşımı getiren istatistiksel yöntemler dizisidir. Bu yapısal kuram, birçok değişken üzerinde gözlemlenen nedensel süreçleri göstermektedir. (Raykov and Marcoulides, 2006). YEM, eğitim, psikoloji, ekonometri ve sosyal alanların neredeyse tamamına yakınında değişkenler arasındaki nedensel ilişkiyi açıklamada ve oluşturulmuş bazı modellerin test edilmesinde kullanılmaktadır. YEM, varsayımsal olarak gözlenemeyen değişkenler arasında bir nedensellik bağı olduğunu ve gözlenemeyen değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığı ile ölçülebileceğini ifade eder (Yılmaz, 2004). Yapısal Eşitlik Modelinde ilişkileri göstermede çoğu kez Path Analizi yönteminden yararlanılmaktadır. Path sözcüğünün Türkçe sözlük anlamı “Yol (Rota)” demektir. Path Modeli, gözlenen değişkenler arasındaki daha karmaşık ilişkilerin modellenmesi için regresyon analizini ve korelasyon katsayılarını kullanır. Dolayısıyla anlama uygun olarak Path analizi içsel (bağımlı) yapıların dışsal (bağımsız) yapılara nasıl bağlı olduğunu belirleyen ilişki yolunu kurarak bir ya da daha fazla sayıda regresyon eşitliğini ortaya koyar. Bu ilişki tek yönlü (nedensel) olabileceği gibi çift yönlü (korelasyonel) olarak da ortaya çıkabilmektedir (Yılmaz ve Çelik 2013).

YEM analizinde ortaya konan modelin uygun olup olmadığının testi için ise çeşitli uyum iyiliği ölçütleri kullanılmaktadır (Yılmaz ve Çelik, 2013). Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

1-Ki-kare χ^2

2-Uyum İyiliği İndeksi (Goodness of Fit Index-GFI)

3-Düzeltilmiş Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index- AGFI)

4-Normalleştirilmiş Uyum İyiliği İndeksi (The Normed Fit Index- NFI)

5-Bağıl Uyum İndeksi (Relative Fit Index- RFI)

6-Artmalı Uyum İndeksi (Incremental Fit Index- CFI)

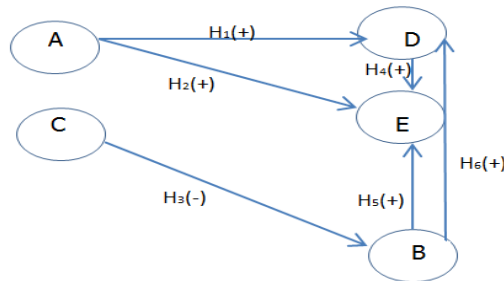
7-Ortalama Hata Kök Yaklaşımı (Root-mean-square error approximation-RMSEA).

LISREL programı yardımıyla bu modele ait uyum iyiliği ölçütleri hesaplanmakta ve aldıkları değerlerin hangi aralıkta olduğuna göre yorum yapılabilmektedir. Ortaya konan ölçütler arasından en çok kullanılanları benzerlik oranı Ki-kare istatistiği (χ^2/sd). RMSEA (Ortalama Hata Kök Yaklaşımı) ve GFI (Uyum İyiliği İndeksi) dir. (χ^2/sd) oranının 3'ten küçük değer alması uyumun kabul edilebilir düzeyde olduğunu, RMSEA için 0,05'eşit veya daha küçük değerlerin mükemmel bir uyuma, 0,08 ve altındaki değerlerin kabul edilebilir bir uyuma, 0,10 dan daha büyük değerinde kötü uyuma karşılık geldiği araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. GFI ise 0 ile 1 arasında değişen değerler alır. 0,95 ve üzerindeki değerler mükemmel uyumu, 0,90 ve 0,94 arasındaki değerler ise kabul edilebilir uyumu ortaya koyar (Schermelell- Engel, Moosbrugger and Müller, 2003).

Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Çalışmada, A: KPSS Sınavına İlişkin Olumsuz Görüş, B: Sosyal Baskı ve C: Aile Desteği faktörlerinin öğretmen adaylarının gelecek kaygılarına ve yaşamlarına etkisini betimlemek amacıyla Şekil 1'de bir Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) önerilmiştir.

KPSS'nin bireyin yaşamına ilişkin olumsuz etkisini ortaya koyan çalışmalarda özellikle bireylerdeki sınava ilişkin olumsuz düşüncenin gelecek kaygısını arttırdığı, gelecek kaygısının ise dolaylı olarak birey yaşamını olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır (Atav ve Sönmez, 2013; Baştürk, 2007; Karaca, 2011). Öğretmen adaylarında aile desteğinin sınava hazırlanma sürecinde sosyal baskıyı azalttığı, sosyal baskıya maruz kalan adaylarda ise gelecek kaygısı, stres gibi faktörlerin arttığı yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Doğan ve Çoban, 2009; Can ve Can 2011). Hipotezler ve hipotezlere dayalı önerilen araştırma modeli bu mantık çerçevesinde yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda oluşturulmuştur.

Şekil 1. KPSS'nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Olan Olumsuz Etkisi İçin Önerilen Model

A: KPSS Sınavına İlişkin Olumsuz Görüş; B: Sosyal Baskı, C: Aile Desteği; D:Gelecek Kaygısı E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi

Şekil 1’de verilen araştırma modelindeki ilişkileri sınamak için aşağıdaki önsavlar geliştirilmiştir.

H₁(+): KPSS’ye ilişkin olumsuz görüş arttıkça, öğretmen adayı üzerindeki gelecek kaygısı artar.

H₂ (+): KPSS’ye ilişkin olumsuz görüş arttıkça, sınavın yaşama dair olumsuz etkisi artar.

H₃(-): Öğretmen adayı üzerindeki aile desteği algısı arttıkça, Öğretmen adayı üzerindeki sosyal baskı azalır.

H₄(+):Öğretmen adayı üzerindeki gelecek kaygısı arttıkça, sınavın yaşama dair olumsuz etkisi artar.

H₅(+):Öğretmen adayı üzerindeki sosyal baskı arttıkça, sınavın yaşama dair olumsuz etkisi artar.

H₆(+):Öğretmen adayı üzerindeki sosyal baskı arttıkça, öğretmen adayı üzerindeki gelecek kaygısı artar.

Bulgular ve Yorum

Bu kısımda “KPSS’nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Etkisi” anketinde yer alan boyutlara ait ifadelerin yüzde değerlerine, YEM sonucuna ilişkin bulgulara ve öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarını ortaya koyan Beck Umutsuzluk Ölçeğine ilişkin bulgulara yer verilecektir.

“KPSS’nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Etkisi” anketinde yer alan boyutlara ait tutum ifadelerinin yüzde değerleri

Tablo 2’de “KPSS’ye ilişkin olumsuz görüş” boyutuna ait öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının KPSS’ye İlişkin Olumsuz Görüşlerine Ait Yüzde Dağılımı (n=265)

A: Kpss’ye İlişkin Olumsuz Görüş	5:Tamamen K.	4:Katılıyor m	3:Kararsız m	2:Katılmıyor m	1:Hiç Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
S8.KPSS gerekli bir sınavdır.	8,7	18,1	19,6	17,7	38,8
S9.KPSS’ye dayalı atama sistemini değiştirilmesi gerektiğine inanıyorum.	50,6	23,0	15,8	5,3	5,3
S10.KPSS kaldırılmalıdır.	36,2	16,6	23,8	14,0	9,4
S11.2013 yılından beri uygulanan alan sınavı gereksizdir.	26,8	13,6	22,6	18,9	18,1
S12.Alan sınavının amaca hizmet ettiğini düşünmüyorum.	32,1	18,1	21,1	17,4	11,3
S13.KPSS’nin içeriği uygundur.	6,8	14,7	25,3	21,1	32,1
S14.KPSS alan bilgisini tam olarak ölçmüyor.	30,2	24,9	24,5	11,3	9,1

KPSS'ye ilişkin olumsuz görüşün sorgulandığı ifadelerle verilen yanıtlar incelendiğinde öğretmen adaylarının %56,5'i KPSS'nin gerekli bir sınav olmadığını düşünmektedir. KPSS'ye dayalı atama sisteminin değiştirilmesi gerektiğine inan öğretmen adaylarının oranı %73,6, KPSS kaldırılmalıdır düşüncesinde olanların oranı ise %52,8'dir. 2013 yılından beri uygulanan alan sınavının gereksiz olduğunu düşünen öğretmen adaylarının oranı %40,4, gerekli olduğunu düşünenlerin oranı ise %28,7'dir. Alan sınavının amaca hizmet etmediğini düşünen öğretmen adaylarının oranı %50,2'dir. Öğretmen adaylarının %53,2'si KPSS'nin içeriğini uygun olarak görmemekte ve %55,1'i de KPSS'nin alan bilgisini tam olarak ölçmediğini düşünmektedir.

Tablo 3'te "Sosyal Baskı" boyutuna ait öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde değerleri yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Sosyal Baskı Görüşlerine Ait Yüzde Değerlerinin Dağılımı (n=265)

B: Sosyal Baskı	5:Tamamen K.	4:Katılıyor m	3:Kararsız m	2:Katılmıyor m	1:Hiç Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
S15.Sınav sonunda atanamazsam ailem ve çevremden baskı göreceğimi düşünüyorum.	8,7	18,1	19,6	17,7	38,8
S16.KPSS'ye hazırlanmayan arkadaşlarım benim KPSS kaygımı anlamaktan uzaklar.	50,6	23,0	15,8	5,3	5,3
S17.Çevremdeki insanlar hala atanamadığım için benimle alay edebiliyor.	36,2	16,6	23,8	14,0	9,4
S18.KPSS'yi kazanamazsam çevremdekilerin bana hangi gözle bakacaklarından endişeliyim.	26,8	13,6	22,6	18,9	18,1
S19.KPSS'de başarısız olursam arkadaşlarımın gözünde değerimin düşeceğini düşünüyorum.	32,1	18,1	21,1	17,4	11,3
S20.KPSS'yi kazanamazsam annem ve babam müthiş bir hayal kırıklığına uğrar.	6,8	14,7	25,3	21,1	32,1
S21.Ailem KPSS'yi kazanmam noktasında bana baskı yapıyor.	30,2	24,9	24,5	11,3	9,1

Öğretmen adaylarının sosyal baskıya ilişkin görüşleri incelendiğinde, adayların %56,5'i sınav sonunda atanamazsa aile ve çevresinden baskı göreceği düşüncesine katılmıyor. "KPSS'ye hazırlanmayan arkadaşlarım benim KPSS kaygımı anlamaktan uzaklar" düşüncesinde olan öğretmen adaylarının oranı %73,6'dır. "Çevremdeki insanlar hala atanamadığım için benimle alay edebiliyor" düşüncesinde olanların oranı %52,8'dir. "KPSS'yi kazanamazsam çevremdekilerin bana hangi gözle bakacağını bilmiyorum" görüşünde olanların oranı %40,4 iken bu görüşte olmayanların oranı %37'dir. "KPSS'de başarısız olursam arkadaşlarımın gözünde değerimin düşeceğini düşünüyorum" görüşüne katılanların oranı %50,2'dir. Adayların %53,2'si "KPSS'yi kazanamazsam annem ve babam müthiş bir hayal kırıklığına uğrar" görüşüne ve %55,1'i "Ailem KPSS'yi kazanmam noktasında bana baskı yapıyor" düşüncesine katılmadıklarını ifade etmiştir.

Tablo 4'te "Aile Desteği Algısı" boyutuna ait öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde değerleri yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Aile Desteği Algısı Görüşlerine Ait Yüzde Değerlerinin Dağılımı (n=265)

C: Aile Desteği Algısı	5:Tamamen K.	4:Katılıyorm	3:Kararsız m	2:Katılmıyorm	1:Hiç Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
S34.Annem ve babam KPSS'ye hazırlık sürecinde maddi, manevi bana destek oluyor.	52,8	30,6	9,1	5,7	1,9
S35.Ailem bana hoşgörülü davranıyor.	47,2	36,2	8,7	4,5	3,4
S36.Sorunlarımın çözümünde ailem yardım ediyor.	36,6	35,1	14,7	7,2	6,4
S37.Ailem düşüncelerimi duymaktan hoşlanır.	40,4	34,0	15,1	6,8	3,8
S38.Ailemin KPSS'yi kazanacağım noktasında bana güveni tam.	38,1	32,5	21,1	4,9	3,4

Öğretmen adaylarının aile desteği algılarına ilişkin düşüncelerinin sorgulandığı ifadeler verilen yanıtlar incelendiğinde, "Annem ve babam KPSS'ye hazırlık sürecinde maddi, manevi bana destek oluyor" düşüncesinde olanların oranı %82,8, "Ailem bana hoşgörülü davranıyor" düşüncesinde olanların oranı ise %83,4'tür. Öğretmen adaylarının %71,1'i sorunlarımın çözümünde ailem yardım ediyor ve %74,4'ü ailem düşüncelerimi duymaktan hoşlanır" düşüncesine sahiptir. "Ailemin KPSS'yi kazanacağım noktasında bana güven tam" düşüncesinde olan öğretmen adaylarının oranı %70,6'dır.

Tablo 5'te "Gelecek Kaygısı" boyutuna ait öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde değerleri yer almaktadır.

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Gelecek Kaygısı Görüşlerine Ait Yüzde Değerlerinin Dağılımı (n=265)

D: Gelecek Kaygısı	5:Tamamen K.	4:Katılıyorm	3:Kararsız m	2:Katılmıyorm	1:Hiç Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
S39.Sınav sonucunun geleceğimi etkileyeceğini düşünüyorum.	53,6	31,3	9,8	2,6	2,6
S40.KPSS sonunda atanamama kaygısı taşıyorum.	42,3	30,9	20,0	4,9	1,9
S41.Gelecek için çok endişeliyim.	32,8	25,7	21,5	14,0	5,7
S42.KPSS yüzünden geleceğe umutla bakamıyorum.	33,6	21,9	21,9	17,4	5,3
S43.Gelecek beni korkutuyor.	30,6	21,9	21,5	17,4	8,7
S44.Gelecekte iyi bir öğretmen olacağıma inanıyorum.	55,8	26,8	10,6	4,5	2,3
S45.Gelecekte her şeyin daha iyi olacağına inanıyorum.	39,2	32,1	19,2	4,2	4,5
S46.Gelecekte istediğim şeyleri elde edeceğime inanıyorum.	37,7	34,0	21,5	3,4	3,4
S47.Gelecekte önemli biri olacağıma inanıyorum.	32,1	35,5	24,5	3,8	4,2

Öğretmen adaylarının gelecek kaygısına ilişkin ifadelerine verdikleri cevaplar incelendiğinde, öğretmen adaylarının %84,9'u sınav sonucunun geleceğini etkileyeceğini düşünmekte, %73,2'ü KPSS sonunda atanamama kaygısı taşımakta ve %58,5'i gelecek için çok endişelenmektedir. "KPSS yüzünden geleceğe umutla bakamıyorum" diyenlerin oranı %55,5'dir. Öğretmen adaylarının %52,5'i gelecek beni korkutuyor düşüncesindedir. "Gelecekte iyi bir öğretmen olacağıma inanıyorum" düşüncesinde olanların oranı %82,6, "Gelecekte her şeyin daha iyi olacağına inanıyorum" düşüncesine katılanların oranı ise %71,3'tür. Öğretmen adaylarının %71,7'si "Gelecekte istediğim şeyleri elde edeceğime inanıyorum" ve %67,6'sı "Gelecekte önemli biri olacağıma inanıyorum" düşüncelerine sahiptir.

Tablo 6'da "KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi" boyutuna ait öğretmen adaylarının görüşlerinin yüzde değerleri yer almaktadır.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi Görüşlerine Ait Yüzde Değerlerinin Dağılımı (n=265)

E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi	5:Tamamen K.	4:Katılıyorum	3:Kararsızım	2:Katılmıyorum	1:Hiç Katılmıyorum
	%	%	%	%	%
S22.KPSS'ye çok iyi bir şekilde hazırlandığımı düşünüyorum.	7,5	23,8	35,5	21,5	11,7
S23.KPSS'yi kazanabileceğimi düşünüyorum.	17,0	35,8	32,5	10,6	4,2
S24.KPSS'ye hazırlanmak beni ruhen yıpratıyor.	41,9	32,8	12,1	8,7	4,5
S25.Atanacak öğretmen sayısının azlığı sınava hazırlanmamı olumsuz yönde etkiliyor.	45,7	27,9	17,0	5,7	3,8
S26.Yetişkin bir insan olarak ihtiyaçlarımı gideremiyor olmam beni çok üzüyor.	30,9	24,9	16,2	13,6	14,3
S27.Kendime olan güven ve inancımı kaybediyorum.	18,9	21,9	17,7	24,2	17,4
S28.Bu mesleği seçtiğime bazen pişman oluyorum.	18,5	17,4	19,2	19,6	25,3
S29.Öğretmenlik okuyan birisi olarak bu sınava girmek zorunda olmaktan dolayı kendimi değersiz hissediyorum.	31,7	23,4	22,3	12,1	10,6
S30.KPSS'ye hazırlanmaktan evde ailemle çok zaman geçiremiyorum.	37,0	32,1	11,3	11,7	7,9
S31.Aileme ekonomik anlamda yük olduğumu düşünmem beni çok yıpratıyor.	35,5	24,2	18,1	12,8	9,4
S32.KPSS arkadaşlarımla aramı bozuyor.	11,7	12,5	23,0	26,0	26,8
S33.KPSS sosyal etkinliklere katılmamı olumsuz etkiliyor.	38,9	29,1	13,2	9,4	9,4

Öğretmen adaylarının KPSS'nin yaşama olumsuz etkisine ilişkin vermiş oldukları yanıtlar incelendiğinde, adayların %31,3'ü KPSS'ye çok iyi bir şekilde hazırlandığını düşünürken %33,2'si ise bu düşünceye katılmıyor. Öğretmen adaylarının %52,8'i KPSS'yi kazanabileceğini düşünmektedir. Adayların %74,7'si KPSS'nin kendisini ruhen yıpratıldığını ifade etmiştir. "Atanacak öğretmen sayısının azlığı sınava hazırlanmamı olumsuz yönde etkiliyor" düşüncesinde olan öğretmen adaylarının oranı %73,6'dır. "Yetişkin bir insan olarak ihtiyaçlarımı

gideremiyor olmam beni çok üzüyor” düşüncesinde olanların oranı %55,8’dir. “Kendime olan güven ve inancımı kaybediyorum” görüşüne sahip olanların oranı %40,8 iken bu görüşe katılmayanların oranı ise %41,6’dır. Adayların %44,9’u bu mesleği seçtiğine pişman olmadığını ifade etmiştir. Öğretmenlik okuyan birisi olarak bu sınava girmek zorunda olmaktan dolayı kendimi değersiz hissediyorum düşüncesine katılan öğretmen adaylarının oranı %55,1’dir. “KPSS’ye hazırlanmaktan ailemle evde çok zaman geçiremiyorum” düşüncesine sahip olanların oranı %69,1’dir. Öğretmen adaylarının %59,7’si ailesine ekonomik anlamda yük olduğunu bu durumun kendilerini yıprattığını düşünmektedir. Adayların %52,8’i KPSS’nin arkadaşlarıyla arasını bozduğunu düşünmemektedir. “KPSS sosyal etkinliklere katılmamı olumsuz etkiliyor” düşüncesinde olanların oranı %68’dir.

YEM’e İlişkin Bulgular

YEM analiz sonucunda elde edilen Standardize edilmiş path katsayıları, t değerleri ve hatalar Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan *t* testi sonucunda ise H_{11} , H_{21} , H_{31} , H_{41} , H_{51} hipotezlerinin desteklendiği belirlenmiştir.

Tablo 7. Araştırma Modeli İçin YEM Sonuçları

Faktörler / Maddeler	Standardize Edilmiş Path Katsayısı	t-değeri	Hata
Faktör A: KPSS’ye İlişkin Olumsuz Görüş (Cronbach Alfa=0,652)			
S9: KPSS’ye dayalı atama sisteminin değiştirilmesi gerektiğine inanıyorum.	0,63	5,91**	0,40
S10: KPSS kaldırılmalıdır.	0,78	6,29**	0,39
Faktör B: Sosyal (Aile ve Çevre) (Cronbach Alfa=0,723)			
S15: Sınav sonunda atanmazsam ailem ve çevremden baskı göreceğimi düşünüyorum.	0,83	5,39**	0,31
S17: Çevremdeki insanlar hala atanamadığım için benimle alay edebiliyor.	0,67	9,54**	0,55
S20: KPSS’yi kazanamazsam annem ve babam müthiş bir hayal kırıklığına uğrar.	0,58	8,49**	0,66
Faktör C: Aile Desteği Algısı (Cronbach Alfa=0,818)			
S34: Annem ve babam KPSS’ye hazırlık sürecinde maddi, manevi bana destek oluyor.	0,74	13,09**	0,45
S35: Ailem bana hoşgörülü davranıyor.	0,86	15,87**	0,36
S36: Sorunlarımın çözümünde ailem yardım ediyor	0,78	13,95**	0,39
S38: Ailemin KPSS’yi kazanacağım noktasında bana güveni tam.	0,55	8,94**	0,70
Faktör D: Gelecek Kaygısı (Cronbach Alfa=0,827)			
S41: Gelecek için çok endişeliyim.	0,74	8,92**	0,45
S42: KPSS yüzünden geleceğe umutla bakamıyorum.	0,83	11,89**	0,31
S43: Gelecek beni korkutuyor.	0,76	11,26*	0,42
Faktör E: KPSS’nin Yaşama Olumsuz Etkisi (Cronbach Alfa=0,755)			
S26: Yetişkin bir insan olarak ihtiyaçlarımı gideremiyor olmam beni çok üzüyor.	0,70	9,02**	0,51
S27: Kendime olan güven ve inancımı kaybediyorum.	0,73		0,47

S31:Aileme ekonomik anlamda yük olduğumu düşünmem beni çok yıpratıyor.	0,68	9,86**	0,54
		9,34**	

Hipotezler

H ₁ (+) : A →D	0,26	-3,32**
H ₂ (+) : A →E	0,13	1,89*
H ₃ (-) : C →B	-0,35	-4,77**
H ₄ (+) : D →E	0,49	5,66**
H ₅ (+) : B →E	0,48	5,64**
H ₆ (+) : B →D	0,48	6,01**

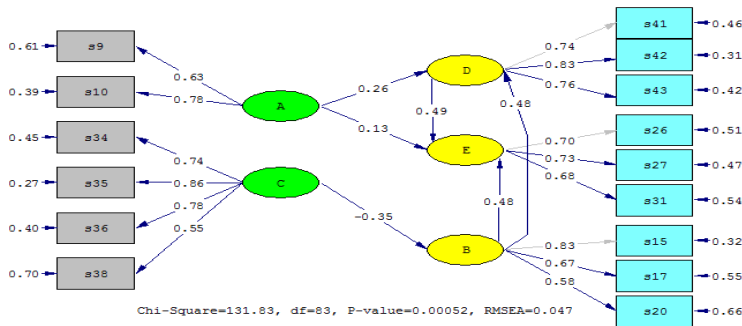
*p<0,10; **p<0,01

Modelin uyumuna ilişkin uyum iyiliği ölçütleri Tablo 8'de, Yapısal Eşitlik Modeline ilişkin path diyagramı ise Şekil 2'de verilmiştir. Ortaya konan model ile standart değerler karşılaştırıldığında model sonuçlarının kabul edilebilir uyum içinde oldukları görülmektedir.

Tablo 8. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Uyum ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırma Modeli
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,95
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq NFI \leq 0,97$	0,98
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,94
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,9$	0,91
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,04
$\chi^2/sd.$	$0 \leq \chi^2/sd. \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd. \leq 3$	1,60

Kaynak: (Schermele-Engel, Moosbrugger and Müller, 2003).

Şekil 2. KPSS'nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Olan Olumsuz Etkisi İçin Önerilen Modelin Path Diyagramı

A: KPSS Sınavına İlişkin Olumsuz Görüş; B: Sosyal Baskı, C: Aile Desteği; D:Gelecek Kaygısı E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi

Tablo 7 ve Şekil 2'deki sonuçlar incelendiğinde; "A: KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş" bağımsız gizil değişkeninin "E: KPSS'nin yaşama olan olumsuz etkisi" bağımlı gizil değişkenini pozitif olarak etkilediği görülmektedir. A ve E değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı 0,13'tür. Yani öğretmen adaylarının KPSS'ye ilişkin olumsuz görüşlerindeki bir birimlik artış sınavın yaşama olumsuz etkisini 0,13 birim arttırmaktadır. Benzer şekilde, "A: KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş" bağımsız gizil değişkeni "D: Gelecek Kaygısı" bağımsız gizil değişkenini pozitif olarak etkilemektedir. A ve D değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı 0,26'dır. Yani öğretmen adaylarının KPSS'ye ilişkin olumsuz görüşleri bir birim arttıkça, adayların gelecek kaygısı 0,26 birim artmaktadır. Bu katsayıardan yola çıkarak öğretmen adaylarının KPSS'ye ilişkin olumsuz görüşleri arttıkça, adaylar üzerindeki gelecek kaygısının ve sınavın yaşama olumsuz etkisinin arttığı söylenebilir. Aksine adayların KPSS'ye ilişkin olumsuz görüşlerinin azalması, adaylar üzerindeki gelecek kaygısının azalmasını ve sınavın yaşama olumsuz etkisinin daha az hissedilmesini sağlayacaktır. "C: Aile desteği algısı" bağımsız gizil değişkenin doğrudan "E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi" bağımlı gizil değişkenini etkilemediği ancak dolaylı olarak "B: Sosyal Baskı" bağımsız gizil değişkenini negatif yönde etkilediği görülmektedir. C ile B değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı -0,35'tir. Bunun anlamı; öğretmen adayının ailesinden aldığı destek bir birim arttıkça, adayın üzerindeki sosyal baskı 0,35 birim azalacak demektir. Yani adayın aile desteği arttıkça algıladığı sosyal baskı azalacaktır. "B: Sosyal Baskı" bağımsız gizil değişkenin "D: Gelecek Kaygısı" bağımsız gizil değişkenini ve "E: KPSS'nin Yaşama Olumsuz Etkisi" bağımlı gizil değişkenini pozitif yönde etkilediği görülmektedir. B ile D bağımsız gizil değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı 0,48'dir. Yani öğretmen adayları üzerindeki sosyal baskıda bir birimlik artış, adayın gelecek kaygısını 0,48 birim arttıracaktır. Benzer şekilde B bağımsız gizil değişkeni ile E bağımsız gizil değişkeni arasındaki ilişki katsayısı da 0,48'dir. Öğretmen adayları üzerindeki sosyal baskıdaki bir birimlik artış, KPSS'nin yaşama olumsuz etkisini 0,48 birim arttıracaktır. "D: Gelecek Kaygısı" bağımsız gizil değişkeni ile "E: KPSS'nin yaşama olumsuz etkisi" bağımlı gizil değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı 0,49'dur. Öğretmen adaylarının gelecek kaygılarındaki bir birimlik artış, KPSS'nin yaşama olumsuz etkisini 0,49 birim arttıracaktır.

Bu sonuçlardan, KPSS'nin yaşama etkisi alt boyutları olan "KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş" bağımsız gizil değişkeni ile "Gelecek kaygısı" bağımsız gizil değişkeni arasında düşük düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir. Benzer şekilde "KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş" bağımsız gizil değişkeni ile "KPSS'nin yaşama olumsuz etkisi" bağımlı gizil değişkeni arasında da düşük düzeyde bir neden sonuç ilişkisi olduğu görülmektedir. Ayrıca "Aile desteği algısı" bağımsız gizil değişkeni ile "Sosyal baskı" bağımsız gizil değişkenleri arasında düşük düzeyde, "Sosyal baskı" bağımsız gizil değişkeni ile "KPSS'nin yaşama olumsuz etkisi" bağımlı gizil değişkeni ve "Gelecek kaygısı" bağımsız gizil değişkenleri arasında ise orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca, "Gelecek kaygısı" bağımsız gizil değişkeni ile "KPSS'nin yaşama olumsuz etkisi" bağımlı değişkeni arasında da orta düzeyde bir neden sonuç ilişkisi olduğundan söz edilebilir.

Öğretmen Adaylarının Beck'in Umutsuzluk Ölçeğine Göre Aldıkları Puanların Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi

Öğretmen adaylarının umutsuzluklarına ilişkin aldıkları puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren t – testi sonucu Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması Durumuna Yönelik Yapılan t – Testi Sonucu

	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	p
BECK	Erkek	194	3,103	3,109	-1,368	0,173
	Kadın	61	3,704	3,326		
	Toplam	265	3,264	3,173		

Tablo 9 incelendiğinde erkek ve kadın öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmektedir. ($p = 0,173 > \alpha = 0,05$). Erkek ve kadın öğretmen adaylarının umutsuzluk durum ortalaması birbirine yakındır. Erkeklerin puan ortalaması ($\bar{x} = 3,103$), kadınların puan ortalaması ise ($\bar{x} = 3,704$)'dür. Öğretmen adaylarının Beck Umutsuzluk Ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında genel olarak öğretmen adaylarının umutsuz olmadıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarının yaş faktörüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan ANOVA testi sonucu Tablo 10'daki gibidir.

Tablo 10. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Yaşa Göre Farklılaşması Durumuna Yönelik Yapılan ANOVA Testi Sonucu

	Yaş	n	$\bar{x}$	ss	F	p
BECK	21-25	181	2,839	2,934	5,820	0,003
	25-30	61	4,393	3,522		
	30-35	23	3,608	3,380		
	Toplam	265	3,26	3,173		

Tablo 10 incelendiğinde, yaş değişkenine göre öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p = 0,003 < \alpha = 0,05$). Bu farklılığın Tukey testine göre 21-25 ile 25-30 yaşındaki öğretmen adaylarından kaynaklandığı görülmektedir ($p = 0,003 < \alpha = 0,05$). Beck umutsuzluk ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında 21-25 yaş grubundaki öğretmen adaylarının puan ortalamasının ($\bar{x} = 2,839$) olduğu, 25-30 yaş grubundaki öğretmen adaylarının puan ortalamasının ise ($\bar{x} = 4,393$) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre 21-25 yaş grubundaki öğretmen adaylarında umutsuzluk olmadığı ancak 25-30 yaş grubundaki öğretmen adaylarında ise hafif düzeyde umutsuzluk olduğu söylenebilir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin medeni durumlarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan t –testi sonucu Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Medeni Durumlarına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan t – Testi Sonucu

	Medeni Durum	n	$\bar{x}$	ss	t	p
BECK	Evli	42	4,571	3,527	2,952	0,003
	Bekar	223	3,017	3,049		
	Toplam	265	3,264	3,173		

Tablo 11 incelendiğinde medeni duruma göre öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p = 0,003 < \alpha = 0,05$). Evli öğretmen adaylarının umutsuzluk puan ortalaması ($\bar{x} = 4,571$) iken bekar öğretmen adayların ise ($\bar{x} = 3,017$)’dir. Bu sonuçlara göre bekar öğretmenlerin umutsuzluk taşımadığı, evli öğretmenlerin ise hafif umutsuzluk düzeyinde oldukları söylenebilir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarının sınava giriş sayılarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan ANOVA testi sonucu Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Sınava Giriş Sayısına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan ANOVA Testi Sonucu

	Sınava Giriş Sayısı	n	$\bar{x}$	ss	F	p
BECK	2	173	2,942	3,007	1,787	0,150
	3	41	3,731	3,584		
	4	23	4,087	3,203		
	4+	28	3,892	3,392		
	Toplam	265	3,264	3,173		

Tablo 12 incelendiğinde, sınava giriş sayısına göre öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p = 0,150 > \alpha = 0,05$). Öğretmen adayların puan ortalamaları birbirine çok yakın olmakla birlikte sınava 4 kez giren öğretmen adaylarının puan ortalamalarının 4’ün üstünde olduğu ve hafif düzeyde umutsuzluğa sahip oldukları görülmektedir. Sınava giren diğer adayların ise genel olarak puan ortalamaları arasında fark olmadığı umutsuzluk düzeylerinin hafif umutsuzluk düzeyine yakın ancak umutsuz olmadıkları ifade edilebilir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarının herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumlarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan t –testi sonucu Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Bir İşte Çalışıp Çalışmamalarına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan *t* –Testi Sonucu

İşte Çalışma		n	$\bar{x}$	ss	t	p
BECK	Evet	53	4,283	3,515	2,642	0,009
	Hayır	212	3,009	3,038		
	Toplam	265	3,264	3,173		

Tablo 13 incelendiğinde, herhangi bir işte çalışıp çalışmama durumuna göre öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. ($p = 0,009 < \alpha = 0,05$). Herhangi bir işte çalışan öğretmen adaylarının umutsuzluk puan ortalaması ($\bar{x} = 4,283$) iken çalışmayan öğretmen adaylarının ise ($\bar{x} = 3,009$)’dur. Bu durumda bir işte çalışan öğretmen adaylarının hafif umutsuzluk düzeyinde, çalışmayanların ise umutsuz olmadıkları söylenebilir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk durumlarının maddi durumlarına göre değişip değişmediğine ilişkin yapılan ANOVA testi sonucu Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Durumlarının Maddi Durumlarına Göre Değişip Değişmediğine İlişkin Yapılan ANOVA Testi Sonucu

Maddi Durum		n	$\bar{x}$	ss	F	p
BECK	Çok Kötü	12	5,500	3,630	9,755	$p < 0,01$
	Kötü	26	6,115	3,265		
	Orta	161	3,024	2,983		
	İyi	62	2,403	2,784		
	Çok İyi	4	1,000	1,154		
Toplam		265	3,264	3,173		

Tablo 14 incelendiğinde, maddi duruma göre öğretmen adaylarının umutsuzluk durum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0,01 < \alpha = 0,05$). Beck umutsuzluk ölçeğinden aldıkları puan ortalamalarına bakıldığında öğretmen adaylarının maddi durumu çok kötü olanların ortalamasının ($\bar{x} = 5,500$), kötü olanların ortalamasının ($\bar{x} = 6,115$), orta olanların ortalamasının ($\bar{x} = 3,024$), iyi olanların ortalamasının ($\bar{x} = 2,403$) ve çok iyi olanların ortalamasının ise ($\bar{x} = 1,000$) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre maddi durumu çok kötü ve kötü olan öğretmen adaylarında hafif umutsuzluk olduğu, maddi durumu orta, iyi ve çok iyi olan öğretmen adaylarında ise umutsuzluk olmadığı söylenebilir.

Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

Günümüz şartlarında üniversiteden mezun olduktan sonra öğretmen olarak atanmak üniversitede öğretmen yetiştiren bir bölüme yerleşmekten daha zor hale gelmiştir. Üniversitelerin bazı bölümlerinde kontenjan azaltılması ya da ikinci öğretim programlarının kapatılması gibi düzenlemeler yapılsa da halen ihtiyaçtan daha fazla öğretmen adayı mezun olmaktadır. Öğretmen adayları arasında en nitelikli olanlarını seçmeyi hedefleyen bu sınavda –ki bu durum ayrı bir tartışma konusudur– amaç rakiplerden daha başarılı olmaktır. Sürekli daha fazla çalışması gerektiğini düşünen öğretmen adayları yoğun bir stres ve baskı altındadır. Hayatlarında bulunan birçok değişken, öğretmen adaylarının ruh halini ve bununla birlikte sınava hazırlanma sürecini, netice olarak da sınavdaki başarısını etkilemektedir. Yapılan araştırmada, Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, BESYO (Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu), Güzel Sanatlar Fakültesi gibi fakültelerden mezun olmuş, KPSS'ye daha önce bir ya da birkaç kez girmiş atanamamış ve sınava tekrar hazırlanan öğretmen adayları yer almıştır.

Yapılan çalışmanın sonucunda KPSS'ye ilişkin tespit edilmiş olumsuz görüşler şu şekilde sıralanabilir: Öğretmen adaylarının yarısından fazlası KPSS'nin gerekli bir sınav olmadığını, KPSS'ye dayalı atama sisteminin değiştirilmesi gerektiğini ve KPSS'nin kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. Sonuçları, çalışmamızın sonuçlarıyla benzerlik ve farklılık gösteren araştırmalara rastlamak mümkündür. Atav ve Sönmez (2013), KPSS ile ilgili var olan durumu ortaya koymak için öğretmen adayları ile yapmış oldukları çalışmada, KPSS'nin kaldırılması ve atama sisteminin değiştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşırken, çalışmamızın sonucunda bundan farklı olarak öğretmen adaylarının KPSS'nin gerekli olduğu düşüncesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Nartgün (2008) tarafından ilköğretim adayları ile yapılan başka bir çalışmada öğretmen adaylarının "KPSS kaldırılmalıdır" ve "KPSS'yi geçenlerin iyi bir öğretmen olduğunu gösteren bir kanıt yoktur" düşüncesinde oldukları ortaya konmuştur. Semerci ve Özer (2005)'in sözlü bildiri olarak sunduğu nitel çalışmalarında KPSS'nin gerekli olmadığı düşüncesi ile Karaca (2011)'nin araştırmasında öğretmen adaylarının KPSS'ye alternatif olabilecek önerilere katılma düzeylerinin oldukça yüksek bulunması, çalışmamızın sonucu olan öğretmen adaylarının "KPSS kaldırılmalıdır" düşüncesiyle örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının yarısından fazlası, 2013 yılından beri uygulanan alan sınavının gerekli olduğunu, ancak bu sınavın amaca hizmet etmediğini ve içeriğinin uygun olmadığını düşünmektedir. Dolayısıyla, öğretmen adayları üzerinde, KPSS'nin alan bilgisini tam olarak ölçmediği düşüncesinin hakim olduğunu söyleyebiliriz. Yüksel (2004) de adayın alan bilgisi öğretiminin ölçülmemesinin önemli bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Ancak, ülkemizde neredeyse iki yıldır uygulanan alan sınavının adayları memnun ettiği söylenemez. Yapılan araştırmaların tamamına yakını çalışmamız sonuçlarıyla örtüşmektedir. Erdem ve Soylu (2013) tarafından öğretmen adayları üzerinde yapılan çalışmada öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun KPSS yerine alan sınavını tercih ettiği ve öğretmen seçiminde başka faktörlerin de göz önünde bulundurulması

gerektiği tespit edilmiştir. Karataş ve Güleş (2013)'in araştırmasında alan eğitimiyle ilgili öğretmen adaylarınca eksik görülen unsurun, lisansta alınan derslerin KPSS hazırlığına yönelik işlenmemesi olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçla ilişkili olarak, Başkan ve Alev (2009) tarafından yapılan çalışmada ise KPSS'de çıkan soruların öğretmenlik meslek derslerinin içeriği ile sınavın içeriğinin uyuşmadığı yönündedir. Bahar (2011)'in çalışmasında ise alan bilgisi sınavı yanında duyuşsal ve devinsel becerilerin de öğretmen atamalarında dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Eraslan (2004)'ın yaptığı çalışmada öğretmen atamalarında yapılan KPSS'nin yanında mezuniyet derecesi gibi değişkenlerin de dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Kuran (2012) tarafından yapılan benzer başka bir çalışmada adayların "sınav olsun ama bu sınavın türü ve içeriği değişsin" görüşünde oldukları belirlenmiştir. Tösten, Elçiçek ve Kılıç (2012) 'ın ilköğretim öğretmenlerinin KPSS'ye ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik yapmış oldukları çalışmada KPSS'nin nitelikli bir sınav olmadığı, objektifliği sağlamadığı, eğitimdeki gelişmeleri büyük oranda kapsayan güncel bir sınav olmadığı, öğretmenleri ezbere ittiği ve KPSS'ye giren adaylardan yüksek performans beklediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuca, Sezgin ve Duran (2011)'in ortaya koyduğu bir çalışmada rastlanmaktadır. Sezgin ve Duran (2011)'in yapmış olduğu çalışmada KPSS'nin nitelikli bir sınav olmadığı, öğretmen adaylarının KPSS yerine sözlü ve yazılı bir sınava tabi tutulması gerektiği önerilmiştir. Yüksel (2004)'e göre belirlenen öğretmen kontenjanlarından çok fazla sayıda mezun olması nedeniyle eleme amacıyla yapılan KPSS'de yer alan soruların nitelikleri incelendiğinde, KPSS'nin bir yeterlik sınavı değil adaylar arasında bir yarışma sınavı haline geldiği ifade edilmiştir. Çimen ve Yılmaz (2011)'in öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşlerinin araştırıldığı çalışmasında da KPSS'nin içeriğinin mevcut haliyle uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğretmen adaylarının sosyal baskıya ilişkin ifadelere vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, çoğunluğu sınav sonunda atanmadığında aile ve çevresinden baskı görmeyeceğini belirtmiştir. Yine adayların çoğunluğu sınavı kazanmadığında "Annem ve babam müthiş bir hayal kırıklığına uğrar" ve "Ailem KPSS'yi kazanmam noktasında bana baskı yapıyor" düşüncesine katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmamızın bulgusuyla örtüşen Atav ve Sönmez (2013) 'in ortaya koydukları çalışmada da öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun aile ve çevresinden baskı görmediği ifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının psikolojik olarak sosyal (aile ve çevre) baskısı altında olmadan sınava hazırlanabilmeleri, sınavın başarılı geçmesi açısından önemlidir. Kendini baskı altında hisseden aday strese girerek ve aşırı sınav kaygısı yaşayarak gerçek başarısını gösteremeyebilir. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu sınava hazırlanmayan arkadaşlarının kendi kaygısını anlamaktan uzak olduğu düşüncesindedir. Ayrıca yarısından fazlası çevresindeki insanların hala atanmadığı için kendisiyle alay ettiğini düşünmektedir. Sınav döneminde öğretmen adaylarının arkadaşlarından destek görememesi ve atanmayan adayların alay konusu edilmesi, adayların sınava hazırlanmalarını olumsuz etkileyerek kaygı düzeylerini arttırabilir veya onları sosyal yaşamdan tamamen soyutlayabilir.

Öğretmen adaylarının aile desteği ile ilgili ifadelerle vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde adayların büyük çoğunluğunun ailesinden destek gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Mezun olan öğretmen adayından beklenen kısa sürede mesleğini eline almasıdır. Aile ve sosyal çevre tarafından duyulan bu beklenti aday üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Adayın kendini sosyal hayattan tamamen soyutlaması da bu süreci olumsuz etkilemektedir. Bu süreçte ailenin önemi büyüktür. Üniversiteyi bitirdikten sonra ailesine halen yük olduğunu düşünen öğretmen adayının aile tarafından da desteklenmemesi bireyin kaygı düzeyini arttırabilir. Aile desteği artan adayın kaygı düzeyi ve üzerindeki sosyal baskı azalarak, sınava hazırlanma süreci daha olumlu hale gelebilir.

Öğretmen adaylarının gelecek kaygısına ilişkin görüşleri incelendiğinde, adayların büyük çoğunluğunun KPSS sonunda atanamama kaygısı taşıdığı, gelecek için endişe içinde olduğu ve geleceğe umutla bakmadığı görülmektedir. Sınavın aday üzerinde oluşturduğu kaygı ve gelecek korkusuna karşın, öğretmen adayları yine de gelecekte iyi bir öğretmen olacağını ve her şeyin daha iyi olacağını düşünmektedir. Son zamanlarda Eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmen adaylarının sayısı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı öğretmen kontenjan sayısının arasında uçurum olması ayrıca KPSS'den yüksek puan alma gibi faktörler nedeniyle öğretmen adaylarının geleceğe ilişkin kaygılarının arttığı düşünülmektedir (Doğan ve Çoban, 2009). Baştürk (2007) ortaöğretim kontenjanlarının azlığı, sınavın senede bir kez yapılıyor olması ve kazanamayan öğretmenlerin bir kere daha hazırlanmak durumunda kalması gibi etkenlerden dolayı öğretmen adaylarının sınav kaygı düzeylerinin çok yüksek olduğuna işaret etmiştir. Can ve Can (2011)'in yapmış oldukları çalışmada öğretmen adaylarının KPSS'den dolayı yüksek derecede stres gösterdikleri ve yeterince stresin üstesinden gelemedikleri düşünülmektedir. Yapılan çalışmaların sonuçları, genelde KPSS'nin öğretmen adayları üzerinde baskı oluşturduğu, sınav sonunda atanamama düşüncesinin adaylar üzerinde kaygı ve strese neden olduğu şeklinde olup çalışmamız sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Atav ve Sönmez, 2013; Karaca, 2011; Baştürk, 2007; Çimen ve Yılmaz 2011; Sezgin ve Duran 2011; Akpınar, 2013).

Öğretmen adaylarının KPSS'nin yaşama olumsuz etkisine ilişkin görüşleri incelendiğinde, adayların yarısından fazlası KPSS'yi kazanabileceğini düşünmektedir. Ancak adayların büyük çoğunluğu atanacak öğretmen sayısının azlığı sebebiyle sınava hazırlanma süreçlerinin olumsuz yönde etkilendiğini ve KPSS'nin kendilerini ruhen yıprattığını ifade etmektedir. Adayların büyük çoğunluğu yetişkin bir insan olarak ihtiyaçlarını gideremiyor olmaktan üzüntü duymasına ve öğretmenlik okuyan birisi olarak bu sınava girmekten dolayı kendini değersiz hissetmesine karşın yarıya yakını mesleği seçtiğine pişman olmadığını ve tüm olumsuzluklara rağmen kendilerine olan güven ve inançlarını kaybetmediklerini belirtmiştir. Benzer şekilde Atav ve Sönmez (2013)'ün çalışmasında da KPSS'nin yaşama olan tüm olumsuzluklarına rağmen adayların kendilerine olan güven ve inançlarını kaybetmedikleri ifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu sınava hazırlık sürecinde ailesine ekonomik anlamda yük olduğunu, bu durumun kendilerini yıprattığını, KPSS'ye

hazırlanmaktan dolayı evde aile ve arkadaşlarıyla zaman geçiremediğini ve sınavın sosyal etkinliklere katılmalarını olumsuz yönde etkilediği belirtmişlerdir. Araştırmamızın sonuçları Gündoğdu, Çimen ve Turan (2008)'in yapmış oldukları çalışmanın sonucu ile de örtüşmektedir. Öğretmen adayları ile yapılan çalışmada sınavın ve sınava hazırlanma sürecinin kendilerini ruhen, ekonomik ve sosyal olarak yıpratmış belirttiği belirtilmiştir. Benzer şekilde Sezgin ve Duran (2011)'in yaptığı araştırmada sınavın, öğretmen adaylarının çevreyle iletişimlerini, sosyal ilişkilerini, sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlerini olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, "KPSS'nin Öğretmen Adaylarının Yaşamına Etkisi" ölçeğindeki alt boyutlar ile sınavın yaşama olumsuz etkisi arasındaki ilişkiyi açıklayan bir model ortaya koymaktır. Öğretmen adaylarının KPSS'ye ilişkin görüşlerini ortaya koyan çalışmalara bakıldığında daha önce hiçbir çalışmada bu konu ile ilgili olarak YEM uygulanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmamız yapılan çalışmalardan farklı olarak, YEM ile bir model ortaya koyarak literatüre farklı bir boyut kazandırmıştır. YEM ile modelin ortaya konulduğu çalışmamızda, KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş, sosyal baskı, gelecek kaygısı gibi faktörlerin sınavın yaşama olumsuz etkisini pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca modelde aile desteği algısının sosyal baskıyı negatif olarak etkilediği belirlenmiştir. Dolayısıyla KPSS'ye ilişkin olumsuz görüş, sosyal baskı, gelecek kaygısı arttıkça, KPSS'nin yaşama olan olumsuz etkisinin artacağı, diğer taraftan aile desteği arttıkça sosyal baskının azalacağı ve dolaylı olarak da KPSS'nin yaşama olan olumsuz etkisinin azalacağı sonucuna varılmıştır.

Çalışmada ayrıca öğretmen adaylarının umutsuzluk durumları da incelenmiştir. Öğretmen adaylarının yaşamış oldukları sosyal ve ekonomik sorunlar, gelecek kaygısı, işsizlik gibi faktörler adayların psikolojisini olumsuz yönde etkileyerek adayın umutsuzluk düzeyini daha da artırabilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının cinsiyete göre umutsuzluk durumlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı ve genel olarak umutsuz olmadıkları belirlenmiştir. Çalışmamızın sonucundan benzerlik ve farklılık gösteren çalışmalara rastlamak mümkündür. Çalışmamızın sonucundan farklı olarak, Tümkaya, Aybek ve Çelik (2007) erkeklerin umutsuzluk puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde Kırımoğlu (2010) ve Ceyhan (2005)'in öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmalarında erkeklerin kadınlara göre daha yüksek umutsuzluğa sahip olduğu ortaya konulmuştur. Ersoy ve Küçükkaragöz (2010)'ün yapmış olduğu çalışmada ise öğretmen adaylarının umutsuzluk puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç çalışmamız sonucuyla örtüşmektedir.

Öğretmen adaylarının umutsuzluk durumları yaş, medeni durum, bir işte çalışıp çalışmama ve maddi durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterirken, sınava giriş sayısına göre umutsuzluk durumunun istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Yaşa göre farklılığın 21-25 ile 25-30 yaşındaki öğretmen adaylarında olduğu, 21-25 yaş grubundaki öğretmen adaylarında umutsuzluk görülmemesine karşın 25-30 yaş grubundaki öğretmen

adaylarında ise hafif düzeyde umutsuzluk olduğu sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuç Tümkaya, Aybek ve Çelik (2007) ve Öngen'in (2006) elde ettikleri sonuçlarla örtüşmektedir. Tümkaya, Aybek ve Çelik (2007) çalışmalarında yaşça daha büyük olan öğretmen adaylarının, yaşları küçük olan adaylardan daha fazla umutsuz kaygılı olduklarını saptamıştır. Benzer şekilde Öngen (2006)'in çalışmasında da yaşları farklı olan öğrencilerin kaygı ve kaygı ile başa çıkma becerilerini incelemiş ve yaşları büyük olan öğrencilerin yaşları küçük öğrencilere göre daha fazla kaygı yaşadıklarını saptamıştır. Sonuçlar şaşırtıcı değildir, çünkü yaşları ilerleyen öğretmen adaylarının atanamama ümitleri kırılmakta ve iş bulma olanakları azalmaktadır. Bu durumda öğretmen adaylarında umutsuzluk ve kaygıya yol açmaktadır. Medeni duruma göre, bekar öğretmenlerin umutsuzluk taşımadığı, evli öğretmenlerin ise hafif umutsuzluk düzeyinde oldukları belirlenmiştir. Evli insanların ailelerine karşı olan sorumlulukları sınava hazırlanma sürecinde ilaveten bir baskı oluşturabilir. Bu durum umutsuzluk düzeyini arttırabilir. Herhangi bir işte çalışan öğretmen adaylarının hafif umutsuzluk düzeyinde, çalışmayanların ise umutsuz olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Atanamayan öğretmen adaylarının meslekleri dışında herhangi bir işte çalışmaları, KPSS'ye yeterince vakit ayıramamalarından dolayı sınav sonunda atanamama duygusuna kapılarak umutsuzluk yaşamaları söz konusu olabilir. Maddi durumları çok kötü ve kötü olan öğretmen adaylarının hafif umutsuz olduğu, maddi durumu orta, iyi ve çok iyi olan öğretmen adaylarında ise umutsuzluk olmadığı belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının ekonomik gelirlerinin kötü olması sınava hazırlanma sürecinde umutsuzluklarını arttırabilir.

Sonuçlar KPSS'nin yaşama olumsuz etkisinin olduğunu, öğretmen adaylarının KPSS'ye ilişkin olumsuz tutum içinde olduklarını göstermektedir. Ayrıca öğretmen adayları üzerindeki sosyal baskının ve gelecek kaygısının da sınavın yaşama olan olumsuz etkisini arttırdığı saptanmıştır. Öğretmen adaylarının sınava ilişkin olumsuz tutumlarını bir nebze kırmak adına öncelikle KPSS'nin yeniden gözden geçirilerek, sınavın içeriğinin amaca uygun bir biçimde yeniden değerlendirilip hazırlanması daha uygun olabilir. Ülkemizde ortaokuldan liseye, liseden üniversiteye ve üniversite sonrası sürekli devam edegelen bir sınav uygulaması durumu söz konusudur. Bu durum neredeyse tüm bireylerin psikolojisini olumsuz yönde etkilemekte, gelecek kaygılarını ve umutsuzluk durumlarını arttırabilmektedir. Sürekli sınav uygulamasından vazgeçilerek en azından toplumumuzun en değerli mesleği olan öğretmenlik için adaylara yönelik süreç içinde değerlendirmeye olanak sağlayan farklı ölçütler; mezuniyet derecesi, problem çözme, sorgulama, yorumlama, eleştirme, yaratıcılık vb. adayların duyuşsal becerilerini de ölçen farklı ölçütler kullanılabilir. Alan sınavı yeniden gözden geçirilerek içerik bakımından amaca hizmet edip etmediği yeniden sorgulanabilir. Mezun olduktan sonra atanamayan öğretmen sayısını azaltmak amacıyla eğitim fakültelerine daha az öğrenci alınarak, daha fazla öğretmen adaylarına yönelik kontenjanlar arttırılabilir. Öğretmen adaylarına KPSS'ye hazırlık sürecinde aday üzerindeki sosyal baskının azaltılması amacıyla aile desteği oldukça önemlidir. Ayrıca üniversite ve hazırlık kurslarında varsa psikolog ve rehberler tarafından aday üzerindeki sosyal baskı, gelecek kaygısı ve umutsuzluk durumlarını azaltmaya yönelik psikolojik destek verilebilir.

Çalışmada önerilen YEM'e nihayi bir model olarak bakılmamalıdır. Başka araştırmalar için daha farklı faktörler eklenip daha kapsamlı hale getirilebilir ve geliştirilebilir.

Kaynakça

Akpınar, B. (2013). Öğretmen adaylarının stres nedenleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(2), 141- 174.

Ataünal, A. (2003). *Niçin ve Nasıl Bir Öğretmen?* Milli Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara.

Atav, E., & Sönmez, S. (2013). Öğretmen Adaylarının Kamu Personel Seçme Sınavı (KPPS)'na İlişkin Görüşleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı (1)*, 01-13.

Bahar, H. H. (2011). ÖSS puanı ve lisans mezuniyet notunun KPSS 10 puanını yordama gücü. *Eğitim ve Bilim*, 36(162), 168-181.

Başkan, Z., & Alev, N. (2009). Kamu Personeli sınavında (KPSS) çıkan soruların öğretmenlik meslek derslerine göre kapsam geçerliliği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 29-49.

Baştürk, R. (2007). Kamu Personeli Seçme Sınavına hazırlanan öğretmen adaylarının sınav kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 163-176.

Bayam, G., Okay, T., Dilbaz, N., & Açıkgöz, Ç. (2002). Sivil savunma birliği çalışanlarında kaygı, umutsuzluk ve öğrenilmiş düzeyleri ve postravmatik stres bozukluğu sıklığı. *Kriz Dergisi*, 10(1), 1-9.

Beck, A.T., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: Beck Hopelessness Scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 6, 42-50.

Beck, A.T., Steer, R.A., Kovacks, M., & Garrison, B. (1985). Hopelessness depression: A theory- based subtype of depression. *Psychology Revolution*, 96, 358-372.

Beck, A.T., & Steer, R.A. (1988). *Beck Hopelessness Scale Manual*. San Antonia, TX: Psychological Corporation.

Brener, D.A., Krug, E.G., & Simon, T.R. (2000). Trends in suicide ideation and suicidal behavior among high school students in the United States, 1991-1997. *Suicide and Life- Threatening Behavior*, 30, 304-311.

Can, S., & Can, Ş. (2011). Kamu Personeli Seçme Sınavı Öncesinde Öğretmen Adaylarının Stres Düzeyleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 765-778.

Ceyhan, A.A. (2005). Öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 30(167), 63-73.

Çimen, O., & Yılmaz, M. (2011). Biyoloji öğretmen adaylarının KPSS ile ilgili görüşleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4, 159-172.

Doğan, T., & Çoban, A.E. (2009). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34, 157-168.

Durak, A. (1994). Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ). Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(3), 1-11.

Eraslan, L. (2004). Öğretmenlik mesleğine girişte Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) yönteminin değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-31.

Erdem, E., & Soylu, Y. (2013). Öğretmen adaylarının KPSS ve alan sınavına ilişkin görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 223-236.

Erözkan., A. (2011). Üniversite son sınıf öğrencilerinin kaygı düzeyini yordayan faktörlerin incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 776-805.

Ersoy, E., & Küçükkaragöz, H. (2010). Öğretmen adaylarının umutsuzluk düzeylerinin bazı değişkenlere göre belirlenmesi. *e-Journal of New World Science Academy*, 5(4), 1535-1542.

Gençay, S. (2009). Beden eğitimi öğretmeni adaylarının umutsuzluk ve yaşam doyumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8,380-388.

Gündoğdu, K., Çimen, N., & Turan, S. (2008). Öğretmen Adaylarının Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) İlişkin Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 9(2), 35-43.

Gürvardar, D. (2001). *Yetiştirme yurdunda yetişen çocuklar ile ana-baba yanında yetişen çocuklar ile ana- baba yanında yetişen çocukların umutsuzluk durumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hadley, S.A., & Macleod, A.K. (2010). Conditional goal- setting, personal goals and hoplessness about the future. *Cognition and Emotion*, 24(7), 1191-1198.

Karaca, E. (2011). Öğretmen adaylarının Kamu Personel Seçme Sınavı'na (KPSS) yönelik tutumları. *Akademik Bakış Dergisi*, 23, 1-18.

- Karasar, N. (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. 10. Baskı. Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara.
- Karataş, S., & Güleş H. (2013). Öğretmen Atamalarında Esas Alınan Merkezi Sınavın (KPSS) Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(1), 102-119.
- Kashani, J. H., Stoyls, M.S., & Dandoy, A.C., Viadya., A.F., Reid, J.C. (1991). Correlates of hopelessness in psychiatrically hospitalized children. *Comprehensive Psychiatry*, 32, 330-337.
- Kuran., K. (2012). Öğretmen adaylarının KPSS kursu veren dersanelere ve KPSS'ye ilişkin görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 143-157.
- Kırımoğlu, H. (2010). Türkiye'deki beden eğitimi ve spor yüksek okulu son sınıf öğrencilerinin istihdam sorunu açısından umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 37-46.
- Lavender, A., & Watkins, E. (2004). Rumination and Future Thinking in Depression. *British Journal of Clinical Psychology*, 43, 129-142.
- Nartgün, Ş.S. (2008). Aday öğretmenlerin gözüyle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarına öğretmen atama esasları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 47-58.
- Öngen, D. (2006). Relationship between coping strategies and depression among Turkish adolescent. *Social Behavior and Personality*, 34(2), 181-196.
- Raykov, T., & Marcoulides, G.A. (2006). "A first course in structural equation modelling", Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 238.
- Savaşır, I., & Şahin , N.H. (1997). *Bilişsel- Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Schermelleh- Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). "Evaluating the fit of structural equation models: Test of significance and descriptive goodness of-fit measures". *Methods of Psychological Research- Online*, 8(2), 23-74.
- Seber, G. (1991). *Beck Umutsuzluk Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirliği üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Semerci, N., & Özer, B. (2005). Tezsiz yüksek lisans ve üniversite son sınıf öğrencilerinin KPSS'ye yönelik algıları. *14. Eğitim Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi*, 28-30, Denizli.

Sezgin, F., & Duran, E. (2011). Kamu Personeli Seçme Sınavı'nın (KPSS) Öğretmen Adaylarının Akademik ve Sosyal Yaşantılarına Yansıması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)*, 153, 9-22.

Spielberg, C.D., & Vagg, P.R. (1995). *Test Anxiety: Theory, assessment and treatment*. Washington, D.C: Taylor, Francis, 197-212.

Şar, A.H., Işıklar, A., & Aydoğan, İ. (2012). Atama Bekleyen Öğretmen Adaylarının Yaşam Doyumunu Yordayıcı Değişkenlerin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 257-271.

Şişman, M. (2010). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Pegem Akademi, (3. baskı), Ankara.

Tösten, R., Elçiçek, Z., & Kılıç, M. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (KPSS) yönelik görüşlerinin belirlenmesi (Kars ili Örneği). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 109-123.

Tümkaya, S. (2005). Ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 445-459.

Tümkaya, S., Aybek, B., & Çelik, M. (2007). KPSS'ye Girecek Öğretmen Adaylarındaki Umutsuzluk ve Durumluluk- Sürekli Kaygı Düzeylerini Yordayıcı Değişkenlerin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 953-974.

Varış, F. (1978). *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Yüksel, S. (2004). Öğretmen atamalarında merkezi sınav uygulamasının (KPSS) değerlendirilmesi. *13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 56-61, Malatya.

Yılmaz, V. (2004). "Consumer behaviour of shopping center choice". *Social Behaviour and Personality*, Vol.32, Issue: 8: 783-790.

Yılmaz, V., & Çelik, E.H., (2013). "LISREL 9.1 ile Yapısal Eşitlik Modellemesi. Temel Kavramlar-Uygulamalar-Programlama", Anı Yayıncılık, Yenilenmiş 2. Baskı, 25-238.

Changes in the Beliefs of the Prospective Teachers on Knowledge, Learning and Teaching in a Social Constructivist Teaching Setting Applied

Sosyal Yapılandırıcılık Öğretme Setinin Uygulandığı Öğretmen Adaylarının Bilgi, Öğrenme ve Öğretmeyle İlgili İnançlarında Değişiklikler

Servet DEMİR¹

Gaziantep Üniversitesi

Erdal BAY²

Gaziantep Üniversitesi

Birsen BAGCECI³

Gaziantep Üniversitesi

Ömer Faruk VURAL⁴

Gaziantep Üniversitesi

Müjdat AVCI⁵

Aksaray Üniversitesi

Abstract

Epistemological beliefs are the individuals' point of view on what is knowledge, how to accumulate it, defining its boundaries and identifying the criteria. This study aims to investigate whether there is a change in the beliefs of the prospective teachers related to knowledge, learning and teaching in a social constructive teaching setting. The research has been conducted with 119 prospective teachers. This study is a semi-experimental one conducted with pre-test and post-test without a control group. Data has been collected with 'Epistemological Belief on Learning and Teaching' scale developed by Ching Sing Chai, Timothy Teo and Chwee Beng Lee. The findings indicated a positive change in the beliefs of the candidates about relative knowledge and a visible decrease in the beliefs about absolute knowledge. Also, learning environment significantly affected the beliefs of the prospective teachers about relative knowledge. The results have proven that there occurred changes on the beliefs of prospective teachers' knowledge, learning and teaching.

Key words: Epistemological belief, Social constructive, Knowledge, Learning, Teaching

¹ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, **e-mail:** demirservet@gmail.com

² Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, **e-mail:** erdalbay@hotmail.com

³ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, **e-mail:** bagceci@gantep.edu.tr

⁴ Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, **e-mail:** ofarukvural@gmail.com

⁵ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, e-mail:

mujdatavci@aksaray.edu.tr

Özet

Epistemolojik inançlar, bilgi nedir, nasıl oluşturulur ile ilgili bireylerin görüşleri, sınırlarının tanımlanması ve kriterlerinin belirlenmesidir. Bu çalışmanın amacı öğretmen adaylarının sosyal yapılandırmacı öğretim seti içinde bilgi, öğrenme ve öğretme inançlarına yönelik değişimlerin incelenmesidir. Çalışma 119 öğretmen adayı üzerinde uygulanmıştır. Bu çalışma, kontrol grubu olmadan ön test ve son test ile yapılan yarı deneysel bir çalışmadır. Veriler, Chai, Teo ve Lee (2009) tarafından geliştirilen "Öğrenme ve öğretme üzerine epistemolojik inançlar ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Bulgular, çalışmaya katılanların göreceli bilgileri üzerindeki inançları üzerinde pozitif yönde değişimin olduğunu ve mutlak bilgiye dair inançlarında görülür derecede azalma olduğunu göstermiştir. Ayrıca, öğrenme ortamlarının katılımcıların göreceli bilgilerle ilgili inançları üzerinde anlamlı etkisi olmuştur. Sonuçlar, öğretmen adaylarının bilgi, öğrenme ve öğretme inançlarında değişiklikler meydana geldiğini kanıtlamıştır.

Anahtar kelimeler: Epistemolojik inançlar, Sosyal yapılandırmacılık, Bilgi, Öğrenme, Öğretme

Introduction

There are several factors affecting teachers' practices in the classroom such as their experiences, teaching fields, philosophy and approaches to change. Moreover, their beliefs also have an impact on their classroom practices (Levin & Wadmany, 2005). Although "belief" has not been defined exactly, according to Pajares (1992) educational researchers define it in their own way. Deryakulu (2004) stated that every individual evaluates the situations that they encounter with from their own perspectives and interprets them. Beliefs emerge when individuals accept these interpretations as the truth. Belief is connected to knowledge that is the production of individual processes (Otting, Zwaal, Tempelaar, & Gijsselaers, 2010). The relation between the knowledge and the belief leads the researchers to the "epistemological belief" that is the natural production of individual process (Brownlee, Purdie, & Boulton-Lewis, 2001; Hofer & Pintrich, 1997; Ravindran, Greene, & Debacker, 2005). Epistemological beliefs are regarded as individuals' point of view on what is knowledge, how to accumulate it, defining its boundaries and criteria (Perry, 1981). Studies on the individuals' epistemological beliefs are based on Perry's research (1970) in the first place (Brownlee, 2001).

According to the relevant research that has been conducted so far, it can be concluded that epistemological beliefs have a distinguishing impact on the variables such as the way individuals process and interpret the new knowledge, comprehension level and the criteria determined, learning strategies, cognition and approach to problem solving, effort and time they spend on learning (Aksan, 2006; Tolhurst, 2007).

In this respect, the research has shown that epistemological beliefs have some sub-dimensions as follows a) knowledge (Joanne Brownlee et al., 2001; Schommer & Dunnell, 1997; Young, 2000), b) learning (Joanne Brownlee et al., 2001; Schommer & Dunnell, 1997; Young, 2000), c) teaching (Joanne Brownlee

et al., 2001; Schommer & Dunnell, 1997; Young, 2000). When we have a look at these sub-dimensions, according to Hofer (2002) epistemology is regarded as the method to gather the knowledge, nature of the knowledge, accessibility and the accuracy while in educational respect it deals with how to generate and enhance the knowledge. Schommer (1990) suggested that in the process of generating the knowledge, individuals take the knowledge as either absolute (certain) or relative (contextual). Some claimed that absolute knowledge is an unchanged and certain knowledge reported by experts (Chan & Elliott, 2002) and relative knowledge is an uncertain, tentative and contextual knowledge that the experts do not know everything (Hofer & Pintrich, 1997; Schommer, 1990).

When we look at the beliefs of the individuals for "learning" which is another sub-dimension of epistemological beliefs, learning is affected by the effort, ability and the duration (Chai, Teo & Lee, 2009; Zhu, Valcke & Schellens, 2008). There are many learning theories trying to explain relationship between students' learning, effort expended by students, ability students have and duration required by students to learn new information (Clarebout, Elen, Luyten & Bamps, 2010; Tumkaya, 2012).

The results obtained from a research which was conducted in Hong Kong have shown that as the prospective teachers believe more in absoluteness of the knowledge, they also regard that ability is more significant in learning process (Chan & Elliott, 2000). On the other hand, in some research it is suggested that people believe more in the necessity of duration and effort for learning (Schommer-Aikins, Mau, Brookhart, & Hutter, 2000; Schreiber & Shinn, 2003). According to Tumkaya (2012) study, there are no meaningful difference in the belief concerning that "learning depends on effort; learning depends on ability; and learning depends on duration" according to academic success levels of the students. Aypay (2011) has also concluded that prospective teachers' question is the source of knowledge and they think the effects of the granted abilities are less significant and correspondingly effort and duration has respectively higher impact in learning.

Individuals' beliefs in "teaching" as another sub dimension are identified under two categories as follows; the conveyance of the knowledge in a direct way (traditional approach) and the process of knowledge apprehension (constructivist approach) (Chai et al., 2009). In the first category, teaching as a process of knowledge transmission. While the teachers incline towards instructive teaching of subject matter, the students have the role of passive learners. In the second category, teaching as a process of constructing knowledge. While the teachers facilitate the process of learning, the students play in a main role by efforting to make sense of their experiences (Brooks, 2002; Chai et al., 2009). Individuals who carry a constructivist epistemology evaluate the knowledge during the process and recreate it in their own way instead of accommodating themselves to the absolute knowledge and use it in a passive participation that is appropriate for their abilities. The teachers who believe that knowledge is practical and learning ability is inherent tend to prefer more didactic teaching practices in nature (Chai et al., 2009). Because those who adopt the constructivist approach internalize the knowledge in this process

instead of granting the absolute knowledge that has been advocated by the traditional approach, individuals create their own perspectives and assume that there are several ways to reach the truth (Buehl, 2003). Constructivist-oriented teachers believe that knowledge is constructed and learning ability is changeable. They believe teaching as supporting knowledge-building process and revising beliefs (Chai et al., 2009). According some research reports (Minor, Onwuegbuzie, Witcher, & James, 2002), the pre-service teachers endorsed both traditional and constructivist approach of teaching. Entwistle and colleagues (2000) reported that teachers in their early years of profession do not likely fascinate to use both traditional and constructivist approaches in their teaching.

Research Questions

The main purpose of this research is to focus on the change on the beliefs about information, learning and teaching of the per-service teachers in social-constructivist learning environment. Throughout this purpose, an answer has been thought for the questions below:

According to the pre-test and post-test results of the pre-service teachers in social-constructivist settings:

- 1- Has there been any change on their beliefs about information?
- 2- Has there been any change on their beliefs about learning?
- 3- Has there been any change on their beliefs about teaching?

Method

Research Design

In this research the pre-test, post-test control and semi-experimental pattern has been used. The two experiment groups have been used to gather the data from beginning to end of the study. The control group hasn't been used in this study. The traditional method is commonly used in such studies and it's hoped that one of the researchers uses the traditional method in his own group. However, it seems impossible for the researchers to acquire the recent up-to-date constructivist approach because their epistemological beliefs after them to turn their learning processes into real life.

Subjects

The research has been made on the participants who are being lectured in 'Teaching principles and methods' course at University in Turkey, Faculty of Education in 2010-2011 academic year. During the research, the researchers carried out their learning processes in two different classes. The group of the first researcher was dubbed as 'experiment one' and for the second researcher 'experiment two'. There were 81 prospective teachers in experiment one while there were 38 prospective teachers in experiment two. The experiment was conducted on the two groups to improve the reliability and validity of the study.

Transactions applied on experiment groups

Some applications based on social constructivist approach were carried out on experiment groups during the research process that can be seen in the Table 1 below.

Table 1. Research Context of Experimental Group

Approach	-Social Constructivist
Teacher Role	-Scaffold -Planning -Procedural -Motivation -Acquiring higher order skills
Role Of Learner	-Autonomous learner -Social learner -Active learner (reflector, creative, critical)
Learning Environment	-Authentic task -Collaborative environment -Democratic environment -Constructivist environment -Having a goal
Evaluation	-Authentic task -Alternative evaluation -Formative evaluation -Portfolio -Peer & self-evaluation

In the study, the researchers as teachers organized the learning process that is appropriate for social constructivist approach to learning. As Jonassen (1999) stated, the constructivist learning environment was designed to be constructive, purposeful, interactive, collaborative, reflective, providing high level learning, and complex for the students. Intensive learning environment, which consists of dialogue, research, problem solving and social interaction were provided for the students. The researchers in the role of teacher showed high level procedural roles such as planning and motivation which promote learning. It was paid attention to make the students social, independent and active learners.

The throughout research process, first of all, the researchers informed about the learning process and planned the learning process activities (planning the learning process with students). Then, the views of the students about the learning process were taken, and they were motivated about the issues that they were concerned about. For example; the process that appears to be particularly complex and difficult at the beginning can be easily managed by them. Verbal persuasion and previous examples were demonstrated to support that they can learn thoroughly in the process (realizing that motivation and learning is a process). The students were asked to identify the group of friends

they want to work together until the end of the term. They set groups of 4-5 students (learning autonomy) on their own. Authentic tasks that groups perform were defined and performance guidelines and forms related to the authentic tasks were shared with the students. Within the context of authentic tasks, the students prepared the plans according to the goals and methods assigned to them during the course, and they implemented these plans in the courses of a real school environment after receiving permission. All of the process was recorded with the camera during the implementation process. The obtained products shared during the course by the students were evaluated on the basis of authentic and complementary assessment methods and approaches.

Throughout the lectures there has never been a special effort or activity to change the beliefs of the students. The lectures were handled according to the principles of social constructivism and some authentic responsibilities were given so as to make them work in pair. Students have prepared portfolios to track their improvement. Besides they had the assessment of their peers.

Data Collection Instrument

"Epistemological beliefs and beliefs about teaching and learning scale" developed by Chai, Teo, and Lee (2009) and adapted later to Turkish by Kincal, Şahin, and Kartal (2010) is used as a data collection instrument. The scale consists of 30 items to measure attitudes to knowledge and learning and 30 items to measure beliefs about teaching. Some sample items related about data collection instrument are showed in the Table 2 below. The scale is based on a 5-point Likert scale anchored from 1 (Disagree) to 5 (Agree). The validity of this measurement tool was previously conducted and its new value of reliability coefficient is calculated as 0.85.

Table 2. Sample items used in the study

Construct	Factor	Item	Sample item
About Learning	Learning Effort	3	If one tries hard enough, then one will understand the course material.
	Learning Processes	4	Wisdom is not knowing the answers, but knowing how to find the answers.
	Innate Ability	6	There isn't much you can do to make yourself smarter as your ability is fixed at birth.
About Knowledge	Certainry of Knowledge	4	I feel uncomfortable in dealing with ambiguous situations.
	Authority/Expert Knowledge	3	I have no doubts in whatever the experts say.
About Teaching	Constructivist Teaching	9	Students should be given many opportunities to express their ideas.
	Traditional Teaching	5	Teaching is simply telling, presenting or explaining the subject matter.

Data Collection Process

Data collection tool was applied to students as a pre-testing at the beginning of the learning process. The post-test application was given to the students as a part of their portfolio that they prepared during their learning processes and they were told to fill it out and bring back. In this way, the data collection tool could be filled more carefully. Consequently, the prospective teachers delivered the tests about the epistemological beliefs with the other outputs in their files to the researchers at the end of the semester.

Statistical Analysis

As the changes on prospective teachers' beliefs are individually more significant than the group change, the data analysis process given below was followed.

1- With the results of pre and post test scores, the percentage of the values for the bottom dimension of each belief were calculated.

$$\text{Percentage} = \frac{\text{obtained score} - \text{minimum score}}{\text{Maximum score} - \text{minimum score}} \times 100$$

The dominant belief was determined according to high percentage of the related belief.

2- The number of the participants who are in dominant belief in pre and post tests was detected.

3- According to the pre-test and post-test results, the possible changes on each participants about the dominant belief were determined.

4- Changes on beliefs frequencies were calculated on the basis of the general and groups.

5- Binomial Z test was applied in determining the significance of the difference between the groups for rates.

6- Chi-square test was used to determine the significance of the difference between the groups in the rates of triplet and higher.

Findings and Results

Findings related to the first sub-problem

First, a change in beliefs of the prospective teachers about the knowledge; that is, absolute knowledge based on an authority or relative knowledge, was examined in the research. Findings received are as in the followings shown on the Table 3:

Table 3. Values of changes on dominant belief according top pre- and post-tests.

Diemsons	Pre-test		Post-test	
	<i>f</i>	%	<i>F</i>	%
Relativity of Information	99	83%	110	92%
Certainty of Information-authority	20	17%	9	8%
Total	119	100%	119	100%

Note. $Z = -2.11$; $p < 0.05$ (significant)

The pre-tests results showed that 83% of the prospective teachers believed relative knowledge and 17% of the prospective teachers believed absolute knowledge when the findings in the table were analyzed. The pre-test results revealed that the prospective teachers believed relative knowledge too much. According to the post-test results, 92% of the prospective teachers believed relative knowledge and 8% of the prospective teachers believed absolute knowledge. The findings indicated that there is a positive change (83% → 92%= +9%) in the beliefs of the candidates about relative knowledge, but there is a visible decrease (17% → 8%= -9%) in the beliefs about absolute knowledge. Z-test was applied to find statistically the significance level of the distribution in the research. The findings received mean that the differentiation between the rates is meaningful ($Z=-2.11$; $p<0.05$).

The Table 4 shows how the changes appeared for each candidate in the groups:

Table 4. The changes of beliefs related to information based on groups. (Frequency-percentage)

	General		Exp. 1		Exp. 2	
	f	%	f	%	f	%
Relative- Irrelative	93	78%	65	80%	2	74%
					8	
Relative- Certain unchangeable	6	5%	5	6%	1	3%
Certainty of Information-	3	3%	1	1%	2	5%
Certainty of Information						
Certainty of Information- relative	17	14%	10	12%	7	18%
Total	119	100%	81	100%	3	100
					8	%

One possible explanation for the findings in the table is that 78% of the prospective teachers maintained to believe relative knowledge not only at the beginning of the process but also at the end. However, it was recognized that 5% of the prospective teachers believed relative knowledge at the beginning of the process whereas they believed absolute knowledge at the end and also 3% of the candidates believed absolute knowledge both at the beginning and at the end of the process. It was also clear that 14% of the prospective teachers believed relative knowledge at the end of the process while they believed absolute knowledge too much at the beginning of the process. Sometimes dominant beliefs of the candidates in the research were partially changing during the process and the rate of the candidates believing relative knowledge was more than the rate of others. As a result, learning environment significantly affected the beliefs of the prospective teachers about relative knowledge.

Findings related to the second sub-problem

The problem is related to the changes in beliefs of the prospective teachers about learning. The findings received are in the Table 5.

Table 5. Frequencies and percentages of changes of the beliefs related to learning.

	Pre-test		Post -test	
	f	%	F	%
Ability	8	7%	7	6%
Effort	34	28%	34	28%
Process	77	65%	78	66%
Total	119	100%	119	100%

Note. $p=0.964$; $p>0.05$ (not significant)

The findings revealed that 7% of the candidates believed learning based on ability, experience and 65% of the candidates also believed learning based on process. The pre-test results indicated that the prospective teachers believed learning much more based on process. In addition to the pre-test results ,the post-test results showed that the rate of the candidates believing learning based on ability decreased from 7% to 6%, the rate of the candidates believing learning based on experience was as the same with the pre-test results and the rate of the candidates believing learning based on process increased from 65% to 66% (+1%).The findings of the results mean that there was a little decrease in the prospective teachers' beliefs about learning based on ability, the beliefs about learning based on experience were at the same rate and there was a little increase in beliefs about learning based on process. According to Chi-Squared test, the changes in the pre and post-tests are not statistically meaningful.

The changes in beliefs of the prospective teachers are individually shown in the Table 6.

Table 6. Frequencies and percentages of changes of beliefs related to learning.

	General		I. Group		II. Group	
	f	%	F	%	f	%
Ability- Ability	3	3%	2	2%	1	3%
Ability -Effort	0	0%	0	0%	0	0%
Ability -Process	5	4%	5	6%	0	0%
Effort - Effort	16	13%	10	12%	6	16%
Effort - Ability	2	2%	1	1%	1	3%
Effort - Process	16	13%	9	11%	7	18%
Process - Process	57	48%	37	46%	20	53%
Process - Effort	18	15%	15	19%	3	8%
Process - Ability	2	2%	2	2%	0	0%
Total	119	100%	81	100%	38	100%

In the findings as shown in the tables, it is observed that the percentage of those whose beliefs are kept on that learning depends on the gift is 3%, that there is not anyone those who start to believe in that learning depends on the effort while believing in that learning depends on the ability (0%), that the percentage of those who start to believe in that learning depends on the process while believing in that learning depends on the ability is 4%. The percentage of those who kept their beliefs on that learning depends on the effort is 13%. It is observed that the percentage of those who start to believe in that learning depends on the ability while believing in that learning depends on the effort is 2% and the percentage of those who start to believe in that learning depends on the process while believing in that learning depends on the effort is 13%. In the table, it is clear that at the end of the process, the percentage of those whose beliefs remain the same as it was in the beginning of the process is 48%, and the percentage of those who start to believe in that learning depends on the effort while believing in that learning depends in process is 15%, and the percentage of those who changed their beliefs from process to ability is 2%. The difference between the group 1 and the group 2 is observed to be close to each other for each dimension.

According to the findings, provided in the Table 6, it can be concluded that social constructivist learning setting changes the dominant beliefs of prospective teachers' partially and that they can believe in that learning depends on mostly process and effort.

Findings related to the third sub-problem

On which directions occur the changes in the beliefs of prospective teachers are given in the Table 7.

Table 7. Frequencies and percentages of the changes of beliefs related to teaching.

	Pre-test		Post-test	
	f	%	F	%
Traditional	7	6%	2	2%
Constructivist	112	94%	117	98%
Total	119	100	119	100

Note. $Z = 1.58$; $p > 0.05$ (not significant)

The pre-test results reveal that the rate of the candidates, believing that learning should be in a classical way was 6% and the rate of the post-test results was 2%. The findings indicates that the candidates believed that learning should not be in a classical way at the end of process, but the beliefs about classical learning decreased in 4%. The pre-test results showed that most of the prospective teachers (94%) believed that teaching should be constructed and at the end of the process the beliefs of constructivist teaching increased in 4% (98%). Z-test was applied to find out whether the increase is meaningful or not. At the end of test analysis, the results indicated that the differences between

the rates are not meaningful. The learning approach that was applied during the research supported the beliefs about constructivist teaching.

The findings of analyses conducted to determine on which directions occur the change of the beliefs in terms of groups in the basis of individuals are given below in the Table 8.

Table 8. Frequencies and percentages of the changes of beliefs related to teaching of individuals in groups.

	General		I. Group		II. Group	
	f	%	F	%	f	%
Constructivist- Constructivist	110	92%	73	90%	37	97%
Constructivist -Traditional	2	2%	1	1%	1	3%
Traditional - Traditional	0	0%	0	0%	0	0%
Traditional - Constructivist	7	6%	7	9%	0	0%
Total	119	100%	81	100%	38	100%

It was recognized that the rate of the candidates believing constructivist approach who did not change their beliefs at the beginning and also at the end of the process was 92%.The rate of the candidates who changed classically their beliefs about constructivist approach was 2% at the end of the process while they had strong beliefs in the same approach at the beginning of the process. Moreover, the rate of candidates who changed their current beliefs into constructivist approach at the end of the process was 6% whereas at the beginning of the process they had strong beliefs in classical approach. The findings in the research show that the applied approach of the research did not change the prospective teachers' own approach; on the contrary, it supported to remain basically the same.

Discussion

In the study the finding showed that there is a visible positive change in the beliefs about relative knowledge whereas a visible decrease in the beliefs about absolute knowledge of the candidates. The findings revealed that 7% of the candidates believed learning based on ability, experience and 65% of the candidates also believed learning based on process. Discussion of the research is related to the significance of the epistemological belief changes in growing teachers and the changes at subsection of the epistemological beliefs.

Generally, the findings related to the epistemological beliefs in many academic researches show that there is a change (Joanne & Brownlee, 2001; Buehl & Five, 2009) in spite of being difficult to state such a change in some researches (Posner, Strike, Hewson & Gertzog, 1982; Ryder, 1994; Wilson, 1990). Epistemological beliefs which is changeable during education is fundamental for the teacher training. Today, it is more and more important to grow the teachers who will be able to design a valid classroom environment in forms of teaching programs as the teachers' classroom activities affected by the previous

education environments are considered (Aldrich & Thomas, 2005; Chai et al., 2009).

The other fundamental point is that the prospective teachers' current beliefs to support a life-long learning are not well-qualified. It is also visible for the teachers to maintain their own professional development due to learn new approaches and to use these approaches effectively in their own classrooms (Borko, 2004). If the teachers do not believe the validity of the life-long learning, they will have a burnout syndrome on early days of their jobs.

A great number of the teachers candidates believed absolute knowledge much more than relative knowledge when the beliefs of how knowledge -a subsection of epistemological beliefs- exists, was argued. Similarly, in Chan's (2003) research, the students believed the existence of unchangeable knowledge. Owing to the fact that there are active cultural differences in epistemological beliefs, there appears a similar situation. In different sample groups, beliefs over great numbers related to unchangeable knowledge were seen (Topçu, 2011). One of the highlights in that part, there are transition of the knowledge from relativity to absolute.

The beliefs that support the constructivist approach in the beliefs about learning based on ability, experience and process were mostly observed. There are researches parallel with the research findings.

The majority in the group agrees that teaching should be constructed in the beliefs of the students related to constructed or classical teaching. In their researches, Meral and Çoluk (2009) and Terzi (2005) found that most of the students believed classical teaching. (Chan, Tan & Khoo, 2007; Otting et al., 2010). In their study, similar to working group, most of the prospective teachers believed constructivist teaching. In the research, there is a transition from classical approach to constructivist approach and there is a transition from constructivist to classical approach at least when the students were individually investigated.

The research was generally evaluated by remaining the beliefs of the prospective teachers related to relative knowledge same indicates that teaching environment supports the candidates to maintain their own beliefs. On the other hand, teaching environments change the beliefs of the candidates.

References

- Aksan, N. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Epistemolojik İnançları ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. *Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale.*
- Aldrich, J.E., & Thomas, K.R. (2005). Evaluating constructivist beliefs of teacher candidates. *Journal of Early Childhood Teacher Education, 25(4)*, 339-347.
- Aypay, A. (2011). The adaptation of the teaching-learning conceptions questionnaire and its relationships with epistemological beliefs. *Educational Sciences: Theory and Practice, 11(1)*, 21-29.
- Borko, H. (2004). Professional development and teacher learning: Mapping the terrain. *Educational researcher, 33(8)*, 3-15.

- Brooks, J.G. (2002). *Schooling for life: Reclaiming the essence of learning*. Alexandria, VA: ASCD
- Brownlee, J. (2001). Epistemological beliefs in pre-service teacher education students. *Higher Education Research and Development*, 20(3), 281-291.
- Brownlee, J. (2003). Changes in primary school teachers' beliefs about knowing: A longitudinal study. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 31(1), 87-98.
- Brownlee, J., Purdie, N., & Boulton-Lewis, G. (2001). Changing epistemological beliefs in pre-service teacher education students. *Teaching in Higher Education*, 6(2), 247-268. doi: 10.1080/13562510120045221
- Buehl, M.M. (2003). *At the Crossroads of Epistemology and Motivation: Modeling the Relations between Students' Domain-Specific Epistemological Beliefs, Achievement Motivation, and Task Performance*. (Doctor of Philosophy), University of Maryland.
- Buehl, M.M., & Fives, H. (2009). Exploring teachers' beliefs about teaching knowledge: where does it come from? Does it change? *The Journal of Experimental Education*, 77(4), 367-408.
- Chai, C.S., Teo, T., & Lee, C.B. (2009). The change in epistemological beliefs and beliefs about teaching and learning: a study among pre-service teachers. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 37(4), 351-362.
- Chan, K. (2004). Preservice Teachers' Epistemological beliefs and conceptions about teaching and learning: Cultural implications for research in teacher education. *Australian Journal of Teacher Education*, 29(1), 1.
- Chan, K. W. (2003). Hong Kong teacher education students' epistemological beliefs and approaches to learning. *Research in Education* 69(1), 36-50.
- Chan, K. W., & Elliott, R.G. (2002). Exploratory study of Hong Kong teacher education students' epistemological beliefs: Cultural perspectives and implications on beliefs research. *Contemporary Educational Psychology*, 27(3), 392-414.
- Chan, K. W., Tan, J., & Khoo, A. (2007). Preservice teachers' conceptions about teaching and learning: A closer look at Singapore cultural context. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 35(2), 181-195.
- Chan, K.W., & Elliott, R.G. (2000). Exploratory study of epistemological beliefs of Hong Kong teacher education students: Resolving conceptual and empirical issues. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 28(3), 225-234.
- Chan, K.W., & Elliott, R.G. (2004). Relational analysis of personal epistemology and conceptions about teaching and learning. *Teaching and Teacher Education*, 20(8), 817-831.
- Cheng, M.M.H., Chan, K.W., Tang, S.Y.F., & Cheng, A.Y.N. (2009). Pre-service teacher education students' epistemological beliefs and their conceptions of teaching. *Teaching and Teacher Education*, 25(2), 319-327.
- Clarebout, G., Elen, J., Luyten, L., & Bamps, H. (2001). Assessing epistemological beliefs: Schommer's questionnaire revisited. *Educational Research and Evaluation*, 7(1), 53-77.
- Deryakulu, D. (2004). Epistemolojik inançlar. In Y. Kuzgun & D. Deryakulu (Eds.), *Eğitimde bireysel farklılıklar* (pp. 259-288). Ankara: Nobel Yayınevi.

- Entwistle, N., Skinner, D., Entwistle, D., & Orr, S. (2000). Conceptions and beliefs about "good teaching": An integration of contrasting research areas. *Higher Education Research and Development, 19*(1), 5-26.
- Entwistle, N.J., & Peterson, E.R. (2004). Conceptions of learning and knowledge in higher education: Relationships with study behaviour and influences of learning environments. *International Journal of Educational Research, 41*(6), 407-428.
- Hofer, B.K. (2002). Personal epistemology as a Psychological and educational construct: An Introduction. In B. K. Hofer & P. R. Pintrich (Eds.), *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (pp. 3-14): Lawrence Erlbaum Assoc Inc.
- Hofer, B.K., & Pintrich, P.R. (1997). The development of epistemological theories: Beliefs about knowledge and knowing and their relation to learning. *Review of Educational Research, 67*(1), 88-140.
- Kıncal, R., Şahin, Ç. , & Kartal, O.Y. (2010). *Determining the change of pre-service teachers' epistemological beliefs and beliefs on teaching and learning*. Paper presented at the I. Curriculum and Instruction Congress, Balıkesir, Türkiye.
- Lawrence, C.L. (1992). *Preservice teachers' development of pedagogical understandings and epistemological frameworks*. Paper presented at the Annual Meeting of the Educational Research Association, San Francisco.
- Levin, T., & Wadmany, R. (2005). Changes in educational beliefs and classroom practices of teachers and students in rich technology-based classrooms [1]. *Technology, Pedagogy and Education, Vol. 14, No. 3, 2005, 14*(3), 281-307.
- Lodewyk, K.R. (2007). Relations among epistemological beliefs, academic achievement, and task performance in secondary school students. *Educational psychology, 27*(3), 307-327.
- Otting, H., Zwaal, W., Tempelaar, D., & Gijsselaers, W. (2010). The structural relationship between students' epistemological beliefs and conceptions of teaching and learning. *Studies in Higher Education, 35*(7), 741-760.
- Pajares, M.F. (1992). Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct. *Review of Educational Research, 62*(3), 307-332.
- Perry, W. (1981). Cognitive and ethical growth: The making of meaning. In A. Chickering (Ed.), *The modern American college* (pp. 76-116). San Francisco: Jossey-Bass.
- Perry, W.G. (1970). *Forms of intellectual and ethical development*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Posner, G.J., Strike, K.A., Hewson, P.W., & Gertzog, W.A. (1982). Accommodation of a scientific conception: Toward a theory of conceptual change. *Science education, 66*(2), 211-227.
- Ravindran, B., Greene, B.A., & Debacker, T.K. (2005). Predicting preservice teachers' cognitive engagement with goals and epistemological beliefs. *The Journal of Educational Research, 98*(4), 222-233.
- Renne, C.G. (1992). *Elementary School Teachers' Views of Knowledge Pertaining to Mathematics*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Research Association, San Francisco.

- Richardson, V., Anders, P., Tidwell, D., & Lloyd, C. (1991). The relationship between teachers' beliefs and practices in reading comprehension instruction. *American Educational Research Journal*, 28(3), 559-586.
- Ryder, P.M. (1994). *Giving or Taking Authority: Exploring the Ideologies of Collaborative Learning*. Paper presented at the 45th Annual Meeting of the Conference on College Composition and Communication, Nashville, TN.
- Schommer, M. (1990). Effects of beliefs about the nature of knowledge on comprehension. *Journal of educational psychology*, 82(3), 498.
- Schommer, M., & Dunnell, P.A. (1997). Epistemological beliefs of gifted high school students. *Roeper Review*, 19(3), 153-156.
- Schommer-Aikins, M., Mau, W.C., Brookhart, S., & Hutter, R. (2000). Understanding middle students' beliefs about knowledge and learning using a multidimensional paradigm. *The Journal of Educational Research*, 94(2), 120-127.
- Schreiber, J.B., & Shinn, D. (2003). Epistemological beliefs of community college students and their learning processes. *Community College Journal of Research & Practice*, 27(8), 699-709.
- Shaver, J.P. (1992). *Epistemology and the Education of Social Science Teachers*. Paper presented at the International Conference on Subject-specific Teaching Methods and Teacher Education, Santiago de Compostela, Spain.
- Smith, M.V., & Haack, P. (2000). The long view of lifelong learning. *Music Educators Journal*, 87(3), 28-33.
- Tolhurst, D. (2007). The influence of learning environments on students' epistemological beliefs and learning outcomes. *Teaching in Higher Education*, 12(2), 219-233.
- Topcu, M.S. (2011). Turkish elementary student teachers' epistemological beliefs and moral reasoning. *European Journal of Teacher Education*, 34(1), 99-125.
- Trigwell, K., Prosser, M., & Waterhouse, F. (1999). Relations between teachers' approaches to teaching and students' approaches to learning. *Higher Education*, 37(1), 57-70.
- Tumkaya, S. (2012). The investigation of the epistemological beliefs of university students according to gender, grade, fields of study, academic success and their learning styles. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(1), 88-95.
- Wilson, S.M. (1990). The Secret Garden of Teacher Education. *The Phi Delta Kappan*, 72(3), 204-209.
- Young, A.W. (2000). Wondrous strange: The neuropsychology of abnormal beliefs. *Mind & Language*, 15(1), 47-73.
- Zhu, C., Valcke, M., & Schellens, T. (2008). The relationship between epistemological beliefs, learning conceptions, and approaches to study: a cross-cultural structural model? *Asia Pacific Journal of Education*, 28(4), 411-423.

Lisansüstü Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi

The Investigation of Psychological Tendencies of Graduate Students

Erhan TUNÇ¹

Gaziantep Üniversitesi

Ramin ALİYEV²

Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Özet

Yetişkinlerde psikolojik eğilimlerin, bazı değişkenler açısından incelendiği bu araştırma, Gaziantep'teki Üniversitelerin Sürekli Eğitim Merkezleri tarafından açılan programlara ve lisansüstü eğitim düzeyinde verilen eğitim programlarına devam eden 18 yaş üzeri yaş grubunda yer alan toplam 214 yetişkin birey ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan demografik değişkenleri içeren "Kişisel Bilgi Formu" ve bireylerin psikolojik eğilim puanlarını belirlenmek için H.J.Eysenck ve S.B.G. Eysenck (1964) tarafından geliştirilen "Eysenck Kişilik Envanteri" kullanılmıştır. Araştırmada; Eysenck Kişilik Envanterinin alt ölçeklerinden nevrotizm alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında cinsiyet, yaş grubu, meslek, gelir düzeyleri, herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadıkları, aktif olarak herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyet olup olmadıklarına göre; psikotizm alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında yaş grubuna göre; dışadönüklük alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları arasında da medeni durum, ikamet ettikleri yer, herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadıkları, aktif olarak yürüttükleri herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyet olup olmadıklarına göre anlamlı derecede farklılaşmalar olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: yetişkinlik, psikolojik eğilimler, nevrotizm, psikotizm, dışa dönüklük,

Abstract

This study examines psychological tendencies in adults in terms of some variables. The study was conducted on 214 adults who are above 18 years old and continue their education at the programs of Continuous Education Centers of the universities located in Gaziantep Province. In the research a "Personal Information Form", which covers demographic variables and "Eysenck Personality Inventory" which was developed by H.J.Eysenck and S.B.G. Eysenck to investigate psychological tendencies in 1964 where used as data collection tools. It was found that mean scores of the neuroticism sub-scale of Eysenck Personality Inventory differed significantly in terms of gender, age, profession, income level, membership of a community, and being active in arts and sports. A statistically significant difference was detected between mean scores of the

¹Yrd.Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, **e-mail:** erhantunc@gantep.edu.tr

²Yrd.Doç.Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

e-mail: aliyevus@gmail.com.tr

psychoticism sub-scale of the inventory in terms of age variable. Finally mean scores of the extraversion sub scale differed significantly in terms of marital status, residence, membership of a community, and being active in arts and sports.

Key Words: adulthood, psychological tendencies, neuroticism, psychoticism, extroversion

Giriş

Eysenck'e (1970) göre kişilik, insanın çevreye kendine özgü bir biçimde uyum sağlamasını belirleyen karakterinin, duygusal, bilişsel ve fiziksel yapısının nispeten kararlı ve durağan bir biçimde örgütlenmesidir. Kişilik tipleri insanların davranış örüntülerini tanımlar. Kişilik tiplerinin her birinin güçlü ve zayıf yanları vardır ve hiçbir kişilik tipi bir diğerinden daha iyi değildir (Akt: Kuzgun ve Deryakulu, 2006)

Eysenck kişilik teorisi ilk geliştirildiğinde nörotisizm - stabilite ve dışadönüklük- içedönüklük boyutlarını içerirken daha sonra psikotisizm boyutu da eklenmiştir (Lewis ve ark. 2002).

Dışa dönüklük, sosyalliği ve dürtüsellliği temsil ederken, bu boyutta yüksek puan alan kişiler, insanlarla iletişimi seven, girişken ve yalnız olmaktansa insanlarla olmayı tercih eden biri olarak tanımlanmıştır. Nörotisizm boyutunun duygusal tutarlılığa veya aşırı tepkiselliğe işaret etmekte olduğu ve bu boyutta yüksek puan alan bir kişinin kaygılı, depresif, gergin, çekingen, aşırı duygusal ve düşük özgüveni olabileceği öne sürülmüştür. Psikotisizm boyutu ise soğuk, mesafeli, saldırgan, güvensiz, duygusuz, tuhaf ve empati kuramama, suçluluk ve diğer insanlara karşı duyarsızlık gibi daha çok sıra dışı kişilik özelliklerini ifade etmektedir. Eysenck'in tanımladığı ayırıcı kişilik özelliklerinin belli duygu ve davranışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Nörotisizm'in kaygı, korku depresyon, düşük benlik saygısı, duygusal ve mantık dışı davranışlar göstermeye yönelik yatkınlık ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Dışa dönüklük ise sosyal olmak, partilere gitmekten, şaka yapmaktan hoşlanmak, birçok arkadaşına sahip olmak, dürtüsellik, kontrolsüz duygular ve bazen güvenilir olmayan kişilik özellikleri göstermekle ilişkilendirilmiştir. Son olarak, psikotisizm saldırganlık, mesafeli davranma, antisosyal davranışlar ve diğer insanlara karşı duyarsız davranma ile ilişkili bulunmuştur (Eysenck ve Eysenck, 1975, Akt: Karancı, Dirik ve Yorulmaz, 2007).

Cattell'e (1969) göre içedönüklük, dış dünyada olanlarla ilişkili olmanın tersine, içsel düşünce ve duyguların zihni meşgul etmesi; Good'a (1959) göre ise, acık etkinliklere karşı gizli ve simgesel etkinliklerin tercih edilmesi, sosyal temastan çekilme eğilimi şeklinde görülen karmaşık bir kişilik özelliğidir. Loevinger'e (1976) göre dışadönükler, dış faktörlerden hareket ederlerken, içedönükler iç ve öznel faktörlerden harekete geçerler (Akt. Henjum, 1983).

Kişilik özelliklerinin incelendiği araştırmalarla ilgili literatur incelendiğinde cinsiyete göre "psikotizm" puanlarının erkekler yönünde "nevrotizm" puanlarının da kızlar yönünde anlamlı derecede farklılaştığını gösteren araştırmalara (Şahin ve Ünüvar, 2010; Deniz ve Kesicioğlu, 2012; Ulucan ve Bahadır, 2011; Shevlin ve ark., 2002) rastlanmaktadır. Benzer başka bir araştırmada (Akdoğan ve ark., 2007), nevrotiklik puanlarının kızlar yönünde, dışadönüklük puanlarının da erkekler yönünde anlamlı derecede farklılaştığı bulgulanmıştır. Karancı, Dirik ve

Yorulmaz (2007) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları başka bir araştırmada, öğrencilerin cinsiyet açısından; dışa dönüklük, nevrotizm ve psikotizm boyutlarında kız ve erkekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmalar bulunmadığı da saptanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölümlere göre kişilik özelliklerinin incelendiği bir araştırmada (Şahin ve Ünüvar, 2010) psikotizm boyutunda; Türkçe ve Resim-Müzik öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğrenciler lehine anlamlı derecede farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Aynı araştırmada da eğitim fakültesi öğrencilerinde Psikotizm, dışadönüklük, nevrotizm puan ortalamalarının 4.sınıflar yönünde yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bazı araştırmalarda (Ulucan ve Bahadır, 2011; Deniz ve Kesicioğlu, 2012), öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri açısından psikotizm, nevrotizm ve dışadönüklük alt testlerinden elde edilen puanlar arasında anlamlı farklılaşmalar olmadığı da görülmektedir.

Deniz ve Kesicioğlu (2012) tarafından yapılan bir araştırmada, öğretmen adaylarının anne ve babalarının öğrenim düzeyleri ile psikotizm, nörotizm ve yalan alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Aynı araştırmada öğretmen adaylarının annelerinin öğrenim düzeyleri ile kişilik ölçeğinin dışa dönüklük alt boyutu arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bu farkın kaynağı incelendiğinde üniversite mezunu anneler ile ilköğretim mezunu anneler arasında olduğu ve farkın üniversite mezunu anneler lehine olduğu saptanmıştır.

Bireylerin yetişkinlik çağlarında gösterdiği psikolojik eğilimler, bireyin psiko-sosyal gelişim süreçlerinden etkilenmektedir. Bu araştırmada Gaziantep ilindeki özel ve devlet üniversitelerinde yürütülmekte olan lisansüstü eğitim ve yetiştirme eğitimlerinden yararlanmakta olan bireylerin psikolojik eğilimleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın ana problemi doğrultusunda aşağıdaki alt problemler oluşturulmuş ve veriler analiz edilmiştir:

"Bireylerin psikolojik eğilim puanları cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olup olmamaları, yaş, meslek, mesleki kıdem, ikamet, gelir düzeyi, herhangi bir topluluğa üye olup olmadığı ve aktif olarak yürütmekte oldukları herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyetin olup olmadığı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?" sorusuna cevap aranan bu araştırma, lisans üstü eğitim ve yetiştirme eğitimlerinden yararlanmakta olan bireyler üzerinde çalışılmış olması nedeniyle alan yazına ayrı bir katkı sağlamaktadır. Bu araştırma, çeşitli eğitim alanlarında lisansüstü eğitim almakta olan bireyleri kişisel-sosyal özelliklerinin incelenmiş olması açısından önem kazanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada nedensel karşılaştırmalı araştırma modeli kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma modelinin kullanıldığı araştırmalar, ortaya çıkmış/var olan bir durumun ya da olayın nedenlerini etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türüdür (Büyüköztürk, 2012). Bu araştırmada kişilik özelliklerin belirlenmesi amacıyla kullanılan ölçek ve alt boyutlarından elde edilen puanların (bağımlı değişkenler), cinsiyet, medeni

durum, çocuk sahibi olup olmamaları, yaş, meslek, mesleki kıdem, ikamet, gelir düzeyi, herhangi bir topluluğa üye olup olmadığı ve aktif olarak yürütmekte oldukları herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyetin olup olmadığı değişkenlerine (bağımsız değişkenler) göre farklılaşma gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Gaziantep ilindeki özel ve devlet üniversitelerinde lisansüstü düzeyde olup sürekli eğitim merkezlerinin yürütmekte olduğu sertifikalı eğitim programlarından yararlanmakta olan bireylerden (N:915) oluşmaktadır.

Araştırmanın örnekleme olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biri olan tesadüfi (random) örnekleme yolu izlenerek 2012-2013 eğitim yılında Gaziantep ilindeki, Gaziantep Üniversitesi ve Zirve Üniversitesindeki lisansüstü düzeyde olup sürekli eğitim merkezlerinin yürütmekte olduğu sertifikalı eğitim programlarından yararlanmakta olan, ortalama 35 yaş civarında olan 214 (K:98, E:116) yetişkin bireyin (25-51 yaşlar arasında değişen) derse aktif olarak devam eden öğrencilerden oluşturulmuştur. Araştırma grubuna alınan bireyler, araştırmanın yapıldığı üniversitelere bağlı sürekli eğitim merkezlerinde çeşitli sertifika programlarına devam eden en az lisans düzeyinde eğitimlerini tamamlamış olan bireylerdir.

Veri toplama araçları

Bu araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan demografik değişkenleri içeren "Kişisel Bilgi Formu" ve bireylerin psikolojik eğilim puanlarını belirlenmek için Eysenck tarafından geliştirilmiş Eysenck Kişilik Envanteri kullanılmıştır.

Eysenck Kişilik Envanteri

Eysenck Kişilik Envanteri günümüzde tüm dünyada içedönüklük ve dışadönüklük kişilik yapısının ölçülmesinde en yaygın kullanılan ölçme araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Envanter temelde patolojik semptomları değil, daha çok normal davranışları saptamak için geliştirilmiştir (Akt:Kuzgun ve Deryakulu, 2006).

H.J.Eysenck ve S.B.G. Eysenck (1964), bütün kişilik özelliklerinin üç boyutta incelenebileceğini ileri sürmüştür; P(Psikotizm), N(Nörotizm) ve E(Dışadönüklük). Bu kişilik boyutlarını ölçmek amacıyla uzun yıllar süren çalışmaları sırasında bir dizi kişilik envanteri geliştirmişlerdir. İlk olarak Maudsley Tıbbi Envanteri geliştirilmiştir. Bu envanter 40 maddeden oluşup nörotizmi ölçmeyi amaçlamaktadır. Bundan sonra geliştirilen Maudsley Kişilik Envanteri (MPI), nörotizmin yanı sıra içedönüklük-dışadönüklüğün ölçülmesi için geliştirilmiştir. Daha sonra Eysenck ve Eysenck (1964), Maudsley Kişilik Envanteri'ne yalan ölçeğini (L) ilave edip geliştirmiş ve Eysenck Personality Inventory (EPI) oluşturulmuştur.

Eysenck Kişilik Envanteri (EPQ), H.J.Eysenck ve S.B.G. Eysenck tarafından geliştirilmiş olan yetişkin kişilik envanterleri dizisinin son formudur ve bu envanter dört ayrı ölçeğe ait (psikotizm, dışadönüklük, nörotizm ve yalan) 90 asıl

ve 11 yedek olmak üzere toplam 101 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 23 tanesi nörotizm, 21 tanesi dışadönüklük, 25 tanesi psikotizm ve 21 tanesi de yalan ölçeğine aittir (Cantez, 1984).

Her madde için "evet" ve "hayır" seçenekleri vardır. "Hayır" yanıtı verilmesi gereken sorular dışındaki sorulara "evet" yanıtı verilmiş ise 1 puan, hayır yanıtı verilmesi gereken sorulara hayır yanıtı verilmişse 1 puan alınır. Dışadönüklük bölümünde 13, psikotizm bölümünde 6, nörotizm bölümünde 11 ve yalan bölümünde 14 toplam puanın üzerine çıkıldığında ölçülen değişkene ilişkin belirtinin arttığı söylenebilir (Öner, 1997).

Bu araştırmada kullanılan Eysenck Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları, Topçu (1982) tarafından yapılmıştır. Topçu (1982) 566 erkek ve 526 kadın toplam 1092 kişilik Türk örneklem grubuna testi uygulayarak testin tüm ölçeklerinin Türkçe formlarının kabul edilir düzeyde güvenilir olduğunu bulmuştur. Bu boyutların test-tekrar test güvenilirlik katsayılarının sırasıyla 0.78 ve 0.90 olduğu bildirilmiştir. Elde edilen tüm güvenilirlik katsayıları $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Testin tüm ölçeklerinin ilgili kişilik boyutlarını ölçmek için güvenle kullanılabileceği ifade edilmiştir (Akt. Tokgöz, 1997).

Verilerin analizi

Ölçme aracından elde veriler SPSS 16.00 paket programında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde ilk olarak bireylerin her birine ait ölçek ve alt ölçeklerden elde edilen puanları hesaplanmıştır. Ölçeğin toplamından ve alt ölçeklerden elde edilen dağılımların normalliğinin belirlenmesi amacıyla Shapiro Wilk-W testi kullanılmış ve elde edilen bulgular sonucunda dağılımların normal dağılım değerlerinde olduğu, bu nedenle de çoklu varyans analizi kullanmaya uygun olduğu gözlenmiştir. Çoklu varyans analizi (MANOVA) bağımlı değişkenlerin hepsini birden gözeterek, bağımsız değişkendeki gruplar arasında fark olup olmadığını test eder. MANOVA`da varyans eşitliği sağlandığı için gruplar arasındaki farklılaşmaları açıklamada ise çoklu karşılaştırma (Post Hoc) testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır.

Bulgular ve Yorum

1.Araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden bireylerin aldıkları puanların dağılımının normalliğini denetlemek amacı ile Bir Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo1'de verilmiştir.

Tablo1. *Bireylerin Eysenck Kişilik Envanteri'nin Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Dağılımın Normalliğini Denetlemek Amacı ile Yapılan Bir Örneklem Kolmogorov-Smirnov Testi Sonuçları*

Değerler		Psikotizm	Nevrotizm	Dışadönüklük
N		214	214	214
Normal Parametreler	$\bar{X}$	3,75	10,27	12,64
	s.s	1,97	3,98	4,13

Kolmogorov-Smirnov Z	1,40	1,30	1,36
p	,059	,066	,061

Bireylerin, Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanların dağılımı normalliğini denetlemek amacı ile yapılan Bir Örneklem Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre Psikotizm, Nevrotizm ve Dışadönüklük puan dağılımları parametric (normal) dağılım özelliği göstermektedir.

2."Bireylerin cinsiyetlerine göre psikolojik eğilimlerine ait puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine cevap aramak için çoklu varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Bireylerin cinsiyetlerine göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları

	Kız n=98	Erkek n=116		
Boyutlar	$\bar{X}$	$\bar{X}$	F	Sig.
Psikotizm	5.86	5.45	.862	.354
Nevrotizm	12.97	10.63	1.724	.009*
Dışadönüklük	13.22	13.48	.241	.624

Wilks' Lambda = .850; $F_{(15,985)} = 2.596$; $p = .005$

Tablo 2 incelendiğinde bireylerin cinsiyetlerine göre nevrozizm alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarına göre kızların erkeklere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak ölçeğin psikotizm ve dışadönüklük alt testlerine ait puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

3."Bireylerin medeni durumlarına göre; psikolojik eğilimlerine ait puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Bireylerin medeni durumlarına göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları

	Evli n=148	Bekar n=66		
Boyutlar	$\bar{X}$	$\bar{X}$	F	Sig.
Psikotizm	5.55	5.84	.380	.538
Nevrotizm	12.54	12.72	.059	.808
Dışadönüklük	13.22	10.68	1.66	.032*

Wilks' Lambda = .995; $F_{(12,354)} = 1.22$; $p = .039$

Tablo 3 incelendiğinde bireylerin medeni durumlarına göre dışadönüklük alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları açısından evli olanların bekarlara göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu ve aralarındaki bu farkın anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak psikotizm ve nevrozizm alt testlerine ait puanlar arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

4."Bireylerin çocuk sahibi olup olmalarına göre; psikolojik eğilimlerine ait puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. *Bireylerin çocuk sahibi olup olmamalarına göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları*

Boyutlar	Çocuk sahibi	Çocuk sahibi	F	Sig.
	n=120	değil n=94		
	$\bar{X}$	$\bar{X}$		
Psikotizm	5.49	5.84	.617	.433
Nevrotizm	12.15	13.17	2.067	.152
Dışadönüklük	13.43	13.27	.088	.767

Wilks' Lambda = .989; F(8,652) = .787; p = .502

Tablo 4 incelendiğinde bireylerin çocuk sahibi olup olmamalarına göre psikotizm, nevrozizm ve dışadönüklük alt testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

5."Bireylerin yaşlarına göre psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. *Bireylerin yaşlarına göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları*

Boyutlar	18-35	36-45	46 +	F	Sig.	Ort.fark
	(A) n=124	(B) n=62	(C) n=28			
	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$			
Psikotizm	5.73	6.92	6.04	1.965	.042*	B>A
Nevrotizm	13.07	9.65	10.72	4.737	.010*	A>B
Dışadönüklük	13.54	13.32	12.64	.643	.527	

Wilks' Lambda = 1.949; F(11,244) = 2.845; p = .042

Tablo 5 incelendiğinde; bireylerin içinde buldukları yaş gruplarına göre psikotizm ve nevrozizm alt testlerine ait ortalamalar arasında anlamlı farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Yapılan Post-Hoc test istatistiklerinden Scheffe analizi sonucunda; psikotizm alt ölçeği puan ortalamaları açısından; 36-45 yaş grubunda olanların 18-35 yaş grubunda olanlara göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu; nevrozizm alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları açısından da 18-35 yaş grubunda olanların 36-45 yaş grubunda olanlara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları görülmüştür.

6."Bireylerin mesleklerine göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Bireylerin mesleklerine göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları

	1 n=13	2 n=13	3 n=11	4 n=10	5 n=48			
Boyutlar	X	X	X	X	X	F	Sig.	Ort.fark
Psikotizm	5.53	7.00	6.18	7.10	5.16	1.481	.209	
Nevrotizm	11.95	12.08	10.58	15.20	13.89	2.375	.039*	4 > 3
Dışadönüklük	13.62	13.53	13.90	12.30	12.70	.755	.556	

Wilks' Lambda = 1.925; $F_{(12,965)} = 2.364$; $p = .036$

Tablo 6 incelendiğinde bireylerin mesleklerine göre nevrozizm alt testinden alınan puanlar arasında sağlık meslekleri grubunda yer alanların İBF meslek grupları grubunda yer alanlara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları ve aralarındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak ölçeğin psikotizm ve dışadönüklük alt testleri puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

7."Bireylerin mesleki kıdemlerine göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Bireylerin mesleki kıdemlerine göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları

	1 n=34	2 n=55	3 n=44	4 n=81			
Boyutlar	X	X	X	X	F	Sig.	Ort.fark
Psikotizm	5.17	6.60	5.47	5.28	2.269	.082	-
Nevrotizm	13.64	13.69	12.45	11.49	2.591	.054	-
Dışadönüklük	13.05	13.83	13.65	13.01	.664	.575	-

Wilks' Lambda = .932; $F_{(10,121)} = 1.657$; $p = .097$

Tablo 7 incelendiğinde bireylerin mesleki kıdemlerine göre Eysenck Kişilik Envanterinin alt ölçeklerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşmalar olmadığı görülmektedir.

8."Bireylerin ikamet ettikleri yere göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 3.8. Bireylerin ikamet ettikleri yere göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları

	Şehir (A) n=193	İlçe (B) n=17	Köy (C) n=4			
Boyutlar	X	X	X	F	Sig.	Ort.fark
Psikotizm	5.58	6.13	6.50	.409	.665	-
Nevrotizm	12.51	13.52	12.50	.298	.742	-
Dışadönüklük	14.38	10.25	11.50	.198	.035*	A>B

Wilks' Lambda = 1.991; $F_{(12,623)} = 2.313$; $p = .039$

Tablo 8 incelendiğinde bireylerin ikamet ettikleri yere göre dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar arasında şehirde ikamet edenlerin ilçede ikamet edenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları ve aralarındaki bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak ölçeğin psikotizm ve nörotizm alt testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

9."Bireylerin gelir düzeylerine göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. *Bireylerin gelir düzeylerine göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları*

	751- 750TL ve altı (A) n=34	1501- 1500 TL (B) n=29	2501- 2500 TL (C) n=85	2501 TL ve üstü (D) n=66			
Boyutlar	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	$\bar{X}$	F	Sig.	Ort.fark
Psikotizm	5.67	6.27	5.60	5.40	.492	.688	-
Nevrotizm	13.35	14.72	12.41	11.51	2.964	.033*	B>D
Dışadönüklük	13.38	12.24	12.94	13.95	.880	.453	-

Wilks' Lambda= 1.835; $F_{(14,235)}=1.912; p= .023$

Tablo 9 incelendiğinde bireylerin gelir düzeylerine göre nevroizm alt testinden elde edilen puanlar açısından gelir düzeyi 751-1500 olanların 2501 ve üstü olanlara göre daha yüksek puan ortalarına sahip oldukları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bunun yanında psikotizm ve dışadönüklük alt ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlenmiştir.

10."Bireylerin herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadığına göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin çoklu varyans analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. *Bireylerin herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadığına göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları:*

	Üye (A) n= 58	Üye değil (B) n= 156		
Boyutlar	$\bar{X}$	$\bar{X}$	F	Sig.
Psikotizm	5.62	5.66	.009	.926
Nevrotizm	11.90	13.91	3.25	0.39*
Dışadönüklük	13.89	10.71	3.56	0.30*

Wilks' Lambda= 1.93; $F_{(12,233)}=3.13; p= 0.41$

Tablo 10 incelendiğinde bireylerin herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadığına göre nevroizm ve dışadönüklük ölçeklerinden elde edilen puanlar

arasında anlamlı farklılaşmalar görülmektedir. Grupların aritmetik ortalamaları karşılaştırıldığında nevrozizm alt testinden elde edilen puanlar arasında herhangi bir üyeliği olmayanların göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğu; dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar açısından da herhangi bir üyeliği olanların daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları görülmüştür.

11."Bireylerin aktif olarak yürütmekte oldukları sanatsal veya sportif nitelikli herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadığına göre; psikolojik eğilimlerine ait puanları arasında anlamlı farklılaşma var mıdır?" alt problemine ilişkin tek yönlü çok değişkenli varyans analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. *Bireylerin aktif olarak yürütmekte olduğu herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyetlerinin olup olmadıklarına göre Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanlara ilişkin çoklu varyans analizi sonuçları*

Boyutlar	Var	Yok	F	Sig.
	n=74	n=140		
	$\bar{X}$	$\bar{X}$		
Psikotizm	5.58	5.67	.044	.834
Nevrotizm	11.36	13.25	6.62	.011*
İçedönüklük- Dışadönüklük	14.50	12.76	10.41	.011*

Wilks' Lambda = .928; $F_{(16,232)} = 5.442; p = .001$

Tablo 11 incelendiğinde bireylerin aktif olarak herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyet olup olmadıklarına göre nevrozizm ve dışadönüklük alt testlerinden elde edilen puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşmalar gözlenmiştir. Nevrotizm alt ölçeğinden elde edilen puan ortalamalarının herhangi bir faaliyet içinde olmayanlarda; dışadönüklük alt testinden elde edilen puan ortalamalarının da aktif olarak bir faaliyet yürütenler grubunda daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada Eysenck Kişilik Envanterinin nevrozizm alt testinden elde edilen puanların cinsiyete göre kızlarda erkeklere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı, ancak ölçeğin psikotizm ve dışadönüklük alt testlerine ait puanlar arasında anlamlı bir farklılaşmalar olmadığı gözlenmiştir. Şahin ve Ünüvar (2010) tarafından eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmada, öğrencilerin dışadönüklük ve nevrozizm alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülmemesine rağmen psikotizm alt testinden elde edilen puan ortalamalarının anlamlı şekilde farklılaştığı; erkeklerin kızlara göre daha psikotik özellikler gösterdiği gözlenmiştir. Yine bazı araştırmalarda (Shevlin ve ark., 2002; Ulucan ve Bahadır, 2011; Özcan ve ark. 2000) nevrozizm puanlarında kızların erkeklere göre anlamlı derecede farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonucunda kızlara ait nevrozizm puan ortalamalarının erkeklerden yüksek çıkmış olması, kızların erkeklere göre sahip oldukları cinsiyet rollerine bağlı olarak nevrozik eğilimlerinin

daha yüksek olduğunu şeklinde açıklanabilir. Eysenck Kişilik Envanteri'nin alt testlerinden elde edilen puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı farklılaşmalar olmadığını gösteren araştırma sonuçlarına da rastlanmaktadır (Karancı, Dirik ve Yorulmaz, 2007; Ekinci ve Ekinci, 2013; Deniz ve Kesicioğlu, 2012). Bazı araştırmalarda da (Eysenck & Haapasalo, 1989; Hanin vd., 1991; Francis, 1993; Maltby & Talley, 1998; Forrest vd., 2000; Shevlin vd., 2002; Akt: Karancı, Dirik ve Yorulmaz, 2007) ölçeğin psikotizm alt testinde erkek adayların, nörotizm alt testinde de ise kız adayların daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları bulgulanmıştır. Shevlin vd. (2001), cinsiyet ve dışa dönüklük arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olduğunu ve erkeklerin dışa dönüklük puanında kızlara göre oldukça yüksek olduklarını belirtmişlerdir. Aynı araştırmada dışa dönüklük ve psikotizmin erkek cinsiyet rolleri, nörotizmin ise kadın cinsiyet rolleri ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde cinsiyet açısından testin alt testlerinden elde edilen bulguların araştırmadan araştırmaya farklı olması; araştırma grubu olarak incelenen grupların yaş, eğitim düzeyi, SED ve araştırma grubunun cinsiyet rollerini algılama biçimleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Literatür incelendiğinde kişilik özelliklerine ilişkin araştırmaların genellikle ergen ve genç yetişkinler düzeyindeki bireylerden oluşan araştırma grupları üzerinde çalışılmış olması, ancak bu araştırmadaki çalışma grubunu oluşturan bireylerin genellikle orta yaş düzeyindeki bireyler olmasının araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bulguların farklı olmasını açıklayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada bireylerin medeni durumlarına göre Eysenck Kişilik Envanterinin dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar açısından evli olanlar lehine anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu bulgulanmış, ancak psikotizm ve nevrotizim alt testlerine ait puanlar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Öğretmenler üzerinde yapılan benzer bir araştırmada (Bektaş, Yazıcı ve Altun, 2013) medeni durum açısından nörotizim ve psikotizmin depresif belirtilerinin medeni duruma göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucunda dışadönüklük alt testinden elde edilen puan ortalamalarının evli olanlarda yüksek çıkmış olması, evlilikle beraber bireyin sahip olduğu rol ve sorumluluklarının evlilikle beraber değişmesinin, sosyalleşme süreciyle ilişkili önemli roller kazandırdığı ve evlilerde daha yüksek dışadönüklük puanlarının elde edilmesine kaynaklık etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada bireylerin çocuk sahibi olup olmamalarına göre Eysenck Kişilik Envanterinin psikotizm, nevrotizim ve dışadönüklük alt testlerinden elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlenmiştir. Bu sonuç, psikolojik eğilimlerin çocuk sahibi olma veya olmamaya bağlı olarak değişmediğini göstermektedir. Literatür incelendiğinde; bireylerin çocuk sahibi olup olmalarına göre psikolojik eğilimlerin farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin verilere rastlanmamıştır.

Eysenck Kişilik envanterinin psikotizm ve nevrotizim alt testlerine ait ortalamalar arasında bireylerin içinde buldukları yaş gruplarına göre psikotizm puan ortalamalarının 36-45 yaş grubunda olanların diğer yaş gruplarına göre anlamlı derecede yüksek olduğu; nevrotizim alt testinden elde edilen ortalamalar açısından da 18-35 yaş grubunda olanların diğer yaş

grubunda olanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu yönünde farklılaşma gösterdiği görülmüştür. Bu sonuçlar, ilk yetişkinlik dönemiyle beraber nevrotik eğilimlerin, orta yaşlılık döneminde de psikotik eğilimlerin görüldüğünü göstermektedir. İlk yetişkinlik diye tanımlanan gençlik döneminin psiko-sosyal gelişim özellikleri, orta yaş döneminin de bir kriz dönemi olması araştırma sonuçlarının desteklediği bilgilerdir. Ancak literatür incelendiğinde bazı araştırmalarda (Bektaş, Yazıcı ve Altun, 2013; Ekinci ve Ekinci, 2013) yaş değişkeni açısından nörotizm ve psikotizmin depresif belirtilerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı şeklinde sonuçlara da ulaşılmaktadır.

Bireylerin mesleklerine göre Eysenck Kişilik Envanterinin nevrotizm alt testinden alınan puan ortalamalar arasında sağlık meslekleri grubunda yer alanların İktisadi ve İdari Bilimler alanında yer alan meslek gruplarına göre daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları ve istatistiksel olarak da bu farkın anlamlı olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında psikotizm ve dışadönüklük alt testleri puanları arasında anlamlı bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde psikolojik eğilimlerin mesleklere göre incelendiği araştırma bulgularına rastlanmamakla beraber, çeşitli meslek tercihlerinin kişilik özellikleriyle ilgili olduğu bilinmektedir. Seçilen meslek alanı kişiliğin bir doyumunu olabileceği gibi, o meslek alanı kişiliğin bilinç dışı ihtiyaçlarını karşılamada bir araç niteliği taşıyor olabilir. Sağlık meslekleri grubunda yer alanların iktisadi ve idari bilimler alanında çalışanlardan daha yüksek nevrotizm puanlarına sahip olması sağlık grubunda çalışanların nevrotizm eğilimli bireyler olması, daha duygusal daha vicdani yaklaşımlara sahip olmaları yani sosyal yardım ihtiyacı gibi bir mesleki değere sahip olmaları ile açıklanabilir.

Bireylerin mesleki kıdemlerine göre Eysenck Kişilik Envanterinin alt ölçekleri arasında anlamlı farklılaşmalar olmadığı görülmüştür. Yine Bektaş, Yazıcı ve Altun (2013) tarafından yapılan bir araştırmada kıdem yılı açısından nörotizm ve psikotizmin depresif belirtilerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ifade edilmiştir. Paralel bir başka araştırmada yıl değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların kişilik özelliklerinin incelendiği bir araştırmada (Yıldız, 2008) psikotizm alt boyutuna ilişkin karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; yıl değişkenine göre farklı liglerde yer alan futbolcuların psikotizm alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulgulanmıştır. Literatür incelendiğinde bu araştırma sonuçlarıyla paralel sonuçlar olduğu görülmüştür. Bu araştırmada bireylerin yaş değişkenine göre psikotizm ve nevrotizm puanları arasında farklılaşma olmasına rağmen mesleki kıdem açısından farklılaşmama olmaması, mesleki kıdemle kişilik eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmamasıyla açıklanabilir.

Bireylerin ikamet ettikleri yere göre Eysenck Kişilik Envanterinin dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar arasında şehirde ikamet edenlerle ilçede ikamet edenler arasında; şehirde ikamet edenler lehine anlamlı farklılaşmalar olduğu, ancak psikotizm ve nörotizm alt testlerinden elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka bir araştırmada (Bayram ve Bilgel, 2008) ikamet edilen bölge ile depresyon arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu araştırmada dışadönüklük puanlarının yüksek çıkmış olması, daha büyük yerleşim

merkezlerinde ikamet etmenin sağladığı sosyal etkileşim avantajlarıyla açıklanabilir.

Bireylerin gelir düzeylerine göre Eysenck Kişilik Envanterinin nevrotizm alt testinden elde edilen puanlar arasında gelir düzeyi 751TL-1500TL olanlarla 2501TL ve üstü olanlar arasında; 751TL-1500TL olanlar lehine anlamlı düzeyde farklılaşmalar olduğu ancak psikotizm ve dışadönüklük alt ölçeği puanları arasında anlamlı farklılaşmalar olmadığı görülmüştür. Öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada (Bektaş, Yazıcı ve Altun, 2013) gelir açısından nörotizm ve psikotizmin depresif belirtilerinin anlamlı düzeyde farklılaşma olmadığı ifade edilmiştir. Başka bir araştırmada (Koç, Avşaroğlu ve Sezer, 2004) nevrotik problem kaynağı ile sosyo-ekonomik düzey arasında yüksek gelirli öğrencilerin daha nevrotik belirtiler göstermelerine rağmen anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, sosyo-ekonomik boyutlardan biri olan gelir düzeyinin, benlik algısını etkileyen faktörlerden biri olduğu düşünüldüğünde; gelir düzeyinin düşük olduğu çevrelerde nevrotik veya psikotik yönde ruhsal eğilimler ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada bireylerin herhangi bir topluluğa üyeliklerinin olup olmadığına göre Eysenck Kişilik Envanterinin nevrotizm ve dışadönüklük ölçeklerinden elde edilen puanlar arasında; nevrotizm alt testinden elde edilen puanlar arasında herhangi bir üyeliği olmayanların herhangi bir üyelikleri olanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu; dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar arasında da herhangi bir üyeliği olanlar lehine anlamlı farklılaşmalar olduğu görülmüştür. Mcelroy (1997), kişilik, sosyal destek ve yalnızlık kavramları arasındaki ilişkiyi incelediği bir araştırmada, sosyal destek, dışa dönüklük ve iyi oluşla yalnızlık arasında negatif ilişki olduğu görülmüştür (Akt: Erdeğer, 2001). Herhangi bir topluluğa üye olmanın sağladığı aidiyet duygusu, üst düzey ihtiyaçlardan biri olan sevgi ihtiyacının karşılanması açısından önemlidir.

Bireylerin aktif olarak herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyet olup olmadıklarına göre Eysenck Kişilik Envanterinin nevrotizm ve dışadönüklük alt testlerinden elde edilen puanlar arasında; nevrotizm alt ölçeğinden elde edilen puanlar arasında herhangi bir faaliyet içinde olmayanların herhangi bir faaliyet içinde olanlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu; dışadönüklük alt testinden elde edilen puanlar arasında da aktif olarak bir faaliyet yürütenler lehine anlamlı farklılaşmalar olduğu gözlenmiştir. İlköğretim I. kademe çağındaki çocuklara uygulanan düzenli badminton eğitim programının nevrotik sorun düzeyleri üzerinde etkili olup olmadığının incelendiği bir deneysel araştırmada (İlhan ve Gencer, 2010) gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmalar olmadığı görülmüştür. Araştırmada, herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyet yürütenlerin dışadönüklük puanlarının yüksek çıkmış olması, dışadönük kişilik özelliğinin bir sonucu olarak düşünülmektedir.

Öneriler

Yetişkin bireylerin çeşitli kişilik özelliklerinin cinsiyet, medeni durum, çocuk sahibi olup olmamaları, yaş, meslek, mesleki kıdem, ikamet, gelir düzeyi, herhangi bir topluluğa üye olup olmadığı ve aktif olarak yürütmekte oldukları herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyetin olup olmadığı değişkenlerine göre

incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

Özellikle psikolojik destek, eğitim ve danışmanlık hizmetlerini yürütenlerin; cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek, ikamet, gelir düzeyi, herhangi bir topluluğa üye olup olmadığı ve aktif olarak yürütmekte oldukları herhangi bir sportif veya sanatsal faaliyetin olup olmadıkları değişkenlerinin kişilik özelliklerinin önemli belirleyicileri ve önemli bireysel farklılıklar olduğunun dikkate alınması,

Bireylerin dışadönüklük yönünde özellikler kazanması ve daha sağlıklı ruhsal özelliklere sahip olması açısından herhangi bir topluluğa üye olmaları veya aktif olarak herhangi bir spor veya sanat faaliyetleri içinde bulunması önerilmektedir.

Kaynakça

Akdoğan, S., Arslan, F., Bayraktar, G. (2007). Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencileri ile Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi 5. Ulusal Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Sempozyumu, Adana.

Başaran, İ.E. (2000). *Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Umut.

Bayram, N. & Bilgel, N. (2008). The prevalence and socio-demographic correlations of depression, anxiety and stress among a group of university students. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 43, 667-672.

Bektaş, S. Ç., Yazıcı, H. ve Altun, F. (2013). Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Kişisel Sağlık Davranışları İle Depresif Belirtileri Arasındaki İlişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17 (1): 127-141.

Büyükköztürk, Ş. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.

Cantez, E. (1984) Türkiye'de Kullanılan Bazı Testlerin Uygulamalarından Elde Edilen Sonuçlar: Eysenck Şahsiyet Testi ile Değerlerin Tetkiki Testi, *İstanbul Üniversitesi Tercübi Psikoloji Çalışmaları*, Sayı:14, s.53-63.

Deniz Ü., Kesicioğlu O.S. (2012). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Kişilik Özelliklerinin Bazı Değişkenlerle İlişkinin İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad)* Cilt 13, Sayı 2, Ağustos 2012, Sayfa 1-13.

Ekinci, O. Ekinci, A. (2013). Major Duygudurum Bozukluklarında Kişiliğin Üç Boyutlu Değerlendirilmesi ve Klinik Özelliklerle İlişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi*. 2013; 50: 15-22.

Erdeğer, N. (2001). *Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

Eren, E. (2004). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta

Eysenck H.J., Eysenck S.B. (1964) *Manual of the Eysenck Personality Inventory*. University of London Press, London.

Forrest, S., Lewis C.A., Shevlin, M. (2000). Examining the factor structure and gender bias of the Eysenck personality Questionnaire Revised-Abbreviated. *Personality and Individual Difference*. 29 (3), 579-588.

Hanin, Y., Eysenck, S.B.G., Eysenck, H.J. ve Barrett, P. (1991). A cross-cultural study of personality: Russia and England. *Personality and Individual Difference*. 12 (3), 265-271.

Henjum, A. (1983). Introversion: a misunderstood "individual difference" among students. *Education*, 103(1), 39-43.

İlhan, L. ve Gencer, E. (2010). Çocuklarda Nevrotik Eğilimler ve Badminton Eğitimi İlişisine Yönelik Bir Araştırma. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. Cilt 4, Sayı 2.

Karancı, N., Dirik, G. ve Yorulmaz, O. (2007). Eysenck Kişilik Anketi - Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu'nun (EKA-GGK) Türkiye'de Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(3).

Koç, M. Avşaroğlu, S. Sezer, A. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarıları ile Problem Alanları Arasındaki İlişki. *Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11, 483-497.

Kuzgun, Y. ve Deryakulu, D. (2006) *Eğitimde Bireysel Farklılıklar*. Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 2. Baskı, Ankara: Nobel, 2006, 346 s.

Lewis, C.A, Francis L.J, Shevlin M at al. (2002). Confirmatory factor analysis of the French translation of the abbreviated form of the Revised Eysenck Personality Questionnaire (EPQR-A). *Europe J Psychol Assess*, 18: 79-85.

Maltby, J., Talley, M. (1998). The psychometric properties of an abbreviated form of the Revised Junior Eysenck Personality Questionnaire (JEPQR-A) among 12-25-year-old U. S. young persons. *Personality and Individual Difference*. 24 (6), 891-893.

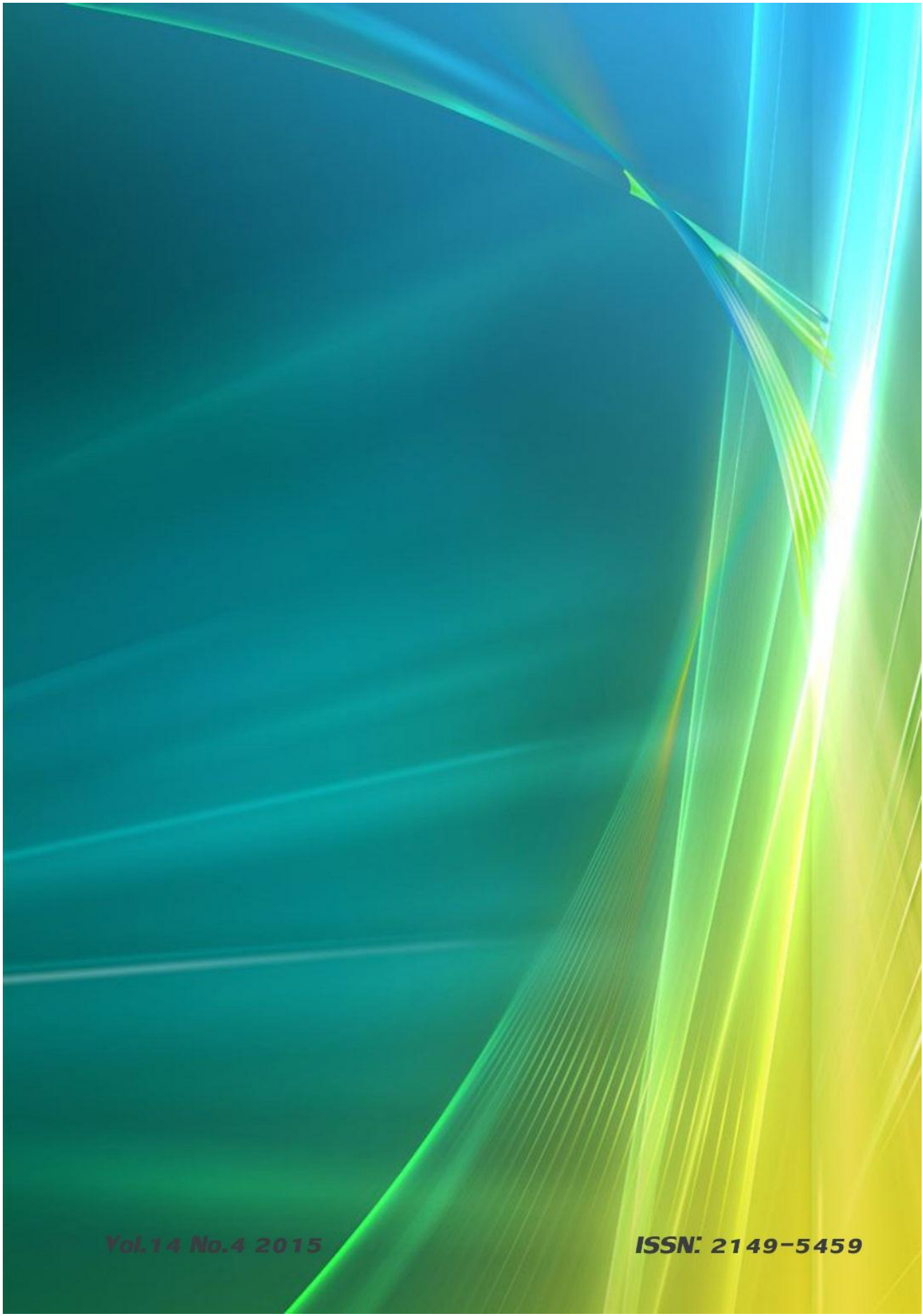
Özcan, Y., Özcan, H. ve Ünal, S. (2000). *Akne Vulgarisli Bireylerde Kişilik Özellikleri*. 36. Ulusal Psikiyatr Kongresi: 03-07 Ekim 2000. Adora Golf Resort Hotel, Belek – Antalya.

Shevlin, M., Bailey, F. ve Adamson, G. (2002). Examining the factor structure and sources of differential functioning of the Eysenck Personality Questionnaire Revised-Abbreviated. *Personality and Individual Difference*, 32, 479-487.

Şahin, H. ve Ünüvar, P. (2010). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Empatik Becerileri ve Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 1C0364, 6, (1), 1216-1226.

Ulucan, H. ve Bahadır, Z. (2011). Haltercilerin Kişilik Özelliklerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Niğde Üniversitesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, sayı 2.

Yıldız, M. (2008). *Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tipler İle Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi. *Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara.

Vol.14 No.4 2015

ISSN: 2149-5459